

UNIVERZITET  SINGIDUNUM

Slobodan Barać

Budimir Stakić



**PRAKTIKUM ZA  
OSNOVE EKONOMIJE**

BEOGRAD

**UNIVERZITET SINGIDUNUM**

**Prof. dr Slobodan Barać  
Prof. dr Budimir Stakić**

**PRAKTIKUM  
ZA  
OSNOVE EKONOMIJE**



**Beograd, 2007.**

## PRAKTIKUM ZA OSNOVE EKONOMIJE

*Autori:*

Prof. dr Slobodan Barać  
Prof. dr Budimir Stakić

*Recenzent:*

Prof. dr Miroljub Hadžić

*Izdavač:*

UNIVERZITET SINGIDUNUM  
Beograd, Danijelova 29

*Za izdavača:*

Prof. dr Milovan Stanišić

*Tehnička obrada:*

Vladimir Stakić

*Godina izdanja:*

2007.

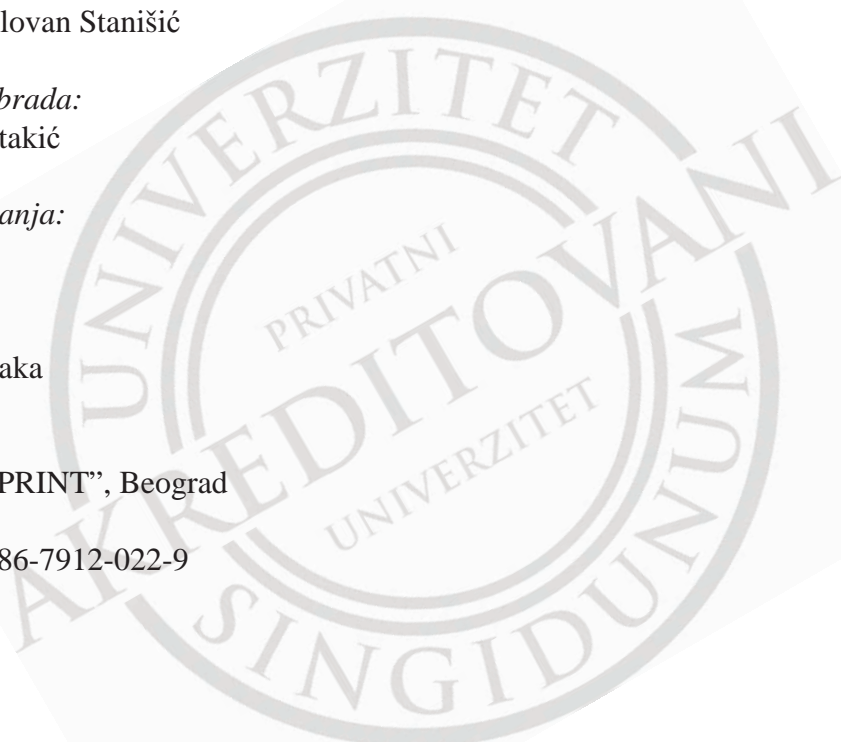
*Tiraž:*

600 primeraka

*Štampa:*

“CICERO PRINT”, Beograd

ISBN 978-86-7912-022-9



# SADRŽAJ

---

## Prvi deo

### Osnovni pojmovi u ekonomiji

---

Vežba 1: Teorijski pravci u ekonomiji . . . . .	3
Vežba 2: Savremene ekonomske teorije . . . . .	5
Vežba 3: Specifičnosti ekonomskih zakona. . . . .	8
Vežba 4: Najvažniji ekonomski zakoni . . . . .	9
1. Zakon srazmerne raspodele društvenog rada. . . . .	9
Primer: Industrijski proizvodi, 2003-2004. . . . .	9
Primer: Podaci o zaposlenosti . . . . .	13
2. Zakon vrednosti . . . . .	14
3. Zakon ponude i tražnje . . . . .	14
4. Zakon tendencijskog pada opšte profitne stope . . . . .	15
5. Zakon koncentracije i centralizacije kapitala . . . . .	16
Vežba 5: Osnovni principi ekonomije . . . . .	17
PITANJA ZA VEŽBANJE . . . . .	18
Vežba 6: Privredni sistem kao naučna disciplina . . . . .	20
Vežba 7: Osnove i nosioci privrednog sistema . . . . .	21
Primer: Površina, stanovništvo i domaćinstva. . . . .	22
Primer: Jedinice razvrstavanja, prema obliku organizovanja, obliku svojine, poreklu kapitala i oblasti delatnosti . . . . .	22
Vežba 8: Ciljevi i tipovi privrednog sistema . . . . .	23
PITANJA ZA VEŽBANJE . . . . .	24
Vežba 9: Opšti elementi ekonomskog sistema – resursi . . . . .	26
Primer: Geografski pregled . . . . .	27
Primer: Bogatstvo vodotokovima . . . . .	28
Primer: Poljoprivreda. . . . .	29
Primer: Investicije u osnovna sredstva. . . . .	34
Primer: Razvoj tercijalnog sektora. . . . .	35
Primer: Stanje deviznih rezervi . . . . .	39
Primer: Obrazovni sistem. . . . .	40
Primer: Naučnoistraživačka i istraživačko-razvojna delatnost . . . . .	45
Vežba 10: Opšti elementi ekonomskog sistema – privredni subjekti . . . . .	47
Vežba 11: Opšti elementi ekonomskog sistema – privredne aktivnosti . . . . .	48
Vežba 12: Opšti elementi ekonomskog sistema – institucije. . . . .	49
PITANJA ZA VEŽBANJE . . . . .	50

Vežba 13: Društveni bruto proizvod – DBP .....	52
Primer: Nacionalni računi .....	53
Vežba 14: Društveni proizvod – DP .....	54
Primer: Bruto domaći proizvod .....	56
Vežba 15: Nacionalni dohodak – ND .....	59
 PITANJA ZA VEŽBANJE .....	 61
 Vežba 16: Tržište i konkurencija .....	 63
Vežba 17: Tržišni subjekti .....	65
Primer: Akcija .....	67
Vežba 18: Konkurencija .....	68
Vežba 19: Ponuda, tražnja i cene .....	71
1. Ponuda robe .....	71
2. Potražnja robe .....	72
3. Tržište novca .....	73
4. Tržište kapitala .....	74
5. Tržište radne snage .....	75
 PITANJA ZA VEŽBANJE .....	 76
 Vežba 20: Evolucija oblika prometne vrednosti .....	 78
Vežba 21: Oblici državne intervencije .....	79
Vežba 22: Osnovne odrednice tržišne proizvodnje .....	80
Opšte karakteristike proizvodnje .....	80
Neophodni faktori proizvodnje .....	81
Ekonomski kriterijumi uspešnosti: .....	82
1. Produktivnost .....	82
2. Ekonomičnost .....	83
3. Rentabilnost .....	84
Upotrebna vrednost i vrednost robe .....	84
Vežba 23: Značajniji elementi tržišne privrede .....	85
1. Novac .....	85
2. Najamnina .....	86
3. Kapital .....	87
3.1. Trgovački kapital .....	88
3.2. Zajmovni kapital .....	89
3.3. Akcijski kapital .....	90
4. Profit .....	91
5. Zemljišna renta .....	92
6. Preraspodela nacionalnog dohotka .....	93
Primer: Sistem računa .....	94
Primer: Prosečne zarade .....	97
7. Pojam akumulacije .....	100
8. Društvena reprodukcija .....	101
 PITANJA ZA VEŽBANJE .....	 102

**Drugi deo****Makroekonomija**

---

Vežba 1: Predmet izučavanja makroekonomije. . . . .	107
Primer: Indeksi cena i troškova života. . . . .	108
Vežba 2: Agregatna ponuda i tražnja. . . . .	113
Primer: Potrošnja stanovništva. . . . .	114
Primer: Spoljnotrgovinski bilans Srbije 2000-2005. . . . .	116
Vežba 3: Kružni tok ekonomske aktivnosti. . . . .	118
 PITANJA ZA VEŽBANJE . . . . .	 119
 Vežba 4: Teorije o nastanku novca . . . . .	 121
Primer: Nastanak prvog srpskog novca . . . . .	122
Vežba 5: Funkcije novca u tržišnoj privredi . . . . .	123
Vežba 6: Oblici novca u prometu . . . . .	124
Primer: Vrednost i apoenka struktura novčanica i kovanog novca u opticaju na kraju 2003. godine . . . . .	125
Primer: Propisani obrazac menice u Srbiji . . . . .	127
Vežba 7: Količina novca potrebnog u opticaju . . . . .	128
Vežba 8: Kvantitativna jednačina novca . . . . .	129
Vežba 9: Monetarno-kreditni sistem . . . . .	130
Vežba 10: Monetarno-kreditna politika. . . . .	131
Primer: Program monetarne politike NBS za 2006. godinu . . . . .	132
 PITANJA ZA VEŽBANJE . . . . .	 133
 Vežba 11: Osnovni monetarni agregati . . . . .	 135
Primer: Monetarni agregati Narodne banke Srbije . . . . .	136
Vežba 12: Instrumenti monetarno-kreditne politike . . . . .	140
Primer: Eksterni sektor i mere NBS. . . . .	141
Vežba 13: Kredit . . . . .	145
Vežba 14: Potrošnja u sistemu tržišne privrede. . . . .	146
Vežba 15: Akumulacija i investicije . . . . .	147
Vežba 16: Izvori investicija . . . . .	148
Vežba 17: Efikasnost investicija . . . . .	149
Primer: Strane direktne investicije u Srbiji . . . . .	150
 PITANJA ZA VEŽBANJE . . . . .	 151

**Treći deo****Mikroekonomija**

---

Vežba 1: Odluke domaćinstva. . . . .	155
Vežba 2: Potrošačke preferencije. . . . .	156
Vežba 3: Elastičnost tražnje. . . . .	157
Vežba 4: Tržište potpune konkurencije . . . . .	158
Vežba 5: Pojam, značaj i funkcije cena. . . . .	159
Primer: Indeksi cena i troškova života. . . . .	160

PITANJA ZA VEŽBANJE .....	163
Vežba 6: Vrste cena .....	165
Vežba 7: Inflacija .....	166
Primer: Inflacija u našoj zemlji 1993. godine .....	169
Primer: Ekonomski rast, inflacija i depresija .....	170
Primer: Privredni rast, inflacija i nezaposlenost .....	171
Primer: Devalvacija i denominacija dinara .....	172
Vežba 8: Tržište radne snage .....	173
Primer: Potrošačka korpa za jul 2004. ....	174
Primer: Zaposleno osoblje – Svet .....	176
Primer: Zaposlenost i nezaposlenost – Svet .....	178
Primer: Društvena i socijalna zaštita u Srbiji .....	179
Vežba 9: Kolektivni ugovori .....	180
Primer: Sporazum o utvrđivanju minimalne zarade .....	181
Vežba 10: Pojam i vrste kapitala .....	182
Primer: Obveznica .....	183
PITANJA ZA VEŽBANJE .....	184
<b>Četvrti deo</b>	
<b>Osnovi međunarodne ekonomije</b>	
<hr/>	
Vežba 1: Osnovna pitanja svetskog tržišta .....	189
Vežba 2: Subjekti u svetskoj privredi .....	190
1. Preduzeća .....	191
Primer: Vodeće kompanije u svetu u pojedinim sektorima .....	193
Primer: Lista vodećih 20 najvećih kompanija u svetu po tržišnoj vrednosti .....	194
2. Multinacionalne i internacionalne banke .....	195
Primer: Najpouzdanije banke u svetu .....	196
3. Država .....	197
Vežba 3: Međunarodne ekonomske transakcije .....	198
Primer: Izvoz i uvoz 2001 - 2003. (u mil. USD) .....	199
Primer: Devizni kursevi .....	201
Primer: Međunarodno kretanje kapitala .....	203
Primer: Zemlje najveći neto izvoznici kapitala .....	204
Vežba 4: Uticaj spoljne trgovine na makroekonomska kretanja u zemlji ...	206
Primer: Spoljnotrgovinski i platni bilans Srbije .....	207
Vežba 5: Svetska trgovinska organizacija .....	211
Primer: STO – lista sektorske klasifikacije usluga .....	212
PITANJA ZA VEŽBANJE .....	213
Vežba 6: Međunarodna trgovinska komora .....	216
Vežba 7: Regionalne i ostale značajnije ekonomske integracije .....	217
Vežba 8: Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj .....	218
Primer: OECD – Bruto društveni proizvod .....	219

Vežba 9: Evropska unija . . . . .	220
Primer: Acquis communautaire . . . . .	221
Primer: Sadržina pojedinih dokumenata EU . . . . .	222
Primer: Šta je “CE” kvalitet? . . . . .	223
Primer: Na koje proizvode se odnosi i kako se primenjuje “CE”? . . . . .	224
Primer: Kako teče proces harmonizacije sa EU? . . . . .	226
Primer: Šta znače direktive novog pristupa? . . . . .	227
Primer: Uredba saveta o uvođenju evra . . . . .	228
Primer: Direktiva o voćnim sokovima . . . . .	230
Vežba 10: Ostale značajnije ekonomske integracije . . . . .	232
Vežba 11: Sporazumi o slobodnoj trgovini među zemljama JIE . . . . .	233
Primer: Pregled sporazuma . . . . .	234
 PITANJA ZA VEŽBANJE . . . . .	 235
 Vežba 12: Međunarodne finansijske institucije . . . . .	 237
Primer: Zemlje – članice Međunarodnog monetarnog fonda . . . . .	238
Vežba 13: Regionalne finansijske institucije . . . . .	240
 PITANJA ZA VEŽBANJE . . . . .	 241
 Vežba 14: Međunarodna organizacija za standardizaciju – ISO . . . . .	 243
Primer: Međunarodne organizacije koje saraduju u ISO/TC 68 . . . . .	244
Primer: Potkomiteti i radne grupe ISO/TC 68 . . . . .	245
Vežba 15: Opšte o standardu za sisteme menadžmenta . . . . .	248
Primer: Evropska standardizacija . . . . .	249
Vežba 16: Standardi za sisteme menadžmenta kvalitetom – klasifikacije i termini . . . . .	250
Primer: Termini i definicije pojmova ISO . . . . .	251
Vežba 17: Principi sistema menadžmenta kvalitetom . . . . .	254
Primer: Tumačenje zahteva standarda ISO 9001 . . . . .	255
 PITANJA ZA VEŽBANJE . . . . .	 258
 <b>Peti deo</b>	
<b>Tranzicija . . . . .</b>	<b>261</b>
Vežba 1: Tranzicija u svetu . . . . .	263
Primer: Učešće privatnog sektora u društvenom proizvodu Srbije . . . . .	264
Vežba 2: Globalizacija i savremeni svet . . . . .	265
Vežba 3: Pojam, značaj i dometi tranzicije u eks-socijalističkim zemljama . . . . .	266
Vežba 4: Ciljevi tranzicije u eks-socijalističkim zemljama . . . . .	267
Vežba 5: Nova uloga države u eks-socijalističkim zemljama . . . . .	268



PITANJA ZA VEŽBANJE .....	269
Vežba 6: Privatizacija .....	271
Primer: Dominacija stranih banaka .....	272
Vežba 7: Principi i metode privatizacije .....	274
Vežba 8: Liberalizacija .....	275
Vežba 9: Makroekonomska stabilizacija .....	276
Vežba 10: Svetska banka – ocena procesa tranzicije u zemljama Centralne i Istočne Evrope, Baltika i ZND .....	277
Primer: Visina nacionalnog dohotka per capita razvijenih zemalja i zemalja u tranziciji .....	278
PITANJA ZA VEŽBANJE .....	282



---

Prvi deo

# Osnovni pojmovi u ekonomiji

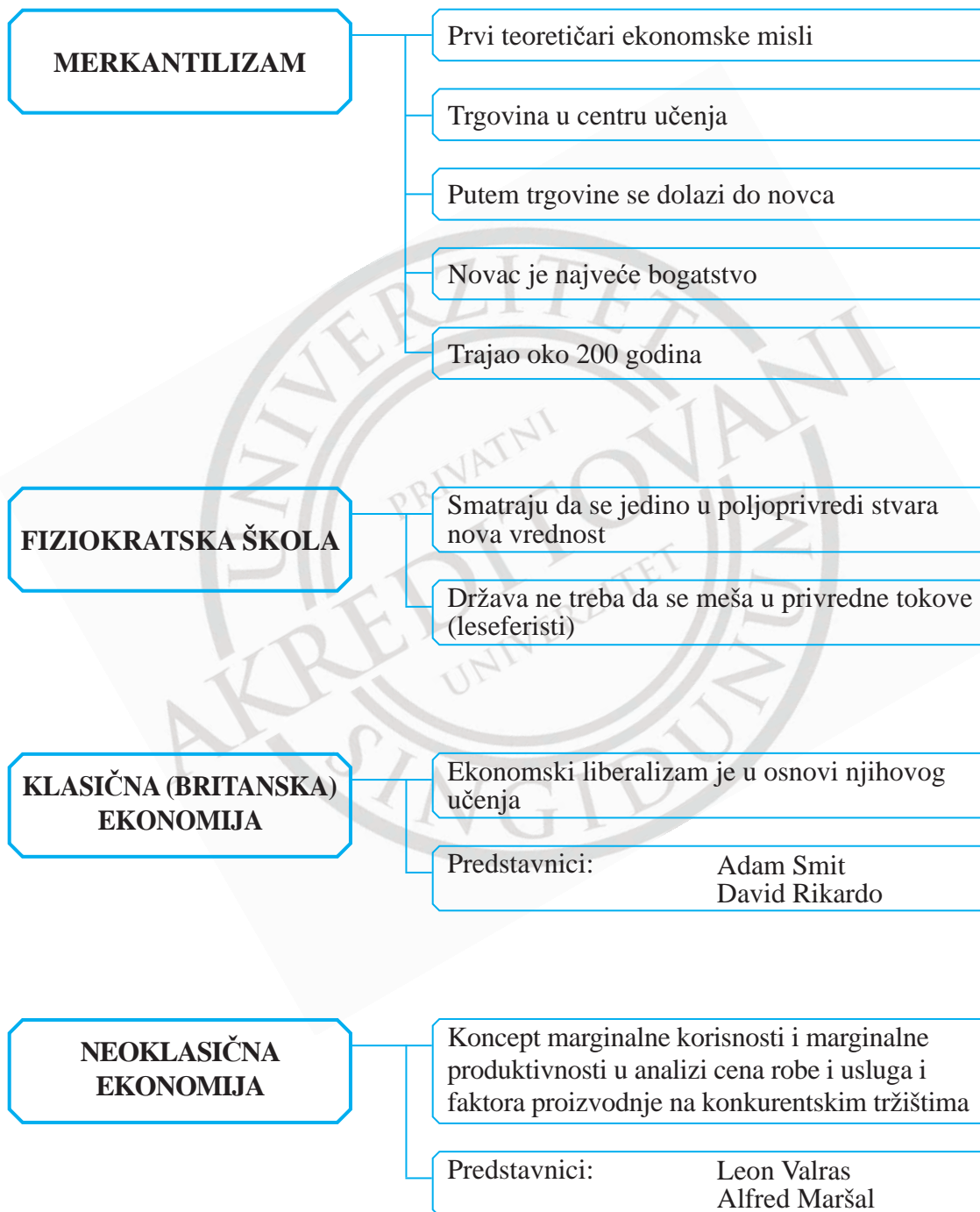
---





## TEORIJSKI PRAVAC

## GLAVNE KARAKTERISTIKE I PREDSTAVNICI



\* NAPOMENA:

Brojevi strana važe za četvrto izmenjeno i dopunjeno izdanje udžbenika "OSNOVI EKONOMIJE"

## TEORIJSKI PRAVAC

## GLAVNE KARAKTERISTIKE I PREDSTAVNICI

**EKONOMIJA  
BLAGOSTANJA**

Ekonomija blagostanja preporučuje vođenje ekonomske politike kako bi se došlo do najpoželjnijeg (blago) stanja u društvu

Promoviše obrazovanje, zdravstvo i stanovanje po najnižim cenama

Predstavnik: Valfredo Pareto

**KEJNSIJSKA  
EKONOMIJA**

Bazira svoje učenje na makro ekonomskoj analizi, odnosno ponašanju ekonomskih pokazatelja na agregatnom nivou.

Tri su osnovna pitanja: stabilnost tržišnog sistema i postizanje pune zaposlenosti; uloga novca u odnosnom sistemu; dugoročna dinamika tržišne ekonomije uz mešanje države

Predstavnik: J.M. Kejns

**MARKSISTIČKA  
EKONOMIJA**

Nadovezuje se na Rikardovu teoriju radne vrednosti

U prvi plan stavlja eksploataciju radne snage

Interdisciplinarni pristup ekonomskim pojavama

Predstavnik: Karl Marks

## TEORIJSKI PRAVAC

## GLAVNE KARAKTERISTIKE I PREDSTAVNICI

### OSNOVU SAVREMENE EKONOMSKE TEORIJE ČINE DVA PRAVCA:

1. Neoklasični-sledbenici A. Smita

2. Neokejsijanski-sledbenici Dž. M. Kejnsa (Dž. Robinson, N. Kaldor i drugi)

### VELIKA SINTEZA

Nastala između neoklasične i neokejsijanske ekonomske teorije.

Predvodnik P. Samjuelson, koji je pokušao da poveže kejsijansku makroekonomsku i neoklasičnu maršalijansku mikroekonomsku analizu.

Sažima sve na tri ključna pitanja: Šta, kako i za koga proizvoditi?

### AMERIČKA INSTITUCIONALNA ŠKOLA

Svaki ekonomski zakon važi samo u određenim uslovima i u okviru datih institucija.

Smisao ekonomskog učenja je u analizi instituta, pod kojima oni podrazumevaju pravno uspostavljene ustanove.

Takav je, na primer, institut privatne svojine - Torsten Veblen

### NEORIKARDIJANSKA ŠKOLA

Svojim učenjem zagovaraju povratak klasičnim uzorima i postulatima ekonomske analize

Predstavnik: J.A. Šumpeter

## TEORIJSKI PRAVAC

## GLAVNE KARAKTERISTIKE I PREDSTAVNICI

**TEORIJA IGARA**

Sušтина da se subjekti na tržištu ponašaju isto kao učesnici u nekoj igri, čiji rezultat zavisi od njihovog ponašanja u toj igri, ali i od ponašanja ostalih učesnika.

Ustvari, svaki od učesnika u privrednoj igri nastoji da maksimalno uveća svoj udeo u ukupnom dohotku i to na račun smanjenja dela svojih protivnika

Predstavnici: Nojman i Morgensten

**MONETARIZAM**

Javlja se sedamdesetih godina XX veka

Poremećaji u monetarnom sistemu privrede predstavljaju osnovne uzroke privredne nestabilnosti.

Polaze od neposredne veze između inflacije i nezaposlenosti.

Ponudu i potražnju novca i kapitala treba regulisati visinom kamatne stope.

Tvorac: Milton Fridman

**ŠKOLA RACIONALNIH OČEKIVANJA**

Izdvojio se kao jedan ekonomski pravac na čelu sa R. Lukasom, N. Valasom i T. Sardentom.

Sušтина učenja leži u shvatanju da su privredni subjekti racionalni, da mogu da procenjuju buduća ekonomska kretanja i da njima prilagođavaju svoju delatnost, jer raspolažu svim potrebnim informacijama.

## TEORIJSKI PRAVAC

## GLAVNE KARAKTERISTIKE I PREDSTAVNICI

**EKONOMIJA PONUDE**

Izdvojio se 70-ih godina XX veka iz škole monetarizma.

Školu karakteriše povratak liberalizmu u teoriji ponude.

Nastoje da dokažu svu pogrešnost kejnsovskih mera i intervencionizma države u privredi.

Zalažu se za “deregulaciju” u privredi.

Predstavnici: M. Feldštajn i A. Lefer

**GENETIČKA I TELEOLOŠKA ŠKOLA**

Genetička je zastupala ideju o objektivnom delovanju ekonomskih zakona i u socijalističkoj privredi, uključujući i delovanje zakona vrednosti.

Teleološka prekida tradiciju sa delovanjem ekonomskih zakona.

Zagovarala je formiranje isključivo planske privrede, sa centralističkim i dirigovanim planskim proporcijama.

**RADIKALNA EKONOMSKA MISAO**

Razvila se 60-ih godina XX veka.

Najrazvijenija misao u SAD.

Inspiraciju nalazi u Marksovom ekonomskom učenju.

Osnivač Pol Svizi svoje učenje temelji na kritici kapitalističkog načina proizvodnje.



# SPECIFIČNOSTI EKONOMSKIH ZAKONA

## 1. OBJEKTIVNOST EKONOMSKIH ZAKONA

Sastoji se u tome što oni deluju nezavisno od stepena našeg saznanja i spoznaje razloga njihovog dejstva i nezavisno od stepena naše svesne kontrole toga dejstva.

Odstupanjem od naših predviđanja ukazuju na relativnu ili apsolutnu nemoć svesne ljudske aktivnosti da ukine - "deluje nasuprot" ili "neutrališe dejstvo ekonomskih zakonitosti.

## 2. NEMAJU STEPEN OPŠTOSTI I UNIVERZALNOSTI PRIRODNIH ZAKONA

Jer se neprestano menja tehnika i tehnologija proizvodnje, organizacija rada odnosi proizvodnje, a stim u vezi i odnosi raspodele, razmene i potrošnje društvenog proizvoda.

Ekonomski zakoni su "istorijski" i njihovo trajanje je uslovljeno vremenski i prostorno sa datim tipom ekonomskih odnosa.

## 3. IZRAŽAVAJU DIJALEKTIČKI KARAKTER I DIJALEKTIČKE ZAKONITOSTI EKONOMSKIH ODNOSA I EKONOMSKIH POJAVA

Sušтина ove povezanosti je u tome što se unutar jednog skupa uzroka i posledica odvija proces "jedinstva i suprotnosti i uzajamnog uslovljavanja kvalitativnih i kvantitativnih ekonomskih stanja".

Takva kretanja ispunjena kontradiktornim dijalektičkim razvitkom mogu se uočiti i na liniji razvitka proizvodnih snaga i društvene organizacije rada i produkcionih odnosa, kao i u odnosima ekonomske baze i društvene nadgradnje.

## 1. ZAKON SRAZMERNE RASPODELE DRUŠTVENOG RADA

Svaka društvena zajednica u određenom vremenskom razdoblju raspolaže ograničenom masom rada neophodnom da se proizvede društveno potrebna količina proizvoda.

PRIMER:	Industrijski proizvodi, 2003-2004.	
	Republika Srbija	Ukupno
	2003	2004
<b>Vađenje i briketiranje uglja</b>		
<b>Ugalj-ukupno, hilj. tona</b>	34006	34786
Kameni ugalj, hilj. tona	57	72
Mrki ugalj, hilj. tona	397	352
Lignit, hilj. tona	32925	33753
Sušeni lignit, hilj. tona	627	609
<b>Vađenje sirove nafte i gasa</b>		
Sirova nafta, hilj. tona	671	653
Prirodni gas, mil. m <sup>3</sup>	364	317
<b>Vađenje ruda metala</b>		
Olovno-cinkana ruda, hilj. tona	101	111
Ruda bakra, hilj. tona	5714	5495
<b>Vađenje ruda nemetala i kamena</b>		
Oblikovani mermerni i granitni blokovi, tona	7513	3546
Prirodni pesak, hilj. m <sup>3</sup>	432	681
Obluci, šljunak, lomljen ili drobljen kamen, hilj. m <sup>3</sup>	5828	6377
Glina i kaolin, hilj. tona	220	108
Azbestna ruda, tona	2860	7300
<b>Proizvodnja prehrambenih proizvoda i pića</b>		
Sirove kože, tona	2289	2153
Kobasičarski proizvodi, tona	48730	53117
Mesne konzerve, polugotova i gotova jela od mesa, tona	12071	12729
Sokovi od voća i povrća, tona	103525	126022
Džemovi, pekmezi i marmelade, tona	4959	3723
Rafinisana biljna ulja za ishranu, tona	88571	101593
Margarin i hidrirane biljne masti, tona	40789	42275
Sirevi, tona	15428	15173
Brašno, hilj. tona	519	506
Rafinisani šećer, hilj. tona	217	340
Hrana za uzgoj životinja, hilj. tona	532	496
Kakao, čokolada i čokoladni proizvodi, tona	30051	33213
Pivo, hilj. hl	5580	5328
<b>Proizvodnja duvanskih proizvoda</b>		
Fermentisani duvan, tona	7835	3569
Cigarete, mil. kom.	14375	15107
<b>Proizvodnja tekstilnih prediva i tkanina</b>		
Prediva pamučnog tipa, tona <sup>1)</sup>	806	1048
Prediva vunenog tipa, tona <sup>2)</sup>	1252	762
Tkanine pamučnog tipa, hilj. m <sup>2</sup>	13628	18262
Tkanine vunenog tipa, hilj. m <sup>2</sup>	330	144
Rublje za domaćinstvo, hilj. m <sup>2</sup>	2739	1831
Tepisi i prekrivači za pod, hilj. m <sup>2</sup>	5986	7286
Čarape, hilj. pari	81606	73505

<sup>1)</sup> Uključeno je i predivo od veštačkog (celuloznog) vlakna.

<sup>2)</sup> Uključene su i tkanine od veštačkog (celuloznog) prediva.

Republika Srbija	Ukupno	
	2003	2004
<b>Proizvodnja odevnih predmeta i krzna</b>		
Kožna odeća, hilj. kom.	47	65
Radna odeća, hilj. kom.	951	885
Ostala odeća, hilj. kom.	3739	2940
Rublje, hilj. kom. <sup>3)</sup>	5547	9463
<b>Proizvodnja kože, predmeta od kože i obuće</b>		
Cela štafvljena koža goveda i kopitara, hilj. m <sup>2</sup>	406	328
Cepana i ostala koža goveda i kopitara, hilj. m <sup>2</sup>	248	146
Ovčija i jagnjeća koža, obrađena nakon štafvljenja, hilj. m	127	155
Svinjska koža, obrađena nakon štafvljenja, hilj. m <sup>2</sup>	221	99
Obuća od gume ili plastičnih masa, hilj. pari	1749	1646
Obuća sa licem od kože ili veštačke kože, hilj. pari	3078	2775
<b>Proizvodi od drveta i plute, sem nameštaja</b>		
Rezana građa četinarara, hilj. m <sup>3</sup>	17	16
Rezana građa liščara, hilj. m <sup>3</sup>	50	45
Šper ploče, m <sup>3</sup>	6233	11980
Ploče vlaknatice, m <sup>3</sup>	22950	31551
Furnir, m <sup>3</sup>	2077	13082
Parquet, m <sup>2</sup>	457637	441465
<b>Proizvodnja celuloze, papira i prerada papira</b>		
Papir i karton, tona	106993	106647
Talasasti papir i karton, tona	45033	46093
Ambalaža od papira i kartona, tona	65321	65775
Papirni proizvodi za domaćinstvo, sanitarne i toaletne potrebe, tona	12249	14850
<b>Izdavačka delatnost, štampanje i reprodukcija snimljenih medija</b>		
Štampanje novina, tona	46077	42196
Štampanje knjiga i brošura, tona	3826	4389
<b>Proizvodnja koksa i derivata nafte</b>		
Benzin, hilj. tona	816	808
VAJT-špirit, tona	1331	2254
Petrolej (kerozin), hilj. tona	46	64
Dizel gorivo, hilj. tona	811	1005
Mazut, hilj. tona	718	714
Masti i maziva, tona	40926	46041
<b>Proizvodnja hemikalija i hemijskih proizvoda</b>		
Boje i pigmenti, tona	2534	2036
Sumporna kiselina, hilj. tona	23	62
Fosforna kiselina, hilj. tona	15	22
Azotna kiselina, hilj. tona	87	173
Amonijak, hilj. tona	74	167
Azotna đubriva, tona	311959	630149
Fosforna đubriva, tona	13487	7295
Kompleksna đubriva, hilj. tona	263	262
Mešana đubriva, tona	268	20879
Plastične mase u primarnim oblicima, hilj. tona	158	191
Pesticidi i ostale hemikalije za poljoprivredu, tona	7676	7774
Sapuni, tona	3113	2764
Deterdženti, tona	65236	73147
Toaletni preparati, tona	7048	6653
<b>Proizvodi od gume i plastike</b>		
Spoljne gume za vozila, hilj. kom.	6495	7839
Unutrašnje gume za vozila, hilj. kom.	5484	7150
Ambalaža od plastičnih masa, tona	31408	29622
Proizvodi za građevinarstvo od plastičnih masa, tona	39279	35767
<b>Proizvodi od nemetalnih minerala</b>		
Šuplje staklo, tona	46950	50038
Keramika za domaćinstvo, tona	90	174
Vatrostalni keramički proizvodi, tona	59901	59055

<sup>3)</sup> Nije uključeno rublje za domaćinstvo.

Republika Srbija	Ukupno	
	2003	2004
Keramičke pločice i podne ploče, hilj. m <sup>2</sup>	6523	7292
Cigla i blokovi, mil. kom. normalnog formata	1106	1200
Crep, mil. kom.	224	221
Cement, hilj. tona	2102	2240
Malteri, tona	43185	57473
Bitumenske mešavine, tona	96177	236709
<b>Proizvodnja osnovnih metala</b>		
Sirovo gvožđe u primarnim oblicima, tona	635481	959019
Pljosnati valjani proizvodi od čelika, tona	947191	1543453
Cevi od gvožđa i čelika, tona	26035	39275
Sirovi aluminijum i legure aluminijuma, tona	742	517
Šipke, profili, žica, limovi, trake i cevi od aluminijuma i legura aluminijuma, tona	28561	40742
Šipke, profili, žica, limovi, trake i cevi od olova i legura olova, tona	100	160
Šipke, profili, žica, limovi, trake i cevi od kalaja i legura kalaja, kg	15219	19267
Elektrolitički bakar, hilj. tona	14	12
Šipke, profili, žica, limovi, trake i cevi od bakra i legura bakra, tona	38366	47748
Ostali obojeni metali i proizvodi od njih, kg	6096	11733
Liveni proizvodi od gvožđa, tona	43437	60380
Liveni proizvodi od čelika, tona	11075	12848
Liveni proizvodi od aluminijuma, tona	1182	1262
Liveni proizvodi od ostalih obojenih metala, tona	436	481
<b>Proizv. standardnih metalnih proizvoda, osim mašina</b>		
Proizvodnja metalnih konstrukcija, hilj. tona	13	17
Cisterne, rezervoari i sudovi od metala, tona	3862	2531
Ručni alat, tona	38	41
Brave i okovi, tona	6819	2936
Burad i slična ambalaža od čelika, tona	2043	1583
Ambalaža od aluminijuma, tona	5356	6657
Žičani proizvodi, tona	20558	22423
Vezni elementi, vijačni proizvodi, lanci i opruge, tona	8542	9248
<b>Proizv. mašina, uređaja i aparata za domaćinstvo</b>		
Pogonski, industrijski i dizel motori, kom.	2215	2298
Pumpe i kompresori, hilj. kom.	76	73
Slavine i ventili, tona	4074	3152
Ležajevi, zupčanići, zupčasti prenosioći i pogonski mehanizmi, tona	1771	2061
Uređaji za dizanje i prenošenje, tona	1733	586
Traktori točkaši za poljoprivredu i šumarstvo, kom.	3413	5392
Električni aparati za grejanje prostora u domaćinstvu, tona	2073	2061
Peći, neelektrične, tona	1357	1039
<b>Proizvodnja kancelarijskih i računskih mašina i aparata</b>		
Mašine sa ugrađenim uređajem za računanje, kom.	100	22317
Memorijske jedinice, kom.	1888	2586
<b>Proizvodnja električnih mašina i aparata, osim električnih aparata za domaćinstvo</b>		
Motori neizmjenične struje, kom.	104731	114438
Generatori neizmjenične struje, kom.	20	23
Transformatori, kom.	14425	12550
Izolovana žica i kablovi, tona	27109	27484
Sijalice, hilj. kom.	5541	3241
<b>Proizvodnja radio, TV i komunikacione opreme</b>		
Telefonski aparati, kom.	7047	2791
Delovi za TV i radio aparate, kg.	-	25112
<b>Proizvodnja medicinskih, preciznih i optičkih instrumenata, satova i časovnika</b>		
Rendgen aparati za medicinu, hirurgiju, zubarstvo i veterinu, kom.		65
Špricevi za medicinu, hirurgiju, zubarstvo i veterinu, hilj. kom.	5634	8300

Republika Srbija	Ukupno	
	2003	2004
Instrumenti i aparati za merenje krvnog pritiska, kom.	3860	2274
Merači proizvodnje ili potrošnje gasova, tečnosti ili električne energije, kom.	65052	62098
Instrumenti i aparati za automatsku regulaciju i upravljanje, kom.	193827	245220
<b>Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica</b>		
Motori sa unutrašnjim sagorevanjem, kom.	15296	15827
Autobusi, kom.	180	183
Vozila za prevoz robe, kom.	466	647
Putnička vozila, kom.	11370	14549
<b>Proizvodnja ostalih saobraćajnih sredstava</b>		
Železničke lokomotive, kom.	4	4
Nesamohodni putnički vagoni, kom.	104	63
Kolica za invalide, kom.	828	1147
<b>Proizvodnja nameštaja i raznovrsnih proizvoda</b>		
Stolice i sedišta, hilj. kom.	488	513
Nameštaj za kancelarije - od metala, kom.	25698	2730
Nameštaj za kancelarije - od drveta, kom.	13672	5364
Nameštaj za kuhinje - od drveta, kom.	59273	44498
Nameštaj za spavaće sobe, dnevne sobe i trpezarije - od drveta, hilj. kom.	233	244
Madraci, kom.	449	3915
Metle i četke, hilj. kom.	1279	424
<b>Reciklaža</b>		
Reciklaža metalnih otpadaka i ostataka, tona	68944	113717
Reciklaža nemetalnih otpadaka i ostataka, tona	42612	45137
<b>Proizvodnja i snabdevanje el. energijom, gasom, parom i toplom vodom</b>		
Hidroelektrična energija, mil. KWh	9211	11123
Termoelektrična energija, mil. KWh	23215	22721
<b>Sakupljanje, prečišćavanje i distribucija vode</b>		
Pitka voda, mil. m <sup>3</sup>	622	620

Izvor: RZS

Ukupna masa za određeno vreme raspoloživog fonda društvenog rada, koja se srazmerno raspodeljuje u zavisnosti od društvenih potreba, sastavljena je iz dva dela. Jedan deo odnosi se na minuli, prošli rad opredmećen u materijalnim činiocima proizvodnje. Sa razvojem proizvodnih snaga menja se učešće minulog rada opredmećenom u materijalnim činiocima proizvodnje, jer u njima više ne dominiraju sredstva uzeta iz prirode. Sve više dominiraju sredstva za proizvodnju koja su rezultat ranije opredmećenog ljudskog rada. On sada dobija daleko veći značaj i u obliku prošlog rada srazmerno se raspodeljuje pod dejstvom opšteg zakona društvene proizvodnje.

Drugi deo ukupne količine rada jedne privredne zajednice predstavlja sadašnji rad sadržan u raspoloživoj masi radne snage. Ona se u obliku živog rada spaja sa sredstvima za proizvodnju i sa njima srazmerno raspodeljuje na pojedine privredne grane i druge sektore proizvodnje.

PRIMER:	<b>Podaci o zaposlenosti</b>	
ZAPOSLENA LICA, PO DELATNOSTIMA, OKTOBAR 2004.		
Republika Srbija		
Poljoprivreda, šumarstvo i vodoprivreda		700681
Ribarstvo		3347
Vađenje ruda i kamena		37645
Prerađivačka industrija		551429
Proizv. el. energije, gasa i vode		47480
Gradevinarstvo		152333
Trgovina na veliko i malo, opravka		441800
Hoteli i restorani		80735
Saobraćaj, skladištenje i veze		163628
Finansijsko posredovanje		45122
Poslovi s nekretninama, iznajmljivanje		82380
Državna uprava i socijalno osiguranje		170861
Obrazovanje		149048
Zdravstveni i socijalni rad		166619
Dr. komunalne, društvene i lične usluge		122173
Domaćinstva sa zaposlenim licima		8143
Eksteritorijalne organizacije i tela		3875
Nepoznata delatnost		3547
<b>Ukupno</b>		<b>2930846</b>
Izvor: Anketa o radnoj snazi.		

**2. ZAKON VREDNOSTI****ZAKON  
VREDNOSTI**

Najvažniji ekonomski zakon robne privrede koji izražava određene bitne veze između društvenog rada, vrednosti i cena roba.

Društveni rad dobija oblik vrednosti čiju veličinu određuje društveno potrebno radno vreme a tržišne cene za svoju osnovicu imaju tržišnu vrednost.

Sušтина zakona vrednosti ogleda se u tome što je izvor vrednosti roba opštjeljudski, apstraktni rad.

Konkretni oblici u kojima se ispoljava delovanje zakona vrednosti su: vrednosna cena, cena proizvodnje i monopolska cena.

**3. ZAKON PONUDE I TRAŽNJE****ZAKON  
PONUDE I TRAŽNJE**

Zakon ponude i tražnje je ekonomski zakon putem kojeg se formira tržišna cena robe, odnosno cena po kojoj se neka roba prodaje ili kupuje.

Proizvođači robe čija je individualna vrednost viša od tržišne cene neće moći na tržištu da dobiju ekvivalent za svoj rad (mogu poslovati sa gubitkom).

Proizvođači čija roba ima nižu individualnu vrednost od tržišne cene ostvariće ekstraprofit.

**REZIME:** Kada cena nekog proizvoda raste, tražnja opada; Kada cena nekog proizvoda opada, tražnja za njim će rasti (uz ostale neizmenjene faktore).

#### 4. ZAKON TENDENCIJSKOG PADA OPŠTE PROFITNE STOPE

##### ZAKON TENDENCIJSKOG PADA OPŠTE PROFITNE STOPE

Formulaciju tendencijskog pada opšte profitne stope dao je Marks u svom delu "Kapital".

Proces kapitalističke akumulacije dovodi do neprekidnog porasta proizvodne snage društvenog rada uz stalnu tendenciju porasta organskog sastava kapitala.

To vodi opadanju profitne stope, koja predstavlja pokretačku snagu kapitalističke proizvodnje.

Time se nesvesno guši stimulan razvoja kapitalističke proizvodnje i uslov akumulacije.





## 5. ZAKON KONCENTRACIJE I CENTRALIZACIJE KAPITALA

### ZAKON KONCENTRACIJE I CENTRALIZACIJE KAPITALA

Ovi zakoni predstavljaju nužnost u kapitalističkom načinu proizvodnje

Tu postoje dva aspekta:  
– tehnički i  
– ekonomski

Tehnički-fabrike u kapitalizmu se ne mogu zamisliti bez velikog broja radnika.

Ekonomski-kapitalista može postati to samo ako eksploatiše veliki broj radnika.

Koncentracija se postiže na dva načina:  
– proširivanjem postojećih  
(propadanjem slabijih) preduzeća ili  
– izgradnjom novih preduzeća.

Centralizacija kapitala znači preraspodelu svojine a time i prava odlučivanja.

Poluge centralizacije kapitala predstavljaju akcionarska društva, kreditni sistem i konkurentaska borba čime se povećava moć najvećih ulagača krupnih kapitalista.

Koncentracija i centralizacija kapitala dovode do stvaranja monopola koji danas dominiraju kapitalističkom ekonomijom.

Ogromnim kapitalom upravlja mali broj ljudi što dovodi do socijalnog raslojavanja stanovništva.

Prema Gregori Mankjuu deset principa ekonomije su:

## OSNOVNI PRINCIPI EKONOMIJE

**Princip broj 1:**  
Ljudi se suočavaju sa izborom

**Princip broj 2:**  
Trošak nečega jeste ono čega se odričete da biste to dobili

**Princip broj 3:**  
Racionalni ljudi razmišljaju o “graničnim slučajevima”

**Princip broj 4:**  
Ljudi reaguju na podsticaje

**Princip broj 5:**  
Trgovina može svakog dovesti u bolji položaj

**Princip broj 6:**  
Tržišta su obično dobar način da se organizuju ekonomske aktivnosti

**Princip broj 7:**  
Vlade su ponekad u stanju da poboljšaju tržišne ishode

**Princip broj 8:**  
Životni standard zemlje zavisi od njene sposobnosti da proizvede dobra i usluge

**Princip broj 9:**  
Cene rastu kad država štampa previše novca

**Princip broj 10:**  
Društvo se na kratak rok suočava s izborom između inflacije i nezaposlenosti



## PITANJA ZA VEŽBANJE

1. a) Nabrojite teorijske pravce u ekonomiji:

---

---

---

---

---

---

b) Da li su se i do danas zadržali u praksi pojedinih zemalja neki aspekti merkantilizma i koji:

---

---

---

---

---

2. a) Navedite savremene ekonomske teorije:

---

---

---

---

---

b) Koja je od navedenih savremenih ekonomskih teorija danas najviše zastupljena u zemljama tržišne privrede:

---

---

---

---

---

3. a) U čemu se sastoji osnovna razlika između klasičnih i savremenih ekonomskih teorija:

---

---

---

---

---

b) Koji je ekonomski događaj odigrao presudnu ulogu u pogledu promene stava ekonomskih teoretičara prema ulozi države u privrednim tokovima:

---

---

---

---

---



4. a) Navedite ukratko specifičnosti ekonomskih zakona:

---

---

---

---

b) U čemu se sastoji osnovna razlika između prirodnih i ekonomskih zakona:

---

---

---

---

5. a) Objasnite ukratko zakon srazmerne raspodele društvenog rada:

---

---

---

---

b) Koji sektor ima najveći udeo u društvenom proizvodu naše zemlje (zaokružiti tačan odgovor):

- a. Primarni,
- b. Sekundarni,
- c. Tercijalni.

6. a) Nabrojite osnovne principe ekonomije, prema G. Mankjuu:

Princip broj 1: \_\_\_\_\_

Princip broj 2: \_\_\_\_\_

Princip broj 3: \_\_\_\_\_

Princip broj 4: \_\_\_\_\_

Princip broj 5: \_\_\_\_\_

Princip broj 6: \_\_\_\_\_

Princip broj 7: \_\_\_\_\_

Princip broj 8: \_\_\_\_\_

Princip broj 9: \_\_\_\_\_

Princip broj 10: \_\_\_\_\_

b) Izreka G. Mankjua, koja glasi “Ne postoji besplatan ručak”, spada u Princip broj \_\_\_\_\_.

**DEFINICIJA**

Celokupnost društveno-ekonomskih odnosa izraženih kroz različite društveno-ekonomske kategorije čini društveno-ekonomski sistem.

Upravo tim kategorijama definišemo i obrazložimo neku društveno-ekonomsku formaciju, kao poseban, istorijski određen oblik društva, koji je utemeljen na dostignutom načinu proizvodnje.

**OSNOVNE METODE  
TEORIJE  
PRIVREDNOG  
SISTEMA**

Dijalektička metoda

Sintetička metoda

Verifikaciona metoda

Komparativna metoda

Istorijska metoda

## OSNOVE PRIVREDNOG SISTEMA ČINE:

Oblik i sadržaj vlasništva

Robno biće privrede

Integralna tržišta (robe, usluga, kapitala)

Tržište radne snage

Planiranje kao korektivni mehanizam privrednog razvoja

Preduzeće kao osnovni privredni subjekt

Dobit kao motiv uspešnog poslovanja

Čvrsti principi pravne države

Ograničeno strukturno prilagođavanje uloge države u upravljanju privrednim sistemom

## NOSIOCI PRIVREDNOG SISTEMA SU:

Domaćinstva kao osnovna prirodna i potrošačka organizacija

Privredna društva i njegove razne asocijacije

Društveno-političke zajednice (opštine, gradovi, okruzi, pokrajine, republike, država)

Društveno-političke organizacije, odnosno političke stranke (koje deluju posredno)

## PRIMER:

## Površina, stanovništvo i domaćinstva

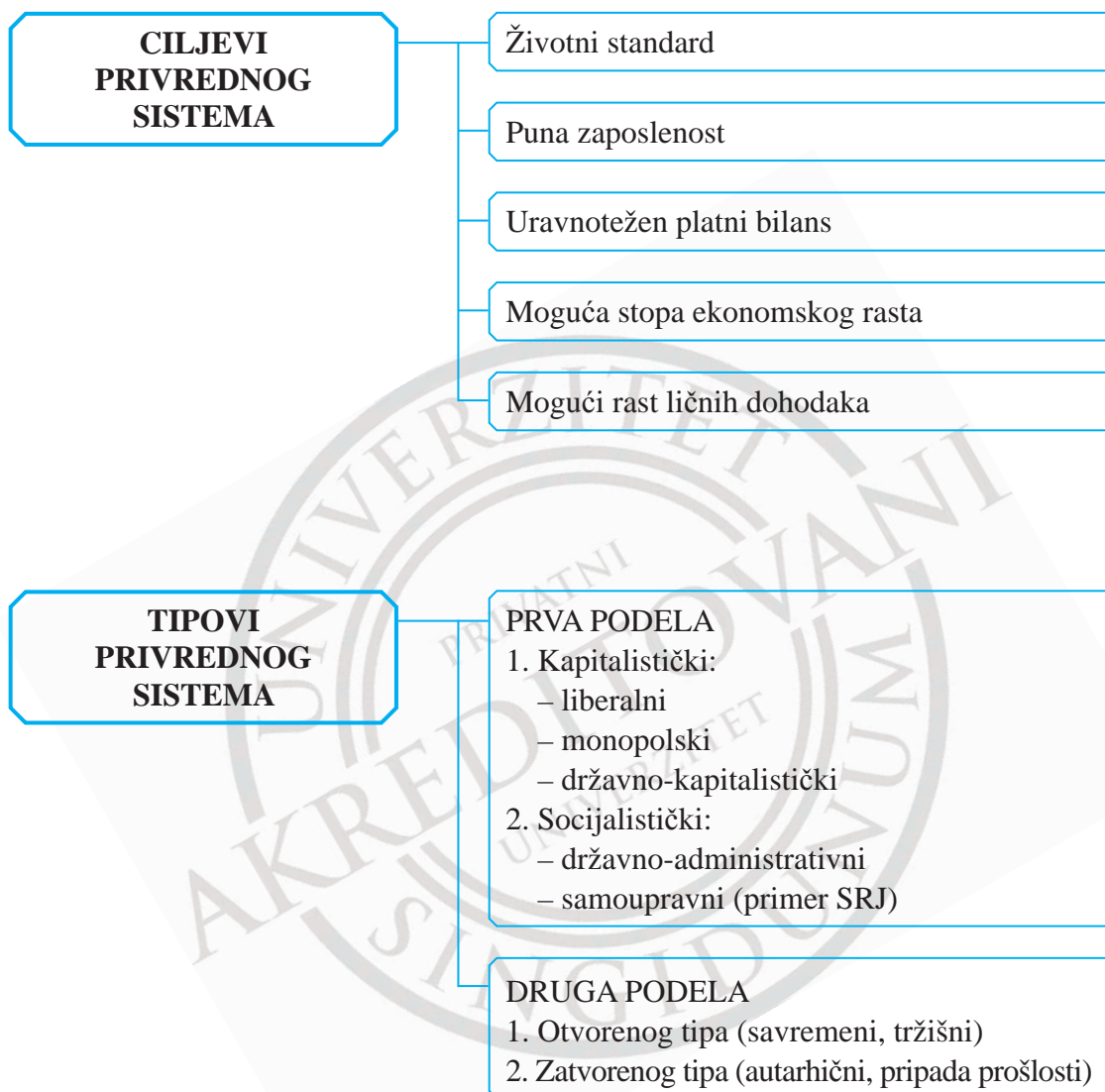
Republika Srbija	Površina, km <sup>2</sup>	Domaćinstva	Stanovništvo	Stanovnika na 1 km <sup>2</sup>	Lica na 1 domaćinstvo
1921	88361	985219	4819430	54,5	4,9
1931	88361	1157254	5725912	64,8	5,0
1948	88361	1485737	6527966	73,9	4,4
1953	88361	1616671	6979154	79,0	4,3
1961	88361	1929234	7642227	86,5	4,0
1971	88361	2248038	8446591	95,6	3,8
1981	88361	2568761	9313676	105,4	3,6
1991	88361	2707402	7576837	97,8	3,6
<b>2002</b>	<b>88361</b>	<b>2521190</b>	<b>7498001</b>	<b>96,8</b>	<b>3,0</b>

Izvor: SGS 2005.

## PRIMER:

## Jedinice razvrstavanja, prema obliku organizovanja, obliku svojine, poreklu kapitala i oblasti delatnosti

Stanje 31.12.2004.	Ukupno	Industrija i rudarstvo	Pojoprivreda i ribarstvo	Šumarstvo	Vodoprivreda	Gradjevinarstvo	Saobraćaj i veze	Trgovina	Ugostite-ljstvo i turizam	Zanatstvo i lične usluge	Stambeno-komunalna delatnost	Finansijske i druge usluge	Obrazovanje i kultura	Zdravstvo, isoc. zaštita	Dmštvo, polit. zaj. i organizac.
Ukupno	250403	29049	7895	538	71	7573	5487	112430	3896	6519	773	27323	23052	1862	23935
<b>Oblik organizovanja</b>															
Ortačka društva	9915	1859	486	27	-	369	600	4337	285	337	60	972	550	32	1
Komanditna društva	1424	287	70	5	-	49	79	585	32	44	6	188	76	3	-
Akcionarska društva	3821	1228	221	1	12	325	146	799	151	148	31	631	116	11	1
Jednočlana akcionarska društva	69	11	5	1	-	10	3	22	-	1	-	12	4	-	-
Društvo sa ograničenom odgov.	57028	8632	1264	105	10	2031	1363	30287	1081	1729	131	8730	1451	211	3
Jednočl. dru. sa ogranič. odgov.	38252	6728	1018	89	8	1800	1230	19631	662	1114	93	4627	1123	124	5
Privatna preduzeća	85763	9417	2183	272	4	2154	1859	55726	1489	2436	43	8972	995	213	.
Društvena preduzeća	2387	633	233	11	28	232	87	520	125	98	27	232	134	26	1
Javna preduzeća	731	23	31	16	6	39	21	3	13	1	346	97	128	-	7
Preduzetnik	89	33	2	-	-	1	6	19	11	9	-	6	2	-	-
Poslovna udruženja	430	1	-	-	-	-	7	-	-	-	-	5	3	1	413
Zadruga	5566	103	2216	10	-	504	69	285	5	572	24	1698	63	6	11
Finansijske organizacije	262	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	260	-	-	2
Ustanove	3776	2	112	-	1	-	-	7	18	1	1	15	2560	1025	34
Državni organi	645	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	644
Pravosudni organi	497	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	497
Jedinica lokalne samouprave	4434	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4434
Političke organizacije	410	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	410
Društvene organizacije	15225	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7620	5	7600
Udruženja građana	16591	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	8040	-	8550
Ostali oblici	3088	92	54	1	2	59	17	209	24	28	10	878	187	205	1322
<b>Oblik svojine</b>															
Društvena	4801	981	361	31	33	352	158	1104	228	145	126	632	486	114	50
Privatna	191766	26543	4974	491	19	6342	5066	109859	3444	5622	291	23837	4139	947	192
Zadružna	5776	113	2235	11	-	531	71	349	10	581	25	1748	65	6	31
Mešovita	4822	1385	222	3	13	314	173	1112	189	164	50	855	207	33	102
Državna	3778	20	103	2	6	28	17	3	21	3	280	112	2337	592	254
Bez oznake	39460	7	-	-	-	6	2	3	4	4	1	139	15818	170	23306
<b>Poreklo kapitala</b>															
Domaći	202250	27528	7797	533	69	7287	5193	108032	3693	6291	742	25747	7053	1665	620
Strani	3505	481	27	1	1	119	88	1831	88	82	12	692	69	12	2
Mešoviti	5188	1033	71	4	1	161	204	2564	111	142	18	745	112	15	7
Bez oznake	39460	7	-	-	-	6	2	3	4	4	1	139	15818	170	23306







## PITANJA ZA VEŽBANJE

1. a) Navedite osnove privrednog sistema:

---

---

---

---

---

b) Da li zakonski propisi predstavljaju izraz vladajućih društveno-ekonomskih odnosa u nekoj zemlji u određenom trenutku (zaokružite tačan odgovor):

- a. Da
- b. Ne

2. a) Nabrojte fundamentalne premise savremenog privrednog sistema:

---

---

---

---

---

b) Šta se podrazumeva pod čvrstim principima pravne države:

---

---

---

---

---

3. a) Navedite subjekte privrednog sistema:

---

---

---

---

---



b) Navedite broj domaćinstava u Srbiji:

1953. godine \_\_\_\_\_ (u hiljadama)

1991. godine \_\_\_\_\_ (u hiljadama)

4. a) Navedite broj lica na jedno domaćinstvo u Srbiji:

1931. godine \_\_\_\_\_

2002. godine \_\_\_\_\_

b) Navedite, prema podacima iz ovog praktikuma, ukupan broj preduzeća d.o.o. na dan 31.12.2004. godine:

\_\_\_\_\_

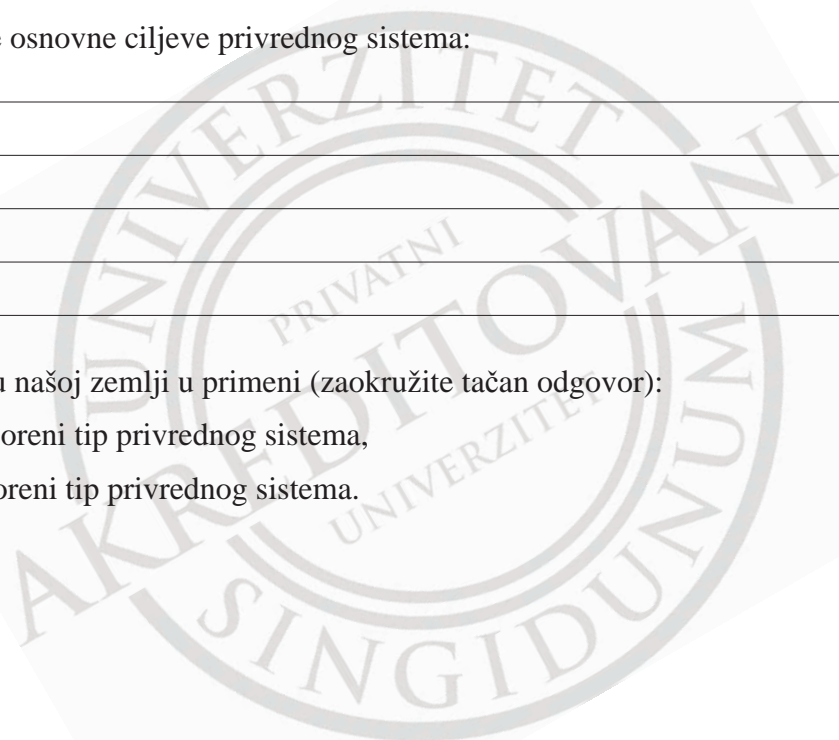
5. a) Navedite osnovne ciljeve privrednog sistema:

\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_

b) Da li je u našoj zemlji u primeni (zaokružite tačan odgovor):

a. Zatvoreni tip privrednog sistema,

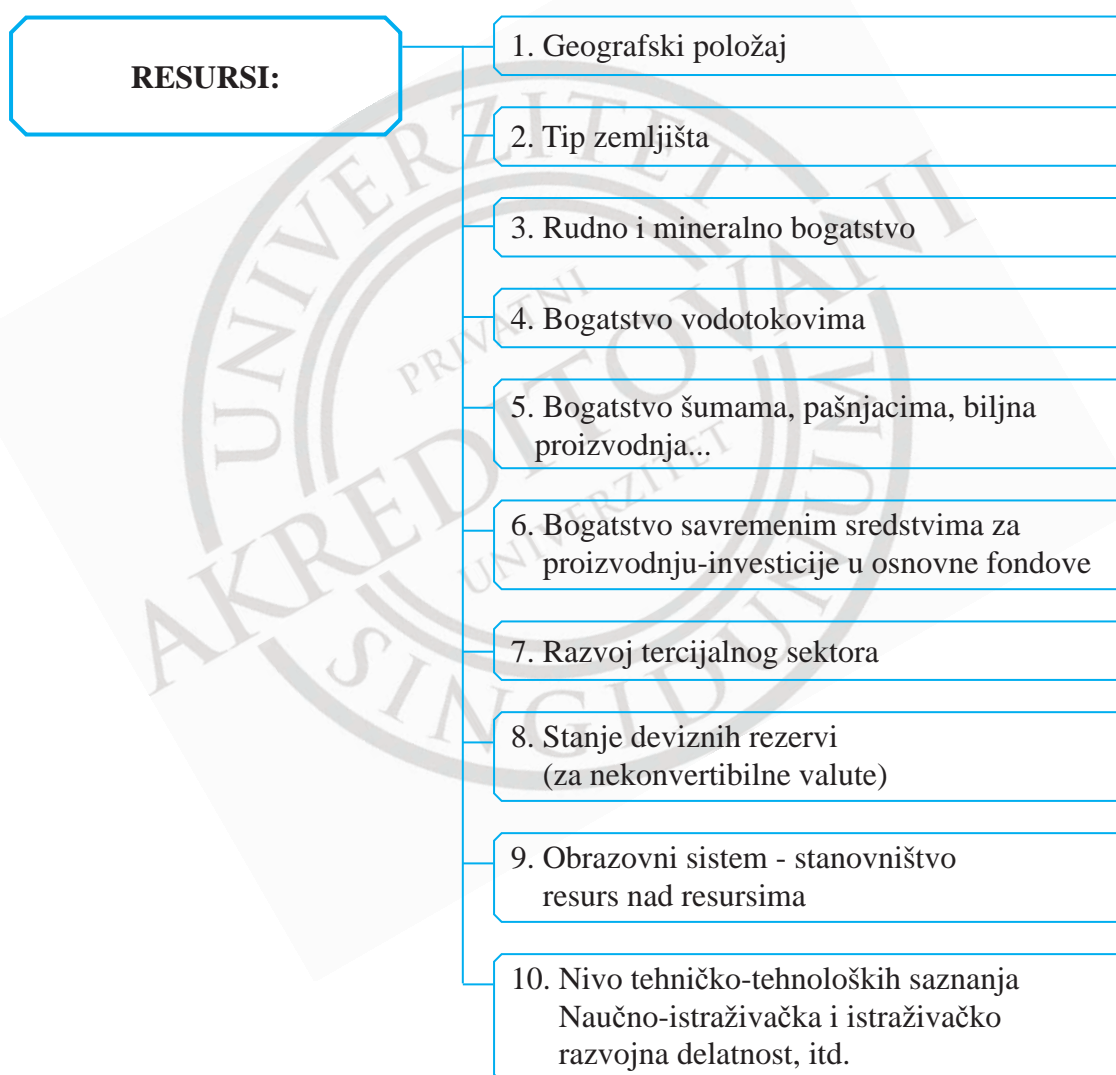
b. Otvoreni tip privrednog sistema.



## OPŠTI ELEMENTI EKONOMSKOG SISTEMA – RESURSI

### DEFINICIJA

Sve raspoložive materijalne i nematerijalne izvore stvaranja materijalnog bogatstva i ekonomskog blagostanja nazivamo resursima jedne zemlje.



PRIMER:

## Geografski pregled

## GEOGRAFSKE KOORDINATE KRAJNJIH TAČAKA REPUBLIKE SRBIJE

	Severna geografska širina	Istočna geografska dužina	Opština	Mesto
Sever	46° 11'	19° 40'	Subotica	10 km severno od Subotice
Jug	41° 53'	20° 36'	Gora	Restelica
Istok	43° 11'	23° 00'	Dimitrovgrad	Stara pl., vrh Srebrna glava
Zapad	45° 55'	18° 49'	Sombor	Bački breg

Izvor: SGS 2005.

## DUŽINA GRANICA REPUBLIKE SRBIJE

u km

	Granice		
	ukupno	suvozemne	rečne
<b>Ukupno</b>	<b>2397</b>	<b>1717</b>	<b>680</b>
Mađarska	166	154	12
Rumunija	544	267	277
Bugarska	371	342	29
Makedonija	252	252	–
Albanija	122	122	–
Crna Gora	236	232	4
Bosna i Hercegovina	391	165	226
Hrvatska	315	183	132

Izvor: SGS 2005.

## POVRŠINA REPUBLIKE SRBIJE I AP

km<sup>2</sup>

<b>Republika Srbija</b>	<b>88361</b>	Vojvodina	21506
Centralna Srbija	55968	Kosovo i Metohija	10887

Izvor: SGS 2005.

## TERITORIJALNA PODELA REPUBLIKE SRBIJE

01. 01. 2005.

## Republika Srbija

	ukupno	Centralna Srbija	Vojvodina	Kosovo i Metohija
Okruzi	29	17	7	5
Opštine	190	120	45	29
Naselja	6167	4251	467	1449
Gradska naselja	207	129	52	26

Izvor: SGS 2005.

## NAJVEĆI GRADOVI

Grad	Stanovništvo 2002, hilj.
Beograd	1571
Novi Sad	191
Niš	174
Kragujevac	146
Subotica	100

Izvor: SGS 2005.

## PRIMER:

## Bogatstvo vodotokovima

VAŽNIJE REKE

u km

Reka	Dužina		Plovnost u Republici Srbiji	Uliva se u
	ukupno	u Republici Srbiji		
Dunav	2783	588	588	Crno More
Tisa	966	168	168	Dunav
Sava	945	206	206	Dunav
Tamiš	359	118	3	Dunav
Drina	346	220	-	Savu
Zapadna Morava <sup>1)</sup>	308	308	-	Veliku Moravu
Južna Morava <sup>2)</sup>	295	295	-	Veliku Moravu
Ibar	272	272	-	Zapadnu Moravu
Begej (plovni)	244	75	75	Tisu
Nišava	218	151	-	Južnu Moravu
Timok <sup>3)</sup>	202	202	-	Dunav
Velika Morava	185	185	3	Dunav
Toplica	130	130	-	Južnu Moravu
Pek <sup>4)</sup>	129	129	-	Dunav
Beli Drim	125	108	-	Drim
Čehotina	125	100	-	Drinu
Rasina	92	92	-	Zapadnu Moravu
Sitnica	90	90	-	Ibar
Jablanica	85	85	-	Južnu Moravu
Crni Timok	84	84	-	Timok
Kolubara	82	82	-	Savu
Jadar	79	79	-	Drinu
Jasenica	79	79	-	Veliku Moravu
Mlava	78	78	-	Dunav
Đetinja	75	75	-	Zapadnu Moravu
Veternica	75	75	-	Južnu Moravu
Pusta	71	71	-	Južnu Moravu
Vlasina	70	70	-	Južnu Moravu
Resava	65	65	-	Veliku Moravu
Gruža	62	62	-	Zapadnu Moravu

Izvor: Geografski fakultet, Beograd.

<sup>1)</sup> Sa Golijskom Moravicom.

<sup>2)</sup> Sa Binačkom Moravom.

<sup>3)</sup> Sa Belim Timokom i Trgoviškim Timokom.

<sup>4)</sup> Sa Lipom.

## PRIMER:

## Poljoprivreda

POLJOPRIVREDNO ZEMLJIŠTE, PO KATEGORIJAMA KORIŠĆENJA<sup>1)</sup>, 2000-2004.

u hilj. ha

Izvor: SGS, 2005.	Ukupno	Obradiva površina					Pašnjaci	Bare, ribnjaci i trstici
		svega	oranice i bašte	voćnjaci	vinogradi	livade		
2000	5109	4259	3356	245	71	587	815	35
2001	5112	4256	3355	244	69	588	821	35
2002	5107	4255	3351	245	69	590	817	36
2003	5115	4253	3345	246	67	594	826	36
2004	5113	4252	3344	244	66	598	823	38

<sup>1)</sup> Obuhvata površine poljoprivrednih gazdinstava i površine vanpoljoprivrednih gazdinstava (opštinske utrine, pašnjake i drugo zemljište u društvenoj svojini).

ORANIČNA POVRŠINA, PO NAČINU KORIŠĆENJA<sup>1)</sup>, 2000-2004.

u hilj. ha

Izvor: SGS, 2005.	Oranice i bašte	Zasejana površina					Rasadnici	Ugari i neobrađene oranice
		ukupno	žito	industrijsko bilje	povrtno bilje	krmno bilje		
2000	3356	3178	2048	363	295	472	1	175
2001	3355	3208	2120	323	294	473	2	143
2002	3351	3190	2102	328	293	466	3	156
2003	3345	3171	1997	420	291	463	3	169
2004	3344	3165	2020	389	292	464	2	176

<sup>1)</sup> Razliku između površina oranica i bašta i zbira zasejanih površina, rasadnika, ugara i neobrađenih oranica čine površine pod vrbama i topolama na oranicama i površine pod cvećem i ukrasnim šibljem.

## ZASEJANA POVRŠINA VAŽNIJIH RATARSKIH USEVA, 2000-2004.

u hilj. ha

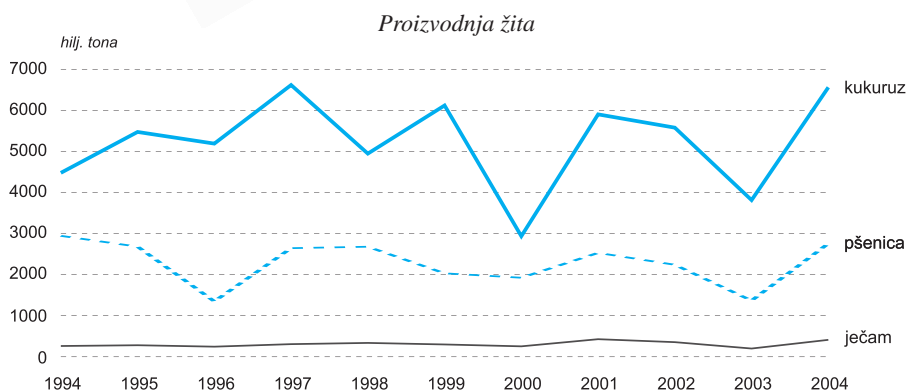
Izvor: SGS, 2005.	Pšenica	Raž	Ječam	Ovas	Kukuruz	Šećerna repa	Suncokret	Soja	Duvan	Krompir	Pasulj	Paprika	Paradajz	Lucerka	Detelina
2000	651	6	107	63	1216	45	147	144	10	94	27	20	21	191	124
2001	692	6	131	61	1221	43	163	88	12	94	25	19	21	193	122
2002	694	6	131	58	1202	52	149	100	11	91	25	19	21	190	123
2003	612	6	110	52	1204	65	200	131	9	88	25	20	21	189	123
2004	637	6	110	50	1203	61	189	118	8	89	24	20	21	190	122

## PROIZVODNJA ŽITA, 2000-2004.

Izvor: SGS, 2005.	požnjevena površina, ha	ukupno proizvodnja, tona	prinos po ha, tona
<b>Pšenica</b>			
2000	651197	1924385	3,0
2001	691377	2529934	3,7
2002	693823	2240182	3,2
2003	611633	1364787	2,2
2004	636289	2758017	3,93
<b>Raž</b>			
2000	5911	8317	1,4
2001	5821	11659	2,0
2002	5842	10874	1,9
2003	6057	8225	1,4
2004	6107	14902	2,4
<b>Kukuruz</b>			
2000	1202944	2937537	2,4
2001	1216607	5910485	4,9
2002	1196353	5586426	4,7
2003	1199871	3817338	3,2
2004	1199921	6569414	55
<b>Ječam</b>			
2000	107410	248804	2,3
2001	131056	423484	3,2
2002	130755	351570	2,7
2003	109626	194371	1,8
2004	109862	407411	3,7
<b>Ovas</b>			
2000	62416	95320	1,5
2001	61205	126167	2,1
2002	57772	108598	1,9
2003	51750	69352	1,3
2004	50324	118390	2,4

## PROIZVODNJA INDUSTRIJSKOG BILJA, 2000-2004.

Izvor: SGS, 2005.	požnjevena površina, ha	proizvodnja, tona	prinos po ha, tona
<b>Šećerna repa</b>			
2000	44695	1070033	23,9
2001	43161	1806425	41,9
2002	51906	2098080	40,4
2003	64310	1738044	27,0
2004	60438	2813972	46,6
<b>Suncokret</b>			
2000	146415	217608	1,5
2001	163155	317878	1,9
2002	150183	279831	1,9
2003	199361	353784	1,8
2004	188696	437602	2,3
<b>Soja</b>			
2000	141559	170593	1,2
2001	87382	207051	2,4
2002	100047	244293	2,4
2003	131403	225963	1,7
2004	117270	317836	2,7
<b>Uljana repica</b>			
2000	6273	10467	1,7
2001	3222	5479	1,7
2002	4432	6311	1,4
2003	3212	3809	1,2
2004	1896	4531	2,4
<b>Duvan</b>			
2000	9650	11067	1,1
2001	11706	16586	1,4
2002	11080	17993	1,6
2003	8565	11500	1,3
2004	7855	12474	1,6
<b>Industrijska paprika</b>			
2000	3728	5748	1,5
2001	3833	7610	2,0
2002	3041	5979	2,0
2003	3525	7864	2,2
2004	3694	9005	2,4



## VOĆNA STABLA I PROIZVODNJA VOĆA, 2000-2004.

Izvor: SGS, 2005.	stabla, hilj		proizvodnja, hilj. tona	prinos no stablu, kg
	svega	sposobna za rod		
<b>Jabuke</b>				
2000	16148	14265	197	13,8
2001	16402	14176	135	9,5
2002	16403	14445	96	6,6
2003	16889	14689	146	16,8
2004	16969	14890	184	12,3
<b>Kruške</b>				
2000	6531	5872	58	9,8
2001	6412	5384	43	8,1
2002	5919	5278	34	6,4
2003	5991	5242	69	13,1
2004	5833	5130	59	11,4
<b>Dunje</b>				
2000	1072	945	11,5	72,21
2001	1052	920	9,9	10,7
2002	1076	950	7,2	7,6
2003	1086	932	14,5	15,5
2004	1037	896	11,0	12,3
<b>Šljive</b>				
2000	47212	43103	351	8,2
2001	46930	42597	333	7,8
2002	46946	42383	197	4,7
2003	46670	42454	571	13,4
2004	47166	42513	561	13,2
<b>Trešnje</b>				
2000	2159	1900	21,0	11,0
2001	2098	1864	19,9	10,6
2002	2101	1851	15,7	8,4
2003	2075	1841	25,7	13,9
2004	2043	1830	30,8	16,8
<b>Višnje</b>				
2000	9694	8336	58,0	6,9
2001	10150	8428	63,3	7,5
2002	10269	8397	48,9	5,8
2003	10434	8812	86,2	9,7
2004	10505	8890	112,3	12,6
<b>Kajsije</b>				
2000	1844	1544	12,5	8,2
2001	1793	1550	15,6	10,0
2002	1854	1609	13,4	8,3
2003	1884	1612	27,4	16,9
2004	1833	1600	40,8	25,5
<b>Breskve</b>				
2000	4021	3563	38,7	10,9
2001	4054	3569	41,7	11,7
2002	4421	3946	42,3	10,7
2003	4333	3853	55,8	14,5
2004	4386	3948	58,0	14,7
<b>Orasi</b>				
2000	2033	1757	22,5	12,8
2001	2043	1748	15,2	8,7
2002	2020	1739	10,2	5,9
2003	2015	1749	24,9	14,3
2004	2024	1736	22,2	12,8



## PROIZVODNJA BOBIČASTOG VOĆA, 2000-2004.

Izvor: SGS, 2005.	požnjevena površina, ha	proizvodnja, tona	prinos po ha, tona
<b>Jagode</b>			
2000	8642	24910	2,9
2001	8294	34696	4,2
2002	8880	34577	3,9
2003	9116	29868	3,3
2004	8572	33855	3,9
<b>Maline</b>			
2000	13519	55999	4,1
2001	14753	77781	5,3
2002	15293	93982	6,1
2003	16354	78974	4,8
2004	15995	91725	5,7

## VINOGRADI I PROIZVODNJA GROŽĐA, 2000-2004.

Izvor: SGS, 2005.	Površina vinograda, ha				Čokoti, mil.		Proizvodnja hilj. tona	Prinos po čokotu, kg
	ukupno	na američkoj podlozi	domaća loza	hibridi	ukupno	sposobni za rod		
2000	70634	62826	4178	3630	412	396	327	0,8
2001	68993	61249	4127	3617	398	382	381	1,0
2002	68613	60697	4444	3472	394	378	395	1,0
2003	67434	59784	4120	3530	383	367	450	1,2
2004	65879	58203	4518	3158	365	348	425	1,2

## DOMAĆA PRERADA VOĆA I GROŽĐA, 2000-2004.

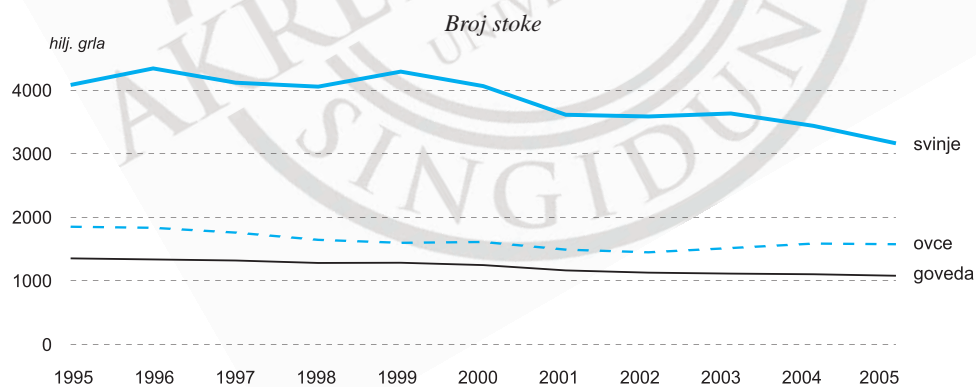
Izvor: SGS, 2005.	Suvo voće, tona		Rakija, hilj. ℓ				Vino, hilj. ℓ	
	ukupno	suve šljive	ukupno	od šljiva		od ostalog voća		komovica
				meka	ljuta			
2000	4627	4087	48145	18244	15554	2254	12093	123290
2001	3892	3269	48709	15389	15235	1631	16314	154813
2002	1937	1489	35782	9424	8918	2032	15408	149805
2003	6188	4881	70723	23745	28189	2101	16688	165285
2004	6333	5674	67954	22099	26044	2096	17715	157156

## BILANS STOKE I ŽIVINE, 2000-2004.

hilj. grla

Izvor: SGS, 2005.		Grla na početku godine	Priplod	Kupovina	Prodaja	Klanje <sup>1)</sup>	Uginuće	Grla na kraju godine
<b>Goveda</b>	2000	1246	694	112	829	45	17	1162
	2001	1162	659	93	736	36	15	1128
	2002	1128	653	109	724	34	19	1112
	2003	1112	615	109	681	26	27	1102
	2004	1102	573	146	691	31	20	1079
<b>Svinje</b>	2000	4066	8601	899	6002	3020	929	3615
	2001	3615	8177	928	5390	2863	880	3587
	2002	3587	8328	933	5387	2845	981	3634
	2003	3634	7837	891	5513	2436	974	3439
	2004	3439	7530	902	5560	2269	877	3165
<b>Ovce</b>	2000	1611	1206	93	1004	366	51	1489
	2001	1489	1171	121	937	350	47	1448
	2002	1448	1182	214	919	362	47	1516
	2003	1516	1247	104	874	347	60	1586
	2004	1586	1246	157	984	376	52	1576
<b>Živina</b>	2000	20373	27064	26184	22830	26847	4654	19290
	2001	19290	25493	26335	20668	27750	3895	18804
	2002	18804	25358	23241	19307	26450	3970	17677
	2003	17677	30898	21125	30272	19971	3177	16280
	2004	16280	40613	23623	39514	21408	2963	16631

<sup>1)</sup> Klanje stoke i živine u privatnim gazdinstvima i domaćinstvima (za sopstvene potrebe) i poljoprivrednim organizacijama (van klanica) kao prinudno klanje (povrede i sl.).



## PROIZVODNJA MESA, 2000-2004.

Izvor: SGS, 2005.	Meso, hilj. tona						Sirove masnoće, hilj. tona		
	ukupno	govede	svinjsko	ovčije	živinsko	iznutrice	ukupno	svinjske	govede
2000	518	103	283	19	67	45	105	101	4
2001	455	93	254	17	62	29	105	101	4
2002	481	97	277	15	66	26	91	88	3
2003	451	95	258	18	59	21	82	78	4
2004	445	93	242	20	65	25	100	97	3

## PRIMER:

## Investicije u osnovna sredstva

UKUPNE OSTVARENE INVESTICIJE U  
OSNOVNA SREDSTVA, PO TEHNIČKOJ STRUKTURI<sup>1)</sup>, 2001. i 2002.  
U stalnim cenama 1994.

Izvor: SGS, 2005.	2001	2002	Izvor: SGS, 2005.	2001	2002
<b>Ukupno</b>	<b>1956740</b>	<b>1940836</b>	<b>Hoteli i restorani</b>	11562	11803
<i>Građevinski radovi</i>	1307633	1266558	Građevinski radovi	8083	7917
<i>Oprema</i>	493594	524659	Oprema	3433	3835
<i>Ostalo</i>	155513	149619	Ostalo	46	51
<b>Poljoprivreda, lov i šumarstvo</b>	237239	226622	<b>Saobraćaj, skladištenje i veze</b>	177793	182722
Građevinski radovi	49963	47909	Građevinski radovi	94379	88716
Oprema	51529	48962	Oprema	80201	90599
Ostalo	135747	129751	Ostalo	3213	3407
<b>Ribarstvo</b>	70	77	<b>Finansijsko posredovanje</b>	25296	26412
Građevinski radovi	55	63	Građevinski radovi	12726	12059
Oprema	15	14	Oprema	15555	14338
Ostalo	-	-	Ostalo	15	15
<b>Vađenje ruda i kamena</b>	11922	12348	<b>Poslovi s nekretninama, iznajmljivanje</b>	723312	711698
Građevinski radovi	5983	6089	Građevinski radovi	704720	690336
Oprema	5685	6002	Oprema	15318	21053
Ostalo	254	257	Ostalo	274	309
<b>Prerađivačka industrija</b>	275219	274506	<b>Državna uprava i socijalno osiguranje</b>	12748	13876
Građevinski radovi	147265	145429	Građevinski radovi	8066	7607
Oprema	120786	122053	Oprema	5466	6057
Ostalo	7168	7024	Ostalo	216	212
<b>Proizvodnja električne energije, gasa i vode</b>	229291	229978	<b>Obrazovanje</b>	36620	35482
Građevinski radovi	124894	117400	Građevinski radovi	12562	15568
Oprema	99394	107523	Oprema	19924	19782
Ostalo	5003	5055	Ostalo	134	132
<b>Gradevinarstvo</b>	104047	103997	<b>Zdravstveni i socijalni rad</b>	33758	34526
Građevinski radovi	62361	58470	Građevinski radovi	19566	18330
Oprema	38844	42729	Oprema	14125	16128
Ostalo	2842	2798	Ostalo	67	68
<b>Trgovina na veliko i malo, opravka</b>	62474	62448	<b>Druge komunalne, društvene i lične usluge</b>	14389	14341
Građevinski radovi	42333	40369	Građevinski radovi	10677	10296
Oprema	19700	21630	Oprema	3619	3954
Ostalo	441	449	Ostalo	93	91

<sup>1)</sup> Obračunate suostvarene investicije, koje predstavljaju fizički ostvarenu izgradnju investicionih objekata i izvršenu izradu ili nabavku investicionih dobara tokom godine, bez obzira na to da li je i kada je izvršena njihova isplata.

## PRIMER:

## Razvoj tercijalnog sektora

OPŠTI PREGLED RAZVOJA UNUTRAŠNJE TRGOVINE, 2000 - 2004.

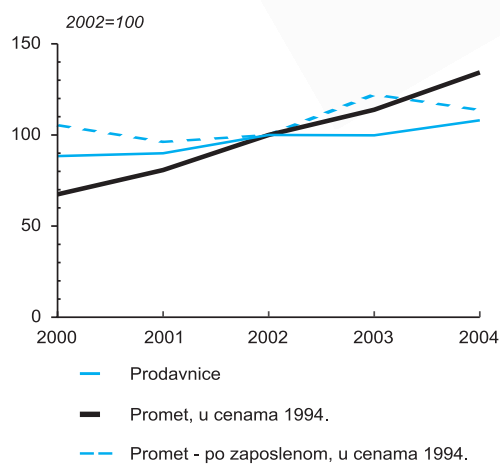
Republika Srbija

Izvor: SGS, 2005.	2000	2001	2002	2003	2004
<b>Prodavnice</b>	84854	86291	95996	95800	103657
<b>Zaposleni<sup>1)</sup></b>					
Trgovina na malo	153119	200784	239304	223116	283093
Trgovina na veliko	81258	94338	85492	94917	79149
Promet <sup>2)</sup> , mil. din.					
Trgovina na malo	8889	10646	13188	15012	17718
Trgovina na veliko	16319	16457	18473	19072	23709
	<b>Indeksi, 2002 = 100</b>				
<b>Prodavnice</b>	88,4	89,9	100,0	99,8	108,0
<b>Zaposleni<sup>1)</sup></b>					
Trgovina na malo	64,0	83,9	100,0	93,2	118,3
Trgovina na veliko	95,0	110,3	100,0	111,0	92,6
<b>Promet</b>					
Trgovina na malo	67,4	80,7	100,0	113,8	134,3
Trgovina na veliko	88,3	89,1	100,0	103,2	128,3
<b>Promet - po zaposlenom</b>					
Trgovina na malo	105,3	96,2	100,0	122,1	113,6
Trgovina na veliko	92,9	80,7	100,0	93,0	138,6

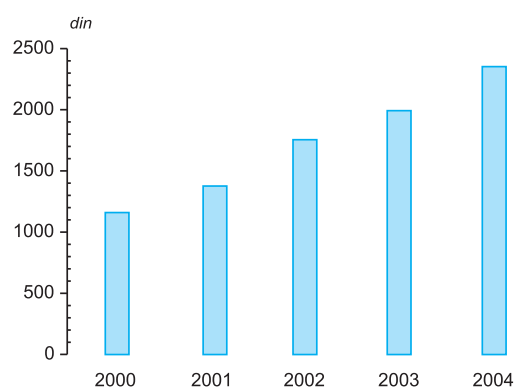
<sup>1)</sup> Od 2001. godine, u broj zaposlenih trgovine na malo uključeni su i vlasnici trgovinskih preduzeća/radnji, a od 2002. godine i zaposleni u apotekama.

<sup>2)</sup> U cenama i dinarima 1994. godine.

Indeksi razvoja trgovine na malo,  
2000 - 2004.



Promet – po stanovniku, u trgovini na malo  
(u cenama 1994)



SMEŠTAJNI KAPACITETI<sup>1)</sup>, 2000 - 2004.

Izvor: SGS, 2005.	sobe	ležaji
2000	37156	92465
2001	37168	92490
2002	36575	87325
2003	35812	85634
2004	36163	85867

<sup>1)</sup> Stanje 31. avgust.SMEŠTAJNI KAPACITETI, PO VRSTAMA TURISTIČKIH MESTA I OBJEKATA<sup>1)</sup>, 2000-2004.

Izvor: SGS, 2005.	Ukupno	Glavni administrativni centri	Banjska mesta	Planinska mesta	Ostala turistička mesta	Ostala mesta	Ukupno	Glavni administrativni centri	Banjska mesta	Planinska mesta	Ostala turistička mesta	Ostala mesta
	Sobe						Ležaji					
<b>Republika Srbija</b>												
2000	37156	5981	13148	7141	8462	2424	92465	12041	35078	20826	18172	6348
2001	37168	6009	13131	7059	8537	2432	92490	12304	35049	20701	18121	6315
2002	36575	6150	12231	7237	8451	2506	87325	12602	29251	21069	17982	6421
2003	35812	5686	12018	7264	8356	2488	85634	11809	28207	21280	18034	6304
<b>2004</b>	<b>36163</b>	<b>5708</b>	<b>11898</b>	<b>7398</b>	<b>8577</b>	<b>2582</b>	<b>85867</b>	<b>12036</b>	<b>27078</b>	<b>21552</b>	<b>18519</b>	<b>6682</b>
Hoteli i slični objekti	21999	4410	3632	4310	7550	2097	47987	8037	7910	11470	15808	4762
Hoteli	17189	4067	3160	3053	6056	853	36088	7101	6793	7701	12512	1981
Moteli	2079	7	76	224	915	857	4368	17	194	498	1861	1798
Turistički apartmani	260	20	12	228	-	-	944	47	24	873	-	-
Apartmentna naselja	557	-	51	506	-	-	1879	-	128	1751	-	-
Turistička naselja	442	41	10	134	139	118	1310	123	40	300	463	384
Pansioni	682	49	252	140	134	107	1479	95	589	286	256	253
Prenočišta	755	226	61	25	288	155	1843	654	122	61	678	328
Gostionice	35	-	10	-	18	7	76	-	20	-	38	18
Komplementarni kapaciteti	14164	1298	8266	3088	1027	485	37880	3999	19168	10082	2711	1920
Banjska lečilišta	1962	-	1794	-	168	-	4287	-	3894	-	393	-
Klimatska lečilišta	913	-	409	504	-	-	2190	-	1138	1052	-	-
Planinarski domovi i kuće	170	-	7	163	-	-	679	-	14	665	-	-
Radnička odmarališta	1760	-	661	1020	67	12	4724	-	1510	2930	218	66
Dečija i omladinska odmarališta	1042	-	69	692	64	217	5778	-	258	3856	463	1201
Kampovi	2445	748	536	306	676	179	5629	1668	1231	732	1526	472
Kola za spavanje	550	550	-	-	-	-	2331	2331	-	-	-	-
Brodске kabine	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zakupljene privatne sobe	4848	-	4360	386	35	67	11282	-	10243	801	76	162
Zakupljene privatne kuće i stanovi	430	-	430	-	-	-	880	-	880	-	-	-
Ostalo	44	-	-	17	17	10	100	-	-	46	35	19

<sup>1)</sup> Stanje 31. avgust.

## DOLASCI I NOĆENJA GOSTIJU, PO TERITORIJAMA, 2000-2004.

hilj.

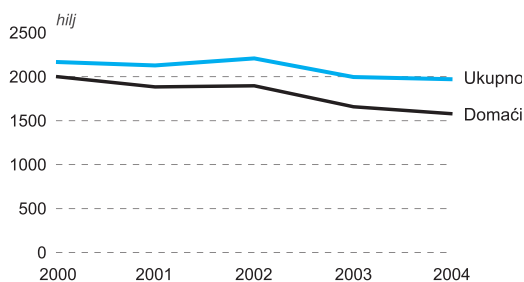
Izvor: SGS, 2005.	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja
	<b>UKUPNO</b>		<b>Domaći gosti</b>		<b>Strani gosti</b>	
2000	2169	7696	2003	7265	166	431
2001	2129	7195	1886	6603	243	593
2002	2210	7207	1898	6469	312	738
2003	1998	6685	1659	5893	339	792
2004	1972	6643	1580	5792	392	851

## DOLASCI I NOĆENJA GOSTIJU, PO VRSTAMA OBJEKATA ZA SMEŠTAJ, 2004.

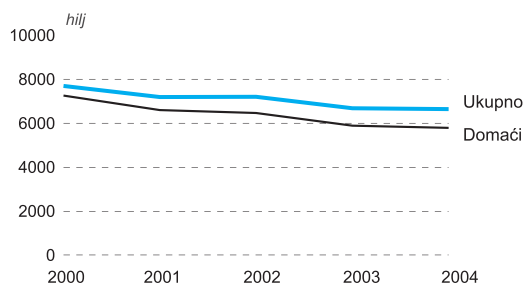
hilj.

Izvor: SGS, 2005.	dolasci		noćenja	
	ukupno	strani	ukupno	strani
<b>Ukupno</b>	<b>1972</b>	<b>392</b>	<b>6643</b>	<b>851</b>
<b>Hoteli i slični objekti</b>	<b>1490</b>	<b>375</b>	<b>4165</b>	<b>800</b>
Hoteli	1292	335	3494	717
Prve kategorije	59	53	125	112
Druge kategorije	129	54	342	132
Treće kategorije	561	148	1379	305
Četvrte kategorije	387	63	1158	128
Pete kategorije	75	8	218	18
Nekategorisani	81	9	272	22
Moteli	79	26	145	35
Turist. apartmani	15	0	69	1
Apartmanska naselja	39	2	182	13
Turistička naselja	13	2	44	3
Pansioni	16	3	51	6
Prenočišta	32	6	169	21
Gostionice	1	0	5	1
Ostalo	3	1	5	2
<b>Komplementarni kapaciteti</b>	<b>482</b>	<b>17</b>	<b>2478</b>	<b>52</b>
Banjska lečilišta	70	2	952	21
Klimatska lečilišta	54	1	443	5
Planinarski domovi i kuće	6	0	25	0
Radnička odmaral.	44	1	259	3
Dečija i omladinska odmarališta	70	1	445	6
Kampovi	7	2	20	3
Kola za spavanje	219	9	219	9
Zakupljene privatne sobe	11	1	107	5
Zakupljene privatne kuće i stanovi	1	0	8	0

Dolasci turista



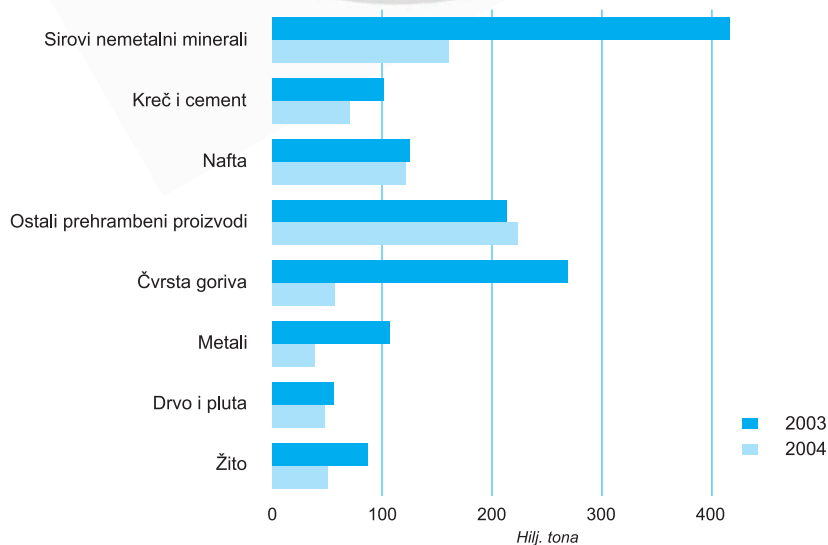
Noćenja turista



## PREVOZ U DRUMSKOM SAOBRAĆAJU, PO VRSTI ROBE, 2000-2004.

Izvor: SGS, 2005.	Prevezena roba, hilj. tona					Tonski km, mil.				
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
<b>Ukupno</b>	<b>3944</b>	<b>3347</b>	<b>3256</b>	<b>2437</b>	<b>1811</b>	<b>582</b>	<b>475</b>	<b>459</b>	<b>452</b>	<b>277</b>
Žito	169	141	111	87	50	18	16	12	14	7,5
Sveže voće i povrće	26	18	17	6,1	6,0	11	8,5	11	8,9	7,1
Ostali prehrambeni proizvodi, piće i duvan	407	457	331	213	223	64	59	56	38	35,6
Seme, uljani orasi, ulja i masti	27	14	17	16	4,0	3,5	2,6	2,0	1,9	0,8
Drvo i pluta	96	84	79	56	48	31	36	34	28	18,3
Đubriva	71	54	41	49	44	14	15	10	12	8,3
Sirovi nemetalni minerali	771	798	657	416	160	57	57	56	34	20,2
Rude gvožđa, staro gvožđe	233	179	343	15	15	11	9,5	11	3,5	1,4
Rude i koncentratii obojenih metala	30	29	28	82	86	8,1	8,9	10	10	3,4
Ostale sirovine	56	21	28	28	31	16	9,2	14	13	12,7
Čvrsta goriva	225	131	153	269	57	33	23	26	30	7,9
Nafta i proizvodi od nafte, gas	442	341	209	125	121	94	62	30	20	21,6
Katrani, derivati uglja i prirodnog gasa	0,2	1,0	1,1	-	-	-	0,2	0,4	-	-
Hemijski proizvodi	58	44	35	22	21	20	19	18	13	10,4
Kreč, cement i ostala mineralna roba	324	148	108	101	70	60	30	24	20	12,3
Metali	66	261	188	107	39	31	26	31	26	25,8
Metalni proizvodi	266	114	51	25	32	27	19	13	88	9,7
Mašine i transportni uređaji	20	23	8,5	8,6	29	7,2	5,7	2,9	3,2	3,5
Razna roba	632	472	831	781	756	73	67	97	88	70,4
Specijalne transakcije	2,5	1,0	0,4	0,3	-	0,7	0,7	0,2	-	-
Režijske pošiljke	3,3	-	-	-	-	1,4	-	-	0,1	-
Denčane pošiljke	19	16	19	30	19	1,1	0,7	0,5	0,4	0,1

Prevoz robe u drumskom saobraćaju,  
po značajnim vrstama robe



## PRIMER:

## Stanje deviznih rezervi

**Ukupne devizne rezerve** su u poslednjih nekoliko godina znatno povećane, tako da su krajem 2005. godine iznosile 6,54 milijarde dolara, a krajem februara 2006. godine 6,68 milijardi dolara prema 890 miliona dolara krajem 2000. godine.

Sada ukupne devizne rezerve dostižu oko jednu četvrtinu procenjenog bruto društvenog proizvoda Republike Srbije ili preko 6 meseci ukupnog uvoza roba i usluga. Po našoj oceni, to je nivo deviznih rezervi koji delimično prevazilaci procenjeni optimalni nivo, koji se za zemlje u tranziciji procenjuje na oko 5 meseci ukupnog uvoza, a za razvijene zemlje 3-4 meseca ukupnog njihovog uvoza roba i usluga.

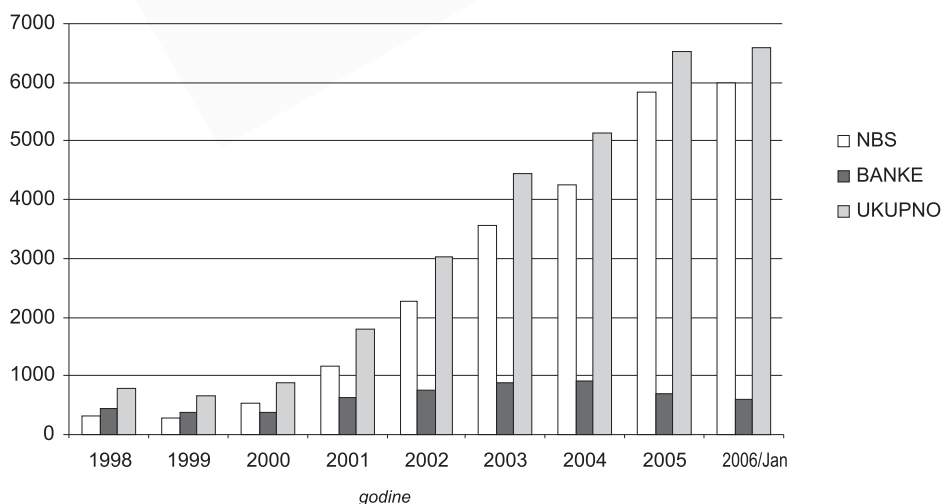
## DEVIZNE REZERVE SRBIJE

Iznosi u mil. \$

Izvor: SGS, 2005.	Devizne rezerve NBS	Devizne rezerve banaka	Ukupne devizne rezerve	Devizne rez. NBS prema BDP	Devizne rezerve NBS prema uvozu
					U mesecima
1997	395.7	468.7	864.4		1.0
1998	326.1	447.7	773.8		0.8
1999	297.4	365.6	663		1.2
2000	524.2	365.8	890	6.1	1.8
2001	1169.1	639.5	1808.6	11.4	3.1
2002	2280.1	783.3	3063.4	16.0	4.5
2003	3550.1	885.3	4435.4	18.6	5.3
2004	4244.5	901.8	5146.3	19.2	4.4
2005	5842.8	698.0	6540.8	24*	5.9
2006/Jan	5982.0	592.9	6574.9	24.5*	6.0*
2006/Feb	6160.7	516.5	6677.2	24.5*	6.1*

Izvor: Podaci NBS  
(Internet sajt NBS i Statistički bilten NBS)

Devizne rezerve Srbije (mil. \$)





## PRIMER:

## Obrazovni sistem

OSNOVNI POKAZATELJI O ŠKOLAMA<sup>1)</sup>

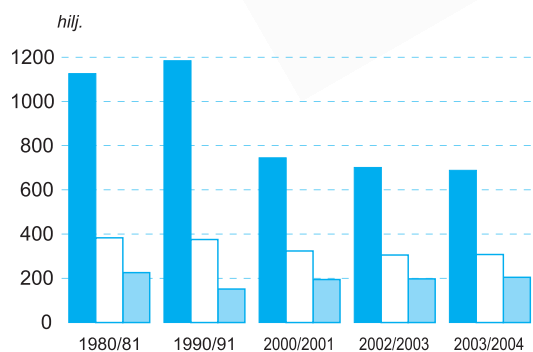
Izvor: SGS, 2005.	Odeljenja	Nastavnici		Učenci/ studenti	Učenci/ studenti koji su završili školoвање
		ukupno	nastavnici sa punim radnim vremenom		
1966	42273	58278	58807	1502443	179893
1970	49286	92075	67049	1530906	200333
1980	56081	121940	81454	1733362	256439
1990	58959	96314	90134	1710178	254923
1991	44911	79945	69990	1273789	191871
1992	46324	84050	70270	1321147	201729
1993	47321	83617	69428	1315562	202737
1994	46218	84614	70038	1290186	193854
1995	46411	85291	70288	1299154	194989
1996	46814	85816	70547	1338452	206246
1997	46882	85338	70924	1334864	201459
1998 <sup>2)</sup>	42476	82055	67413	1273548	195998
1999	44003	82234	67664	1285847	198813
2000	43573	81325	67059	1262934	194194
2001	43316	81419	65034	1220080	186450
2002	43409	82160	65055	1203839	193288
<b>2003</b>	43614	83912	68050	1199234	193034
Osnovno obrazovanje	32524	46050	38742	688281	89539
Srednje obrazovanje	11090	26504	19513	307044	83685
Više i visoko obrazovanje	-	11358	9795	203909	19810

<sup>1)</sup> Podaci o broju odeljenja, nastavnika i učenika odnose se na školsku, a ostali podaci na kalendarsku godinu.

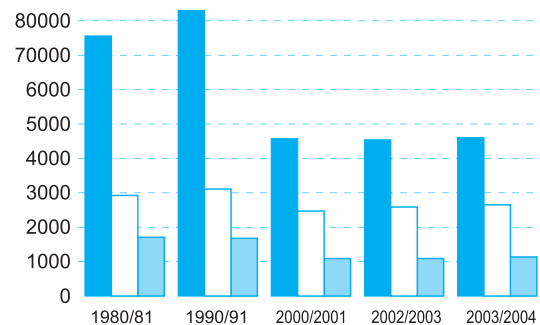
<sup>2)</sup> Od 1998. bez podataka za Kosovo i Metohiju.

## Osnovno, srednje, više i visoko obrazovanje

## Učenci



## Nastavnici



■ Osnovno obrazovanje    □ Srednje obrazovanje    ■ Više i visoko obrazovanje

## VIŠE ŠKOLE I FAKULTETI

Izvor: SGS, 2005.	Škole	Studenti				Nastavnici		Saradnici u nastavi	
		ukupno	student- kinje	finansirani iz budžeta <sup>1)</sup>		ukupno	sa punim radnim vremenom	ukupno	ca punim radnim vremenom
				svega	student- kinje				
1938/39	11	9210	2081	9210	2081	297	...	227	...
1947/48	16	27633	9226	25393	8300	466	...	244	...
1955/56	31	35296	11347	29188	9104	1083	761	1402	961
1966/67	97	94517	32432	59791	22280	3560	1759	2757	1826
1976/77	127	197858	74001	122193	48572	5763	4126	4214	3295
2001/02 <sup>2)</sup>	127	182941	99477	82115	46083	6944	5748	4207	3696
2002/03	135	197322	109905	100558	58271	6511	4596	4391	2620
2003/04	201	203909	113299	107373	62580	6992	5854	4366	3941
2004/05 <sup>3)</sup>	223	218368	121628	108161	62765	7534	6207	4653	4167

<sup>1)</sup> Do školske 1999/2000. godine podaci se odnose na redovne studente.

<sup>2)</sup> Od školske 2001/02. godine bez podataka za Kosovo i Metohiju.

<sup>3)</sup> Prethodni podaci.

## STUDENTI, PO GODINAMA STUDIJA I NAČINU FINANSIRANJA STUDIJA

Izvor: SGS, 2005.	Ukupno		Finansirani iz budžeta <sup>1)</sup>				
	svega	finansirani iz budžeta <sup>1)</sup>	I	II	III	IV	V <sup>2)</sup>
1938/39	8582	8582					
1947/48	27633	25393	8356	8282	6556	1872	327
1955/66	35296	29188	11325	7653	5084	3270	1856
1966/67 <sup>3)</sup>	94517	59791	31396	14488	7246	5727	934
1976/77	197858	122193	51431	33468	20107	12688	4499
2001/02 <sup>4)</sup>	182941	82115	25046	25607	16587	9629	5246
2002/03	197322	100558	24955	32994	22762	14007	5840
2003/04	203909	107299	26038	35229	24974	14686	6372
2004/05	218368	108161	25453	33952	25872	15992	6892

<sup>1)</sup> Do školske 1999/2000. godine podaci se odnose na redovne studente.

<sup>2)</sup> Uključena je i VI godina medicinskog i stomatološkog fakulteta.

<sup>3)</sup> Na Kosovu i Metohiji pre 1958/59. šk. god. nije bilo visokih ni viših škola.

<sup>4)</sup> Od školske 2001/02. bez podataka za Kosovo i Metohiju.

VIŠE ŠKOLE I FAKULTETI, STUDENTI I  
NASTAVNO OSOBLJE, 2004/2005. ŠKOLSKA GODINA

Izvor: SGS, 2005.	škole	studenti		nastavnici <sup>1)</sup>	Saradnici u nastavi
		svega	finansirani iz budžeta		
<b>Više škole i fakulteti, ukupno</b>	<b>223</b>	<b>218368</b>	<b>108161</b>	<b>7534</b>	<b>4653</b>
<b>Fakulteti nauka</b>	121	157673	90469	5581	4002
Filozofski	4	7090	4649	352	316
Filološki	5	11814	6933	120	205
Defektološki	1	2039	1410	56	29
Za fizičku kulturu	3	2919	1778	85	53
Pedagoško-tehnički	2	755	374	-	-
Učiteljski fakultet	5	3733	2203	142	125
Ekonomski	9	27739	10363	295	165
Pravni	6	19826	8415	341	137
Političkih nauka	1	2502	1436	60	13
Civilne odbrane	1	1249	425	21	18
Za menadžment	14	7387	-	286	80
Policijska akademija	1	488	488	24	28
Organizacionih nauka	5	4461	2708	76	53
Prirodno-matematički	9	11593	8527	621	328
Tehnički	36	29181	22665	1388	1189
Zaštita na radu	1	581	503	39	27
Poljoprivredni	4	5662	4566	315	205
Šumarski	1	1826	1267	70	79
Veterinarski	2	1780	1164	77	45
Medicinski	5	9014	6382	1058	734
Farmaceutski	3	3041	2295	68	73
Stomatološki	3	2993	1918	87	100
Bogoslovski fakultet	1	985	741	19	18
<b>Visoke škole</b>	3	337	221	-	-
Medicinska	2	271	188	-	-
Farmaceutska	1	66	33	-	-
<b>Fakulteti umetnosti<sup>2)</sup></b>	26	4474	2543	601	361
Muzičke umetnosti	5	1406	1100	336	270
Likovne umetnosti	5	672	487	60	13
Primenjene umetnosti	5	848	567	73	33
Dramske umetnosti	5	698	3140	115	37
Za dizajn	3	247	35	17	8
Menadžment u umetnosti i kulturi	3	603	40	-	-
<b>Više škole</b>	72	54899	14187	1333	272
Poslovne i ekonomske	7	16543	2166	167	33
Turističke i hotelijerske	2	2266	578	38	4
Likovne i primenjene umetnosti	1	279	230	24	-
Za radnike unutrašnjih poslova	1	2087	841	54	23
Za menadžment	2	3753	.	24	2
Tehničke	36	15693	6641	566	128
Saobraćajne	2	1934	615	53	35
Poljoprivredne i šumarske	5	721	443	50	7
Medicinske	2	5844	1338	150	2
Trenerske i sportske	4	2813		51	8
Za obrazovanje vaspitača	10	2966	1335	156	30

<sup>1)</sup> Nastavno osoblje Umetničke akademije u Novom Sadu prikazano je samo ukupno, zato što su likovna, muzička i dramska umetnost samo odseci na jedinstvenom fakultetu.

<sup>2)</sup> Umetnička akademija u Novom Sadu ima muzičku, likovnu i dramsku umetnost, koje supokazane poodsecima.

## DIPLOMIRANI STUDENTI, 2001-2003.

Izvor: SGS, 2005.	2001 <sup>1)</sup>	2002	2003
<b>Ukupno</b>			
<b>Svega</b>	<b>17006</b>	<b>18079</b>	<b>19748</b>
<b>Žene</b>	<b>9945</b>	<b>10564</b>	<b>11590</b>
<b>Fakulteti nauka - visoko obrazovanje</b>			
Svega	11539	11609	12590
Žene	6896	6831	7397
Filozofski	501	490	625
Filološki	918	931	1028
Defektološki <sup>2)</sup>	215	228	187
Za fizički kulturu	274	256	332
Pedagoško - tehnički	190	185	12
Učiteljski fakultet	761	741	828
Ekonomski	1247	1430	1525
Pravni	987	995	1093
Političkih nauka	92	110	161
Narodne odbrane	202	92	97
Fakultet za menadžment	312	380	313
Policijska akademija	119	89	89
Organizacionih nauka	149	159	223
Prirodno-matematički	851	917	877
Tehnički	2408	2477	2912
Zaštita na radu	80	53	73
Poljoprivredni	522	440	394
Šumarski	136	141	122
Veterinarski	130	103	103
Medicinski	963	871	977
Farmaceutski	259	270	243
Stomatološki	253	245	376
<b>Fakulteti umetnosti</b>			
Svega	340	490	511
Žene	210	318	320
Muzičke umetnosti	122	184	165
Likovne umetnosti	86	91	111
Primenjene umetnosti	37	122	106
Dramske umetnosti	71	44	51
Akademija umetnosti BK	24	49	78
<b>Fakulteti - više obrazovanje</b>			
Svega	-	-	123
Žene	-	-	71
<b>Više škole</b>			
Svega	5127	5980	6524
Žene	2839	3415	3802
Pedagoške	695	831	798
Ekonomske i poslovne	1352	1648	2037
Za radnike unutrašnjih poslova	163	179	180
Tehničke	1489	1583	1532
Za industrijski menadžment	267	227	175
Saobraćajne	218	308	320
Poljoprivredna	128	129	128
Šumarska	20	25	31
Medicinske	418	585	709
Muzička	40	36	26
Likovne i primenjene umetnosti	75	98	118
Za menadžment	62	84	189
Sportska akademija	200	472	281

<sup>1)</sup> Od 2001. bez podataka za Kosovo i Metohiju.

<sup>2)</sup> Instruktorske specijalne studije za hendikepirana i lica ometena u vaspitanju.

SPECIJALISTI, MAGISTRI NAUKA I DOKTORI NAUKA, 2003.<sup>1)</sup>

Izvor: SGS, 2005.	specijalisti	magistri nauka	doktori nauka	Izvor: SGS, 2005.	specijalisti	magistri nauka	doktori nauka
<b>Ukupno</b>	<b>337</b>	<b>1101</b>	<b>359</b>	Fizika i astronomija	1	16	-
<b>Opšti programi</b>	4	2	-	Hemija	1	27	11
Opšteobrazovni programi	4	-	-	Nauke o zemlji	-	8	6
Razvoj ličnih sposobnosti	-	2	-	Matematika	4	20	3
<b>Obrazovanje</b>	10	62	20	Statistika	1	1	1
Obrazovanje nastavnika	-	21	4	Informatička nauka	9	13	1
Nauka o obrazovanju	-	11	1	Primenjena informatika	2	4	3
Obrazovanje nastavnika za rad u nižim razredima osnovne škole	-	1	-	<b>Tehnika, proizvodnja i građevinarstvo</b>	19	264	71
Obrazovanje nastavnika za rad u srednjim školama i višim nivoima	7	12	-	Mašinstvo, proizvodnja i prerada metala	3	50	34
Obrazovanje nastavnika za umetničko obrazovanje	3	17	15	Elektrotehnika i energetika	5	74	3
<b>Umetnost i humanističke nauke</b>	22	162	33	Elektronika i automatika	2	24	2
Likovne umetnosti	-	37	-	Hemijske tehnologije	3	47	19
Muzika i izvodačka muzika	4	35	-	Saobraćajno inženjerstvo	5	20	-
Medijska proizvodnja	-	9	-	Proizvodnja hrane, pića i duvana	1	8	-
Zanatstvo	-	4	-	Proizvodnja tekstila, kože, odeće i obuće	-	-	1
Religija	-	1	2	Proizvodnja drveta, papira, gume, plastike i stakla	-	2	3
Strani jezici	-	37	4	Rudarstvo	-	6	3
Maternji jezik (književnost)	17	13	14	Arhitektura i urbanizam	-	11	4
Istorija i arheologija	-	10	9	Građevinarstvo	-	22	2
Filozofija (logika) i etika	1	16	4	<b>Poljoprivreda i veterinarstvo</b>	15	44	32
<b>Društvene nauke, poslovanje i pravo</b>	56	197	90	Proizvodnja bilja i uzgoj domaćih životinja	2	21	14
Psihologija	-	8	3	Hortikultura	-	7	11
Sociologija i kultur.studije	-	33	25	Šumarstvo (i lov)	-	7	3
Političke nauke i građanska prava	-	-	4	Veterinarstvo	13	9	4
Ekonomija	3	55	7	<b>Zdravstvo</b>	185	195	84
Novinarstvo i izvaštavanje	1	1	-	Medicina(bazna i klinička)	129	181	79
Bibliotečka i muzejska delatnost	-	-	1	Stomatologija	45	2	1
Trgovina na veliko i malo	-	9	-	Medicinska nega	1	-	-
Marketing i reklamiranje	1	19	8	Medicinska dijagnostika i tretman	-	1	-
Finansije, bankarstvo, osiguranje	3	7	12	Terapija i rehabilitacija	6	4	-
Računovodstvo, knjigovodstvo i obračun poreza	-	3	1	Farmacija	1	3	2
Menadžment i administracija	2	20	10	Socijalni rad i savetovanje	3	4	2
Poslovni život	1	4	-	<b>Usluge</b>	6	20	3
Pravo	45	38	19	Putovanja, turizam i rekreacija	3	-	3
<b>Prirodne nauke</b>	20	155	26	Transportne usluge	1	-	-
Biologija i biohemija	2	63	1	Tehnologija zaštite okoline	-	5	-
Ekologija	-	3	-	Prirodno okruženje i život u divljini	-	5	-
				Zaštita ljudi i okoline	1	7	-
				Zaštita i sigurnost na radu	1	3	-

<sup>1)</sup> Zbog međunarodne uporedivosti podataka i po preporuci međunarodnih organizacija EUROSTAT, UNESCO i OECD, umesto Klasifikacije naučnih oblasti i grana, od 2003. godine uvedena je i primenjena Klasifikacija obrazovnih područja.

## PRIMER:

## Naučnoistraživačka i istraživačko-razvojna delatnost

NAUČNOISTRAŽIVAČKE I RAZVOJNE INSTITUCIJE,  
1968 - 2003.

Izvor: SGS, 2005.	Institucije	Radnici s punim radnim vremenom		Ukupan broj radova <sup>1)</sup>	Prihodi od naučno-istraživačkog rada, hilj. din
		naučni radnici - istraživači	stručni saradnici s visokom spremom		

**Samostalne naučnoistraživačke ustanove**

1968	85	2292	764	1988	...
1978	236	4241	750	3699	...
2001 <sup>2)</sup>	51	1893	2410	1849	1137447
2002	61	2249	2794	1436	3010450
2003	54	2394	2641	1662	3834326

**Istraživačko-razvojne jedinice u sastavu preduzeća i ustanova**

1968	61	425	485	854	...
1978	28	598	213	386	...
2001 <sup>2)</sup>	37	642	796	602	348730
2002	24	370	455	141	377612
2003	33	503	772	210	884922

**Visokoškolske naučnoistraživačke ustanove**

1978	112	4710	1571	1187	...
2001 <sup>2)</sup>	62	7536	1312	2044	1150309
2002	71	8236	1382	1346	3664815
2003	78	8456	1319	2041	1642432

<sup>1)</sup> Iskazani su radovi koji su prošli kroz recenziju, bez obzira na to u kojoj su godini započeti.

<sup>2)</sup> Od 2001. godine bez podataka za Kosovo i Metohiju.

NAUČNOISTRAŽIVAČKE I RAZVOJNE INSTITUCIJE,  
PREMA OBLASTI NAUKE, 2003.

Izvor: SGS, 2005.

**Samostalne  
naučnoistraživačke institucije**

Prirodne nauke	11
Tehničko-tehnološke nauke	13
Poljoprivredne nauke	11
Medicinske nauke	2
Društvene nauke	9
Humanističke nauke	7
Multidisciplinarne nauke	1
Naučni radnici - istraživači	2394
Stručni saradnici s visokom spremom	2641
Ukupan broj radova <sup>1)</sup>	1662
Prihodi od naučnoistraživačkog rada, hilj. din.	3834326

**Istraživačko-razvojne jedinice u  
sastavu preduzeća i ustanova**

Prirodne nauke	3
Tehničko-tehnološke nauke	13
Poljoprivredne nauke	7
Medicinske nauke	7
Društvene nauke	-
Humanističke nauke	1
Multidisciplinarne nauke	2
Naučni radnici - istraživači	503
Stručni saradnici s visokom spremom	772
Ukupan broj radova <sup>1)</sup>	210
Prihodi od naučnoistraživačkog rada, hilj. din.	884922

**Visokoškolske  
naučnoistraživačke jedinice**

Prirodne nauke	10
Tehničko-tehnološke nauke	18
Poljoprivredne nauke	4
Medicinske nauke	6
Društvene nauke	28
Humanističke nauke	8
Multidisciplinarne nauke	4
Naučni radnici - istraživači	8456
Stručni saradnici s visokom spremom	1319
Ukupan broj radova <sup>1)</sup>	2041
Prihodi od naučnoistraživačkog rada, hilj. din.	1642432

<sup>1)</sup> Iskazani su radovi koji su prošli kroz recenziju, bez obzira na to u kojoj su godini započeti.

## PRIVREDNI SUBJEKTI

### PRVA PODELA

- 1) Prema broju lica (pojedinačni, grupni);
- 2) Prema delatnosti (poljoprivredna, industrijska, zanatska, itd.);
- 3) Prema ulozi (proizvođači ili potrošači);
- 4) Prema društvenom statusu (oni koji odlučuju i oni koji ne odlučuju) itd.

### DRUGA PODELA

- 1) Država – koja kao društveno-politička zajednica istovremeno predstavlja i privredni subjekt, jer kupuje i prodaje određene proizvode (za vojsku, policiju, državnu administraciju, itd) i ponaša se kao i svako preduzeće.
- 2) Privredno društvo – definiše se kao organizovana jedinica u kojoj se proizvode određena materijalna dobra, pružaju određene usluge sa ciljem da stvaraju određene proizvode ili pružaju usluge drugim subjektima u društvu, sa ciljem stvaranja profita. (U kapitalizmu osnovni privredni subjekt).
- 3) Domaćinstva su osnovne ćelije društva i osnovne potrošačke jedinice, a ujedno i najbrojniji subjekti u jednom društvu. Domaćinstva, tačnije članovi domaćinstva, su i glavni cilj i smisao svake proizvodnje i pružanja usluga tj. zadovoljavanje njihovih svakodnevnih potreba (od hrane, odeće, obuće, stanovanja pa do vožnje automobila, putovanja avionom, posećivanja škola, fakulteta, bioskopa, pozorišta, zatim lečenja, itd.). Ali i obrnuto, članovi domaćinstva su ujedno i proizvođači i pružaoci usluga u ukupnoj društvenoj podeli rada.



## OPŠTI ELEMENTI EKONOMSKOG SISTEMA – PRIVREDNE AKTIVNOSTI

### PRIVREDNE AKTIVNOSTI

#### *PREMA MARKSU ČINE:*

- Proizvodnja (prioritetna aktivnost)
- Raspodela
- Razmena (učestvuju i trgovinska i druga preduzeća)
- Potrošnja

#### *PROIZVODNA AKTIVNOST OBAVLJA SE UZ POSREDNU POMOĆ:*

- Monetarne privrede (banke, berzanski posrednici, investicioni fondovi, osiguravajuća društva, itd)
- Trgovine (unutrašnje i spoljne) koja služi za razmenu robe i dokazivanje opravdanosti proizvodnje.

#### *FAKTORI NAJPRESUDNIJI ZA STOPU PRIVREDNOG RASTA:*

- Obim akumulacije
- Struktura novih ulaganja
- Tempo privrednog progressa
- Veličina ponude radne snage i njen kvalifikacioni nivo
- Metodi upravljanja razvojem
- Karakter političkog sistema (tj. odnos ekonomije i politike)
- Stanje raspodele dohotka
- Postojeći nivo cena
- Stanje zaliha
- Broj nezaposlenih
- Količina uvezenih proizvoda, itd.

# OPŠTI ELEMENTI EKONOMSKOG SISTEMA – INSTITUCIJE

## INSTITUCIJE

*SU CENTRALNI PROBLEM EKONOMIJE  
PREMA SHVATANJU:*

- a) Karla Marksa
- b) Američke institucionalne škole  
(Veblen Torsten i dr)

*DVA SU KLJUČNA PITANJA KOJA TREBA  
REŠITI INSTITUCIONALNO:*

- a) Svojina (privatno vlasništvo)
- b) Ugovori (odnos između ekonomskih i  
pravnih institucija)

*DRUGA SHVATANJA DAJU PREDNOST  
SLEDEĆIM INSTITUCIJAMA:*

- a) Tržištu (mesto povezivanja kupaca i pro-  
davaca robe, usluga, rada, kapitala, novca)
- b) Planiranju (koje ima za cilj alokaciju pri-  
vrednih resursa na različite upotrebe i  
između ovlašćenih korisnika)
- c) Troškovima (transakcioni troškovi presudno  
utiču na donošenje privrednih odluka, šta će  
se i koliko proizvoditi...)

*DEFINICIJA I CILJ:*

### **Definicija:**

Institucijom nastaje jedan ustaljeni odnos (pravila) između privrednih subjekata čime se garantuju određena ponašanja ljudi. Ta pravila mogu da se zasnivaju na pravnim, moralnim ili običajnim normama.

Savremene države poznaju pravne norme (uglavnom obligacione) sa sankcijama koje sprovodi upravni ili sudski aparat.

### **Cilj:**

Pravna sigurnost



## PITANJA ZA VEŽBANJE

1. a) Nabrojte glavne resurse kojima raspolaže naša zemlja:

---

---

---

---

---

---

---

---

b) Obrazovano stanovništvo, kao resurs, nazivamo

---

---

2. Ukupne devizne rezerve, kao resurs, naše zemlje, iznosile su, u mil US\$:

a) Dana 31.12.2004. godine \_\_\_\_\_

b) Dana 31.12.2005. godine \_\_\_\_\_

3. Broj studenata, prema podacima iz praktikuma bio je:

a) ukupno \_\_\_\_\_ 2004/05 upisanih;

b) diplomiranih 2003. \_\_\_\_\_

4. a) Prema Marksu, privredne aktivnosti čine:

---

---

---

---

---

---

b) Navedite najpresudnije faktore za stopu privrednog rasta:

---

---

---

---

---

---



5. a) Institucije su centralni problem ekonomije prema shvatanju:

---

---

---

b) Ključna pitanja koja treba rešiti institucionalno su:

---

---

---

---

---

6. Navedite definiciju i cilj institucija:

a) Definicija

---

---

---

---

---

b) Cilj:

---

---

---

7. Navedite, prema podacima iz ovog praktikuma, broj:

a) Okruha u Srbiji: \_\_\_\_\_

b) Opština u Srbiji: \_\_\_\_\_

## DRUŠTVENI BRUTO PROIZVOD – DBP

### DEFINICIJA DRUŠTVENOG BRUTO PROIZVODA

DBP podrazumeva ukupnu masu proizvoda tj. materijalnih dobara i proizvodnih usluga u jednoj privredi za godinu dana

### STRUKTURA DBP

#### *NAČINI POSMATRANJA:*

1. Naturalni (materijalni) aspekt
2. Vrednosni aspekt

#### *MATERIJALNI ASPEKT SADRŽI DVE NAMENSKJE GRUPE PROIZVODA:*

1. Proizvode koji su namenjeni ponovnoj proizvodnji: sredstva za proizvodnju i predmeti rada (sirovine, repromaterijal, itd)
2. Proizvode koji su namenjeni finalnoj potrošnji

#### *VREDNOSNI ASPEKT POKAZUJE:*

Ukupnu vrednost svih dobara i proizvodnih usluga iskazana kao zbir cena ukupne proizvodnje

#### *VREDNOSNA STRUKTURA DBP SADRŽI:*

1. Prenetu vrednost (materijalnih faktora proizvodnje koja se prenosi na gotove proizvode plus
2. Novostvorenu vrednost ili nacionalni dohodak

PRIMER:

## Nacionalni računi

BRUTO DODATA VREDNOST, U BAZNIM CENAMA,  
PREMA KLASIFIKACIJI DELATNOSTI

mil. din.

	2001	2002	2003
<b>Republika Srbija - ukupno</b>	<b>619622,6</b>	<b>771492,2</b>	<b>908195,5</b>
Poljoprivreda, lov, šumarstvo i vodoprivreda	138626,3	130726,5	130678,2
Ribarstvo	473,7	479,8	360,5
Vađenje ruda i kamena	9232,3	14983,3	17315,0
Prerađivačka industrija	155547,9	165568,4	168512,4
Proizvodnja električne energije, gasa i vode	9270,4	31888,1	41515,3
Građevinarstvo	22429,3	29976,7	41580,8
Trgovina na veliko i malo; opravka vozila	52675,7	70913,8	88494,9
Hoteli i restorani	6490,9	9495,3	11340,2
Saobraćaj, skladištenje i veze	51434,1	71192,2	80551,6
Finansijsko posredovanje	31296,0	53922,4	57401,1
Poslovi s nekretninama, iznajmljivanje	65285,5	77201,6	100075,1
Državna uprava; obavezno socijalno osiguranje	21917,9	31386,0	54728,9
Obrazovanje	16355,9	26292,3	37430,7
Zdravstveni i socijalni rad	25153,6	36550,0	52485,0
Ostale komunalne, društvene i lične usluge	12507,1	19835,3	24536,0
Privatna domaćinstva sa zaposlenim licima	926,0	1080,5	1189,8

## BRUTO DOMAĆI PROIZVOD

Republika Srbija

	Ukupno, mil. USD <sup>1)</sup>	Po stanovniku, USD
1997	15000,0	1497,9
1998	14725,8	1473,6
1999 <sup>2)</sup>	9674,6	1243,4
2000	8050,0	1071,0
2001	9426,8	1256,3
2002	10968,0	1459,5
2003	15075,7	2001,4

<sup>1)</sup> Obračun po metodu Svetske banke.<sup>2)</sup> Od 1999. bez podataka za Kosovo i Metohiju.

**DRUŠTVENI PROIZVOD****DEFINICIJA:**

Najprikladniji agregatni pokazatelj obima proizvodnje jer u njemu nema višestrukog obračunavanja istih veličina, tj. materijalnih troškova proizvodnje.

**PREDNOST U ODNOSU NA DBP:**

Obuhvatniji pokazatelj rezultata društvene proizvodnje jer obuhvata i vrednost amortizacije (koja iznosi oko 10%)

**STRUKTURA DP:**

DP se dobije kada se od DBP oduzmu materijalni troškovi proizvodnje:

$$DP = DBP - mtp$$

Prema tome, DP je jednak zbiru amortizacije i ND

$$DP = Am + ND$$

**IZVORI FORMIRANJA:**

1. Proizvodne delatnosti ( 1) poljoprivreda i ribarstvo; 2) vodoprivreda; 3) šumarstvo; 4) industrija i rudarstvo; 5) građevinarstvo; 6) saobraćaj i veze; 7) trgovina; 8) ugostiteljstvo i turizam; 9) proizvodno zanatstvo; 10) proizvodni deo komunalne delatnosti i 11) finansijske i druge usluge );

2. Neproizvodne delatnosti ( 1) neproizvodni (uslužni) deo zanatstva; 2) neproizvodni deo komunalne delatnosti; 3) obrazovanje i kultura; 4) zdravstvena i socijalna zaštita i 5) delatnost društveno-političkih zajednica i organizacija ).

NAPOMENA: MMF, Svetska banka i zemlje razvijene tržišne privrede ne prave razliku između proizvodnih i neproizvodnih delatnosti.

**NOMINALNI I  
REALNI DRUŠTVENI  
PROIZVOD****MERILO IZRAČUNAVANJA:**

1. Tekuće cene
2. Stalne cene

**DEFINICIJA NOMINALNOG DP:**

Nominalni DP je DP čija je veličina vrednosti obračunata po tekućim cenama

**DEFINICIJA REALNOG DP:**

Realni DP je DP čija je veličina vrednosti obračunata o stalnim (baznim) cenama

**TEKUĆI I  
POTENCIJALNI  
DRUŠTVENI  
PROIZVOD****TEKUĆI DP PODRAZUMEVA:**

proizvedenu količinu materijalnih dobara i usluga u toku godine uz upotrebu postojećih materijalnih proizvodnih dobara i usluga i uz dostignuti nivo zaposlenosti.

**POTENCIJALNI DP PRETPOSTAVLJA:**

Onu veličinu DP koji bi se realizovao u stanju pune zaposlenosti i uz korišćenje postojećih materijalnih proizvodnih faktora.



## PRIMER:

## Bruto domaći proizvod

REPUBLIKA SRBIJA,  
U STALNIM CENAMA 2002. GODINE

mil .din.

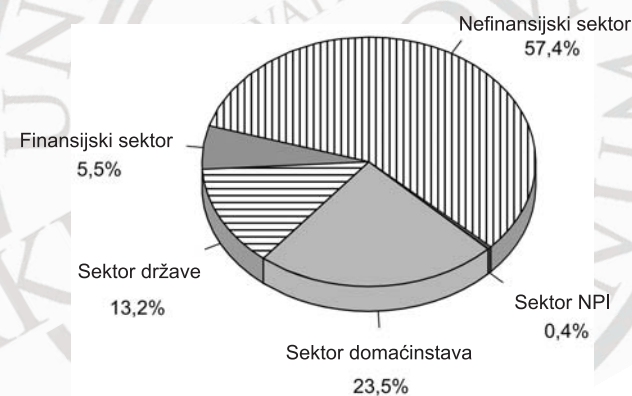
Izvor: SGS, 2005.		1999	2000	2001	2002	2003	2004 <sup>1)</sup>
<b>A</b>	<b>Poljoprivreda, lov, šumarstvo i vodoprivreda</b>	<b>131294,2</b>	<b>114992,9</b>	<b>135086,9</b>	<b>130726,5</b>	<b>121621,7</b>	<b>144823,3</b>
AA	Poljoprivreda	127506,3	111185,5	131866,0	127382,6	118211,1	141262,2
AB	Šumarstvo	2660,7	2692,6	2218,7	2371,8	2504,6	2609,8
AV	Vodoprivreda	1127,2	1114,8	1002,2	972,1	906,0	951,3
<b>B</b>	<b>Ribarstvo</b>	<b>446,4</b>	<b>458,0</b>	<b>468,6</b>	<b>479,8</b>	<b>450,5</b>	<b>471,7</b>
<b>V</b>	<b>Vađenje ruda i kamena</b>	<b>15060,8</b>	<b>16534,4</b>	<b>15003,0</b>	<b>14983,3</b>	<b>15745,2</b>	<b>15954,9</b>
VA	Vađenje energetskih sirovina	13765,0	14965,0	13627,5	13443,6	14268,2	14362,4
	Vađenje kamenog, mrkog uglja	10830,3	11707,6	10946,6	11132,7	12056,7	12285,8
	Vađenje sirove nafte i gasa, usluge	2934,6	3257,4	2680,9	2310,9	2211,5	2076,6
	Vađenje ruda urana i torijuma	-	-	-	-	-	-
VB	Vađenje ostalih sirovina i materijala	1295,8	1569,4	1375,5	1539,7	1477,0	1592,5
	Vađenje ruda metala	371,6	297,7	184,0	207,5	148,8	139,4
	Vađenje ostalih ruda i kamena	924,2	1271,7	1191,6	1332,2	1328,2	1453,1
<b>G</b>	<b>Preradivačka industrija</b>	<b>152349,2</b>	<b>176141,3</b>	<b>170389,4</b>	<b>165568,4</b>	<b>155692,8</b>	<b>169404,5</b>
GA	Proizvodnja prehrambenih proizvoda, pića i duvana	49508,1	50111,8	48608,4	52876,4	51709,7	53215,5
	Proizvodnja prehrambenih proizvoda i pića	45936,4	45936,4	44788,0	48326,2	47359,7	48969,9
	Proizvodnja duvanskih proizvoda	3571,8	4175,4	3820,5	4550,2	4350,0	4245,6
GB	Proizvodnja tekstila i tekstilnih proizvoda	9244,4	10988,8	11401,3	8649,5	5653,1	5497,2
	Proizvodnja tekstilnih prediva i tkanina	4281,0	4764,7	5003,0	4362,6	3136,7	3086,5
	Proizvodnja odevnih predmeta	4963,4	6224,1	6398,4	4286,9	2516,4	2410,7
GV	Prerada kože i proizvodnja predmeta od kože	2724,8	3068,1	3117,2	2353,5	1861,6	1560,0
GG	Prerada drveta i proizvodi od drveta	3647,3	4497,1	3669,6	2524,7	1797,6	2083,4
GD	Proizvodnja celuloze, papira i izdavačka delatnost	11178,3	11193,1	10661,2	10439,5	9753,9	10249,8
	Proizvodnja celuloze, papira i proizvoda od papira	2723,9	3516,6	3583,4	3687,3	3204,3	3287,6
	Izdavanje, štampanje i reprodukcija	8454,3	7676,5	7077,8	6752,2	6549,6	6962,3
GD	Proizvodnja koksa i derivata nafte	3258,1	3450,4	5786,2	7574,2	7543,9	9196,0
GE	Proizvodnja hemikalija i hemijskih proizvoda	12616,3	14306,8	16123,8	16252,8	18495,7	21861,9
GŽ	Proizvodnja proizvoda od gume i plastike	5559,7	6515,9	7421,7	8015,4	7983,3	8358,6
GZ	Proizvodnja proizvoda od ostalih minerala	9572,8	12349,0	12793,5	12870,3	11132,8	11444,5
GI	Proizvodnja metala i metalnih proizvoda	11483,0	15751,2	13722,4	14199,7	13972,1	17004,3
	Proizvodnja osnovnih metala	3192,5	4724,8	4294,9	4621,3	4690,6	6609,1
	Proizvodnja metalnih proizvoda, osim mašina	8290,5	11026,4	9427,6	9578,4	9281,5	10395,2
GJ	Proizvodnja ostalih mašina i uređaja	7069,5	8193,5	8168,9	8307,8	7493,6	10730,9
GK	Proizvodnja električnih i optičkih uređaja	16889,4	23478,3	17017,8	9286,3	6801,5	7161,6

Izvor: SGS, 2005.		1999	2000	2001	2002	2003	2004 <sup>1)</sup>
	Proizvodnja kancelarijskih i računskih mašina	9421,9	15809,9	9976,1	1416,6	41,1	52,7
	Proizvodnja drugih električnih mašina i aparata	4447,8	4652,4	4378,0	4706,3	4409,8	5111,0
	Proizvodnja radio, TV i komunikacione opreme	1167,9	984,5	750,2	1288,1	985,4	479,9
	Proizvodnja preciznih i optičkih instrumenata	1851,8	2031,4	1913,6	1875,3	1365,2	1518,1
GL	Proizvodnja saobraćajnih sredstava	4599,9	6263,7	5446,8	6144,3	5560,0	5435,1
	Proizvodnja motornih vozila i motocikala	3426,9	5023,9	4360,7	4997,4	4557,6	4544,0
	Proizvodnja ostalih saobraćajnih sredstava	1173,0	1239,8	1086,1	1146,9	1002,4	891,1
GLJ	Ostala prerađivačka industrija	4997,7	5973,5	6450,4	6074,0	5934,0	5605,5
	Proizv. nameštaja i sl, proizvoda	4656,8	5541,6	5962,7	5599,0	5515,0	5079,3
	Reciklaža	340,9	432,0	487,7	475,0	419,0	526,2
<b>D</b>	<b>Proizvodnja električne energije, gasa i vode</b>	<b>31720,8</b>	<b>32163,7</b>	<b>32397,9</b>	<b>31888,1</b>	<b>32864,7</b>	<b>32898,9</b>
	Proizvodnja električne energije, gasa i tople vode	24745,0	25264,7	25567,9	25133,2	25711,3	25685,6
	Prečišćavanje i distribucija vode	6975,8	6899,0	6830,0	6754,9	7153,4	7213,3
<b>Đ</b>	<b>Gradevinarstvo</b>	<b>32340,7</b>	<b>37773,9</b>	<b>32372,2</b>	<b>29976,7</b>	<b>33214,2</b>	<b>34376,7</b>
<b>E</b>	<b>Trgovina na veliko i malo, opravka vozila</b>	<b>49150,6</b>	<b>56197,1</b>	<b>61726,8</b>	<b>70913,8</b>	<b>79143,5</b>	<b>86526,4</b>
	Prodaja i opravka vozila	9093,2	11134,8	12472,8	14456,9	16983,4	16694,9
	Trgovina na veliko i posredovanje	23661,0	24984,6	26763,7	30389,0	31536,5	35093,5
	Trgovina na malo, osim vozilima; opravka	16396,4	20077,7	22490,3	26067,9	30623,6	34738,0
<b>Ž</b>	<b>Hoteli i restorani</b>	<b>7813,9</b>	<b>9603,5</b>	<b>9435,1</b>	<b>9495,3</b>	<b>9319,9</b>	<b>9267,5</b>
<b>3</b>	<b>Saobraćaj, skladištenje i veze</b>	<b>47049,2</b>	<b>59577,7</b>	<b>69529,4</b>	<b>71192,2</b>	<b>77927,0</b>	<b>90093,0</b>
	Kopneni saobraćaj i cevovodni transport	20491,7	23015,7	26442,0	26680,9	26453,6	26895,0
	Vodeni saobraćaj	138,5	170,0	168,5	185,7	143,0	184,8
	Vazdušni saobraćaj	917,4	2685,1	2814,0	3379,6	3933,9	4268,8
	Prateće aktivnosti i putničke agencije	5784,2	5616,5	5717,6	5466,0	5214,6	5161,5
	Poštanske aktivnosti i telekomunikacije	19717,5	28090,4	34387,3	35480,0	42182,0	53582,8
<b>I</b>	<b>Finansijsko posredovanje</b>	<b>56135,3</b>	<b>52065,3</b>	<b>48330,7</b>	<b>53922,4</b>	<b>58765,1</b>	<b>64502,3</b>
	Finansijsko posredovanje, osim osiguranja i penzionih fondova	46594,6	42841,4	39015,1	44465,2	49544,7	55682,6
	Osiguranje i penzioni fondovi, osim obaveznog socijalnog osiguranja	8897,9	8604,3	8681,7	8785,9	8619,0	8320,8
	Pomoćne aktivnosti u finansijskom posredovanju	642,8	619,6	633,9	671,3	601,5	498,9
<b>J</b>	<b>Poslovi s nekretninama, iznajmljivanje</b>	<b>74066,6</b>	<b>74952,7</b>	<b>75996,0</b>	<b>77201,6</b>	<b>78597,7</b>	<b>80144,9</b>
	Aktivnosti u vezi s nekretninama	53812,4	53034,7	54003,1	55164,6	57029,3	57346,0
	Iznajmljivanje mašina i opreme	247,7	267,5	568,1	579,5	551,1	596,3
	Kompjuterske i srodne aktivnosti	1326,0	1379,0	1461,7	1482,2	1085,0	1130,5
	Istraživanje i razvoj	2696,1	2960,3	3309,6	3105,4	2927,5	3097,9
	Ostale poslovne aktivnosti	15984,5	17311,2	16653,4	16869,9	17004,9	17974,1
<b>K</b>	<b>Državna uprava; obavezno socijalno osiguranje</b>	<b>29552,5</b>	<b>29789,0</b>	<b>30861,4</b>	<b>31386,0</b>	<b>32484,5</b>	<b>33394,1</b>

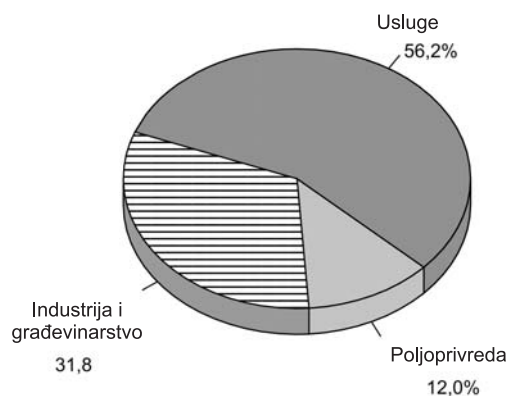
Izvor: SGS, 2005.		1999	2000	2001	2002	2003	2004 <sup>1)</sup>
<b>L</b>	<b>Obrazovanje</b>	<b>25657,9</b>	<b>25683,5</b>	<b>25452,4</b>	<b>26292,3</b>	<b>26187,1</b>	<b>26606,1</b>
<b>LJ</b>	<b>Zdravstveni i socijalni rad</b>	<b>34823,1</b>	<b>35171,4</b>	<b>36332,0</b>	<b>36550,0</b>	<b>36476,9</b>	<b>36878,1</b>
<b>M</b>	<b>Ostale komunalne, društvene i lične usluge</b>	<b>18837,1</b>	<b>19143,5</b>	<b>19458,1</b>	<b>19835,3</b>	<b>20235,4</b>	<b>20250,5</b>
	Odstranjivanje otpadaka, smeća i sl,	3088,5	3317,1	3360,2	3501,3	3581,8	3616,6
	Delatnost organizacija na bazi učlanjenja	3171,1	3187,0	3228,4	3364,0	3441,4	3447,5
	Rekreativne, sportske i kulturne aktivnosti	10624,2	10666,7	10709,4	10837,9	11043,8	11000,2
	Ostale uslužne delatnosti	1953,2	1972,8	2160,2	2132,1	2168,3	2186,3
<b>N</b>	<b>Privatna domaćinstva sa zaposlenimlicima</b>	<b>989,9</b>	<b>999,8</b>	<b>1094,7</b>	<b>1080,5</b>	<b>1098,9</b>	<b>1108,0</b>
	Bruto dodata vrednost (BDV)	707288,2	741247,7	763934,6	771492,2	779825,2	846701,0
	Porezi minus subvencije na proizvode	88353,6	95672,8	115548,0	147738,3	161790,8	176089,0
<b>BRUTO DOMAĆI PROIZVOD (BDP)</b>		<b>795641,8</b>	<b>836920,5</b>	<b>879482,6</b>	<b>919230,5</b>	<b>941616,0</b>	<b>1022790,0</b>

<sup>1)</sup> Prethodni rezultati

*Bruto domaći proizvod, po institucionalnim sektorima, 2003.*



*Bruto domaći proizvod, po delatnostima, 2003.*



## NACIONALNI DOHODAK

### *DEFINICIJA ND:*

Pod ND podrazumevamo novostvorenu vrednost u privredi jedne zemlje u toku posmatranog vremenskog perioda, a najčešće za jednu godinu. ND je istinski rezultat ekonomskih aktivnosti jedne zemlje.

### *RAZLIKA IZMEĐU ND I DP:*

ND se razlikuje od DP za vrednost amortizacije, tj.  $D = DP - Am$

### *PREDNOSTI POKAZATELJA ND:*

Sastoji se u tome što čini uporedivim stepen razvoja pojedinih zemalja, pogotovu kada se obračunava po glavi stanovnika (ND per capita)

### *RASPODELA ND VRŠI SE NA :*

1. Ličnu potrošnju
  2. Opštu potrošnju
  3. Akumulaciju
- ( $ND = Lp + Q + Ak$ )

## DOMAĆI I RASPOLOŽIVI NACIONALNI DOHODAK

### *DOMAĆI ND:*

pretpostavlja novostvorenu vrednost koja je rezultat društvene proizvodnje u okvirima nacionalne privrede

### *RASPOLOŽIVI ND:*

pretpostavlja uključivanje međunarodnih ekonomskih odnosa (bilansa izvoza i uvoza robe i usluga)

**METODE  
IZRAČUNAVANJA  
NACIONALNOG  
DOHOTKA**

**REALNA ILI PROIZVODNA METODA:**  
ND se obračunava tako što se od DBP odbijaju materijalni troškovi i amortizacija. U stvari, prema ovoj metodi se utvrđuje dohodak svake privredne delatnosti u nekoj zemlji posebno, tako da ukupni ND predstavlja zbir dohodaka pojedinih delatnosti.

**LIČNA ILI PERSONALNA METODA:**  
Lična ili personalna metoda je u primeni u razvijenim kapitalističkim zemljama. Prema njoj ND predstavlja zbir plata i nadnica stanovništva neke zemlje, koji je uvećan za kamate, profit i rentu.

**RASHODNA METODA:**  
Temelji se na utvrđivanju pojedinih delova finalne upotrebe tri osnovna oblika potrošnje: lična, opšta i investiciona potrošnja, ali samo ona koja izvire iz akumulacije. Međutim, pošto se pojedini oblici potrošnje delom finansiraju i iz inostranih izvora (kredit, doznake od radnika privremeno zaposlenih u inostranstvu), to je realno moguće da ukupan zbir potrošnje bude veći od proizvedenog ND. Radi toga se nužno vrši saldiranje sa kretanjem platnog bilansa i finansijskih transakcija sa inostranstvom. Ovako utvrđen ND često se naziva utrošeni ND.

# PITANJA ZA VEŽBANJE

PRVI DEO • Vežbe 13-15

PRVI DEO

VEŽBE

13-15



1. a) Navedite definiciju bruto društvenog proizvoda:

---

---

---

---

---

---

---

---

b) Navedite šta sadrži vrednosna struktura bruto društvenog proizvoda:

---

---

2. Navedite vrednost bruto društvenog proizvoda Srbije (nova metodologija):

2003. godine \_\_\_\_\_ (u mil. USD)

3. a) Definišite društveni proizvod:

---

---

---

b) Navedite učešće u formiranju društvenog proizvoda Srbije za 2003. god.:

- 1) Usluga \_\_\_\_\_ %
- 2) Industrije i građevinarstva \_\_\_\_\_ %
- 3) Poljoprivrede \_\_\_\_\_ %

4. a) Definišite nominalni društveni proizvod:

---

---

---

b) Definišite potencijalni društveni proizvod:

---

---

---



c) Definišite tekući društveni proizvod:

---

---

---

5. a) Definišite nacionalni dohodak:

---

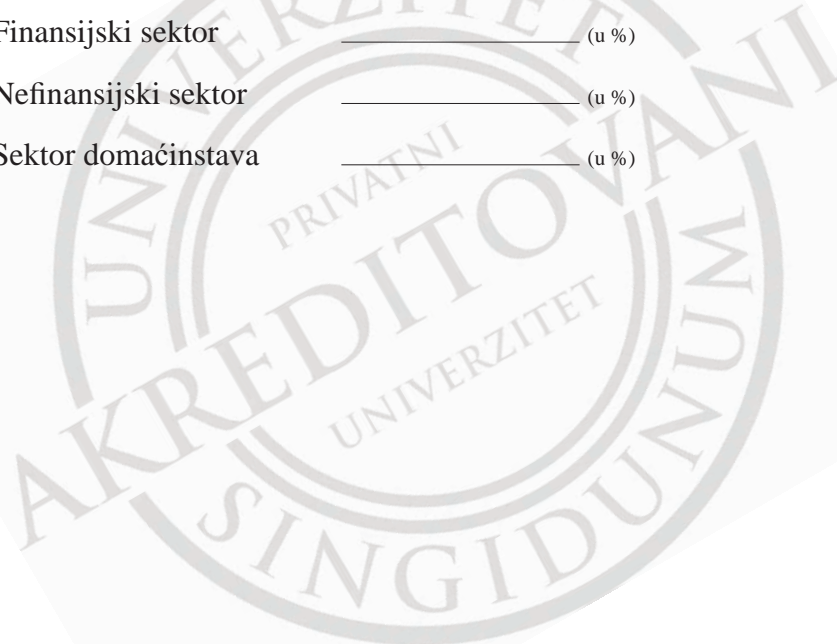
---

---

---

b) Navedite strukturu BDP Srbije u 2003. godini po institucionalnim sektorima:

- 1) Sektor države \_\_\_\_\_ (u %)
- 2) Finansijski sektor \_\_\_\_\_ (u %)
- 3) Nefinansijski sektor \_\_\_\_\_ (u %)
- 4) Sektor domaćinstava \_\_\_\_\_ (u %)



## TRŽIŠTE

### DEFINICIJA:

- a) Tržište predstavlja oblik razmene proizvoda i usluga posredstvom novca, na kome se cena formira na osnovu ponude i tražnje.
- b) Tržište je mesto gde se povezuju kupac i prodavac

### VRSTE TRŽIŠTA:

#### 1. PREMA PROSTORU:

- a) lokalno (pijace, tržni centri itd),
- b) regionalno,
- c) nacionalno (nacionalni sajmovi itd)
- d) svetsko (međunarodni sajmovi i berze).

#### 2. PREMA MESTU NA KOME SE NALAZI ROBA NA PUTU DO POTROŠAČA:

- trgovina na veliko (dva posrednika)
- trgovina na malo (jedan posrednik)

#### 3. PREMA PREDMETU TRGOVINE

- a) tržište robe (uglja, čelika, pamuka ...)
- b) tržište potrošnih dobara,
- c) tržište usluga (prevoz robe i putnika, turističke usluge, špedicija, itd),
- d) tržište faktora proizvodnje: tržište rada, tržište kapitala i zemljišta)
- d) tržište novca (hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata)

#### 4. S OBZIROM NA USLOVE RAZMENE

- a) slobodno tržište,
- b) vezano tržište (npr. cene, standard, kvalitet robe itd)

#### 5. S OBZIROM NA KARAKTER DOMINIRAJUĆIH ODNOSA PROIZVODNJE:

- a) monopolsko,
- b) oligopolsko,
- c) konkurentsko.

#### 6. SOBZIROM NA PRAVNE PROPISE KOJIMA SE REGULIŠU KUPOVINA I PRODAJA:

- a) otvoreno, i
- b) zatvoreno.



## MORFOLOGIJA TRŽIŠTA

### DEFINICIJA

Celokupnost faktora koji određuju kvantitativnu i kvalitativnu stranu, formu i specifičnosti ponude i tražnje kao sadržaja tržišnih odnosa čini strukturu (morfologiju) tržišta.

### FAKTORI KOJI ODREĐUJU MORFOLOGIJU TRŽIŠTA:

1. NA STRANI PONUDE MORFOLOGIJU TRŽIŠTA ODREĐUJU:  
veličina ponude, koncentracija i centralizacija ponude, vrsta dobara koje su predmet robne proizvodnje, diferenciranost robnih proizvoda, njihova standardizacija i mogućnost supstitucije.
2. NA STRANI TRAZNJE MORFOLOGIJU TRŽIŠTA ODREĐUJU:  
broj kupaca, njihova kupovna snaga, struktura ličnih dohodaka, sklonost potrošnji, klasna, profesionalna, kulturna stratifikacija potrošača, diferenciranost potreba i sl.
3. EGZOGENI FAKTORI  
reklama, prirodne pogodnosti, svesno organizovane (političke i ekonomske) akcije itd.
4. DOMINANTNI FAKTORI:
  - a) obim i struktura proizvodnje,
  - b) veličina nacionalnog dohotka i njegova raspodela na ličnu, opštu i investicionu potrošnju
  - c) tehnička opremljenost tržišta,
  - d) institucionalni i organizacioni uslovi razmene na tržištu,
  - e) razvijenost saobraćajne mreže,
  - f) broj stanovnika i struktura stanovništva.

### FUNKCIJE TRŽIŠTA

1. Informativna

2. Alokativna

3. Selektivna

4. Distributivna

## TRŽIŠNI SUBJEKTI

### *KO SU TRŽIŠNI SUBJEKTI:*

- a) individualni proizvođači,
- b) domaćinstva,
- c) privredna društva,
- d) zadruge,
- e) država.

OSNOVNI TRŽIŠNI SUBJEKT JE PRIVREDNO DRUŠTVO.

### *PODELA PRIVREDNIH DRUŠTAVA:*

1. Prema načinu povezivanja svojinskih funkcija upravljanja privrednim društvom i prisvajanju, sva privredna društva je moguće podeliti na:
  - a) privatna i
  - b) kolektivna.
2. Privatna privredna društva se dalje dele na:
  - a) sopstvena privredna društva,
  - b) društva lica ili ortakluci i
  - c) društva kapitala,
3. U društva kapitala spadaju:
  - a) društva sa ograničenom odgovornošću (d.o.o.) i
  - b) akcionarska društva (a.d).
4. Kod kolektivnih preduzeća razlikujemo:
  - a) društvena ili kooperativna preduzeća
  - b) javna preduzeća.

**PRIVREDNO DRUŠTVO  
KAO OSNOVNI  
TRŽIŠNI SUBJEKT*****DEFINICIJA PREMA DOMAĆIM PROPISIMA:***

Privredno društvo je, bez obzira na svojinski oblik, pravni subjekt kome pripadaju sva sredstva koja ulaze u njegovu imovinu i sa njom može slobodno raspolagati, na način utvrđen statutom.

***IMOVINA PRIVREDNOG DRUŠTVA:***

Imovinu privrednog društva čine pravo svojine, ulog u drugom privrednom društvu, pravo industrijske svojine, potraživanja i druga imovinska prava. Predmeti svih ovih prava čine imovinsku masu (stvari i novac) privrednog društva kojom ono obavlja svoju delatnost i kojom odgovara za preuzete obaveze u pravnom prometu sa trećim licima.

***PERSONALNI SASTAV PRIVREDNOG DRUŠTVA:***

1. Osnivači
2. Zaposleni

***BITNA OBELEŽJA PRIVREDNOG DRUŠTVA:***

- 1) organizacija;
- 2) delatnost;
- 3) firma;
- 4) sedište;
- 5) nacionalnost;
- 6) žiro-račun;
- 7) opšti akti;
- 8) poslovne knjige;
- 9) dobit;
- 10) samostalnost.

Pored navedenih elemenata, preduzeća imaju i svoj statistički broj, poreski broj (PIB) itd.

**AKCIJA KAO OSNOVNI OBLIK  
VLASNIŠTVA PRIVREDNOG DRUŠTVA**

PRIMER:

Акција



**OBLICI TRŽIŠNE  
KONKURENCIJE****EKSTREMNA TRŽIŠNA STANJA:**

1. Potpuna (neograničena) konkurencija
2. Potpuni monopol

**USLOVI POTREBNI ZA NEOGRANIČENU  
KONKURENCIJU:**

- obilje proizvodnje čija mobilnost nije ograničena.
- da ne postoje nikakve prepreke za sučeljanje nosioca ponude i tražnje
- atomiziranost (veliki broj) ponude i tražnje
- roba mora da bude homogena
- da nema dogovora među kupcima i isto tako među prodavcima
- nepostojanje drugih okolnosti (ratna psihoza i sl.) koje bi mogle uticati na tržišne odnose.

**USLOVI POTREBNI ZA MONOPOLSKU  
KONKURENCIJU:**

- ponudu i tražnju u celini određuje samo jedan učesnik u razmeni - monopolista
- ne postoji mogućnost povećanja broja učesnika na strani ponude niti na strani tražnje
- ne postoji sloboda u kretanju faktora proizvodnje
- roba - predmet kupoprodaje nema supstitut
- tržišna cena nije rezultat delovanja ponude i tražnje.

**KLASIFIKACIJA  
TRŽIŠNIH  
STANJA PREMA  
ŠTAKELBERGU**

*DVA NAČINA:*

1. Prvo, sva tržišta podelio u dve velike grupe zavisno od toga da li na njima postoji ili ne postoji međuzavisnost robnih cena (tržišta neograničene konkurencije su tržišta na kojima postoji zavisnost)
2. Drugo, utvrdio je devet tržišnih stanja polazeći od broja učesnika na tržištu kao kriterijuma, odnosno empirijske činjenice da je ekonomska moć svakog pojedinačnog prodavca manja, ukoliko je njihov broj veći na tržištu:

Broj prodavaca i kupaca		Broj kupaca		
		mного	malo	jedan
Broj prodavaca	mного	potpuna konkurencija	ologopson	monopson
	malo	oligopol	bilateralni oligopol	kvazi-monopol
	jedan	monopol	kvazi-monopol	bilateralni monopol

**KLASIFIKACIJA  
PREMA  
SAMJUELSONU**

*PREMA KRITERIJUMU ZASTUPLJENOSTI DIFERENCIJACIJE PROIZVODA I UTICAJA PRODAVACA ILI KUPACA NA FORMIRANJE CENA:*

1. Savršena konkurencija (veliki broj proizvođača identičnog proizvoda, pri čemu ni jedan nije u stanju da kontroliše cene.
2. Nesavršena - koja se javlja u tri oblika u zavisnosti od broja učesnika i stepena zastupljenosti diferencijacije proizvoda i u kojoj postoji delimična kontrola cena.
3. Potpuni monopol koga obeležava jedan jedini proizvođač koji proizvodi i prodaje proizvod bez bliskih supstituta i u kome postoji veliki stepen kontrole nad cenom.

**TIPOVI  
KONKURENCIJE****1. POTPUNA PODRAZUMEVA:**

1. usitnjenost privrednih subjekata tako da ih veliki broj;
2. uspostavljanje potpunog automatizma na tržištu na kojem se formiraju cena ponude i cene tražnje, bez ičijeg mešanja sa strane (pogotovu države);
3. prisustvo principa racionalnosti u privređivanju i težnja da se njegova sadržina maksimizira;
4. nemogućnost pojedinačnih partnera da utiču na nivo cena već nužnost da im se prilagode svojim odlukama o proizvodnji;
5. odsustvo bilo kakvih prirodnih i/ili pravnih prepreka (monopola) za slobodno kretanje proizvodnih faktora i predmeta koji se razmenjuju na tržištu (finalnih ili drugih proizvoda).

**NEPOTPUNA NASTAJE:**

u slučaju ukidanja ili izmene jednog ili većeg broja napred navedenih uslova koji važe kod potpune konkurencije.

**MONOPOLISTIČKA KONKURENCIJA**

je negacija konkurencije i pretpostavlja ukidanje svih uslova koji važe za konkurenciju, izuzev prisustva principa racionalnosti u privređivanju i težnja da se njegova sadržina maksimizira.

## 1. PONUDA ROBE

### PONUĐA ROBE

#### 1. DEFINICIJA:

To je količina robe koju su proizvođači sposobni i spremni da prodaju u datom trenutku po datoj ceni.

#### 2. ODNOS CENE I PONUDE:

Postoji upravna proporcija između cena i ponuđene količine: za nižu cenu ponuda je mala, za višu cenu ponuda je veća, odnosno sa rastom cena povećava se ponuda robe, bilo povećanjem proizvodnje od strane postojećih proizvođača ili pojavom novih proizvođača na tržištu.

#### 3. FORMULA CENOVNE ELASTIČNOSTI:

Cenovna elastičnost ponude pokazuje koliko će se procentualno promeniti ponuđena količina na svakih 1% promene cene, što se može izraziti i u sledećoj formuli:

$$E_p = \frac{\text{promena ponuđene količine u \%}}{\text{promena cena u \%}} ; E_p = \frac{\frac{dP}{P_o}}{\frac{dC}{C_o}}$$

U navedenoj formuli skraćenice imaju sledeća značenja:

$E_p$  = elastičnost ponude;

$dP$  = promena ponuđene količine;

$dC$  = promena cene;

$P_o$  = početna ponuda;

$C_o$  = početna cena.

#### 4. FAKTORI KOJI UTIČU NA PONUDU ROBE:

- 1) cena određenog dobra ili usluge,
- 2) troškovi faktora proizvodnje,
- 3) dostignuti nivo tehničko-tehnološkog progressa,
- 4) broj preduzeća koji se bave proizvodnjom određenog proizvoda,
- 5) državna poreska politika u proizvodnji odnosno proizvoda,
- 6) cene drugih proizvoda koje bi preduzeće moglo da proizvodi,
- 7) prirodni faktori, itd.



## 2. POTRAŽNJA ROBE

### POTRAŽNJA ROBE

#### 1. DEFINICIJA:

Količina dobara koje su potrošači spremni i sposobni da kupe po određenoj ceni u određenom trenutku naziva se potražnjom robe.

#### 2. ODNOS CENE I POTRAŽNJE:

Kod potražnje važi pravilo da će kupci kupiti više robe ako je cena niža, odnosno da će se njihova tražnja povećati srazmerno sniženju cena.

#### 3. FAKTORI KOJI UTIČU NA POTRAŽNJU ROBE:

1. Intenzitet, tj. neophodnost potreba koje treba zadovoljiti,
2. Cene drugih, konkurentskih proizvoda koji se nalaze na istom tržištu ili njihovi surogati;
3. Dohodak - prihod (odnosno imovina) kupaca koji žele da kupe robu;
4. Broj potencijalnih kupaca čije potrebe se zadovoljavaju;
5. Tendencija tj. očekivanja u pogledu kretanja cena u narednom periodu (ako je tendencija cena u padu tražnja će biti usporena, a ako je tendencija porasta cena, srazmerno će se povećavati i tražnja),
6. Drugi faktori: uticaj mode, odnosno ukusa potrošača, sezonski karakter proizvoda, navike kupaca, itd.

#### TRŽIŠTE NOVCA

##### 1. DEFINICIJA FINANSIJSKOG TRŽIŠTA:

Celokupnost svih finansijskih transakcija čiji su predmet poslovanja novac i hartije od vrednosti predstavlja finansijsko tržište.

##### 2. ELEMENTI FINANSIJSKOG TRŽIŠTA:

Finansijsko tržište čine:

- novčano tržište,
- tržište kapitala i
- tržište hartija od vrednosti.

##### 3. PODELA TRŽIŠTA NOVCA:

Tržište novca, čiji je predmet transakcije novac, deli se na:

- kreditno tržište,
- eskontno tržište),
- lombardno tržište i
- tržište novca (najvažniji segment tržišta i obuhvata sve novčane transakcije žiralnim novcem i kratkoročnim hartijama od vrednosti).

##### 4. INSTITUCIONALNO I NEINSTITUCIONALNO TRŽIŠTE NOVCA:

- Institucionalno tržište novca karakteristično je za početnu fazu razvoja tržišta novca;
- Model neinstitucionalnog tržišta novca prisutan je u nerazvijenim tržišnim sistemima. Njegova je prednost u tome što ono daje potpunu slobodu svakom subjektu da uz vlastiti rizik učestvuje na tržištu novca.

## 4. TRŽIŠTE KAPITALA

### TRŽIŠTE KAPITALA

#### 1. DEFINICIJA:

Tržište kapitala u osnovi predstavlja specijalizovano tržište na kome se uspostavljaju odnosi ponude i tražnje za novcem – kapitalom (tzv. primarno tržište kapitala) i na kome se trguje već emitovanim dugoročnim hartijama od vrednosti.

#### 2. VRSTE TRŽIŠTA KAPITALA:

Tržište kapitala može biti:

- a) slobodno: među učesnicima kapital cirkuliše direktno, dakle, bez prisustva i posredovanja kreditnih institucija i berzi; i
- b) institucionalizovano tržište kapitala koje pretpostavlja kreditne institucije i berze preko kojih se uspostavljaju kontakti među učesnicima na tržištu (važi za razvijene zemlje).

#### 3. SADRŽAJ TRŽIŠTA KAPITALA:

Tržište kapitala u sebi sadrži sledeća tržišta:

- a) kreditno – investiciono tržište, na kome se nudi kapital u obliku dugoročnih investicionih kredita,
- b) hipotekarno tržište, na kome se kapital koristi u obliku hipotekarnih kredita,
- c) tržište vrednosnih papira dugovečnog karaktera, odnosno tržište efekata.

#### 4. UČESNICI NA TRŽIŠTU KAPITALA:

Kao učesnici na tržištu kapitala najčešće se pojavljuju:

- a) investitori, kao vlasnici kapitala u ulozi prodavca,
- b) korisnici (preduzetnici) kapitala u ulozi kupca,
- c) posrednici (banke, investicioni fondovi i dr. gigantske institucije i berze),
- d) država, u funkciji regulatora i kontrolora.

#### 5. FUNKCIJA TRŽIŠTA KAPITALA:

Funkcija tržišta kapitala se sastoji u sledećem:

- a) pod tržišnim uslovima obezbeđenje kapitala neophodnog za privredni razvoj zemlje,
- b) alokacija kapitala u najprofitabilnije grane,
- c) ostvarivanje maksimalno mogućeg obima kapitala,
- d) ostvarivanje najveće moguće kapitalizacije, odnosno najvećeg mogućeg prihoda na osnovu vlasništva nad kapitalom s jedne strane, i disperzija svih oblika rizika, s druge strane,
- e) ostvarivanje optimalnih efekata u povećanju novčane štednje, u kvantitativnom i u kvalitativnom smislu,
- f) određivanje stvarne i tržišne cene koštanja kapitala, odnosno usklađivanje kamatnih stopa na tržištu kapitala,
- g) ostvarivanje optimalne strukture kapitala i sl.

### TRŽIŠTE RADNE SNAGE

#### 1. *PRETPOSTAVKA TRŽIŠNE PRIVREDE:*

Tržišna privreda pretpostavlja tržišnu valorizaciju svih faktora proizvodnje. Bez “jedinstva tržišnosti” svih faktora proizvodnje nema ni tržišta.

To znači, pored ponude i tražnje roba na tržištu roba, odnosno kapitala na tržištu kapitala, vrši se i ponuda i tražnja radne snage na tržištu radne snage. Međutim, tržište radne snage je specifično robno tržište (kupuje se i prodaje roba sui generis, radna snaga).

#### 2. *EKONOMSKA FUNKCIJA TRŽIŠTA RADNE SNAGE:*

Ekonomska dimenzija tržišta radne snage manifestuje se na više načina:

- a) vrši se “institucionalizacija”, odnosno postoje “pravila igre”: tržište je mehanizam koordinacije i dovođenja u vezu zainteresovanih aktera;
- b) odnosi razmene isključivo se baziraju na ekonomskom interesu;
- c) ne postoje prethodne garancije, niti obaveze, za zainteresovane aktere;
- d) ujednačavanje nivoa zarada, odnosno najamnina, pa time i
- e) definisanje nivoa preduzetničkog rizika;
- f) mobilnost radne snage.

#### 3. *SPECIFIČNOSTI RADNE SNAGE KAO ROBE:*

- a) potreba za egzistencijalnim minimumom u pogledu troškova života radnika nezavisno od interesa kapitala,
- b) zbog relativne mobilnosti koja je prevashodno predodređena njenom stručnom profiliranošću, zdravstvenim stanjem, geografskom lociranošću i sl.,
- c) zbog vekovne neelastičnosti radne snage, ne dovodi se, doduše, u pitanje delovanje tržišnih zakona na tržištu radne snage, ali se značajno modifikuje karakter i sadržaj njihovog delovanja.

#### 4. *PODELA TRŽIŠTA RADNE SNAGE:*

Tržište radne snage se deli na:

- a) sekundarno tržište, na kome se nudi i kupuje nekvalifikovana radna snaga i koje deluje najsavršenije, a sa aspekta radne snage najsirovije.
- b) tzv. podređeno primarno tržište, na kome se ostvaruje ponuda kvalifikovane radne snage,
- c) tzv. nezavisno primarno tržište radne snage, na kome se nudi i kupuje visokokvalifikovana radna snaga, čiji odnosi ponude i tražnje obezbeđuju sigurnost radnog mesta i relativno visoke zarade.



## PITANJA ZA VEŽBANJE

1. a) Navedite vrste tržišta prema prostoru:

---

---

---

---

b) Navedite vrste tržišta s obzirom na karakter dominirajućih odnosa proizvodnje:

---

---

---

---

2. a) Na strani ponude morfologiju tržišta određuju:

---

---

---

---

b) Navedite funkcije tržišta:

---

---

---

---

3. a) Osnovni tržišni subjekt je:

---

---

b) U društva kapitala spadaju:

---

---

c) Banke i osiguravajuća društva uvek se osnivaju kao:

---

---



4. a) Personalni sastav privrednog društva čine:

---

---

b) Direktor privrednog društva (zaokružite tačan odgovor):

- 1) Mora obavezno biti akcionar (deoničar) u privrednom društvu;
- 2) Ne mora biti akcionar (deoničar) u privrednom društvu.

5. a) Definišite akciju sa stanovništva (su)vlasništva u privrednom društvu:

---

---

b) U čemu je osnovna razlika između akcije i obveznice kao hartije od vrednosti:

---

---

6. a) Navedite ekstremna tržišna stanja:

---

---

b) Definišite monopolsku konkurenciju:

---

---

7. a) Navedite faktore koji utiču na ponudu robe:

---

---

b) Navedite faktore koji utiču na potražnju robe:

---

---

8. a) Tržište novca deli se na:

---

---

b) Navedite funkcije tržišta kapitala:

---

---

c) Navedite specifičnosti radne snage kao robe:

---

---

## EVOLUCIJA OBLIKA PROMETNE VREDNOSTI

Prema Marksovoj klasifikaciji postoje četiri oblika prometne vrednosti:

### EVOLUCIJA OBLIKA PROMETNE VREDNOSTI

1. Prost, pojedinačni ili slučajni oblik vrednosti:  
- nastao na granicama prvobitnih naselja, gde se jedna količina jedne robe menjala za drugu količinu druge robe tj.

$$X \text{ robe A} = Y \text{ robe B}$$

2. Potpuni ili razvijeni oblik vrednosti:  
- nastao razvojem društvene podele rada tako da je doveo do pojave da se jedna roba mogla menjati za čitav niz drugih roba, tj.:

$$x \text{ robe A} = \begin{matrix} y \text{ robe B} \\ z \text{ robe C} \\ n \text{ robe D, itd.} \end{matrix}$$

3. Opšti oblik vrednosti:  
- nastao je tako što su se pojedine robe izdvajale kao glavni predmet razmene na tržištu, pa su ostale robe u njima mogle da izražavaju svoju vrednost, tj:

$$y \text{ robe B} = \begin{matrix} z \text{ roba A} \\ n \text{ robe D} \\ z \text{ robe C} \end{matrix}$$

4. Novčani oblik vrednosti:  
- gde jedna specifična roba dobija društveni monopol da u okviru robnog sveta izražava i meri vrednost i time postaje NOVAC (sve-opšti ekvivalent, prvo je bilo zlato).

## OSNOVNI OBLICI DRŽAVNE INTERVENCIJE:

### OBLICI DRŽAVNE INTERVENCIJE

#### 1. Pravna regulativa:

##### a) Domaći propisi:

- Zakon o privrednim društvima,
- Zakon o bankama,
- Carinski zakon,
- Zakon o obligacionim odnosima,
- Zakon o radnim odnosima, itd.

##### b) Međunarodni ugovori i konvencije (članstvo u MMF, Svetskoj banci, bes-carinski promet sa Rusijom, itd).

#### 2. Intervencija na tržištu:

- Naoružanje i vojna oprema
- Otkup i prodaja određenih proizvoda (žitarice, vuna, ulje, šećer, meso, itd)
- Strateški proizvodi (ugalj, nafta, električna energija, itd),
- Prirodna dobra (rudno i mineralno bogatstvo),
- Sektor usluga (ŽTP, PTT, itd)

#### 3. Vršenje transfernih plaćanja:

- Socijalna primanja - daju se jednosmerno;

#### 4. Vođenje stabilizacione makroekonomske politike:

- Briga za smanjenje nezaposlenosti i povećanje društvenog proizvoda
- Stabilne cene i drugi uslovi privređivanja.

#### 5. Alokacija oskudnih privrednih resursa:

- radi maksimalizacije društvenog proizvoda, na osnovu signala sa tržišta: šta, za koga i kako proizvoditi,
- upravlja javnim sektorom,
- donosi standarde i druge propise
- meša se u akcizne proizvode, itd.



## OSNOVNE ODREDNICE TRŽIŠNE PROIZVODNJE

### DEFINICIJA PROIZVODNJE:

Neprekidni proces u kojem čovek prisvaja prirodu i oblikuje njene predmete kako bi obezbedio uslove za život i zadovoljio svoje potrebe

#### OPŠTE KARAKTERISTIKE PROIZVODNJE

1. Cilj, svrha - proces prilagođavanja predmeta prirode potrebama čoveka.

2. Nužan neprekidan proces - kao uslov za opstanak ljudi.

3. Uvek ima društveni karakter – čovek nikad ne proizvodi sam već uz učešće većeg broja proizvođača.

4. To je konkretna delatnost koja se odvija u nekoj grani (zemljoradnja, industrija, itd).

5. Uvek se odvija u sadejstvu sledeća tri nužna faktora proizvodnje:

- 1) Rad,
- 2) Sredstva za rad,
- 3) Predmeti rada.

**NEOPHODNI  
FAKTORI  
PROIZVODNJE****1. RAD:**

- izdvaja se kao subjektivni faktor proizvodnje
- jedini kreativan faktor proizvodnje
- broj stanovnika zemlje, njihova polna, starosna i obrazovna struktura su izuzetno važni
- svaka država izuzetno vodi računa o zapošljavanju
- veća uposlenost stanovništva veće korišćenje kapaciteta i veća kupovna moć za novi ciklus proizvodnje

**2. SREDSTVA ZA RAD:**

- 1) U užem smislu obuhvataju:
  - alatne mašine, instrumente, itd.
  - merilo su nivoa proizvodnje
- 2) U širem smislu:
  - to su materijalni činioci koji ne ulaze u proces proizvodnje već omogućavaju njeno odvijanje (zemlja, kao opšti uslov proizvodnje, zgrade, putevi, skladišta, itd)

**3. PREDMETI RADA:**

- 1) obuhvataju sve one stvari koje čovek zatiče u prirodi ili ih je sam stvorio svojim radom prerađujući prirodnu materiju, a na koje deluje pomoću sredstava za rad da bi ih menjao ili dalje prilagođavao radi stvaranja materijalnih dobara za zadovoljavanje svojih potreba
- 2) dele se na one koje zatičemo u prirodi i na sirovine stvorene ljudskim radom.

**EKONOMSKI  
KRITERIJUMI  
USPEŠNOSTI  
PROIZVODNJE**

1. PRODUKTIVNOST

2. EKONOMIČNOST

3. RENTABILNOST

**1. PRODUKTIVNOST**

1. Predstavlja odnos između ostvarene proizvodnje i uloženog rada (što manje utroška radne snage)

2. Prema Marksovoj definiciji produktivnost se može izraziti na sledeći način:

$$\text{Produktivnost} = \frac{\text{proizvodnja}}{\text{rad}} = \frac{Q}{R}$$

3. Mera stepena tehničko-tehnološkog razvoja zemlje

4. Povećava se ako se istim radom proizvodi veća količina proizvoda

5. Maksimalni nivo produktivnosti dostiže se kada stvarni utrošak radne snage bude jednak potrebnom radu i naziva se proizvodnom snagom društva ( $P=Q/R=1$ )

## 2. EKONOMIČNOST

1. Izražava težnju da se određeni kvantitativno izraženi zadaci proizvodnje ili usluga obave sa što manjim utrošcima:

- a) materijala
- b) sredstava za rad
- c) radne snage.

2. Formula izračunavanja ekonomičnosti glasi:

$$\text{Ekonomičnost} = \frac{\text{proizvodnja}}{\text{troškovi (1+2+3)}} \quad E = \frac{V}{T}$$

Pri čemu su troškovi:

- 1) troškovi materijala
- 2) troškovi sredstava za rad
- 3) troškovi radne snage

3. Precizniji izraz dobije se kada se umesto obima proizvodnje iskazan vrednošću (V) izrazi objektivnom cenom koštanja tj. standardnim troškovima (To)

Tada je:  $E = T_o/T$

Maksim. ekonom.  $T_o/T=1$

4. Različita je od zemlje do zemlje jer su stvarni troškovi veći od standardnih

5. Promene ekonomičnosti moguće pod uticajem:

- a) objektivnih faktora (promene tehničkih i društvenih uslova rada).
- b) organizacionih faktora koji utiču na dinamiku ekonomičnosti preko promene obima suvišnih troškova.

**3. RENTABILNOST**

1. Izražava se kao zahtev da se ostvari maksimalni dohodak sa što manje angažovanih sredstava u procesu proizvodnje.

2. Kvantitativni izraz rentabilnosti je odnos između ostvarenog dohotka i angažovanih sredstava, pa se stoga u kapitalističkoj robnoj proizvodnji meri ostvarenim profitom prema formuli:

$$\text{Rentabilnost} = \frac{\text{profit}}{\text{kapital}}$$

3. Zavisi od sledećih činioca:

- 1) ekonomičnosti proizvodnje - proizvodnja iste količine sa minimumom troškova
- 2) tržišne uspešnosti - da se proizvodnja proda pod što povoljnijim cenama (težeći monopolskom položaju u svojoj grani).

**UPOTREBNA  
VREDNOST I  
VREDNOST ROBE**

1. Upotrebnu vrednost predstavlja korisnost robe. (Roba ne bi ni bila roba da nema tu osobinu da zadovolji određene ljudske potrebe.) Uslov za razmenu robe upravo potiču od njihovih različitih upotrebni vrednost (hrana, odeća, obuća)

2. Vrednost robe stvara se radom, a potvrđuje na tržištu.

- Najmanju vrednost predstavlja običan, prost rad iz kojeg se sastoje složeni radovi.

## 1. NOVAC

### NOVAC

a) Javlja se u sistemu tržišne privrede a nije ga bilo u sistemu naturalne razmene - kada se roba menjala za robu (Marks);

b) Vrednost svake robe može se iskazati kada se količina pomnoži sa cenom i tek preko vrednosti moguće ih je upoređivati (isto kao što su težine roba upoređive preko iste jedinice mere. npr. kilograma);

c) Nezavisno o kojoj se robi radi sistem merenja je našao merilo u novcu, tj. u novčanom obliku vrednosti: (najstariji je bio robni novac - zlato, kasnije se pojavio novac, na primer dolar koji vredi određenu količinu zlata);

d) Pošto je dolar bio zamenjiv za zlato sve do 70-ih godina XX veka postao je opšteprihvaćeno sredstvo plaćanja u svetu (i danas sve statistike, cene nafte itd. u svetu se vode u dolarima);



e) Od 1971. godine zlato postaje obična roba a ukinuta je obaveza zamene dolara za zlato;

f) Savremeni novčani sistem, pored gotovog novca uveo je raznovrsne oblike bezgotovinskog načina plaćanja.



## 2. NAJAMNINA

## NAJAMNINA

a) Svojtvena kapitalističkom načinu privređivanja i predstavlja cenu radne snage koju poslodavac daje za određeno angažovanje radnika (najamnika) na određenom poslu, za određeno vreme i za određeni učinak;

b) Cena rada izražena u novcu koja se daje za kupljeni rad;

c) Za vlasnika kapitala najamnina je trošak koji ulazi u cenu koštanja proizvoda;

d) Isplaćuje se na dva moguća načina:  
- po vremenu (najčešći oblik i najstariji oblik najmnine) i  
- po učinku (komadu, kilogramu, itd) uvedena je kasnije u cilju povećanja produktivnosti radnika;

e) Deli se u dva dela:  
- potreban rad (za reprodukciju radne snage)  
- višak rada (koji prisvaja poslodavac);

f) Svojstva najamnog radnika:  
- da je proizvođač,  
- pravno je slobodan,  
- lišen je sredstava za proizvodnju,  
- najamnina je uslov njegovog opstanka;

g) Savremena ekonomska teorija razlikuje tri vrste najmnine:  
- nominalnu, predstavlja količinu novca koju radnik dobije za svoj rad,  
- realnu, predstavlja količinu dobara koju je moguće kupiti za nominalnu najmninu,  
- relativnu, pokazuje učešće zaposlenih u raspodeli nacionalnog dohotka (tj. odnos između zaposlenih i poslodavaca).

## KAPITAL

a) Osnovno obeležje kapitalizma;

b) Istorijska kategorija jer je nastao na određenom stepenu društveno-ekonomskog razvoja;

c) Njegov nastanak usloвила krupna kapitalistička robna privreda svih faktora proizvodnje (sredstva za rad, predmeti rada, radna snaga) u privatnom vlasništvu nad sredstvima za proizvodnju od strane jedne klase - kapitalista;

d) Definicija:

Kapital je vrednost koja se oplođuje bez obzira na to u kom obliku se nalazi i na konkretan oblik oplođavanja i koji se u svakom trenutku može pretvoriti u gotov novac, a svom vlasniku stalno donosi višak vrednosti;

e) Opšti obrazac kapitala:

$$N-R-N'$$

tj. takvo ulaganje novca koje će obezbediti njegovo uvećavanje za određeni iznos,  $N'=N+n$ ;

f) Obično se pojavljuje u novcu, ali novac sam po sebi nije kapital.

Novac postaje kapital kada svom vlasniku donosi dobit (npr. kamatu na zajam itd).

g) Javlja se u tri oblika:

- u novčanom,
- proizvodnom i
- robnom.

tj. u finansijskom (novčanom)

i realnom (proizvodnom i robnom) obliku;



h) Teorijska shvatanja kapitala:

- Neoklasična ekonomska teorija vezuje kapital za raspodelu a ne za proizvodnju,
- Drugi smatraju kapital kao uzdržavanje od neproizvodne potrošnje
- Kao dobro višeg reda u odnosu na potrošna dobra.



### 3.1. TRGOVAČKI KAPITAL

#### TRGOVAČKI KAPITAL

a) Nastaje u uslovima kapitalističkog procesa reprodukcije;

b) Osamostalio se i izdvojio iz industrijskog kapitala i stalno se nalazi u oblasti trgovine;

c) U okviru trgovačkog kapitala postoje dve metamorfoze koje čine deo jedinstvenog procesa društvene reprodukcije:

- pretvaranje robnog u novčani oblik ("salto mortale" - Marks) i
- pretvaranje novčanog u robni;

d) Postoje dve mogućnosti osamostaljivanja trgovačkog od industrijskog kapitala:

- prva, kada vlasnik industrijskog kapitala izdvoji deo novca u prometnu sferu (kada samostalno organizuje fazu trgovine),
- druga, industrijski kapital prepušta promet specijalizovanom-trgovačkom kapitalu (tada postoje dve vrste kapitala: industrijski i trgovački kapital u cilju ubrzanja obrta kapitala);

e) Naknadu za obavljanje trgovačkih usluga vlasnik ostvaruje u vidu trgovačkog profita.

### ZAJMOVNI KAPITAL

a) Zajmovni (kamatonosni) kapital je kapital koji se privremeno ili trajnije, kao slobodan kapital (novac) ustupa na korišćenje na određeno vreme drugim licima uz naknadu - kamatu;

b) Nastaje kao oblik kapitala posle izdvajanja trgovačkog iz industrijskog kapitala;

c) Javlja se, kao i trgovački kapital, u sferi prometa;

d) Prvi oblik bio je tzv. zelenaški kapital, a zatim je dominirao zajmovni kapital;

e) Tri su osnovna izvora zajmovnog kapitala:  
- sredstva vlasnika kapitala (rezervni fond...)  
- sredstva stanovništva (štednja i sl.)  
- sredstva države (fond za razvoj...);

f) Donosi profit posredstvom kredita prema formuli  
$$N - N^*$$
pri čemu je  
 $N$ =početna vrednost zajmovnog kapitala, a  
 $N^*$ = povraćaj tog kapitala uvećanog za kamatu;

g) Kamata je cena zajmovnog kapitala a izračunava se primenom kamatne stope (na primer 8 dinara kamate na 100 dinara zajma za period od godinu dana);

h) Predstavlja najparazitskiji oblik kapitala jer ne obavlja nikakvu proizvodnu funkciju a donosi profit;

i) Plasira se preko banaka, pa stoga banke imaju:  
- aktivnu kamatu koju ubiraju na dati zajam (plus proviziju na bankarske usluge);  
- pasivnu kamatu, na primljeni depozit.

## 3.3. AKCIJSKI KAPITAL

## AKCIJSKI KAPITAL

a) Predstavlja kapital nastao ulozima većeg broja akcionara za koje su im izdate posebne (vlasničke) hartije od vrednosti - AKCIJE;

b) Akcionarsko društvo je skup kapitala svih akcionara;

c) Vezan za razvijeni oblik kapitalizma - posebno monopolskog kapitalizma, dok je u liberalnom kapitalizmu većina preduzeća bila u vlasništvu pojedinaca ili porodica;

d) Srazmerno vrednosti akcija pojedini akcionari dobijaju deo profita u vidu - DIVIDENDE;

e) Prednost A.D. je u ekonomiji obima;

f) Najviši organ upravljanja A.D. je skupština (za donošenje odluke potrebno je 50% plus jedan glas-prosta većina);

g) Kontrolni paket je količina akcija koja je potrebna da bi se postigla kontrola poslovanja A.D. - posebno ako se ulaže u druga preduzeća - kćeri;

h) Step en oplodnje akcijskog kapitala naziva se dividendna stopa i izračunava se na sledeći način:

$$D^* = \frac{\text{masa dividende}}{\text{akcijski kapital}} \times 100$$

i) Akcije se prodaju na specijalizovanim tržištima - akcijskim berzama;

j) Cena akcije zavisi od: 1) nominalne vrednosti, 2) visine dividendne stope i 3) visine kamatne stope.

**PROFIT**

a) Ekonomski produkt tržišne privrede i predstavlja oblik ispoljavanja viška vrednosti kojim se pokriva suština kapitalističkog načina proizvodnje;

b) U zavisnosti od privredne grane u koju je uložen postoje: profit industrijalca, trgovački profit, kamata, dividenda i zemljišna renta;

c) Kvantitativni odnos proizvedene mase viška vrednosti i celokupne količine predujmljenog kapital-vrednosti predstavlja profitnu stopu;

d) Profitna stopa predstavlja stepen uspešnosti poslovanja kapitaliste, a utvrđuje se stavljanjem u odnos veličine ostvarenog viška vrednosti (m) i celokupnog uloženog konstantnog (c) i varijabilnog (v) kapitala a izračunava se prema obrascu:

$$pf^* = \frac{m}{c + v} \times 100$$

e) Da bi se izbeglo zamagljivanje stvarnog porekla viška vrednosti (tj. stepen eksploatacije radne snage) potrebno je staviti u odnos profitnu stopu prema celokupno uloženom kapitalu ( $pf^* = m/(c + v) \times 100$ ) i stope viška vrednosti koja predstavlja odnos između viška vrednosti i varijabilnog kapitala, prema formuli:

$$m^* = \frac{m}{v}$$

može se zaključiti stepen eksploatacije radne snage);

f) Formiranje jedinstvene profitne stope za privredu kao celinu (prosečna profitna stopa) može se iskazati putem formule:

$$pf^* = \frac{\text{masa profita}}{\text{masa predujmljenog kapitala}} \times 100$$

## 5. ZEMLJIŠNA RENTA

## ZEMLJIŠNA RENTA

## a) DEFINICIJA:

Predstavlja dohodak koji se stiće svojinom na zemlju;

b) U kapitalizmu se utvrđuje slobodnom pogodbom između vlasnika zemlje i zakupca;

c) Korišćenje zemljišta može da stvara tri vrste dohotka:

- vlasniku donosi zemljišnu rentu.
- zakupcu zemljišta preduzimačku dobit
- najamnom radniku donosi najamninu;

d) Polazeći od činjenice da različite vrste zemljišta daju različite vrste prinosa, postoje različite vrste zemljišnih renti:

- ako zemljište može da obezbedi veći prinos nego drugo zemljište - ostvariće se diferencijalna renta I,
- ukoliko se izvrše dodatna ulaganja u zemljište (đubrenje, navodnjavanje, itd) ostvariće se diferencijalna renta II,
- Renta koja pripada vlasnicima svih parcela čija je proizvodnja potrebna društvu naziva se apsolutna renta,
- Zemljište na ograničenom prostoru (gde uspeva vino šampanj i sl.) predstavlja neku vrstu prirodnog monopola - sa određenog geografskog prostora - stvara posebnu vrstu rente - monopolnu rentu.



### PRERASPODELA NACIONALNOG DOHOTKA

#### a) DEFINICIJA

Nacionalni dohodak predstavlja ukupnu sumu novostvorene vrednosti u jednoj zemlji u periodu od godinu dana;

#### b) Može se iskazati:

- u vrednosnom i u
- naturalnom obliku;

c) Stvara se samo u materijalnoj proizvodnji a realizuje se i u neproizvodnim delatnostima

- prodajom robe, plaćanjem usluga, plaćanjem poreza i drugih dažbina;

d) Dekomponovanje nacionalnog dohotka možemo učiniti preko zajedničkih imenitelja:

- najamnine (pripada zaposlenima)
- profita (pripada poslodavcima);

e) Raspodela se može izvršiti i prema vrsti kapitala:

- industrijski,
- bankarski,
- trgovački i
- zemljovlasnički;

f) Sledeća kategorija korisnika nacionalnog dohotka su zaposleni u državnim službama, vojsci, policiji, zatim zdravstvo, prosveta, kultura itd. Ova kategorija korisnika učestvuje u raspodeli nacionalnog dohotka na dva osnovna načina:

- 1) posredstvom poreza i doprinosa i
- 2) naplaćivanjem usluga koje pružaju (lekari, profesori, itd).

## PRIMER:

## Sistem računa

RAČUN 0: RAČUN DOBARA I USLUGA							
mil. din.				UPOTREBA			
IZVORI	2001	2002	2003		2001	2002	2003
Izvor: SGS, 2005.							
AUTPUT	1424670,0	1792358,9	2029714,7	MEĐUFAZNA POTROŠNJA	805047,4	1020866,7	1121519,2
POREZI HA PROIZVODE	111363,7	181952,8	218180,4	IZDACI ZA FINALNU POTROŠNJU	767570,0	968237,0	1173069,3
SUBVENCije (-)	22563,5	34214,5	30973,7	Izdaci za ličnu potrošnju	638163,6	770371,3	894860,0
UVOZ DOBARA I USLUGA	314917,0	395732,3	462536,6	Izdaci za kolektivnu potrošnju	129406,4	197865,7	278209,3
Uvoz dobara	282691,5	359139,1	421288,7	BRUTO INVESTICIJE U OSNOVNE FONDOVE	65497,7	120502,0	154544,0
Uvoz usluga	32225,5	36593,2	41247,9	PROMENE U ZALIHAMA	37580,7	19529,0	7154,3
NABAVKE IZ DRUGE REPUBLIKE	27245,2	30940,5	34195,0	IZVOZ DOBARA I USLUGA	140546,9	186854,1	200930,1
Nabavke dobara	16059,9	20642,0	23057,1	Izvoz dobara	112772,8	133058,8	142860,9
Nabavke usluga	11185,3	10298,5	11137,9	Izvoz usluga	27774,1	53795,3	58069,2
				ISPORUKE DRUGOJ REPUBLICI	39389,7	50781,2	56436,1
				Isporuke dobara	32098,0	41685,0	46562,1
				Isporuke usluga	7291,7	9096,2	9874,0
<b>RASPOLOŽIVA SREDSTVA</b>	<b>1855632,4</b>	<b>2366770,0</b>	<b>2713653,0</b>	<b>UPOTREBLJENA SREDSTVA</b>	<b>1855632,4</b>	<b>2366770,0</b>	<b>2713653,0</b>

RAČUN 1: RAČUN PROIZVODNJE							
mil. din.				IZVORI			
UPOTREBA	2001	2002	2003		2001	2002	2003
Izvor: SGS, 2005.							
MEĐUFAZNA POTROŠNJA	805047,4	1020866,7	1121519,2	AUTPUT	1424670,0	1792358,9	2029714,7
<b>BRUTO DOMAĆI PROIZVOD</b>	<b>708422,8</b>	<b>919230,5</b>	<b>1095402,2</b>	POREZI HA PROIZVODE	111363,7	181952,8	218180,4
POTROŠNJA OSNOVNIH FONDOVA (-)	122185,8	145684,0	163170,1	SUBVENCije	22563,5	34214,5	30973,7
<b>HETO DOMAĆI PROIZVOD</b>	<b>586237,0</b>	<b>773546,5</b>	<b>932232,1</b>				

RAČUN 2: RAČUN FORMIRANJA DOHOTKA							
mil. din.				IZVORI			
UPOTREBA	2001	2002	2003		2001	2002	2003
Izvor: SGS, 2005.							
NAKNADE ZAPOSLENIH	307529,2	418993,0	513192,2	<b>BRUTO DOMAĆI PROIZVOD</b>	<b>708422,8</b>	<b>919230,5</b>	<b>1095402,2</b>
Plate zaposlenih	262237,2	358835,9	438355,6				
Doprinosi za socijalno	45292,0	60157,1	74836,6				
POREZI NA PROIZVODNJU	175152,4	261755,1	317864,2				
Porezi na proizvode	111363,7	181952,8	218180,4				
Ostali porezi	63788,7	79802,3	99683,8				
SUBVENCije (-)	22563,5	34214,5	30973,7				
<b>BRUTO POSLOVNI VIŠAK</b>	<b>248304,7</b>	<b>272696,9</b>	<b>295319,5</b>				
POTROŠNJA OSNOVNIH FONDOVA (-)	122185,8	145684,0	163170,1				
<b>HETO POSLOVNI VIŠAK</b>	<b>126118,9</b>	<b>127012,9</b>	<b>132149,4</b>				

mil. din.				RAČUN 3: RAČUN RASPOREĐIVANJA OSNOVNOG DOHOTKA			
UPOTREBA				IZVORI			
Izvor: SGS, 2005.	2001	2002	2003		2001	2002	2003
DOHODAK OD VLASNIŠTVA	89495,5	86747,0	83242,5	<b>BRUTO POSLOVNI VIŠAK</b>	<b>248304,7</b>	<b>272696,9</b>	<b>295319,5</b>
Kamate	68051,7	60493,9	54137,4	NAKNADE ZAPOSLENIH	307529,2	418993,0	513192,2
Premije osiguranja	21443,8	26253,1	29105,1	Plate zaposlenih	262237,2	358835,9	438355,6
				Doprinosi za socijalno	45292,0	60157,1	74836,6
				POREZI NA PROIZVODNJU	175152,4	261755,1	317864,2
				SUBVENCIJE (-)	22563,5	34214,5	30973,7
				DOHODAK OD VLASNIŠTVA	76528,7	88902,6	82870,2
				Kamate	55006,1	62439,3	53433,0
				Premije osiguranja	21522,6	26463,3	29437,2
<b>BRUTO NACIONALNI DOHODAK</b>	<b>695456,0</b>	<b>921386,1</b>	<b>1095029,9</b>				
POTROŠNJA OSNOVNIH FONDOVA (-)	122185,8	145684,0	163170,1				
<b>HETO NACIONALNI DOHODAK</b>	<b>573270,2</b>	<b>775702,1</b>	<b>931859,8</b>				
mil. din.				RAČUN 4 : RAČUN PRERASPODELE DOHOTKA			
UPOTREBA				IZVORI			
Izvor: SGS, 2005.	2001	2002	2003		2001	2002	2003
TEKUĆI POREZI CURRENT	100818,3	119266,3	131722,3	<b>BRUTO NACIONALNI DOHODAK</b>	<b>695456,0</b>	<b>921386,1</b>	<b>1095029,9</b>
SOCIJALNI DOPRINOSI	45292,0	60157,1	74836,6	TEKUĆI POREZI	100818,3	119266,3	131722,3
OSTALI TEKUĆI TRANSFERI	35702,9	48959,0	65076,0	SOCIJALNI DOPRINOSI	45292,0	60157,1	74836,6
				OSTALI TEKUĆI TRANSFERI	93995,9	82300,5	109997,4
<b>BRUTO RASPOLOŽIVI DOHODAK</b>	<b>753749,0</b>	<b>954727,6</b>	<b>1139951,3</b>				
POTROŠNJA OSNOVNIH FONDOVA (-)	122185,8	145684,0	163170,1				
<b>HETO RASPOLOŽIVI DOHODAK</b>	<b>631563,2</b>	<b>809043,6</b>	<b>976781,2</b>				
mil. din.				RAČUN 5: RAČUN UPOTREBE DOHOTKA			
UPOTREBA				IZVORI			
Izvor: SGS, 2005.	2001	2002	2003		2001	2002	2003
IZDACI ZA FINALNU POTROŠNJU FINAL	767570,0	968237,0	1173069,3	<b>BRUTO RASPOLOŽIVI DOHODAK</b>	<b>753749,0</b>	<b>954727,6</b>	<b>1139951,3</b>
Izdaci za ličnu potrošnju	638163,6	770371,3	894860,0				
Izdaci za kolektivnu potrošnju	129406,4	197865,7	278209,3				
<b>BRUTO ŠTEDNJA</b>	<b>-13821,0</b>	<b>-13509,4</b>	<b>-33118,0</b>				
POTROŠNJA OSNOVNIH FONDOVA (-)	122185,8	145684,0	163170,1				
<b>HETO ŠTEDNJA</b>	<b>-136006,8</b>	<b>-159193,4</b>	<b>-196288,1</b>				



mil. din.				RAČUN 6: RAČUN KAPITALA			
PROMENE U FONDOVIMA				PROMENE U OBAVEZAMA			
Izvor: SGS, 2005.	2001	2002	2003		2001	2002	2003
BRUTO INVESTICIJE U OCHOBHE FONDOVE	65497,7	120502,0	154544,0	<b>HETO ŠTEDNJA</b>	<b>-136006,8</b>	<b>-159193,4</b>	<b>-196288,1</b>
POTROŠNJA OSNOVNIH FONDOVA (-)	122185,8	145684,0	163170,1				
PROMENE U ZALIHAMA	37580,7	19529,0	7154,3				
<b>HETO POZAJMICE (+) / NETO ZADUŽENJE (-)</b>	<b>-116899,4</b>	<b>-153540,4</b>	<b>-194816,3</b>				

mil. din.				RAČUN 7: RAČUN IZVOZA I UVOZA DOBARA I USLUGA			
UPOTREBA				IZVORI			
Izvor: SGS, 2005.	2001	2002	2003		2001	2002	2003
IZVOZ DOBARA I USLUGA	140546,9	186854,1	200930,1	UVOZ DOBARA I USLUGA	314917,0	395732,3	462536,6
Izvoz dobara	112772,8	133058,8	142860,9	Uvoz dobara	282691,5	359139,1	421288,7
Izvoz usluga	27774,1	53795,3	58069,2	Uvoz usluga	32225,5	36593,2	41247,9
<b>SALDO UVOZA I IZVOZA</b>	<b>174370,1</b>	<b>208878,2</b>	<b>261606,5</b>				

mil. din.				RAČUN 8: RAČUN ODNOSA SA DRUGOM REPUBLIKOM			
UPOTREBA				IZVORI			
Izvor: SGS, 2005.	2001	2002	2003		2001	2002	2003
ISPORUKE DRUGOJ REPUBLICI	39389,7	50781,2	56436,1	NABAVKE IZ DRUGE REPUBLIKE	27245,2	30940,5	34195,0
Isporuke dobara	32098,0	41685,0	46562,1	Nabavke dobara	16059,9	20642,0	23057,1
Isporuke usluga	7291,7	9096,2	9874,0	Nabavke usluga	11185,3	10298,5	11137,9
				<b>SALDO ISPORUKE I NABAVKE</b>	<b>12144,5</b>	<b>19840,7</b>	<b>22241,1</b>

## PRIMER:

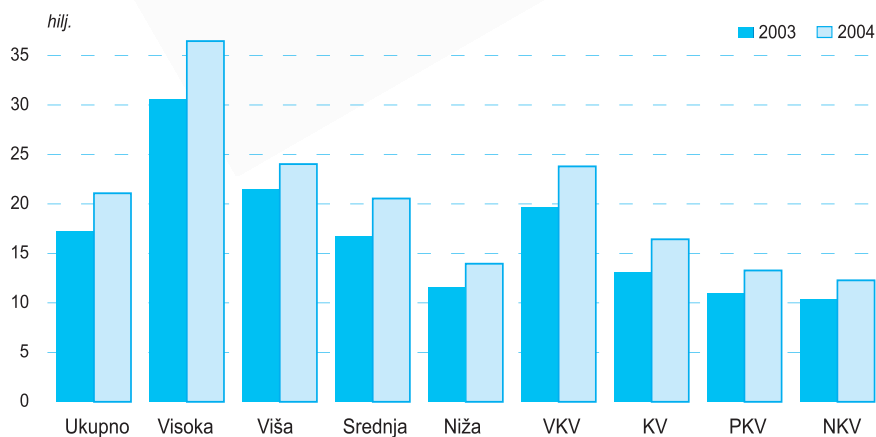
## Prosečne zarade

PROSEČNE ZARADE I INDEKSI PROSEČNIH ZARADA,  
PREMA STEPENU STRUČNE SPREME,  
SEPTEMBAR 2003. I 2004.<sup>1)</sup>

Izvor: SGS, 2005.	Republika Srbija		
	prosečne zarade		indeks prosečnih zarada
	2003	2004	$\frac{2004}{2003}$
<b>Ukupno</b>	<b>17258</b>	<b>21085</b>	<b>122,2</b>
Visoka stručna sprema	30530	36455	119,4
Viša stručna sprema	21421	24024	112,1
Srednja stručna sprema	16737	20545	122,7
Niža stručna sprema	11555	13956	120,8
Visokokvalifikovani	19602	23796	121,4
Kvalifikovani	13059	16425	125,8
Polukvalifikovani	10912	13280	121,7
Nekvalifikovani	10337	12280	118,8

<sup>1)</sup> Izvor: Polugodišnje istraživanje RAD-1.

*Prosečne zarade, prema stepenu stručne spreme  
Septembar 2003. i 2004.*



PROSEČNE ZARADE I INDEKSI NOMINALNIH I  
REALNIH PROSEČNIH ZARADA,  
PO OBLASTIMA DELATNOSTI, 2003. I 2004.

Izvor: SGS, 2005.	Prosečne bruto zarade		Prosečne neto zarade		Indeksi prosečnih bruto zarada 2004	
	2003	2004	2003	2004	nominalni	realni
<b>Ukupno</b>	<b>16612</b>	<b>20555</b>	<b>11500</b>	<b>14108</b>	<b>123,7</b>	<b>111,1</b>
Privreda	15387	19126	10648	13128	124,3	111,6
Vanprivreda	19846	23990	13749	16464	120,9	108,5
<b>Poljoprivreda, šumarstvo i vodoprivreda</b>	<b>13129</b>	<b>15569</b>	<b>9076</b>	<b>10658</b>	<b>118,6</b>	<b>106,5</b>
Poljoprivreda, lov i usluge	12217	14026	8437	9592	114,8	103,1
Šumarstvo	17506	23883	12162	16400	136,4	122,5
Vodoprivreda	20479	26050	14177	17907	127,2	114,2
<b>Ribarstvo</b>	<b>15378</b>	<b>17840</b>	<b>10659</b>	<b>12214</b>	<b>116,0</b>	<b>104,1</b>
<b>Vađenje ruda i kamena</b>	<b>22091</b>	<b>26352</b>	<b>15373</b>	<b>18113</b>	<b>119,3</b>	<b>107,1</b>
Vađenje uglja	27241	31901	18953	21945	117,1	105,1
Vađenje sirove nafte i gasa, usluge	29816	33431	20679	22945	112,1	100,6
Vađenje ruda urana i torijuma	15234	-	10601	-	-	-
Vađenje ruda metala	8726	13902	6048	9576	159,3	143,0
Vađenje ostalih ruda i kamena	14921	16643	10454	11370	111,5	100,1
<b>Prerađivačka industrija</b>	<b>12996</b>	<b>16065</b>	<b>8990</b>	<b>11034</b>	<b>123,6</b>	<b>111,0</b>
Proizv. prehrambenih proizvoda i pića	18262	20892	12701	14398	114,4	102,7
Proizv. duvanskih proizvoda	41964	51836	29272	36192	123,5	110,9
Proizv. tekstilnih prediva i tkanina	4695	5205	3227	3518	110,9	99,5
Proizv. odevnih predmeta i krzna	3163	4127	2169	2824	130,5	117,1
Proizv. kože, predmeta od kože, obuće	5978	8114	4108	5529	135,7	121,8
Prerada i proizvodi od drveta i plute	5780	6922	3947	4702	119,8	107,5
Proizv. celuloze, papira i prerada papira	14782	16144	10352	11297	109,2	98,0
Izdavanje, štampanje i reprodukcija	15890	20076	11057	13716	126,3	113,4
Proizv. koksa i derivata nafte	27651	32803	19149	22516	118,6	106,5
Proizv. hemikalija i hemijskih proizvoda	20473	25468	14218	17512	124,4	111,7
Proizv. proizvoda od gume i plastike	13352	17697	9213	12140	132,5	119,0
Proizv. proizvoda od ostalih minerala	15152	17500	10447	12090	115,5	103,7
Proizvodnja osnovnih metala	15491	20791	10684	14268	134,2	120,5
Proizv. metalnih proizvoda, osim mašina	12389	13769	8522	9378	111,1	99,8
Proizv. ostalih mašina i uređaja	9588	13082	6610	8993	136,4	122,5
Proizv. kancelarijskih i računskih mašina	21893	28392	15219	19563	129,7	116,4
Proizv. drugih el. mašina i aparata	13181	16299	9116	11160	123,7	111,0
Proizv. RTV i komunikacione opreme	9806	15663	6747	10712	159,7	143,4
Proizv. preciznih i optičkih instrumenata	9439	12027	6474	8389	127,4	114,4
Proizvodnja motornih vozila i prikolica	11756	15355	8065	10597	130,6	117,2
Proizvodnja ostalih saobraćajnih sredstava	10264	13274	7041	9045	129,3	116,1
Proizv. nameštaja i sl. proizvoda	9418	10272	6460	6745	109,1	97,9
Reciklaža	7287	9056	5042	6184	124,3	111,6

Izvor: SGS, 2005.	Prosečne bruto zarade		Prosečne neto zarade		Indeksi prosečnih bruto zarada 2004	
	2003	2004	2003	2004	nominalni	realni
<b>Proizv. el. energije, gasa i vode</b>	<b>23778</b>	<b>29426</b>	<b>16486</b>	<b>20186</b>	<b>123,7</b>	<b>111,1</b>
Proizv. el. energije, gasa i tople vode	25884	32059	17945	21980	123,9	111,2
Prečišćavanje i distribucija vode	19876	24779	13784	17020	124,7	111,9
<b>Gradevinarstvo</b>	<b>15175</b>	<b>18443</b>	<b>10472</b>	<b>12597</b>	<b>121,5</b>	<b>109,1</b>
<b>Trgovina na veliko i malo, opravka</b>	<b>13704</b>	<b>17444</b>	<b>9474</b>	<b>11953</b>	<b>127,3</b>	<b>114,3</b>
Prodaja i opravka vozila	17765	21892	12306	14972	123,2	110,6
Trgovina na veliko i posredovanje	16869	21512	11706	14806	127,5	114,5
Trgovina na malo, osim vozilima; opravka	10356	13042	7124	8900	125,4	113,1
<b>Hoteli i restorani</b>	<b>11689</b>	<b>14037</b>	<b>7991</b>	<b>9498</b>	<b>120,1</b>	<b>107,8</b>
<b>Saobraćaj, skladištenje i veze</b>	<b>20113</b>	<b>24561</b>	<b>13911</b>	<b>16854</b>	<b>122,1</b>	<b>109,6</b>
Kopneni saobraćaj i cevovodni transport	17030	20768	11714	14209	121,9	109,5
Vodeni saobraćaj	16740	20090	11596	13772	120,0	107,7
Vazdušni saobraćaj	36527	43020	26012	30109	117,8	105,7
Prateće aktivnosti i putničke agencije	19372	25664	13326	17572	132,5	118,9
Poštanske aktivnosti i telekomunikacije	24045	28355	16675	19471	117,9	105,9
<b>Finansijsko posredovanje</b>	<b>34601</b>	<b>43870</b>	<b>24157</b>	<b>30347</b>	<b>126,8</b>	<b>113,8</b>
Finansijsko posredovanje	34035	43696	23774	30240	128,3	115,3
Osiguranje	38175	44947	26576	31005	117,7	105,7
Dr. poslovi u finansijskom posredovanju	34198	-	23912	-	-	-
<b>Poslovi s nekretninama, iznajmljivanje</b>	<b>20251</b>	<b>24730</b>	<b>14052</b>	<b>17028</b>	<b>122,1</b>	<b>109,6</b>
Poslovi s nekretninama	38708	45983	26867	31566	118,8	106,6
Iznajmljivanje mašina i opreme	6766	12739	4777	8840	188,3	169,0
Kompjuterske i srodne aktivnosti	19492	24251	13473	16616	124,4	111,7
Istraživanje i razvoj	24681	31820	17126	21863	128,9	115,7
Ostale poslovne aktivnosti	18552	21873	12875	15084	117,9	105,8
<b>Državna uprava i socijalno osiguranje</b>	<b>22742</b>	<b>27207</b>	<b>15767</b>	<b>18673</b>	<b>119,6</b>	<b>107,4</b>
<b>Obrazovanje</b>	<b>18243</b>	<b>21688</b>	<b>12574</b>	<b>14826</b>	<b>118,9</b>	<b>106,7</b>
<b>Zdravstveni i socijalni rad</b>	<b>18817</b>	<b>23064</b>	<b>13063</b>	<b>15868</b>	<b>122,6</b>	<b>110,0</b>
<b>Dr. komunalne, društvene i lične usluge</b>	<b>19707</b>	<b>24191</b>	<b>13635</b>	<b>16616</b>	<b>122,7</b>	<b>110,2</b>
Odstranjivanje otpadaka, smeća i sl.	19193	23657	13280	16272	123,3	110,7
Delatnost organizacija na bazi učlanjenja	32971	40078	22937	27503	121,6	109,1
Sportske, kulturne i sl. aktivnosti	19384	23564	13413	16188	121,6	109,1
Ostale uslužne delatnosti	14360	19710	9842	13438	137,3	123,2

## 7. POJAM AKUMULACIJE

**POJAM  
AKUMULACIJE**

a) U ekonomskom smislu reči znači proces dodavanja dela viška proizvoda postojećim faktorima proizvodnje radi stvaranja uslova za proširenje obima proizvodnje i predstavlja najbitniju osnov progressa društva;

b) Izdvajanje dela profita radi uvećanja kapitala (drugi deo ide za ličnu potrošnju) naziva se proširena reprodukcija;

c) Ukoliko se deo profita ne izdvaja za proširenu reprodukciju (kada se ceo profit utroši za ličnu potrošnju) onda imamo prostu reprodukciju;

d) Konkurentna borba nalaže vlasnicima preduzeća da stalno vrše dodatna ulaganja u nova dostignuća-otuda potreba za novim sredstvima akumulacije;

e) Povećana akumulacija i nova naučna i tehnička dostignuća dovode do povećanja nezaposlenosti, u tri moguća oblika:

- tekuća (posledica cikličnih kretanja, u fazi recesije),
- latentna (javlja se u poljoprivredi pa se stanovništvo okreće ka industrijskim sredinama),
- stagnantna nezaposlenost je najteži oblik nezaposlenosti jer se radi o radnicima za čijim zanimanjima je prestala potreba upravo zbog inovacija u proizvodnji (uvođenje robota, automata, foto-automata, bankomata i drugih savremenih mašina i aparata).

### DRUŠTVENA REPRODUKCIJA

a) Društvena reprodukcija je uslov opstanka društva i znači proizvodnju u svojoj stalnoj povezanosti i neprekidnom toku obnavljanja nezavisno od oblika privređivanja u tom društvu;

b) Spada u najznačajnije pitanje u ekonomiji svake zemlje, svakog društva;

c) Može se javiti u dva osnovna oblika:  
- prosta reprodukcija  
- proširena reprodukcija;

d) Prosta reprodukcija je takav oblik reprodukcije kada se proizvodnja stalno odvija na istom nivou, jer vlasnici troše ceo profit na ličnu potrošnju (bez akumulacije);

e) Proširena reprodukcija je takav oblik reprodukcije u kome se svake godine deo profita izdvaja i služi za povećanje akumulacije i to po stopi koja je brža od stope prirasta stanovništva;

f) Za proširenu reprodukciju najbitnija su dva faktora:  
- dodatna raspoloživa sredstva za proizvodnju (iz domaćih i/ili iz stranih izvora) i  
- dodatna raspoloživa stručna radna snaga;

g) Posebna karakteristika tržišne privrede predstavljaju **c i k l i č n a k r e t a n j a**, koja se manifestuju kroz konjunkturalna kretanja procesa reprodukcije. Faze koje se smenjuju ciklično su: kriza, depresija, oživljavanje i prosperitet, što sve zajedno čini jedan konjunkturalni ciklus;

h) Svaka kriza, po pravilu, nastaje na tržištu realizacije (kriza hiperprodukcije-karakteristična za XIX vek i sve do 1929-33. godine).



## PITANJA ZA VEŽBANJE

1. a) Navedite evoluciju oblika prometne vrednosti:

---

---

---

---

b) Prvi sveopšti ekvivalent vrednosti bilo je \_\_\_\_\_.

2. Navedite u čemu se sastoji oblik intervencije države na tržištu:

---

---

---

---

3. Neophodni faktori proizvodnje su:

---

---

4. a) U ekonomske kriterijume uspešnosti proizvodnje ubrajamo:

---

---

b) Upotrebnu vrednost robe predstavlja:

---

---

5. a) Od \_\_\_\_\_ godine zlato postaje roba kao i svaka druga roba.

b) Najamnina je svojstvena (zaokružite tačan odgovor):

- a. Kapitalističkom načinu privređivanja,
- b. Socijalističkom načinu privređivanja,
- c. Svim načinima privređivanja.



6. a) Kapital se javlja u sledećim oblicima:

---

---

b) Navedite mogućnosti osamostaljivanja trgovačkog od industrijskog kapitala:

---

---

---

7. a) Navedite osnovne izvore zajmovnog kapitala:

---

---

---

---

b) Pojedini akcionari dobijaju deo profita koji se naziva \_\_\_\_\_.

8. a) U zavisnosti od privredne grane u koju je uloženi postoje sledeće vrste profita:

---

---

---

---

---

b) Korišćenje zemljišta može da stvara sledeće vrste dohotka:

---

---

9. a) Preraspodela nacionalnog dohotka prema vrsti kapitala može se izvršiti na:

---

---

---

b) U ekonomskom smislu akumulacija znači:

---

---





10. a) Navedite oblike društvene reprodukcije:

---

---

b) Nabrojte vrste računa:

Račun 0: \_\_\_\_\_

Račun 1: \_\_\_\_\_

Račun 2: \_\_\_\_\_

Račun 3: \_\_\_\_\_

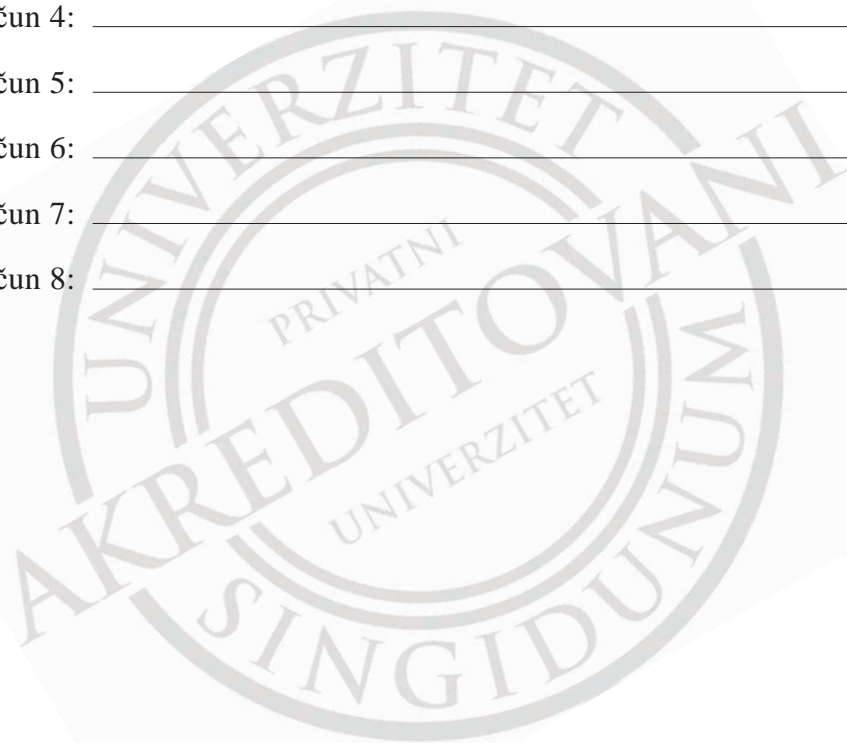
Račun 4: \_\_\_\_\_

Račun 5: \_\_\_\_\_

Račun 6: \_\_\_\_\_

Račun 7: \_\_\_\_\_

Račun 8: \_\_\_\_\_



---

Drugi deo

# Makroekonomija

---





## PREDMET IZUČAVANJA MAKROEKONOMIJE

### 1. DEFINICIJA MAKROEKONOMIJE

Makroekonomija predstavlja deo ekonomske nauke koji istražuje i analizira pojave, odnose i probleme društvene privrede kao celine, prati ukupna privredna kretanja i svodi varijabile ekonomskog sistema na mali broj agregata, kao što su: društveni proizvod, nacionalni dohodak, ukupna zaposlenost, ukupne investicije, monetarna stabilnost, ekonomski razvoj, opšti nivo cena, itd.

2. Razlikuje se od mikroekonomije koja istražuje individualne odluke, akcije i veličine, u kojima se ogleda delovanje pojedinih preduzeća, domaćinstava, itd.

3. Pojedine aspekte makroekonomije izučavali su već predstavnici klasične buržoaske ekonomije, rezultati toga su:

- Sejov zakon tržišta-potrošnja sama stvara tržište (roba se razmenjuje za robu);
- Maltusov zakon stanovništva;
- Rikardova teorija komparativnih prednosti;
- Kvantitativna teorija novca
- Marksov ekonomski sistem-šeme reprodukcije i prometa celok. kapitala
- Kejnsov teorija o potrebi intervencije države u privredu (posle krize 1929-33. posebna dobija na značaju)

## PRIMER:

## Indeksi cena i troškova života

INDEKSI CENA, 1959 - 2004.

Prethodna godina = 100

Izvor: SGS, 2005.	Cene proizvođača proizvoda poljoprivrede i ribarstva	Cene proizvođača industrijskih proizvoda	Cene u trgovini na veliko	Cene na malo	Cene ugostiteljskih usluga	Troškovi života
1959	...	...	...	100,0	...	102,3
1960	...	...	...	106,6	...	110,5
1961	...	...	...	106,2	...	109,5
1962	...	...	...	107,6	...	110,3
1963	...	...	...	103,6	...	105,0
1964	...	...	...	108,7	...	111,0
1965	...	...	...	128,5	...	135,0
1966	...	...	...	123,4	...	123,0
1967	...	...	...	107,4	...	107,5
1968	...	...	...	104,6	...	104,9
1969	...	...	...	107,3	...	107,9
1970	...	...	...	110,2	...	111,0
1971	...	...	...	116,5	...	117,2
1972	...	...	...	115,6	...	116,6
1973	...	...	...	118,4	...	119,7
1974	...	...	...	125,6	...	121,5
1975	...	...	...	124,8	...	123,8
1976	...	...	...	109,4	...	111,2
1977	...	...	...	113,3	...	114,1
1978	...	...	...	113,5	...	114,8
1979	...	...	...	120,7	...	119,0
1980	...	...	...	130,0	...	130,2
1981	...	142,1	...	146,3	...	140,6
1982	...	125,7	...	128,4	...	130,0
1983	...	134,0	...	136,8	...	139,2
1984	...	157,8	...	158,3	...	155,4
1985	155,8	183,5	186,7	174,4	183,3	171,0
1986	182,6	178,6	182,8	187,0	201,3	186,9
1987	208,4	200,0	204,8	216,4	218,5	218,7
1988	307,4	301,2	318,4	295,0	292,3	293,8
1989	1175	1 405	1357	1367	1498	1367
1990	561,0	570,2	572,1	691,2	626,2	678,2
1991	170,6	225,0	249,4	221,0	218,5	222,3
1992	10736	9083	13644	9350	8547	9024
1993 <sup>1)</sup>	1197	134	248	109	2298	216
1994 <sup>2)</sup>	129,6	107,2	110,0	100,0	128,8	97,9
1995	188,6	157,2	163,2	174,8	169,0	179,0
1996	230,2	190,3	188,6	194,1	188,7	192,4
1997	117,6	119,2	110,8	118,3	113,3	121,5
1998	133,4	125,2	126,1	130,0	139,0	129,9
1999 <sup>3)</sup>	143,1	143,2	143,8	141,1	141,9	143,5
2000	255,3	202,6	212,1	170,0	205,9	179,6
2001	171,2	187,7	187,9	191,8	182,4	193,3
2002	101,1	108,8	113,6	119,5	121,7	116,6
2003	100,5	104,6	104,4	111,7	110,5	109,9
2004	110,0	109,1	104,2	110,1	106,7	111,4

1) U hiljadama milijardi indeksnih poena

2) Zbog uvođenja novih dinara krajem januara 1994, indeks izražava odnos nivoa cena decembar 1994. prema februaru 1994.

3) Od 1999. bez podataka za Kosovo i Metohiju.

INDEKSI CENA NA MALO,  
2002 - 2004.

Prethodna godina = 100

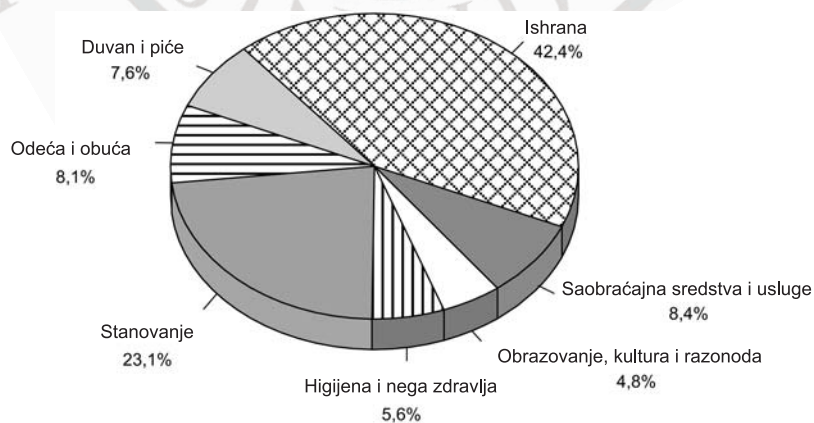
Izvor: SGS, 2005.	2002	2003	2004
<b>Ukupno</b>	<b>119,5</b>	<b>111,7</b>	<b>110,1</b>
<b>Roba</b>	<b>114,4</b>	<b>107,5</b>	<b>110,0</b>
Poljoprivredni proizvodi	107,4	107,3	103,4
Sveže povrće	97,6	128,3	96,3
Sveže voće	122,5	97,3	99,1
Industrijski proizvodi	114,8	107,5	110,3
Industrijski prehrambeni proizvodi	109,3	99,9	112,4
Proizvodi od žita	118,4	106,4	123,8
Sveže meso	96,8	94,5	116,7
Prerađeno i konzervirano meso	109,6	94,2	108,7
Mleko, sveže i prerađeno	104,1	100,7	115,6
Masnoća	123,4	89,9	98,4
Piće	111,5	111,2	107,2
Duvan	122,8	109,8	111,7
Industrijski neprehrambeni proizvodi	117,7	111,0	109,6
Tekstilni proizvodi	112,8	106,4	103,8
Obuća	112,2	106,8	111,8
Osvetljenje i ogrev	153,2	127,2	112,4
Nameštaj	104,1	105,7	101,6
Električni aparati za domaćinstvo	100,1	100,7	101,7
Sredstva za higijenu	103,0	106,6	108,8
Lekovi i ostalo za negu zdravlja	102,7	99,2	99,1
Sredstva za obrazovanje, kulturu i razonodu	119,3	110,8	107,7
Saobraćajna sredstva	106,2	105,2	103,9
Tečna goriva i maziva	111,6	104,7	111,7
Građevinski materijal	98,5	105,9	113,8
Sredstva rada i materijal za reprodukciju u poljoprivredi	94,5	100,2	110,7
<b>Usluge</b>	<b>138,8</b>	<b>125,0</b>	<b>110,2</b>
Komunalne usluge	175,3	138,4	118,0
Zanatske i lične usluge	122,5	117,0	114,7
Saobraćajne i PTT usluge	139,5	122,5	106,5

INDEKSI TROŠKOVA ŽIVOTA,  
2002 - 2004.

Prethodna godina =100

Izvor: SGS, 2005.	2002	2003	2004
<b>Ukupno</b>	<b>116,6</b>	<b>109,9</b>	<b>111,4</b>
<b>Roba</b>	<b>113,1</b>	<b>107,1</b>	<b>111,0</b>
<b>Usluge</b>	<b>148,6</b>	<b>129,2</b>	<b>113,6</b>
Ishrana	105,8	100,7	111,9
Duvan i piće	118,0	110,5	109,6
Odeća i obuća	116,4	108,1	107,2
Stanovanje	148,5	127,3	114,4
Stan	147,5	138,9	124,5
Ogrev i osvetljenje	154,3	127,5	113,4
Pokućstvo	110,3	106,7	104,1
Higijena i nega zdravlja	105,6	109,6	108,6
Obrazovanje, kultura i rasonoda	126,7	118,6	110,5
Saobraćajna sredstva i usluge	125,9	116,0	108,3

Struktura pondera za indekse troškova života



## PROSEČNE CENE NA MALO, 2004.

Izvor: SGS, 2005.	2004	Izvor: SGS, 2005.	2004
<b>Žito / Cereals</b>		Margarin, kg	113,54
Pirinač, kg	58,32	<b>Ostali industrijsko-prehrambeni proizvodi</b>	
<b>Proizvodi od žita</b>		Kristal-šećer, kg	42,02
Hleb od pšeničnog brašna, tip 850, kg	24,49	Pržena kafa, kg	298,00
Hleb od pšeničnog brašna, tip 500, kg	42,81	Kuhinjska so, kg	19,98
Pšenično brašno, tip 500, kg	35,95	Mlečna čokolada, kg	500,85
Makaroni, kg	71,45	<b>Alkoholna pića</b>	
<b>Povrće</b>		Vino crno, ℓ	88,69
Krompir (za ljudsku ishranu), kg	21,51	Ljuta rakija, ℓ	243,64
Pasulj, kg	106,00	Svetlo pivo u flašama od 1/2 litra, ℓ	40,59
Crni luk, kg	28,49	Vinjak, ℓ	347,65
Mrkva (šargarepa), kg	30,80	<b>Vunene tkanine</b>	
<b>Voće</b>		Štof za muška odela od češljanog prediva, m	781,66
<b>Jabuke, kg</b>	34,68	Štof za ženske kapute, m /	732,49
Suve šljive, kg	125,23	Štof za haljine od češljanog prediva, m	485,65
Paradajz-pire, kg	170,95	Tkanina za haljine, m	365,74
Marmelada, kg	126,80	<b>Pamučne tkanine</b>	
<b>Sveže meso</b>		Posteljno platno, beljeno, širine 140 cm, m	178,92
Juneće, bez kostiju, kg	285,84	Štampano platno (100% pamuk), širine 80-90 cm, m	187,16
Teleće, bez kostiju, kg	420,44	<b>Odeća</b>	
Svinjsko, bez kostiju, kg	270,33	Muško odelo od češljanog prediva, par	7739,02
Jagnjeće, kg	343,22	Ženski kaput od štofa, komad	7815,08
Zaklano pile, kg	140,90	Muški džemper, komad	1366,61
<b>Prerađevine od mesa</b>		Ženski džemper, komad	1282,25
Suva svinjska rebra, kg	184,46	Pamučna muška potkošulja bez rukava, komad	198,23
Suvi svinjski vrat, kg	493,51	Košulja od pamuka, komad	1367,60
Suva svinjska slanina, kg	303,51	Muške čarape od mercerizovanog konca, par	96,81
Salama, kg	272,01	Ženske hula-hop čarape, par	75,52
<b>Šaran, kg</b>	195,82	<b>Jorgan, komad</b>	1449,43
<b>Sardine u ulju, kg</b>	310,97	<b>Tepih velvet, 3 h 2 m, komad</b>	4175,39
<b>Kokošja jaja, komad</b>	5,40	<b>Obuća</b>	
<b>Mleko i mlečni proizvodi</b>		Muške plitke cipele, par	3179,71
Mleko sveže, ℓ	27,43	Ženske plitke cipele, par	1811,47
Domaći sir, beli, meki, kg	140,31	Dečije cipele, par	1476,64
Maslac (buter), kg	329,00		
<b>Masnoća</b>			
Svinjska mast, domaća, kg	54,50		
Jestivo ulje, ℓ	61,14		



Izvor: SGS, 2005.	2004	Izvor: SGS, 2005.	2004
<b>Nameštaj</b>		<b>Ogrev</b>	
Spavaća soba, garnitura	60029,91	Drvo za ogrev, m <sup>3</sup>	2287,53
Kauč, komad	13346,28	Lignit, tona	2247,36
Viseći dvokrilni drveni ormar, komad	4079,21	Mrki ugalj, tona	5088,65
<b>Aparati za domaćinstvo</b>		<b>Školski pribor</b>	
Emajlirani štednjak, komad	9838,04	Školska sveska, komad	14,78
Električni štednjak sa automatom, komad	16202,34	Crna olovka, komad	11,66
Frižider na kompresor, komad	16996,20	<b>Higijenske potrebe</b>	
Električna pegla s regulatorom i gajtanom, komad	2233,32	Deterdžent za mašinsko pranje rublja, kg	85,71
<b>Ostali predmeti za domaćinstvo</b>		Tečni deterdžent za ručno pranje suđa, l	71,00
Emajlirani lonac, oko 3 l, komad	396,87	Sapun za pranje, kg	93,65
Duboki tanjir od porculana, komad	79,56	Toaletni sapun, kg	244,80
Čaša za vodu, komad	26,90	Pasta za zube, 60 g, tuba	48,50
Sijalica od 60 vati, komad	19,90	<b>Lekovi</b>	
<b>Poljoprivredni alat i sprave</b>		Acetisal, 20 tableta	14,18
Sekira, kg	663,86	Fenalgol, 10 tableta	29,52
Motika, kg	307,68	Sirup za ublažavanje kašlja, flašica	127,00
Vinogradarska prskalica, komad	4425,04	Vitamin Ce, 20 tableta	15,97
<b>Tečna goriva i maziva</b>		<b>Voda za domaćinstva, m<sup>3</sup></b>	13,21
Motorni benzin, 98 oktana, l	60,28	<b>Zagrevanje stana, m<sup>2</sup></b>	24,35
Motorno ulje za podmazivanje, l	195,03	<b>Zanatske usluge</b>	
Plinsko ulje (D-2), l	43,61	Šivenje muškog odela, par	5320,50
<b>Gradevinski materijal</b>		Šivenje ženske haljine, komad	966,60
Cigla, komad	6,21	Pendžetiranje muških cipela, par	375,87
Crep, komad	25,16	Pendžetiranje ženskih cipela, par	222,93
Cement, kg	6,00	Muško podšišivanje	176,18
Čamove daske, m <sup>3</sup>	11829,59	Trajna ondulacija, hladna	565,52
Betonsko gvožđe u koturovima, kg	32,58	Popravka automobila	391,68
Ekseri, kg	60,04	<b>Kulturne potrebe</b>	
<b>Hemijska sredstva za poljoprivredu</b>		Ulaznica za bioskop, komad	122,06
Plavi kamen, kg	96,20	Ulaznica za pozorište, komad	248,22
Etiol, tečni, kg	507,60		
Atrazin, S-50, kg	253,24		

## AGREGATNA PONUDA I AGREGATNA TRAZNJA - GLAVNI EKONOMSKI AGREGATI

### AGREGATNA PONUDA

1. Sposobnost zemlje da proizvede i ponudi celu količinu robe i usluga (društveni proizvod) naziva se agregatna (ukupna) ponuda - tj. suma svih ponuda

2. U odnosu između agregatne ponude (AP) i agregatne tražnje (AT) moguća su tri stanja:

- a)  $AP > AT$
- b)  $AP = AT$
- c)  $AP < AT$

### AGREGATNA TRAŽNJA

1. Pokazuje spremnost nacionalne privrede date zemlje da kupi sve proizvedene robe i ponuđene usluge, naziva se ukupna (agregatna) tražnja - suma svih tražnji.

2. Ukoliko postoji dovoljna agregatna tražnja za robama i uslugama - postoje uslovi za punu zaposlenost, i obrnuto

3. Agregatnu tražnju sačinjavaju sledeće četiri grupe: domaćinstva, preduzeća, država i (neto) izvoz, prema obrascu:

$$AT = P + I + DP + NI$$

P - označava potrošnju (domaćinstava)

I - označava investicije (preduzeća)

DP - označava državnu potrošnju

NI - označava neto izvoz.

4. NAJVAŽNIJI FAKTORI "AT" SU DOMAĆINSTVA I PRIVREDNA DRUŠTVA (INVESTICIONA POTROŠNJA)

## PRIMER:

## Potrošnja stanovništva

RASPOLOŽIVA I UPOTREBLJENA SREDSTVA,  
MESEČNI PROSEK - PO ČLANU DOMAĆINSTVA,  
2004.

Izvor: SGS, 2005.	2004.
<b>Broj anketiranih domaćinstava</b>	<b>4328</b>
<b>Ocenjeni broj domaćinstava</b>	<b>2584891</b>
<b>Prosečan broj članova u domaćinstvima</b>	<b>3,06</b>
<b>Raspoloživa sredstva, din.</b>	<b>7135</b>
Zarade i nadnice	3902
Transferi u novcu dobijenom od vladinih organizacija	1997
Transferi u novcu dobijenom od nevladinih organizacija	96
Transferi u novcu iz inostranstva	68
Primanja od poljoprivrede, lova i ribolova	715
Zarade u naturi	17
Transferi i pokloni u naturi	45
Transferi u naturi iz inostranstva	17
Ostala primanja (zakup, kamata, štednja i slično)	278
<b>Upotrebljena sredstva, din.</b>	<b>7565</b>
Hrana i bezalkohola pića <sup>1)</sup>	3020
Alkoholna pića i duvan <sup>2)</sup>	383
Odeća i obuća	471
Stanovanje, voda, struja, gas i druga goriva <sup>3)</sup>	1244
Nameštaj, opremanje domaćinstva i održavanje	341
Zdravstvo	265
Transport	677
Komunikacije	222
Rekreacija i kultura	279
Obrazovanje	132
Restorani i hoteli	100
Ostala roba i usluge	431

<sup>1)</sup> Uključeni su: sopstvena proizvodnja hrane i hrana dobijena i data na poklon.

<sup>2)</sup> Uključeni su: sopstvena proizvodnja pića i piće dobijeno i dato na poklon.

<sup>3)</sup> Uključena je sopstvena proizvodnja ogreva.

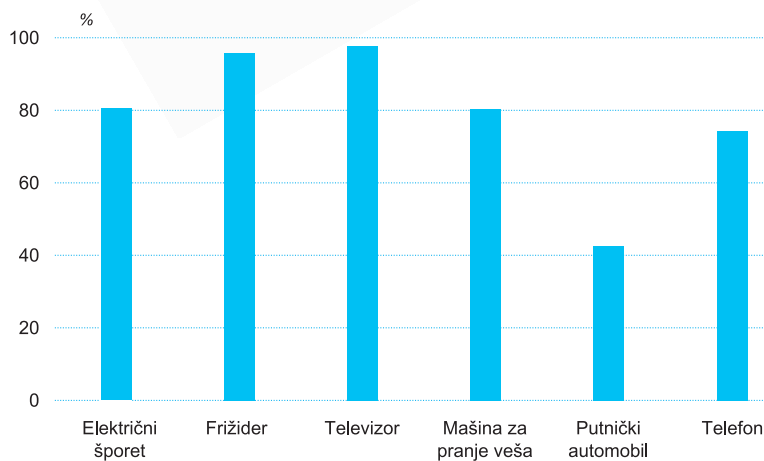
SNABDEVENOST DOMAĆINSTAVA  
TRAJNIM POTROŠNIM DOBRIMA, 2004.<sup>1)</sup>

Domaćinstva, ukupno = 100

Izvor: SGS, 2005.	2004
<b>Broj anketiranih domaćinstava</b>	<b>4328</b>
<b>Ocenjeni broj domaćinstava</b>	<b>2584891</b>
Šporet na čvrsto gorivo	60,5
Električni šporet	80,5
Mikrotalasna pećnica	6,8
Bojler	84,4
Frizider	95,8
Usisivač za prašinu	80,4
Televizor	94,7
Video rikorder	39,3
Mašina za pranje veša	80,3
Mašina za pranje sudova	5,0
Mašina za šivenje	20,5
Putnički automobil	43,2
Telefon	74,2
Mobilni telefon	52,7
Personalni računar	17,6
Satelitska antena	10,3
Klima uređaj	6,2

<sup>1)</sup> Snabdevenost trajnim dobrima obuhvata trajna dobra u vlasništvu domaćinstava, kao i trajna dobra koja sugrađena u stan/kuću, i data domaćinstvu na korišćenje. Podaci predstavljaju procenat domaćinstava koja su koristila odnosno dobro.

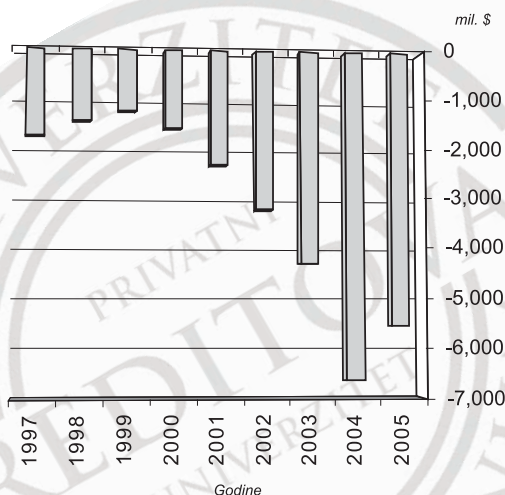
*Snabdevenost domaćinstava trajnim potrošnim dobrima, 2004.  
(sva domaćinstva) %*



U periodu **od 2000. godine do 2005. godine**, ukupan izvoz je iznosio 20,8 milijardi dolara, a ukupan uvoz roba i usluga 40,1 milijardu dolara, tako da je ukupan deficit roba i usluga u tom periodu iznosio oko 21,3 milijardi dolara.

To se pre svega ogleda u **visokom deficitu trgovinskog bilansa** roba i usluga, a posebno u poslednje dve godine. U **znatnom deficitu je i tekući platni bilans**, tako da je došlo do **povećanja ukupnog zaduživanja u inostranstvu** po osnovu srednjeročnih i dugoročnih kredita, a u poslednje dve godine i ino-zaduživanja po kratkoročnim kreditima. Deficit bilansa plaćanja je visok i pored priliva deviznih i drugih prihoda po osnovu privatizacije preduzeća i postignutog sporazuma o otpisu duga od strane Pariskog i Londonskog kluba poverilaca u iznosu od 66% i 62%, respektivno.

Trgovinski bilans 1997-2005 (mil. \$)



**Pokrivenost uvoza izvozom** je u proteklih nekoliko godina osetno varirala, ali je u osnovi niska i znatno je ispod potencijala, trajnih potreba i ciljeva ekonomskog razvoja Republike Srbije. Pokrivenost uvoza izvozom roba je u 2005. godini iznosila 45,5%, a roba i usluga 53,0%. U 2004. godini je situacija bila nepovoljnija obzirom da je uvoz roba u toj godini bio pokriven izvozom sa svega 35,9%, a roba i usluga svega 44,5%. Pokrivenost uvoza izvozom roba i usluga je u ranijim godinama bila veća i iznosila je: 58,9% u 2000. godini; 54,1% u 2001. godini; 48,9% u 2002. godini i 49,1% u 2003. godini.

**Tekući platni bilans** je, počev od 2001. godine bio u neprekidnom rastućem deficitu do 2004. godine. Deficit tekućeg bilansa plaćanja je, prema podacima NBS, u 2001. godini iznosio 317 miliona dolara ili 3,0% od bruto društvenog proizvoda (BDP).

U narednim godinama, deficit tekućeg bilansa je rastao sledećim tempom:

**U 2002. godini** je iznosio 1.270 miliona dolara ili 8,9% od BDP (bez zvanične pomoći 12,4% od BDP).

**U 2003. godini** je iznosio 1.539 miliona dolara ili 8,1% od BDP (bez zvanične pomoći 10,7% od BDP).

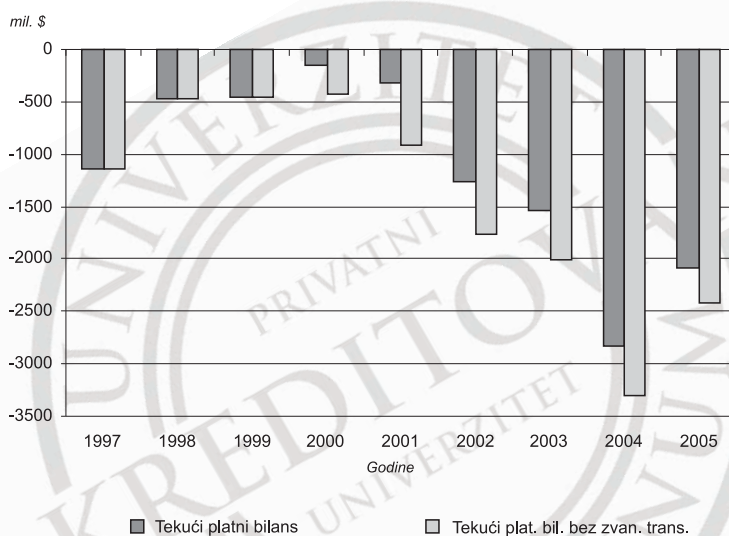
**U 2004. godini**, deficit tekućeg bilansa (sa uključenom zvaničnom pomoći) je dostigao svoj maksimum, kada je iznosio 2.827 miliona dolara ili 12,6% od BDP. Bez bespovratnih

transfera (zvanične pomoći), taj deficit je u 2004. godini iznosio 3.302 miliona dolara ili čak 14,7% od BDP u toj godini.

U **2005. godini** je delimično povoljnija situacija, obzirom da je deficit tekućeg bilansa smanjen na nivo od 2.088 miliona dolara ili 8,5% od preliminarno procenjenog BDP. Bez zvanične pomoći, odnosno bespovratnih transfera, taj deficit je u 2005. godini iznosio 2.418 miliona dolara ili 9,8% od preliminarno procenjenog BDP. Relativno povoljniji nivo deficita tekućeg bilansa u 2005. u odnosu na 2004. godinu je jednim delom rezultat uvođenja poreza na dodatu vrednost, što je jednokratni efekat (prevažodno na strani uvoza), naročito u prvoj polovini 2005. godine.

U periodu **od 2001. do 2005. godine**, kumulativno posmatrano, deficit tekućeg bilansa sa zvaničnim transferima je iznosio 8.040 miliona dolara ili 8,9% od BDP, a bez zvaničnih transfera iznosio kumulativno posmatrano je 10.408 miliona dolara ili 11,5% od BDP.

*Tekući platni bilans 1997-2005 (mil. \$)*



Treba imati u vidu da se nivo **bespovratnih transfera** (zvanična pomoć) postupno smanjuje, što je jedna od tendencija koja će delovati u pravcu daljeg povećanja našeg deficita tekućeg bilansa plaćanja.

Prema najnovijim raspoloživim podacima, zvanični transferi su sa nivoa od 591 miliona dolara u 2001. godini, smanjeni na nivo od 330 miliona dolara u 2005. godini, a u 2006. godini bi mogla biti dodatno smanjena.

U ranijim godinama, zvanična pomoć je iznosila: 271 mil.\$ u 2000. godini; 496 mil.\$ u 2002. godini i 475 mil.\$ u 2003. godini. Ukupna zvanična pomoć Republici Srbiji, evidentirana u platno-bilansnoj statistici, je u periodu 2000-2005. godine iznosila 2,37 milijardi \$.

## KRUŽNI TOK EKONOMSKE AKTIVNOSTI

### KRUŽNI TOK EKONOMSKE AKTIVNOSTI

1. Predstavlja složen proces neprekidnog kretanja ukupnog društvenog kapitala ili njegovih delova u oblasti proizvodnje i prometa.

2. Unutar celokupnog procesa kretanja kapitala predujmljena vrednost se uvećava za veličinu ostvarenog viška vrednosti.

3. Proces kružnog kretanja društvenog kapitala započinje kretanjem novčanog kapitala. - za raspoloživu količinu novca (N) kapitalisti kupuju robe (R), sredstva za proizvodnju (Sp) i radnu snagu (Rs), nakon čega dolazi do proizvodnje, po formuli:

$$N - R < \begin{matrix} Sp \\ Rs \end{matrix}$$

4. Nakon obavljenog ciklusa proizvodnje dolazi do stvaranja viška vrednosti:

$$(R^* \text{ ili } R + r)$$

5. Proizvedene robe se uključuju u promet i na tržištu pretvore u novac ( $R^* - N^*$ ) uvećan za višak vrednosti po formuli  $N^*$  ili  $N+n$

6. Ako se celokupno kružno kretanje industrijskog kapitala prikaže šematski, onda ono ima sledeći oblik:

$$N - R < \begin{matrix} Sp \\ Rs \end{matrix} \dots P \dots R^* (R+r) - N^* (N+n) - R < \begin{matrix} Sp \\ Rs \end{matrix} \dots P \dots R^* (R+r)$$

#### 7. ZAKLJUČAK:

Celokupno kružno kretanje društvenog kapitala sastoji iz: 1) procesa kružnog kretanja novčanog kapitala, 2) kružnog kretanja proizvodnog kapitala i 3) kružnog kretanja robnog kapitala.

# PITANJA ZA VEŽBANJE

DRUGI DEO • Vežbe 1-3

DRUGI DEO

VEŽBE

1-3



1. a) Napišite definiciju makroekonomije:

---

---

---

---

---

b) Navedite predstavnike klasične buržoaske ekonomije koji su izučavali pojedine aspekte makroekonomije i navedite rezultate njihovog učenja:

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

2. a) Navedite definiciju agregatne ponude:

---

---

---

---

---

b) Navedite definiciju agregatne tražnje:

---

---

---

---

---

c) Navedite moguća stanja u odnosu agregatne ponude i agregatne tražnje:

---

---

---

---

---





3. a) U kojim uslovima se može obezbediti puna zaposlenost u jednoj zemlji:

---

---

---

- b) Koji su najvažniji faktori agregatne tražnje:

---

---

---

4. Navedite iznos deficita spoljnotrgovinske razmene Srbije (u USA \$) kumulativno od 2001-2005. godine: \_\_\_\_\_

5. Navedite iznos deficita tekućeg platnog bilansa Srbije (u USA \$) kumulativno od 2001-2005. godine: \_\_\_\_\_

6. Kakav spoljnotrgovinski bilans zemlje deluje neutralno na agregatnu ponudu i agregatnu tražnju zemlje:

---

---

---

---

7. Celokupno kružno kretanje društvenog kapitala sastoji se iz:

---

---

---

---

## TEORIJE O NASTANKU NOVCA

1. Novac je nastao na određenom stepenu ljudskog razvoja sa robnom razmenom.

2. Najstariji oblik novca je prirodni novac - prvo je to bilo zlato jer ima vrednost i upotrebnost vrednost.

3. Značajnije teorijska shvatanja o nastanku novca:

- a) Teorija konvencije, najstarija teorija dominirala srednjim vekom, prema kojoj je novac nastao dogovorom ljudi uspostavljen kao sredstvo razmene a njegova vrednost je uspostavljena autoritetom države,
- b) Robna teorija novca zastupali su klasičari (Smit, Rikardo) za koje je novac materijalno dobro, uključujući i plemenite metale, koji podležu zakonu vrednosti (papirni novac može biti novac ako ima pokrivenost u metalu (zlatu) Ovu teoriju prihvatio je i Marks-novac je roba kao i svaka druga roba,
- c) Funkcionalna teorija novca vidi značaj i suštinu novca prevashodno u njegovoj funkciji,
- d) Po nominalističkoj teoriji novac predstavlja simbol ili oznaku koja služi kao sredstvo za obračun-zove se državna teorija novca,
- e) Savremena definicija: Novac je opšteprihvaćeno sredstvo plaćanja u nekoj zemlji i kriterijum ekonomske mere vrednosti.

Nakon oslobođenja od Turaka, novčani sistem Srbije obeležavalo je odsustvo nacionalnog novca i činjenica da su se u Srbiji u to vreme koristile čak 43 monete drugih država. Prvi srpski novac, koji se kovao još u vreme cara Uroša i onaj koji su izdavala buduća pokolenja Nemanjića, predstavljao je samo retku numizmatičku vrednost.



*Prvi kovani novac cara Uroša*

Prvi pisani tragovi o neophodnosti osnivanja institucije kakva je centralna banka, pronađeni su u časopisu “Srbske novine”, u članku pod nazivom “Današnja novčana kriza”, koji je objavljen 1854. godine. Međutim, proći će još tri decenije do realizacije ove inicijative. Naime, tek je 1884. godine, po ugledu na Belgijsku narodnu banku, osnovana takva institucija pod nazivom **Privilegovana banka Kraljevine Srbije**, na čelu sa prvim guvernerom Aleksom Spasićem, dotadašnjim ministrom bez portfelja.



*Objava o konstituisanju Privilegovane Narodne Banke*

## FUNKCIJE NOVCA U TRŽIŠNOJ PRIVREDI

### 1. NOVAC KAO MERA VREDNOSTI

- Najznačajnija funkcija novca,
- Novac vrši funkciju opšteg ekvivalenta,
- Jedna vrsta robe (npr. zlato) izražava vrednost bilo koje druge vrste robe,
- Novac u funkciji mere vrednosti ne mora da bude fizički prisutan - on je zamišljeni ili idealni novac,
- Da bi služio kao mera vrednosti nužno je da država, putem zakonske regulative, utvrdi njegovu jedincu mere (tako imamo: dinar, dolar, jen itd.).

### 2. NOVAC KAO PROMETNO SREDSTVO

- Druga funkcija novca, nastala posle trampe (R-R), kada je svaka kupovina jedne robe predstavljala prodaju druge robe,
- Pojam novca čin kupovine i čin prodaje robe ne poklapaju se.

### 3. NOVAC KAO BLAGO - TEZURISANJE NOVCA

- Nastaje upravo usled toga što se prodaja jedne robe ne poklapa sa kupovinom druge
- uključujući i devizne rezerve jedne zemlje.

### 4. NOVAC KAO PLATEŽNO SREDSTVO

- Ova funkcija proistekla iz funkcije novca kao prometnog sredstva - vezuje se za pojavu odloženog plaćanja - kredit.

### 5. SVETSKI NOVAC

- Nastaje razvojem svetske privrede
- Neophodna je konvertibilnost valute

## OBLICI NOVCA U PROMETU

### OBLICI NOVCA U PROMETU

#### 1. METALNI NOVAC

- Dugo vremena plemeniti metali upotrebljavani su kao novac.
- Kasnije država stavlja svoj žig i na druge vrste metala (koji nisu plemeniti) - tako je nastala moneta, standardna novčana jedinica.

#### 2. PAPIRNI NOVAC

- Pojavio se krajem XVIII veka.
- Pojavio se u prometu kao predstavnik zlata, ali sam nema vrednost.
- Preteče su bile banknote - potvrde o ostavljenom zlatu na čuvanje kod banke.
- Od 1971. godine čak ni SAD dolar nije zamenjiv u zlato - jer zlato postaje samo roba kao i svaka druga roba.

#### 3. KREDITNI NOVAC (SUROGATI NOVCA)

- Proistekao iz funkcije novca kao platežnog sredstva.

Kreditni novac javlja se u obliku:

- a) Banknote - pismena obaveza banke kojom se obavezuje da njenom donosiocu isplati u zlatu sumu novca koja je označena na banknoti (danas više nema banknota)
- b) Menica - predstavlja pismenu obavezu kupca (dužnika) kojom se obavezuje da će prodavcu (poveriocu) u ugovorenom roku isplatiti određenu sumu - obrazac je propisan
- c) Ček - je pismena isprava izdata u pisanoj formi kojom izdavalac daje nalog banci kod koje poseduje novac da licu naznačenom na čeku ili donosiocu čeka isplati na čeku naznačeni iznos

#### 4. ELEKTRONSKI NOVAC

Pojava Interneta uslovlila je pojavu elektronskog bankarstva, time i pojavu elektronskog novca.

Osnovni oblici elektronskog novca su:

- Elektronski ili digitalni novac
- Elektronski čekovi
- Kreditne kartice
- Šifrovane kreditne kartice
- Potvrda treće strane

## PRIMER:

**Vrednost i apoenska struktura novčanica i kovanog novca u opticaju na kraju 2003. godine**

Prema podacima Narodne banke Srbije, na dan 31. decembra 2003. godine ukupna novčana masa iznosila je:

## GOTOV NOVAC U OPTICAJU

na dan 31. 12. 2003. godine

	Iznos u milionima dinara
Izrađeni gotov novac	133.349
Uništeni gotov novac	10.066
Gotov novac u inostranstvu	237
Gotov novac u trezorima NBS	75.328
Gotov novac u blagajnama banaka <sup>1</sup>	4.739
Gotov novac u opticaju	42.979

<sup>1</sup> Uključena i gotovina kod Uprave za javna plaćanja Ministarstva finansija i ekonomije Srbije.

**Apoenska struktura gotovog novca u opticaju**

Od ukupnog stanja gotovog novca u opticaju na dan 31. decembra 2003. godine na novčanice se odnosilo 98,6%, a na kovani novac 1,4%, što je bilo slično strukturi na kraju 2002.

U strukturi novčanica u opticaju novčanice apoena od 5.000 dinara učestvovala su sa 10,0%, što je bilo manje u odnosu na kraj 2002. godine, kada je njihovo učešće dostizalo 12,4%.

Učešće novčanica apoena od 1.000 dinara je znatnije povećano. Ove novčanice su na kraju 2003. godine u ukupnim novčanicama koje su se nalazile u opticaju učestvovala sa 65,0%, prema učešću od 50,7% na kraju 2002.

Učešće novčanica apoena od 200 dinara je smanjeno, i to sa 22,0% na kraju 2002. na 15,2% na kraju 2003, a takođe i učešće novčanica apoena od 100 i 50 dinara.

U strukturi kovanog novca na kraju 2003. u odnosu na kraj 2002. godine povećano je učešće apoena od 5 i 2 dinara, a smanjeno učešće apoena od 1 dinar i 50 para.

Izvor: NBS

(nastavlja se...)

(nastavak)

## PREGLED APOENSKE STRUKTURE NOVČANICA U OPTICAJU

Vrsta apoena	Stanje na dan 31. dec. 2001.*		Stanje na dan 31. dec. 2002		Stanje na dan 31. dec. 2003.	
	u mil.	u %	u mil.	u %	u mil.	u %
5.000 dinara	0	0,0	5.370	12,4	4238	10,0
1.000 dinara	11.549	46,1	21.884	50,7	27545	65,0
200 dinara	7.041	28,1	9.522	22,0	6441	15,2
100 dinara	3.832	15,3	3.933	9,1	2670	6,3
50 dinara	2.095	8,3	1.991	4,6	890	2,1
20 dinara	294	1,2	277	0,7	339	0,8
10 dinara	191	0,7	219	0,5	254	0,6
5 dinara	68	0,3	0	0,0	0	0,0
<b>Svega:</b>	<b>25.070</b>	<b>100,0</b>	<b>43.196</b>	<b>100,0</b>	<b>42.377</b>	<b>100,0</b>

\*Dati su zbirni podaci za stare i nove novčanice.

## PREGLED APOENSKE STRUKTURE KOVANOG NOVCA U OPTICAJU

Vrsta apoena	Stanje na dan 31. dec. 2001.		Stanje na dan 31. dec. 2002		Stanje na dan 31. dec. 2003.	
	u mil.	u %	u mil.	u %	u mil.	u %
5 dinara	53	21,0	53	21,0	248	41,2
2 dinara	15	5,9	15	5,9	71	11,8
1 dinar	135	53,0	135	53,0	217	36,1
50 para	51	20,1	51	20,1	66	10,9
<b>Ukupno:</b>	<b>254</b>	<b>100,0</b>	<b>254</b>	<b>100,0</b>	<b>602</b>	<b>100,0</b>

Izvor: NBS





## KOLIČINA NOVCA POTREBNOG U OPTICAJU

### FAKTORI NA OSNOVU KOJIH SE UTVRĐUJE KOLIČINA NOVCA U OPTICAJU:

#### KOLIČINA NOVCA POTREBNOG U OPTICAJU

1. Suma robnih cena roba koje se moraju razmeniti - veća suma cena potrebna je veća količina novca

2. Brzina optičaja novca - brži obrt znači njegovu manju količinu - i obrnuto

3. Suma cena onih roba koje su prodate na kredit - veća prodaja na kredit znači potrebu manje količine novca,

4. Dospela plaćanja ranije prodate robe na kredit - veća dospeća traže veću količinu novca u optičaju

5. Uzajamna prebijanja-kompenzacije (trampa) smanjuju potrebu za novcem

6. REZIME KOLIČINE NOVCA SE MOŽE ISKAZATI FORMULOM:

$$K_n = \frac{S_{rc} - (k) + dp - Pr(k)}{Br O}$$

7. Za količinu novca vezuju se još dve važne pojave:

- a) Stabilnost cena (inflacija i deflacija)
- b) Stabilnost valute (devalvacija i revalvacija)

## KVANTITATIVNA JEDNAČINA NOVCA

1. Novac se koristi za razmenu roba, pa sa porastom robnih fondova raste i potreba za većom količinom novca, što opet zavisi od broja obrta novca u toku jedne godine.

2. Iz navedene konstatacije proizilazi da je moguće približno izvesti računicu o količini potrebnog novca u opticaju, kada znamo vrednost tržišnih transakcija i broj obrta novca u toku jedne godine.

3. Kvantitativna jednačina novca izražava vezu između količine novca u opticaju i vrednosti svih tržišnih transakcija:

$$\text{Novac} \times \text{Brzina opticaja} = \text{Cene} \times \text{Transakcije}$$

$$M1 \times V = P \times T$$

4. Kako je broj tržišnih transakcija teško meriti, njihov ukupan broj zamenjen je društvenim proizvodom – Y, pa se kvantitativna jednačina novca menja i glasi:

$$\text{Novac} \times \text{Brzina opticaja} = \text{Cene} \times \text{Društveni proizvod}$$

$$M1 \times V = P \times Y$$

5. Rezultat dobijen na desnoj strani množenjem cena i društvenog proizvoda čini ukupan dohodak jednog društva, pa se zato V naziva dohodovna brzina opticaja novca.

6. Pravilo je da leva strana treba da bude jednaka desnoj, ali su moguće i međusobno uzročno-posledične veze: a) da novac određuje cene i b) da se novac prilagođava cenama. Teorijski je teško objasniti međuzavisnost između novca, cena i društvenog proizvoda, ali je nesporno da ona postoji.

**MONETARNO -  
KREDITNI SISTEM**

1. Monetarno-kreditni sistem predstavlja institucionalni okvir unutar koga privredni subjekti mogu da donose odluke po pitanjima novca i kredita.

2. Od toga kako je raspoređena moć odlučivanja o novčano-kreditnim poslovima raspoređena na pojedine privredne subjekte, zavisi suština monetarno-kreditnog sistema.

3. Kao celokupnost institucionalnih i organizacionih rešenja u okviru privrednog sistema, monetarno-kreditni sistem, pre svega, definiše:

- a) koji se od instrumenata, koji se koriste, kao prometno i platežno sredstvo, smatra novcem;
- b) položaj privrednih subjekata i njihova nadležnost u odlučivanju o pitanjima privređivanja koja su vezana za novac i motive njihovog ponašanja;
- c) mehanizam regulisanja emisije, cirkulacije i povlačenja novca;
- d) okvire za korišćenje monetarne politike kao načina usmeravanja privrednih tokova; i
- e) uloga tržišnog mehanizma u monetarnoj oblasti.

4. Celokupnost institucionalnih i organizacionih rešenja, koja čine monetarno-kreditni sistem, u svom funkcionisanju sagledavaju se kroz sprovođenje monetarno-kreditne politike.

## MONETARNO-KREDITNA POLITIKA

1. Monetarno-kreditna politika je instrument opšte ekonomske politike zemlje.

2. Monetarna politika podrazumeva ovladavanje i svesno usmeravanje (odnosno kontrola) svih oblika i tokova novca u reprodukciji (likvidna, nelikvidna, devizna i druga sredstva).

3. Pod kreditnom politikom razumevamo aktivno delovanje bankarskog sistema u regulisanju kreditne mase i njene strukture u privredi - jedan od osnovnih kanala stvaranja i poništavanja novčane mase i kreditnog volumena, kroz kreditnu politiku, se najvećim delom svesno i planski reguliše značajan deo mase ukupnog novca u privredi.

4. Usled toga se i jedan i drugi pojam integrišu pod zajedničkim nazivom monetarno-kreditna politika, jer se ne radi samo o čisto monetarnim ili o čisto kreditnim tokovima.

5. Pred monetarno-kreditnu politiku se u makro sistemu obično postavljaju sledeći diferencirani i međusobno povezani ciljevi:

- a) Osiguravanje optimalne novčane mase;
- b) Selektivno delovanje na privrednu aktivnost;
- c) Koordinacija na međuna-rodnom monetarnom planu.

Monetarni odbor Narodne banke utvrdio je Program monetarne politike za 2006. godinu (objavljen je "Sl. glasniku RS". br 113/05), koji objavljujemo u nastavku teksta.

### PROGRAM MONETARNE POLITIKE NARODNE BANKE SRBIJE U 2006. GODINI

1. Osnovni cilj monetarne politike u 2006. godini je značajno smanjenje stope inflacije u odnosu na kraj 2005. godine, kao i održavanje stabilnosti finansijskog sistema.
2. Narodna banka Srbije će i dalje liberalizovati devizno tržište s ciljem da se njegova konkurentnost poveća, tj. da se protok deviza usmeri na banke, odnosno između banaka i smanje intervencije Narodne banke Srbije na tom tržištu. Narodna banka će se u 2006. godini postepeno povlačiti iz menjačkih poslova.
3. Kurs dinara formiraće se slobodno, na osnovu ponude i tražnje na deviznom tržištu, s tim što će Narodna banka Srbije intervencijama na deviznom tržištu obezbeđivati da kurs bude usklađen sa srednjoročno održivom platnobilansnom pozicijom zemlje, a radi smanjenja stope inflacije.
4. Narodna banka Srbije će pratiti kretanje inostranih finansijskih kredita, kao i ukupnu zadženost zemlje i, u okviru svojih nadležnosti, indirektnim merama nastojati da obezbedi da spoljna zadženost bude u održivim okvirima.
5. Projekcije monetarnih agregata polaze od ciljeva i pretpostavki na kojima se zasniva ekonomska politika sadržana u Memorandumu o budžetu, ekonomskoj i fiskalnoj politici za 2006. godinu, s projekcijama za 2007. i 2008. godinu. Očekuje se da će rast bruto domaćeg proizvoda u 2006. godini iznositi 5%, a porast neto inostrane aktive bankarskog sektora 660 miliona SAD dolara po zvaničnom srednjem kursu na dan 31. decembra 2005. godine.
6. Narodna banka Srbije procenjuje da će se, pri utvrđenoj ekonomskoj politici, ciljevi monetarne politike u 2006. godini ostvariti uz rast primarnog novca od 6 do 7% i dinarske novčane mase M2 od 15 do 16%.
7. Narodna banka Srbije će u 2006. godini nastaviti da razvija i jača tržišne instrumente monetarnog regulisanja, pre svega repo operacije, ali i da podstiče dalji razvoj međubankarskog tržišta novca, radi efikasnijeg upravljanja likvidnošću bankarskog sektora. Pored toga, Narodna banka Srbije će nestandardnim merama, kao što je izdavanje štednih zapisa i njihova prodaja stanovništvu, nastojati da utiče na smanjenje stepena evroizacije, kao i na ohrabrivanje jedinarske štednje i povlačenje novca.
8. Narodna banka Srbije će stopu obavezne rezerve banaka kod Narodne banke Srbije koristiti kao instrument u slučaju da ostali tržišni instrumenti monetarnog regulisanja ne daju odgovarajuće rezultate.
9. Narodna banka Srbije pratiće kretanje aktivnosti banaka, pa ako proceni da povećana aktivnost banaka dovodi u pitanje ostvarivanje osnovnog cilja monetarne politike,

tj. smanjenje stope inflacije - preduzeće, u okviru svojih nadležnosti, dodatne mere monetarnog regulisanja.

10. Narodna banka Srbije će u sprovođenju operacija na otvorenom tržištu voditi politiku realno pozitivnih kamatnih stopa, pri čemu će kamatna stopa na dvonedeljne repo operacije imati ulogu referentne (signalizirajuće) kamatne stope.

11. Radi regulisanja likvidnosti bankarskog sistema, Narodna banka Srbije će u 2006. godini omogućiti bankama korišćenje kreditnih i depozitnih olakšica. U slučaju privremene nelikvidnosti banaka, Narodna banka Srbije može bankama omogućiti korišćenje kredita za likvidnost.

12. Narodna banka Srbije će u 2006. godini, u skladu sa donetim Zakonom o bankama, svoj kontrolnu aktivnost usmeriti na upravljanje rizicima u poslovanju banaka. Stalnim aktivnostima na obezbeđivanju finansijski zdravog i stabilnog bankarskog sistema, sposobnog da zaštiti interesedepozitara banke, zadovolji potrebe građana i privreda bankarskim uslugama i podržalji ekonomski rast zemlje - Narodna banka Srbije obezbediće uslove za dalji razvoj bankarskog tržišta, uz praćenje i procenu vrsta i stepena rizika kojima su banke izložene u svom poslovanju. Kontrola sistema procedura upravljanja rizicima u bankama, kvaliteta njihovog menadžmenta i sposobnosti banaka da obezbede adekvatan kapital, kao i kontrola boniteta i zakonitost poslovanja banaka, obavljaće se u skladu sa savremenim standardima i principima.

13. Narodna banka Srbije će i u 2006. godini nastaviti unapređuje funkciju nadzora nad društvima za osiguranje, zasnovanu na međunarodnim standardima i principima. Osnovni cilj Narodne banke Srbije i dalje će biti kreiranje sigurnog i stabilnog sektora osiguranja, radi zaštite sredstava osiguranika.

14. U 2006. godini Narodna banka Srbije će vršiti i nadzor nad poslovima finansijskog lizinga, čiji je značaj u porastu. Ako oceni da poslovi finansijskog lizinga utiču na prekomeran rast tražnje, Narodna banka Srbije će izdavanje sredstava rezerve davalaca lizingakoristiti kao instrument regulacije te tražnje, obezbeđujući pri tom pravne uslove za sve učesnike na finansijskom tržištu. Cilj Narodne banke Srbije je da time obezbedi još veću transparentnost finansijskog tržišta, jačanje konkurencije, kao i efikasnije sprovođenje sveobuhvatne kontrole finansijskog sektora.

15. U skladu sa Zakonom o dobrovoljnim penzijskim fondovima i penzijskim planovima, Narodna banka Srbije će u 2006. godini vršiti nadzor nad obavljanjem delatnosti društva za upravljanje dobrovoljnim penzijskim fondovima, kao i druge poslove utvrđene tim zakonom.

16. Narodna banka Srbije će nastaviti da uređuje, unapređuje, nadgleda i kontrolišćedinarski platni promet u bankama, kao i da uspostavlja, održava i administrira informatičku infrastrukturu za obavljanje platnog prometa u Republici Srbiji, s ciljem da se poslovi platnog prometa obavljaju efikasno i sigurno, u skladu s principima i standardima Evropske unije.

# PITANJA ZA VEŽBANJE

DRUGI DEO • Vežbe 4-10

DRUGI DEO

VEŽBE

4-10



1. a) Nabrojati značajnija teorijska shvatanja o nastanku novca:

---

---

---

---

---

b) Navedite godinu kovanja prvog srpskog novca (u novijoj istoriji):

---

2. a) Navedite osnovne funkcije novca u tržišnoj privredi:

---

---

---

---

b) Navedite oblike novca u prometu:

---

---

3. a) Navedite iznos gotovog novca u Srbiji na dan 31.12.2003. godine:

a. Izrađenog \_\_\_\_\_ (u mil. dinara)

b. U opticaju \_\_\_\_\_ (u mil. dinara)

b) U strukturi ukupnog gotovog novca u Srbiji na dan 31.12.2003. godine,

a. Učešće novčanica bilo je \_\_\_\_\_ %

b. Učešće kovanog novca bilo je \_\_\_\_\_ %

4. a) Navedite definiciju menice:

---

---

---

b) Obrazac menice je (zaokružite tačan odgovor):

a. Propisan

b. Nije propisan



5. a) Navedite faktore na osnovu kojih se utvrđuje količina novca u opticaju:

---

---

---

---

---

---

---

---

b) Napišite kvantitativnu jednačinu novca na osnovu društvenog proizvoda zemlje:

---

6. a) Napišite definiciju monetarno-kreditnog sistema:

---

---

---

b) U okviru privrednog sistema, monetarno-kreditni sistem definiše:

---

---

---

---

7. a) Definišite monetarno-kreditnu politiku:

---

---

---

b) Monetarno-kreditna politika jedne zemlje spada u oblast (zaokružite tačan odgovor):

- a. Makroekonomije
- b. Mikroekonomije

## OSNOVNI MONETARNI AGREGATI

1. U vođenju monetarno-kreditne politike koriste se osnovna tri agregata:  
M1, M2 i M3

2. Pored osnovna tri agregata koriste se i sledeći agregati:  
Mo – primarni novac (monetarna baza)  
M4 – monetarni volumen (ukupni depoziti)  
M5 – monetarni potencijal

3. Novčanu masu (M1) čine:

- Gotov novac u opticaju,
- Depozitni novac,
- Sredstva tekućih i žiro-računa
- Sredstva namenjena investicijama
- Sredstva za zajedničku potrošnju
- Sredstva za stambenu izgradnju
- Ostala novčana sredstva

4. U monetarni agregat likvidna sredstva (M2) ulaze sledeća sredstva:

- Novčana masa (M1);
- Kvazi-novac (štedni i drugi ulozi: ulozi na štednju po viđenju, oročeni depoziti za stambenu izgradnju, oročeni depoziti do jedne godine);
- Kratkoročni depoziti domaćih komitenata u devizama (depoziti po viđenju u devizama, oročeni, kratkoročni depoziti u devizama.

5. Agregat M3 - ukupna likvidna sredstva čine:

- Likvidna sredstva (M2)
- Sredstva rezervi
- Sredstva za doznake u inostranstvu
- Sredstva za pokriće akreditiva
- Ostali ograničeni depoziti
- Sredstva za kupovinu deviza i
- Udružena sredstva



U cilju suzbijanja inflacije i inflacionih očekivanja, NBS je na početku 2005. godine znatno smanjila monetarne agregate u odnosu na kraj 2004. godine.

**Primarni novac** je krajem februara iznosio 67,16 milijardi dinara, prema 76,97 milijardi dinara krajem decembra protekle godine, tako da je primarni novac smanjen čak za 12,7% ili za 9,53 milijardi dinara. Monetarni multiplikator, meren odnosom novčane mase M1 i primarnog novca, je u prva dva meseca 2005. godine osetno povećan i to sa nivoa od 1,445 krajem 2004. godine, na nivo od 1,597 krajem februara 2005. godine.

**Gotov novac u opticaju** je smanjen sa 45,17 milijardi dinara krajem 2004. godine na 39,08 milijardi dinara krajem februara 2005. godine ili za 13,5%.

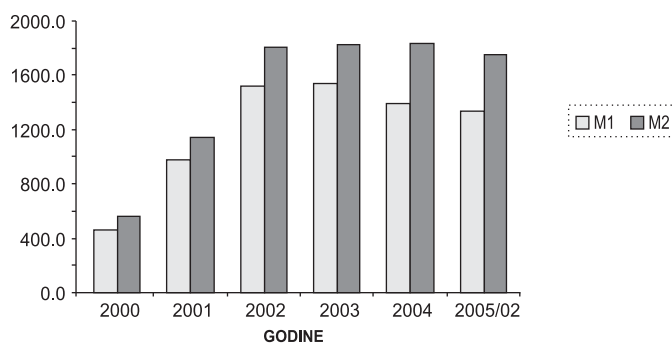
**Novčana masa M1** je smanjena sa nivoa od 111,24 milijardi dinara na 107,2 milijardi dinara ili za 3,5%, a **novčana masa M2**, sa 146,58 na 140,80 milijardi dinara ili za 3,9%. Novčana masa M3 je u prva dva meseca 2005. godine povećana za 0,5%, s obzirom na to da je porasla dinarska vrednost deviznih štednih depozita koji ulaze u M3.

Kada se isključi uticaj opšteg nivoa cena, novčana masa M1, M2 i M3 su u prva dva meseca 2005. godine realno opale za 7,4%, 7,9% i 3,6%, respektivno u odnosu na stanje u decembru 2004. godine.

	NOVČANA MASA M1, M2 I M3 (iznosi u mil.dinara)				STOPE RASTA-NOMINALNO (U %)		
	M1	M2	M3		M1	M2	M3
1997	8599	11528	14922	1998	15.9	19.5	33.0
1998	9966	13780	19844	1999	48.3	42.8	25.7
1999	14779	19676	24946	2000	82.9	67.2	161.8
2000	27026	32897	65309	2001	115.5	107.0	92.6
2001	58233	68098	125810	2002	61.1	62.9	53.1
2002	93815	110900	192607	2003	12.1	12.6	27.1
2003	105212	124886	244866	2004	5.7	17.3	31.9
2004	111235	146584	323082	2005/02	-3.5	-4.0	0.5

Krajem 2004. godine, novčana masa M1 je u evrima iznosila 1392.4 miliona evra, a novčana masa M2 1.834,8 miliona evra. U evrima je vrednost novčane mase M1 i M2 u prva dva meseca 2005. godine smanjena za 4,3% i 4,7%, respektivno.

NOVČANA MASA M1 I M2 (Mil. evra)



Izvor: NBS

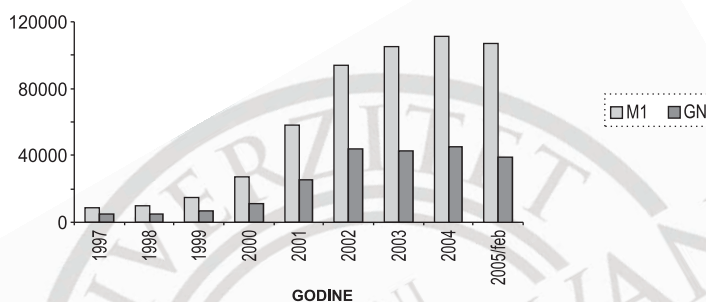
(nastavlja se...)

(nastavak)

Počev od 1997. do kraja februara 2005. godine, novčana masa M1 je realno rasla prosečno po stopi od 3,8 % godišnje. Istovremeno su novčana masa M2 i M3 u tom periodu realno rasle 3,5% i 11,3% godišnje, respektivno.

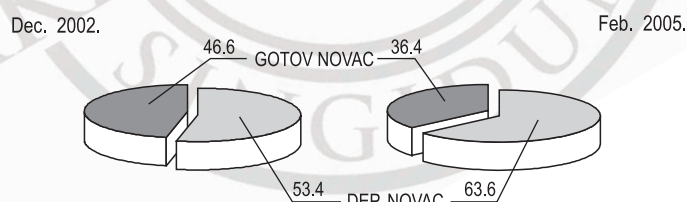
Udeo gotovog novca u opticaju je u poslednjih nekoliko godina oscilirao i postupno je smanjivan. Taj udeo gotovog novca u opticaju u novčanoj masi M1 je krajem 2000. godine iznosio 40,4%; krajem 2001. godine 43,4%; krajem 2002. godine čak 46,6%; krajem 2003. godine 43,2%; krajem 2004. godine 40,6%, a krajem februara 2005. godine 36,4%.

NOVČANA MASA M1 I GOTOV NOVAC U OPTICAJU (Mil.din.)



Vrlo je značajno dalje postupno smanjenje gotovog novca u okviru novčane mase, M1 i povećanje udela transakcionog novca i raznih oblika bezgotovinskog plaćanja, jer to vodi u legalizaciju tokova na domaćem tržištu, uz druge pozitivne efekte.

UDEO GOTOVOG NOVCA I DEPOZITNOG NOVCA U M1 (%)



Inače, proces monetizacije u Srbiji je, prema obavljenim istraživanjima, u poslednjih nekoliko godina napredovao, ali još uvek nije završen. Na to ukazuju komparativne analize koje su sačinjene po zemljama Evro-zone i Evropske unije, SAD, Japana, kao i po zemljama u tranziciji, uključujući Rusiju i Kinu. Stepenn monetizacije je meren odnosom novčane mase (M1, M2 i M3) prema društvenom proizvodu (BDP) i ti koeficijenti su u Srbiji znatno niži u odnosu na većinu navedenih zemalja.

U Srbiji je odnos M1/BDP od 2001-2005. godine iznosio 8-10%, dok u Evrolendu iznosi oko 38%, SAD 12% i Japanu oko 60%.

Koeficijent M2/BDP se u Srbiji kreće u rasponu od 10-12%, a koeficijent M3/BDP u rasponu od 18-22% od BDP, dok su u analiziranim zemljama ti koeficijenti znatno veći.

(nastavlja se...)

(nastavak)

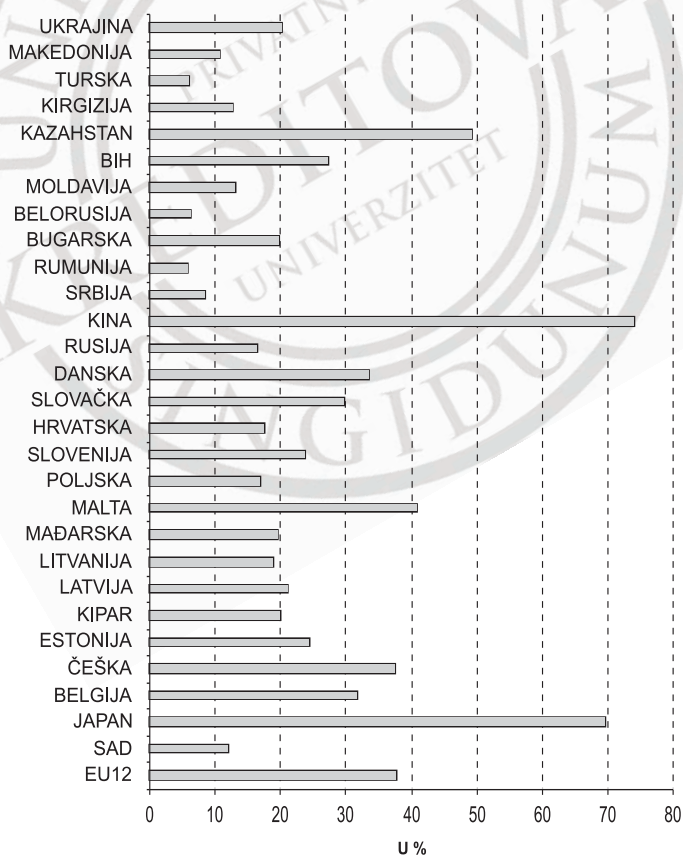
ODNOS NOVČANE MASE M1, M2 I M3 PREMA BDP  
(bruto društvenom proizvodu) u %

GODINA	BDP	M1/BDP	M2/BDP	M3/BDP
2001	708.4	8.2	9.6	17.8
2002	919.2	10.2	12.1	21.0
2003	1095.4	9.6	11.4	22.4
2004	1263.4	8.8	11.6	25.6
2005/feb	1270.0	8.4	11.1	25.6

Procenjeni BDP u februaru 2004.

Na osnovu navedenog se može zaključiti da proces monetizacije u nas treba nastaviti, uz sasvim pažljivo doziranje i uz očuvanje potrebnog nivoa deviznih rezervi, kako se nebi podgrejala inflacija i inflaciona očekivanja.

## ODNOS NOVČANE MASE M1 I BDP (%)



Izvor: NBS

**OSTALI MONETARNI AGREGATI****OSTALI MONETARNI  
AGREGATI**

1. Agregat monetarna baza ili primarni novac - Mo ulaze sledeća sredstva:

- Dinarski primarni novac (gotov novac u opticaju, žiro-računi banaka, blagajna, depozitni novac države, obavezna rezerva banaka i rezervni fondovi)
- Devizne obaveze prema bankama, blagajnički zapisi Centralne banke.

2. Monetarni volumen - ukupni depoziti (monetarni potencijal) M5, prema metodologiji NBS, pored ukupnih likvidnih sredstava (M3), obuhvata još i

- dugoročne dinarske i devizne depozite;
- druga sredstva oročena preko godinu dana;
- dugoročne obaveze banaka prema domaćim komitentima u devizama;
- dugoročna udružena sredstva, oročene depozite,
- dugoročne obaveze po hartijama od vrednosti;
- dugoročne obaveze banaka po oročenim sredstvima za stambeno-komunalnu izgradnju.

3. Agregat monetarni potencijal – M5, čiju strukturu, pored monetarnog volumena (M4), čine još i:

- instrumenti tržišta novca u posedu privatnog sektora (bankarske menice, blagajnički zapisi, depoziti lokalnih organa vlasti),
- certifikati o poreskim depozitima, kao i o nacionalnim instrumentima štednje.

## INSTRUMENTI MONETARNO-KREDITNE POLITIKE

### INSTRUMENTI MONETARNO- KREDITNE POLITIKE

1. INSTRUMENTI MONETARNO -  
KREDITNE POLITIKE DELE SE U DVE  
OSNOVNE GRUPE:

- a) Kvantitativni instrumenti, koji deluju na nivou celine privrede
- b) Kvalitativni instrumenti, koji treba da deluju selektivno kako u pogledu vrste, namene i korisnika kredita, tako i u pogledu načina korišćenja, rokova, kamate i sl.

2. Kvantitativni instrumenti su:

- 1) Politika obaveznih rezervi,
- 2) Politika eskontne ili uopšte kamatne stope,
- 3) Politika otvorenog tržišta (putem regulisanja kreditnog potencijala komercijalnih banaka)

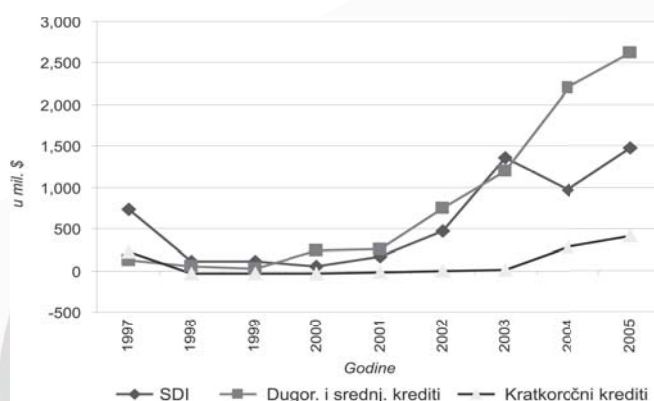
3. Kvalitativni instrumenti monetarno -  
kreditne politike su:

- 1) Regulisanje kredita Centralne banke poslovnim bankama;
- 2) Regulisanje uslova kredita;
- 3) Selektivna kreditna politika (prioritetno finansiranja poljoprivrede, izvoza, uvoza, investicija, itd)

**Korišćenje srednjeročnih i dugoročnih ino-kredita** je u periodu tranzicije povećano, sa nivoa od 245 miliona dolara u 2000. godini, na nivo od 2.623 miliona dolara u 2005. godini. U tom intervalu, korišćenje srednjeročnih i dugoročnih kredita je po pojedinim godinama iznosilo: 253 miliona dolara u 2001. godini; 755 miliona dolara u 2002. godini; 1.195 miliona dolara u 2003. godini; 2.196 miliona dolara u 2004. godini. Ukupno je u periodu od 2001. do 2005. godine korišćeno 7.022 miliona dolara srednjeročnih i dugoročnih ino-kredita.

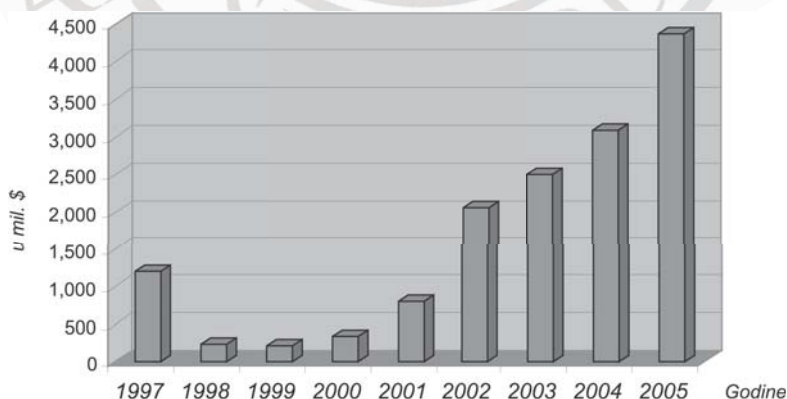
**Kratkoročni ino-krediti** su relativno manje korišćeni, ali je njihov rast u poslednje dve godine vrlo visok. Kratkoročni ino krediti su iznosili: 278 miliona dolara u 2004. godini i 416 miliona dolara u 2005. godini. Ukupno je u periodu od 2001. do 2005. godine korišćeno 680 miliona dolara kratkoročnih ino-kredita.

Slika 1. – Inostrani krediti i SDI 1997-2005.



**Kapitalni bilans** je imao u proteklih nekoliko godina pozitivan saldo, pre svega usled povećanog korišćenja srednjeročnih i dugoročnih ino-kredita; porasta stranih direktnih investicija; porasta nove devizne štednje; porasta kratkoročnih kredita iz inostranstva; odloženog plaćanja nafte i gasa i dr.

Slika 2. – Kapitalni bilans 1997-2005.



**Ukupan spoljni dug** (javni i privatni) Republike Srbije je do kraja januara 2006. godine osetno povećan i iznosio je 15,91 milijardi dolara (oko 63% od procenjenog GDP). U okviru ukupnog ino-duga, dug privrede Kosova i Metohije je krajem januara 2006. godine iznosio 1.170 miliona dolara, oko čega bi bilo potrebno sa predstavnicima Ujedinjenih nacija (UNMIK-om) postići sporazum o moratorijumu do konačnog rešenja statusa Kosova i Metohije. Inače, od ukupnog ino-duga, dominantan deo je srednjeročni i dugoročni dug (89,9%). Kratkoročni dug iznosi 1.503 miliona dolara, a klirinški dug 106 miliona dolara ili zajedno

10,1% od ukupnog ino-duga. Potrebno je u narednom periodu da nosioci ekonomske politike učine znatne napore u pravcu: postupnog smanjivanja visoke ukupne inostrane zaduženosti i vraćanja važnijih delova eksternog sektora u ravnotežno stanje.

## Spoljni dug Republike Srbije

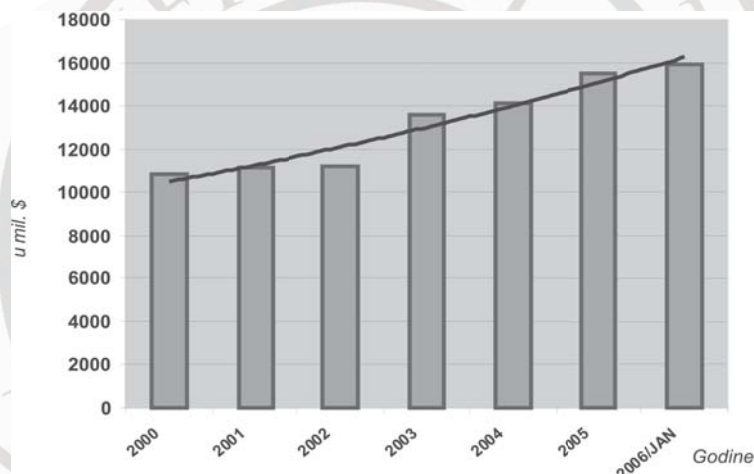
Iznos u mil.\$

GODINA	INO-DUG Ukupno	DUGOR. i SREDNJ. DUG	KRATK. DUG	KLIR. DUG	INO-DUG PREMA BDP u %	INO-DUG PREMA IZVOZU u %
2000	10829.7	9467.7	1153	209	125.2	524.2
2001	11124.8	9916	1025.7	183	108.3	456.9
2002	11229.5	10026.9	1020.2	182.5	78.6	379.2
2003	13574.9	12336.8	1055.7	182.5	71.1	343.0
2004	14099.0	12918.0	999.0	182.0	63.7	272.1
2005	15467.0	14018.0	1343.0	106.0	64*	240.8
2006/Jan.	15910.0	14301.0	1503	106.0	63*	

\* Procena na osnovu podataka o BDP Vlade Srbije.

Izvor: Podaci RZS, SZS i NBS (Internet sajt i Statistički bilten)

Slika 3. – Ukupan dug Republike Srbije u mil. \$



## DUG PARISKOM I LONDONSKOM KLUBU

Krajem januara 2006. godine, **ukupan dug Pariskom i Londonskom klubu** povećan je iznosio 3,94 milijarde dolara, od čega je dug Pariskom klubu 2,86 milijardi dolara, a regulisani dug Londonskom klubu 1,08 milijardi dolara. Ukupan dug pre otpisa od 66% i 62%, respektivno, je u 2000. godini iznosio 6,13 milijardi dolara, a u 2001. godini 6,09 milijardi dolara.

## Dug Pariskom i Londonskom klubu

	Pariski klub u mil.\$	Londonski klub u mil.\$	Ukupno u mil.\$
2000	3866.6	2267.2	6133.8
2001	3791.7	2299.5	6091.2
2002	2516.2	2442.3	4958.5
2003	2808.9	2737.9	5546.8
2005	2945	1076	4021
2006/Jan.	2861	1076	3937

Izvor: Podaci NBS (Internet sajt i Statistički bilten)

**Na osnovu gore navedenih kretanja i ocena, mogli bismo zaključiti sledeće:**

- Spoljna ravnoteža sada (krajem 2005. i na početku 2006. godine) postoji, ali je ona bazirana na rastućem inostranom zaduživanju javnog i privatnog sektora, što nije, kao tendencija održivo u trajnijem vremenskom periodu, jer već u 2006. godini otplata ino-duga dostiže nivo od oko 5% procenjenog bruto društvenog proizvoda;
- Trgovinski bilans je u tranzicionom periodu od 2001. do 2005. godine imao rastući deficit i visok nivo tog deficita u posmatranom periodu;
- Deficit trgovinskog bilansa je bio naročito visok u 2004. godini; u 2005. godini je deficit trgovinskog bilansa smanjen u odnosu na 2004. godinu, ali se ocenjuje da je još uvek visok u odnosu na sadašnji nivo bruto društvenog proizvoda (BDP) i sadašnji nivo razvoja Republike Srbije;
- Uzrok visokog deficita je visok obim ukupnog uvoza roba i usluga i još uvek nedovoljan obim izvoza u odnosu na potencijale Republike Srbije i njen geostrateški položaj na tranzitivnim evro-azijskim velikim koridorima;
- Visokom rastu uvoza je doprineo spor oporavak i nedovoljna ponuda iscrpljene domaće privrede (prethodno devastirane ekonomskim sankcijama i NATO bombardovanjem privredne i saobraćajne infrastrukture); apesiran devizni kurs dinara u početnim godinama tranzicije i ekonomskih reformi; sporo prilagođavanje domaće privrede izvršenom liberalizovanju domaćeg tržišta i carinskih propisa; porast uvoza opreme od strane stranih i domaćih investitora (što je pozitivno za ekonomski rast); porast domaće tražnje za potrošnim dobrima; nepripremljena domaća privreda za oštu ekonomsku konkurenciju na međunarodnim tržištima; slaba kontrola kvaliteta uvoznih roba na granici i uvoz robe koja ne zadovoljava ni standarde JUS-a, niti ISO i druge evropske standarde; skok svetskih cena energenata, a posebno svetskih cena nafte i gasa, koje Srbija intenzivno uvozi i gde je elastičnost naše tražnje vrlo niska; i dr.
- Rast ukupnog spoljnog duga je u poslednjih nekoliko tranzicionih godina bio visok i taj bi trend trebalo promeniti merama makroekonomske politike. U okviru ukupnog ino-duga nije previsok devizni dug koji garantuje država, ali je ukupan dug 2,4 puta veći od ukupnog izvoza roba i usluga, što može izazvati nepovoljna kretanja u platnom bilansu i finansijskom sistemu u narednom periodu.
- Na gore navedena kretanja su našoj strani ukazale i međunarodne institucije i rejting agencije u svojim nedavnim izveštajima (IMF, S&P, itd.). Zato, na osnovu gore navedenog, ocenjujemo da su potrebne mere ekonomske politike kojima bi se postupno smanjivala ino-zaduženost Republike Srbije, uz paralelnu borbu za očuvanje platno-bilansne i ukupne spoljne ravnoteže i suzbijanje inflacije na jednocifreni nivo.

Prema **kriterijumima Svetske banke**, niska zaduženost jedne zemlje je ako je njen ino-dug prema BDP (EDT/GDP) ispod 48%, a izvoz prema BDP (EDT/XG&S) ispod 132%. Srednja zaduženost je kada je ino-dug prema BDP od 48.1% do 80%, a izvoz prema BDP od 132,1% do 220%. Najzad visoka zaduženost je kada je ino-dug prema BDP iznad 80%, a izvoz prema BDP iznad 220%. Koriste se takođe još dva kriterijuma i to ukupne dospele obaveze po spoljnjem dugu prema izvozu roba i usluga (TDS/XG&S) i ukupne dospele obaveze prema bruto društvenom proizvodu (TDS/GDP) i to sve obračunato prema neto sadašnjoj vrednosti. Visoka spoljna zaduženost je kada su: TDS/XG&S i TDS/GDP iznad 25% i 40%, respektivno; a srednja zaduženost kada ova dva indikatora imaju vrednosti ispod navedenih veličina.



Solventost u otplati ino-dugova se u dugoročnom smislu postiže ukoliko je stopa prinosa na pozajmljeni ino-kapital jednaka ili veća u odnosu na troškove (iznos) otplate kredita. S druge strane, eksterna likvidnost se postiže kada je zemlja sposobna da prispele kamate i otplate plaća o roku dospeća i to tako da su prilivi deviznih sredstava veći od iznosa prispelih obaveza za plaćanje. Prema kriterijumima Svetske banke, Srbija je srednje zadužena zemlja po prvom (EDT/GDP), a visoko zadužena zemlja po drugom kriterijumu (EDT/XG&S), a s obzirom na to da se oba kriterijuma uzimaju istovremeno, potrebni su veliki naponi da se povećanjem izvoza vratimo u zonu srednje zaduženih zemalja (po drugom kriterijumu SB).

**Međunarodni monetarni fond** koristi širu listu od 21 indikator vezano za merenje stepena zaduženosti na svim nivoima (na nivou zemlje, javnog sektora, finansijskog sektora i korporativnog sektora) i to: 6 indikatora solventnosti; 2 indikatora za likvidnost; 4 indikatora za javni sektor; 3 indikatora za finansijski sektor i 6 indikatora za korporativni sektor.

### DEVIZNA ŠTEDNJA

Rast **devizne štednje** stanovništva je u protekle četiri godine bio vrlo ohrabrujući, dok je rast dinarske štednje bio znatno slabiji, jer još uvek nije vraćeno puno poverenje u pogledu trajne stabilnosti dinarskog dela finansijskog sistema. Devizna štednja je sa nivoa od oko 47 miliona dolara krajem 2000. godine, povećana na nivo od blizu 1,9 milijardi dolara krajem 2004. godine. **Ukupna štednja** stanovništva je pri tome sa nivoa od 59 miliona dolara krajem 2000. godine povećana na nivo od oko 1,95 milijardi dolara krajem 2004. godine. Devizna štednja sada dakle čini oko 97 % od ukupne štednje stanovništva, a dinarska štednja svega oko 3% od ukupne štednje, što dodatno ukazuje na prisutnu visoku evroizaciju (dolarizaciju) u domaćoj ekonomiji.

DEVIZNA I UKUPNA ŠTEDNJA (iznosi u mil. \$)

	Devizna štednja	Dinarska štednja	Ukupna štednja
1997	114.8	46.2	161.0
1998	156.8	48.7	205.5
1999	50.3	38.2	88.6
2000	47.6	11.3	58.9
2001	310.2	23.0	333.3
2002	778.9	59.8	838.7
2003	1276.4	77.5	1353.9
2004*	1891.0	54.0	1945.0

Izvor: Podaci NBS (Internet sajt  
i Statistički bilten)

\* Za 2004. godinu su dati procenjeni podaci na bazi podataka za jan-nov. 2004.godine.

## KREDIT

### 1. DEFINICIJA:

određeni dužničko-poverilački odnos u kome poverilac dobrovoljno ustupa dužniku određenu količinu novca uz obavezu dužnika da taj novac posle isteka utvrđenog roka vrati poveriocu uz određenu nadoknadu, koja se zove kamata.

### 2. OSNOVNA OBELEŽJA:

- 1) Privredni odnos između davaoca i primaoca kredita,
- 2) Karakterističan za robno-novčanu privredu,
- 3) Nastaje slobodnom voljom dva subjekta,
- 4) Privremeno se razdvaja pravo vlasništva od prava raspolaganja,
- 5) Karakteriše ga načelo povratnosti bez koga nema kredita,
- 6) Za kredit bitan element poverenja-boniteta,
- 7) Kamata je uobičajena za kredit iako nije obavezna
- 8) Oblik i način davanja i vraćanja kod kredita nije bitan (roba - novac, novac-novac, i sl.)

### 3. FUNKCIJE KREDITA:

Najvažnije makroekonomske funkcije kredita su:

- 1) Mobilizacija, koncentracija i centralizacija sredstava i njihova alokacija na mesta gde se najkorisnije mogu upotrebiti.
- 2) Kredit ubrzava proces reprodukcije, dovodeći do razvoja proizvodnih snaga društva

### 4. IZVORI KREDITA:

- 1) Investiciona sredstva (amortizacija)
- 2) Privremeno slobodna sredstva privrednih subjekata
- 3) Slobodna novčana sredstva stanovništva
- 4) Privremeno slobodna sredstva DPZ
- 5) Privremeno slobodna sredstva raznih fondova
- 6) Sredstva banaka
- 7) Inostrana sredstva

### 5. VRSTE KREDITA:

- a) Prema nameni: proizvođački i potrošački
- b) Prema ročnosti: kratkoročni i dugoročni,
- c) Prema poreklu: domaće i strane, itd.

**POTROŠNJA U  
SISTEMU TRŽIŠNE  
PRIVREDE**

**1. OSNOVNA PODELA POTROŠNJE:**

- 1) Proizvodna potrošnja  
Proizvodna potrošnja predstavlja onaj oblik potrošnje koji je nužan u procesu proizvodnje sredstava za proizvodnju, jer se pri njihovoj proizvodnji istovremeno troše druga materijalna dobra (npr. pri proizvodnji alata troši se čelik). U stvari, proizvodna potrošnja je ona potrošnja pri kojoj se uništavajući jednu upotrebnu vrednost stvara druga, nova vrednost.
- 2) Neproizvodna potrošnja.  
je finalna ili konačna potrošnja kojom se vrši fizičko uništavanje proizvoda, odnosno to je proces trošenja materijalnih dobara i usluga.

**2. SA ASPEKTA DINAMIKE,  
DELI SE NA TRI FINALNA OBLIKA:**

- 1) Lična potrošnja,  
Najznačajniji oblik finalne potrošnje, pa su i izdvajanja za ličnu potrošnju, po pravilu, najveća. Definiše kao deo ukupne potrošnje kojim stanovništvo pojedinačno (individualno) zadovoljava svoje potrebe. U ukupnoj finalnoj potrošnji učestvuje sa 55-65%,
- 2) Opštu (javnu) potrošnju,  
Finansiranje ovog finalnog oblika potrošnje vrši se preko instrumenata fiskalne politike. Među njima najznačajniji je budžet, mada kao izvori finansiranja javne potrošnje mogu postojati i različiti fondovi koje osniva država.
- 3) Investicionu potrošnju  
Ona predstavlja deo nacionalnog dohotka koji je namenjen za proširenu reprodukciju.

## INVESTICIJE I INVESTICIONA POTROŠNJA

### 1. AKUMULACIJA I STOPA AKUMULACIJE:

Akumulacija je kategorija namenske raspodele društvenog proizvoda i nacionalnog dohotka koji je namenjen za proširenu reprodukciju

Izražen kao postotak nacionalnog dohotka, on se zove stopa akumulacije.

$$a' = \frac{ak}{ND} \times 100\%$$

$a'$  = stopa akumulacije  
 $ak$  = akumulacija  
 $ND$  = nacionalni dohodak

### 2. POJAM INVESTICIJA:

1) Deo tekućeg društvenog proizvoda koji se  
 a) ulaže u sredstva za rad b) ulaže za zamenu  
 utrošenih kapaciteta c) izgrađuju i proširuju  
 novi - moderniji kapaciteti i objekti.

### 3. ZADACI INVESTICIONE POLITIKE:

Osnovni zadatak ekonomske politike u oblasti investicija sastoji se u iznalaženju donje granice, da bi se tako obezbedio bar minimalni, privredni razvitak zemlje tako isto i u iznalaženju optimalne gornje granice u pogledu obima investicija, da bi se tako obezbedio maksimalno mogući najbrži razvoj privrede, ali da bi se paralelno s tim obezbedio i stalan porast životnog standarda ljudi (preko 15% ND vrlo aktivne, 10-15% ND aktivne, 5-10% ND slabo investiciono aktivne.

### 4. VRSTE INVESTICIJA

- a) Prema nameni: privredne i neprivredne
- b) Privredne se dele na:
  - investicije u osnovna sredstva
  - investicije u obrtna sredstva
- c) Prema izvoru sredstava dele se na: neto, bruto i nove investicije
- d) Prema tehničkoj strukturi: investicije u objekte, u opremu itd.

## IZVORI INVESTICIJA

### 1. AMORTIZACIJA-DEO KOJI PREVAZILAZI POTREBE ZAMENE OSN.SRED.

U dinamičkoj privredi amortizacija po pravilu sadrži elemente proširene reprodukcije, tako da jedan njen deo predstavlja dodatni izvor akumulacije. Samo u privredama, koje stagniraju, amortizacija je jednaka iznosu sredstava za zamenu osnovnih sredstava. (Misli se na akumulativni deo amortizacije)

### 2. KREDITI DOMAĆIH BANAKA

Predstavljaju nezaobilazan izvor za investiciona ulaganja, pošto akumulacija koju ostvaruju preduzeća najčešće nije dovoljan za investicije.

### 3. BUDŽET DRŽAVE

Investiciona sredstva iz budžeta najčešće se angažuju u infrastrukturnim delatnostima privrede, čije funkcionisanje je od značaja za celu privredu. Nisu retki ni slučajevi kada država investira budžetska sredstva u neprivredne delatnosti (obrazovanje, kultura, zdravstvo, socijalna zaštita i sl.) sa namerom da se povisi nivo opšteg standarda stanovništva.

### 4. ŠTEDNI ULOZI GRAĐANA

Slobodna sredstva građana, takođe mogu se investiciono angažovati emitovanjem akcija (deonica) od strane robnih proizvođača za ostvarivanje dodatnih prihoda (dividenda).

### 5. INOSTRANI IZVORI

Spoljno trgovinski deficit (veći uvoz od izvoza roba i usluga) obično se rešava korišćenjem ino-kredita. Kada je reč o inostranim sredstvima kao dopunskom izvoru investicija, treba strogo voditi računa o tome da se ona: *prvo*, rentabilno koriste, jer se obavezno moraju uredno vratiti uz kamatu, i *drugo*, da se inostrani krediti, kao dopunski izvor domaćoj akumulaciji, isključivo uzimaju za proizvodnu potrošnju, jer samo tako oni mogu, efikasno i rentabilno investirani, podsticati dinamiku privrednog razvoja za buduće generacije.

## EFIKASNOST INVESTICIJA

### 1. KAPITALNI KOEFICIJENTI

Kapitalni koeficijent predstavlja odnos između osnovnih sredstava i proizvodnje. Pokazuje koliko je potrebno jedinica osnovnih sredstava da bi se ostvarila jedinica proizvodnje. Matematički, može se izraziti:

$$K_p = \frac{O_s}{P}$$

$K_p$  = kapitalni koeficijent  
 $O_s$  = osnovna sredstva  
 $P$  = proizvodnja

### 2. VRSTE KAPITALNIH KOEFICIJENATA INVESTICIJA

- 1) Prosečni kapitalni koeficijent, koji predstavlja odnos između osnovnih sredstava i proizvodnje
- 2) Marginalni ili granični koeficijent predstavlja odnos između investicija i prirasta proizvodnje. Pokazuje, zapravo, koliko je jedinica investicija potrebno uložiti da bi se ostvarila jedinica prirasta u proizvodnji iskazana u jedinici društvenog bruto proizvoda, društvenog proizvoda i nacionalnog dohotka. Njime se meri ekonomska efikasnost i društvena rentabilnost investicija. Matematički se može izraziti:

$$K_i = \frac{I}{\Delta P}$$

$K_i$  = marginalni kapitalni koeficijent  
 $I$  = investicije  
 $\Delta P$  = prirast proizvodnje

**Strane direktne investicije (SDI)** su u proteklih nekoliko godina bile u osetnom porastu, što je većim delom rezultat prodaje (privatizacije) držanih i društvenih preduzeća i banaka.

SDI su u **2005. godini**, prema poslednjim raspoloživim podacima, dostigle rekordan nivo od 1.481 milijardi dolara ili oko 6,2% od procenjenog bruto društvenog proizvoda u 2005. godini.

U 2000. godini su SDI iznosile svega 50 miliona dolara; da bi zatim bile povećavane na 165 mil.\$ u 2001. godini; 475 mil.\$ u 2002. godini; 1360 mil.\$ u 2003. godini i 966 mil.\$ u 2004. godini.

Procenjuje se da će i u 2006. godini SDI rasti, prevenstveno ukoliko se prodaju neka od velikih državnih infrastrukturnih preduzeća iz oblasti energetike i drugih oblasti (NIS i dr.).

Ono što je, po našoj oceni, nepovoljno je da **nema dovoljno tzv. "green field"- inostranih investicija**, tim pre što će u narednom periodu biti prodata većina velikih preduzeća, pogotovo onih koja imaju veće profite i veće očekivane profitne stope u narednom periodu.

## STRANE DIREKTNE INVESTICIJE (SDI)

(Iznos u mil. \$)

	SDI	SDI/BDP u %
1997	740	
1998	113	
1999	112	
2000	50	0.6
2001	165	1.6
2002	475	3.3
2003	1360	7.1
2004	966	4.4
2005	1481	6.2*

Izvor. NBS

# PITANJA ZA VEŽBANJE

DRUGI DEO • Vežbe 11-17

DRUGI DEO

VEŽBE

11-17



1. a) U oblasti monetarno-kreditne politike koriste se osnovni agregati, i to:

---

b) Novčanu masu (M1) čine:

---

---

---

---

2. a) U monetarni agregat likvidna sredstva (M2) ulaze (pored M1) sledeća sredstva:

---

---

---

b) Agregat M3- ukupna likvidna sredstva čine:

---

---

---

---

3. Monetarni agregati Narodne banke Srbije na dan 31.12.2004. godine, iznosili su:

M1 \_\_\_\_\_ mil. dinara      odnosno \_\_\_\_\_ mil. €

M2 \_\_\_\_\_ mil. dinara

M3 \_\_\_\_\_ mil. dinara

4. a) Kako treba da deluju kvantitativni instrumenti monetarno-kreditne politike:

---

---

b) Navedite kvantitativne instrumente monetarno-kreditne politike:

---

---

c) Navedite kvalitativne instrumente monetarno-kreditne politike:

---

---





5. a) Navedite izvore kredita:

---

---

---

b) Navedite vrste kredita:

---

---

---

6. a) Osnovna podela potrošnje:

---

---

b) Sa aspekta dinamike, potrošnja u sistemu tržišne privrede, deli se na:

---

---

---

7. a) Definišite pojam investicija:

---

---

b) Navedite izvore investicija:

---

---

---

8. a) Navedite vrste kapitalnih koeficijenta investicija:

---

---

b) Definišite marginalni koeficijent investicija:

---

---

---

9. Strane direktne investicije u Srbiju bile su u 2005. godini \_\_\_\_\_ mil. USD.

---

Treći deo

# Mikroekonomija

---





## BROJ DOMAĆINSTAVA U SRBIJI DANAS JE BLIZU 3 MILIONA, A PROSEČNO DOMAĆINSTVO BROJI OKO 3,0 ČLANA

### ODLUKE DOMAĆINSTVA

#### 1. Odluke o izvorima prihoda:

- plate i druge zarade iz radnog odnosa
- prihodi od kapitala (kamate, dividende, itd),
- prihodi iz inostranstva,
- penzija, socijalna primanja, itd.

#### 2. Odluka o štednji i potrošnji:

- deo za tekuću potrošnju,
- uštede za povećanje svoje imovine (kao osnova agregata nacionalne štednje za finansiranje privrednog rasta).

#### 3. Odluka o potrošnji:

- odlučuje se kupovini pojedinih vrsta roba.

#### 4. Odluke o imovini:

- odlučuje se u kom obliku će se sredstva štednje upotrebiti (gotov novac, devize, hartije od vrednosti, nekretnine, dragocenosti).

## POTROŠAČKE PREFERENCIJE

### POTROŠAČKE PREFERENCIJE

#### 1. TRI SU OSNOVNE OPCIJE POTROŠAČA:

- 1) Da troše koliko zarade,
- 2) Da troše manje nego što zarade (deo odvajaju za štednju),
- 3) Da troše više nego što zarade (deo potroše iz zaduživanja, ili iz vanrednih prihoda).

#### 2. DEFINICIJA PREFERENCIJA

Sklonost ka potrošnji određenih roba putem rangiranja potreba naziva se potrošačkim preferencijama.

#### 3. PREFERENCIJE RACIONALNOG POTROŠAČA IMAJU SVOJSTVA:

- 1) Sposobni su da rangiraju različite korpe dobara sa svojim željama;
- 2) Preferencije su tranzitivne - što podrazumeva doslednost potrošača u rangiranju raspoloživih kombinacija potrošnih dobara (kupovaće korpu A a neće korpu B);
- 3) Uvek se bira radije veći broj roba nego manji broj roba, što znači da će se odabrati ona (potrošačka) korpa u kojoj je veći broj roba. jer će time zadovoljiti veći broj svojih potreba (za robama i uslugama)

#### 4. NA POTROŠAČKE PREFERENCIJE UTIČE NIVO RASPOLOŽIVOG DOHOTKA:

- 1) Viši nivo dohotka omogućuje potrošaču da kupi više roba;
- 2) Niži nivo dohotka omogućuje potrošaču da kupi nužne potrošne robe (hrana), ili će supstituisati skuplju robu jeftinijom.

## ELESTIČNOST TRAZNJE

### 1. VRSTE ELASTIČNOSTI TRAZNJE

a) Cenovna, i b) Dohodovna.

U oba slučaja merimo promene tražnje u odnosu na promenu cena i dohotka (ukoliko su ostali faktori neizmenjeni).

### 2. POTPUNO NEELASTIČNA TRAZNJA:

- Kada je koeficijent elastičnosti = 0.

Cena se menja tražnja se ne menja (hleb).

### 3. NEELASTIČNA TRAZNJA:

Koef. elastičnosti manji od 0 a veći od -1.

Ukoliko je veća promena cena nego količina kupljenih roba (cigarete).

### 4. JEDINIČNA ELASTIČNOST:

- Procenat promena cena odgovara procentu promena kupljene robe = 1.

### 5. ELASTIČNA TRAZNJA:

- Koeficijent elastičnosti je ovde veći od minus jedan (-1).

Sa promenom cena usluga putovanja tražnja mnogo više opada nego što rastu cene.

### 6. POTPUNO ELASTIČNA TRAZNJA:

Mala promena cena dovodi do velike promene u tražnji.

### 7. EFEKAT PROMENA CENA NA PRIHOD PRIVREDNIH DRUŠTAVA ZAVISI OD:

- postojanja supstituta;
- veličina rashoda (domaćinstva);
- vreme prilagođavanja.

**KARAKTERISTIKE TRŽIŠTA POTPUNE  
KONKURENCIJE-POJEDINAČNA PONUDA****TRŽIŠTE POTPUNE  
KONKURENCIJE****1. BROJNOST UČESNIKA**

Postoji veliki broj kupaca i prodavaca. Svako od njih je male proizvodne snage tako da svojim odlukama o kupovini ili prodaji ne može bitnije da menja tržišnu tražnju ili ukupnu tržišnu ponudu roba. Sporazumi između kupaca ili između prodavaca o cenama i uslovima trgovine su isključeni;

**2. HOMOGENOST ROBE**

Robe se među sobom bitno ne razlikuju po svojim svojstvima i kvalitetu tako da je kupcima svejedno čiji će proizvod da kupe;

**3. SLOBODAN ULAZAK I IZLAZAK IZ  
GRANE**

Nova privredna društva slobodno ulaze na tržište jer postojeća privredna društva ne mogu da primene nikakve mere odmazde i da im nametnu dodatne prodajne troškove. U slučaju da opada dobit postojeća privredna društva slobodno prestaju sa proizvodnjom i prodajom roba.

**4. POTPUNA OBAVEŠTENOST**

Svako privredno društvo i svaki potrošač su obavešteni o cenama proizvoda i o njegovim raspoloživim količinama.

## POJAM, ZNAČAJ I FUNKCIJE CENA

### 1. DEFINICIJA CENA:

Cena je tržišna kategorija i predstavlja izraz vrednosti robe a formira se u zavisnosti od ponude i potražnje i njihovih međusobnih odnosa. Zapravo, sam pojam sistema cena obuhvata celokupnost institucionalnih, tržišnih, pravnih i organizacionih elemenata u kojima se formiraju cene. Pored toga, on obuhvata subjekte sistema cena, kriterijume formiranja cena, režim cena i kontrolu cena.

### 2. CENE U MAKRO- I MIKRO-EKONOMIJI:

*Makroekonomija* se bavi nivoom cena koji se formira na osnovu visine i kretanja cena svih proizvedenih roba i usluga u zemlji (odnosi agregatne ponude i agregatne tražnje). *Mikroekonomija* se bavi analizom cena pojedinačnih roba i usluga.

### 3. OSNOVNI ZADACI POLITIKE CENA U SAVREMENIM PRIVREDAMA SASTOJE SE U:

- a) kontroli ili suzbijanju inflacije;
- b) regulisanju tzv. pariteta cena ili međusobnih odnosa cena (relativne cene), što je od bitnog značaja za obim i strukturu društvenog proizvoda;
- c) podsticanju konkurentnosti domaće proizvodnje na svetskom tržištu.

### 4. FUNKCIJE CENA:

U organizovanju ekonomskih aktivnosti u tržišnoj privredi cene obavljaju tri međusobno povezane funkcije:

- a) Prenose informacije, povezujući učesnike na tržištu bez obzira na velike prostorne udaljenosti među njima;
- b) Podstiču izbor onih metoda proizvodnje koji su najmanje skupi, koji se baziraju na korišćenju raspoloživih izvora i omogućavaju realizaciju najpoželjnijih ciljeva.
- c) Određuju koliko ko dobija od proizvoda, tj. vrše distribuciju prihoda.



## PRIMER:

## Indeksi cena i troškova života

INDEKSI CENA INDUSTRIJSKIH PROIZVODA  
U TRGOVINI NA VELIKO,  
2002 - 2004.

Prethodna godina = 100

Izvor: SGS, 2005.	2002	2003	2004
<b>Ukupno</b>	<b>113,6</b>	<b>104,4</b>	<b>104,2</b>
<b>Prehrambeni proizvodi (bez pića)</b>	<b>109,9</b>	<b>104,0</b>	<b>106,5</b>
Proizvodi od žita	103,9	105,1	118,9
Prerađevine od mesa	110,4	103,3	104,3
Masnoća	124,2	103,3	101,7
Ostali proizvodi	108,2	104,7	107,1
<b>Alkoholna pića</b>	<b>119,0</b>	<b>108,5</b>	<b>102,3</b>
<b>Neprehrambeni proizvodi</b>	<b>114,2</b>	<b>104,3</b>	<b>103,7</b>
Tekstilni proizvodi	121,7	116,5	103,7
Električni aparati za domaćinstvo	111,8	109,6	102,4
Predmeti za domaćinstvo	101,1	112,6	99,7
Sredstva za higijenu	101,4	108,7	111,5
Lekovi	177,3	105,7	100,5
Školski pribor	104,9	97,9	100,7
Saobraćajna sredstva	107,4	99,7	101,6
Tečna goriva i maziva	108,4	104,7	108,8
Građevinski materijal	107,6	101,1	105,7
Poljoprivredni alat i sprave	133,5	108,7	105,7
Hemijska sredstva za zaštitu bilja	100,3	99,7	101,9

## INDEKSI CENA NA MALO, 2002 - 2004.

Prethodna godina = 100

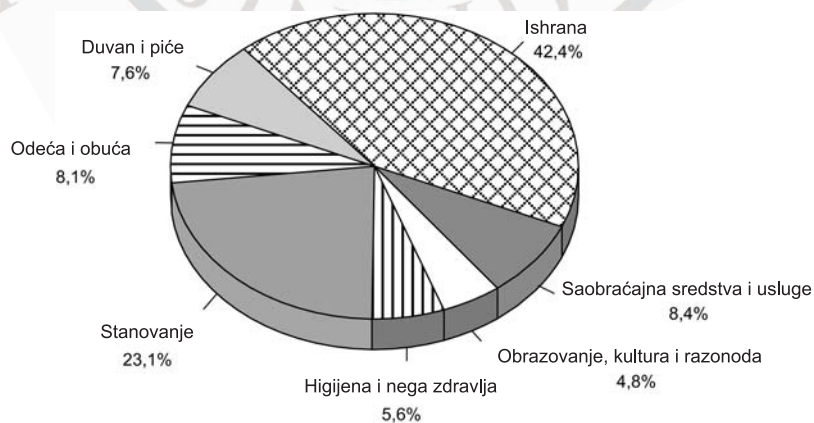
Izvor: SGS, 2005.	2002	2003	2004
<b>Ukupno</b>	<b>119,5</b>	<b>111,7</b>	<b>110,1</b>
<b>Roba</b>	<b>114,4</b>	<b>107,5</b>	<b>110,0</b>
Poljoprivredni proizvodi	107,4	107,3	103,4
Sveže povrće	97,6	128,3	96,3
Sveže voće	122,5	97,3	99,1
Industrijski proizvodi	114,8	107,5	110,3
Industrijski prehrambeni proizvodi	109,3	99,9	112,4
Proizvodi od žita	118,4	106,4	123,8
Sveže meso	96,8	94,5	116,7
Prerađeno i konzervirano meso	109,6	94,2	108,7
Mleko, sveže i prerađeno	104,1	100,7	115,6
Masnoća	123,4	89,9	98,4
Piće	111,5	111,2	107,2
Duvan	122,8	109,8	111,7
Industrijski neprehrambeni proizvodi	117,7	111,0	109,6
Tekstilni proizvodi	112,8	106,4	103,8
Obuća	112,2	106,8	111,8
Osvećenje i ogrev	153,2	127,2	112,4
Nameštaj	104,1	105,7	101,6
Električni aparati za domaćinstvo	100,1	100,7	101,7
Sredstva za higijenu	103,0	106,6	108,8
Lekovi i ostalo za negu zdravlja	102,7	99,2	99,1
Sredstva za obrazovanje, kulturu i razonodu	119,3	110,8	107,7
Saobraćajna sredstva	106,2	105,2	103,9
Tečna goriva i maziva	111,6	104,7	111,7
Građevinski materijal	98,5	105,9	113,8
Sredstva rada i materijal za reprodukciju u poljoprivredi	94,5	100,2	110,7
<b>Usluge</b>	<b>138,8</b>	<b>125,0</b>	<b>110,2</b>
Komunalne usluge	175,3	138,4	118,0
Zanatske i lične usluge	122,5	117,0	114,7
Saobraćajne i PTT usluge	139,5	122,5	106,5

INDEKSI TROŠKOVA ŽIVOTA,  
2002 - 2004.

Prethodna godina =100

Izvor: SGS, 2005.	2002	2003	2004
<b>Ukupno</b>	<b>116,6</b>	<b>109,9</b>	<b>111,4</b>
<b>Roba</b>	<b>113,1</b>	<b>107,1</b>	<b>111,0</b>
<b>Usluge</b>	<b>148,6</b>	<b>129,2</b>	<b>113,6</b>
Ishrana	105,8	100,7	111,9
Duvan i piće	118,0	110,5	109,6
Odeća i obuća	116,4	108,1	107,2
Stanovanje	148,5	127,3	114,4
Stan	147,5	138,9	124,5
Ogrev i osvetljenje	154,3	127,5	113,4
Pokućstvo	110,3	106,7	104,1
Higijena i nega zdravlja	105,6	109,6	108,6
Obrazovanje, kultura i rasonoda	126,7	118,6	110,5
Saobraćajna sredstva i usluge	125,9	116,0	108,3

Struktura pondera za indekse troškova života



# PITANJA ZA VEŽBANJE

TREĆI DEO • Vežbe 1-5

TREĆI DEO

VEŽBE

1-5



1. a) Navedite odluke domaćinstva:

---

---

---

---

b) Koje su moguće odluke domaćinstva o izvorima prihoda:

---

---

---

---

c) Da li se kupovina lutrije smatra odlukom o izvorima prihoda?

- a. Da
- b. Ne

2. a) Definišite potrošačke preferencije:

---

---

---

b) Navedite moguće opcije potrošača u pogledu odnosa prihoda i potrošnje:

---

---

---

3. a) Na potrošačke preferencije utiče:

---

---

---

b) Potrošač koji ostvaruje ukupne mesečne prihode u visini prosečne mesečne zarade u zemlji (koja iznosi oko 250 €u dinarskoj protivuvrednosti), racionalnim ponašanjem taj novac će prvenstveno potrošiti za:

- a. Kupovinu automobila
- b. Kupovinu prehrambenih artikala.



4. a) Navedite vrste elastičnosti tražnje:

---

---

b) Definišite potpuno neelastičnu tražnju i navedite primer:

---

---

5. Navedite uslove za odvijanje tržišne potpune konkurencije, sa stanovišta pojedinačne robe:

---

---

---

---

6. a) Navedite definiciju cene, u uslovima tržišne privrede:

---

---

---

---

---

---

---

---

b) Navedite funkcije cena, u uslovima tržišne privrede:

---

---

---

---

---

---

c) Indeks cena u prometu na malo 2003. godini u odnosu na 2002. godinu bio je

\_\_\_\_\_%, a indeks troškova života \_\_\_\_\_%.

## VRSTE CENA

### 1. PREMA NAČINU FORMIRANJA CENE MOGU BITI:

- a) administrativne
- b) slobodno formirane (tržišne) cene.

### 2. VRSTE CENA PREMA DRUGIM KRITERIJUMIMA:

- a) Određivanje fiksnih cena (npr. el.energije) radi uspostavljanja ravnoteže na tržištu. Ove cene obično važe za određeni vremenski period;
- b) Stabilne cene, nisu isto što i fiksne cene. Reč je o cenama koje se u određenom vremenskom periodu ne menjaju. Javljaju se u periodima opšte stabilnosti, bez inflacije.
- c) Fruktuirajuća (nestabilna) cena podrazumeva kolebanje, nestabilnost cena i nastaje usled odnosa između ponude i tražnje kao posledica nestabilnih privrednih kretanja.
- d) Rapidnost cena označava brzinu kojom se cene prilagođavaju nekoj drugoj ekonomskoj veličini (npr. padu ili porastu ponude i potražnje), odnosno brzinu kojom se cene menjaju naviše ili naniže.
- e) Kolaps cena označava "slom" cena. Takvo stanje je karakteristično za privrede sa enormno visokom stopom inflacije.
- f) Barijera cena označava situaciju kada cene proizvoda ili usluga kočuju kretanje ili razvoj neke druge pojave. Kao tipičan javljaju se sledeće barijere: *a)* cena – barijera ponudi, tj. cena neke robe je toliko niska da kočuju proizvodnju te robe; *b)* cena – barijera tražnji, tj. cena robe je toliko visoka da se pojavljuje kao smetnja porastu tražnje za tom robom; *c)* cena – barijera seljenju kapitala, izvozu ili uvozu itd.
- g) Atraktivne (privlačne, sugestivne) cene su suprotnost barijerama cena. To su cene koje privlače kupca. Obično su na niskom nivou, ali to mogu biti i visoke cene kod luksuzne robe (tzv. snobovski efekt).
- h) Delimično kao sinonim atraktivnim, pojavljuju se lukrativne cene, tj. unosne cene, koje donose značajnu zaradu.

**1. VRSTE INFLACIJA - PODELE****VRSTE  
INFLACIJA*****I – DVA KONCEPTA INFLACIJE:***

- a) Inflacija tražnje - pojava kada novčana tražnja ne može biti pokrivena ponudom robe i usluga;
- b) Inflacija troškova - pojava kada je porast cena izazvan porastom troškova proizvodnje a da pri tome ne postoji višak tražnje.

***II – VRSTE INFLACIJE PREMA  
KRITERIJUMIMA:***

1. Prema jačini ili intenzitetu;
2. Prema dužini trajanja;
3. Prema poreklu nastanka;
4. Prema uticaju na cene;
5. Prema načinu nastanka.

**VRSTE INFLACIJA PREMA KRITERIJUMIMA:****VRSTE INFLACIJA  
PREMA  
KRITERIJUMIMA*****I – PREMA JAČINI ILI INTENZITETU  
OBEZVREĐIVANJA NOVCA:***

- 1) Laka ili puzajuća inflacija. Manifestuje se u godišnjem porastu cena od 2-5%.
- 2) Srednja inflacija pokazuje rast cena od 5-15%. Po intenzitetu značajnije inflacije su od 15-40%.
- 3) Hiperinflacija - galopirajuća vodi u finansijski kolaps i u potpuni haos u privredi. Cene dostižu astronomske cifre.

***II – PREMA DUŽINI TRAJANJA:***

- 1) Sekundarna dugo traje uz blagi rast cena;
- 2) Jednokratna, traje kratko uz viši rast cena;
- 3) Hronična inflacija traje dugo iz godine u godinu sa tendencijom progresivnog rasta.

***III – PREMA POREKLU NASTANKA:***

- 1) Domaća inflacija - uzroci nastanka u zemlji;
- 2) Uvezena inflacija - rezultat deficita ili suficita platnog bilans, porasta cena (npr. nafte, kapitala, itd.).

***IV – PREMA UTICAJU NA CENE:***

- 1) Aktivna-odmah deluje na cene;
- 2) Neaktivna (prigušena) - sporije deluje na porast cena (usled kontrole cena);
- 3) Otvorena - danas se retko javlja;
- 4) Hiperinflacija je nekontrolisana inflacija koja dovodi do potpune erozije vrednosti domaćeg novca zbog svakodnevnog rasta cena i dovodi do sloma monetarnog sistema i zato završava valutnom reformom.

***V – PREMA NAČINU NASTANKA:***

- 1) Namerna - hotimična - svesno se preduzima (deficitno finansiranje budžeta);
- 2) Nenamerna-spontana - nastaje kao posledica dubokih disproporcija u privredi i velikih ekonomskih teškoća u zemlji.



## 2. UZROCI INFLACIJE

### UZROCI INFLACIJE

1. Inflacija efektivne novčane tražnje (monetarna inflacija-usled suviše novca).
2. Inflacija usled smanjenja robnih fondova (nastaje usled povećanog izvoza itd.).
3. Inflacija usled autonomnog porasta cena (cena koje kontroliše država: struja, usluge, naftini derivati, poreza i sl).
4. Inflacija usled neravnomerne raspodele nacionalnog dohotka u privredi (povećanje plata koje nije praćeno porastom produktivnosti rada, neprivredne investicije, uvećanje budžetske potrošnje, itd).
5. Platni bilans kao uzrok inflacije (bilo da je aktivan ili pasivan deluje inflatorno).
6. Inflacija troškova reprodukcije (nastaje usled porasta materijala, nadnica, akumulacije, koji izazivaju porast cena).
7. Strukturna inflacija nije čist oblik inflacije, nastaje kombinacijom osobina inflacije tražnje i troškova proizvodnje (usled sektorske prekompozicije ponude i tražnje dolazi do porasta cena).

## PRIMER:

## Inflacija u našoj zemlji 1993. godine

Kao primer destruktivnog delovanja inflacije, navodimo slučaj naše zemlje kada se statistička slika delovanja hiperinflacije mogla okarakterisati izvodom sledećih dimenzija:

- 1) Mesečna stopa inflacije u januaru 1993. godine iznosila je 313.563,558%
- 2) Dnevna stopa inflacije iznosila je 62% (za isti period);
- 3) Dnevni rast kursa 52%
- 4) Inflacija na sat je iznosila 2%;
- 5) Promena kursa 1,8%
- 6) Mesečni rast kursa 40.540,440%

U tadašnjoj SRJ na kraju hiperinflatornog procesa u januaru 1994. godine kada je presečena, mesečna stopa inflacije je iznosila 114 miliona procenata.

Kao epilog ovakvoj drami usledila je valutna reforma, inače bi došlo do potpunog raspada celokupnog finansijskog sistema.

## CENE PREHRAMBENIH PROIZVODA (KRAJEM 1993. GODINE)

Vekna hleba	4 milijarde
Kilogram jabuka	4.000 milijardi
4 komada jaja	6,4 milijardi
1 kg krompira	8.000 milijardi
Maslac (125gr)	8.000 milijardi
300 gr šunke	18.900 milijardi
600 gr svinjskog mesa	21.000 milijardi

Kao refleksija njihove primene redovno se javlja smanjenje domaće privredne aktivnosti i povećanje nezaposlenosti.

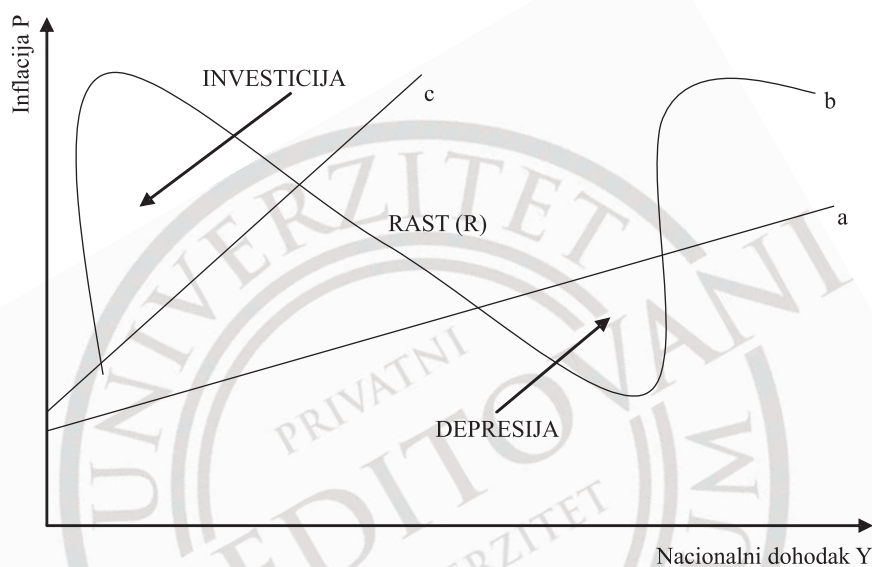
## STOPE NEZAPOSLENOSTI U ZEMLJAMA U TRANZICIJI U 2002. GODINI

Zemlja	Zvanična stopa	Tržište rada
Makedonija	33,5%	31,9%
Srbija i Crna Gora	31,2%	13,8%
Hrvatska	21,3%	14,8%
Poljska	18,1%	19,8%
Bugarska	16,3%	17,8%
Slovenija	11,3%	6,4%

Izvor: Nacionalna statistika, WIIW

Monetaristi smatraju da je po svaku cenu potrebno zaustaviti inflaciju i postići finansijsku disciplinu, jer u njoj vide neophodan uslov za privredni razvoj, dok na drugoj strani strukturalisti smatraju da je inflacija neophodan pratilac privrednog i socijalnog razvoja, ovo u prvom redu zbog zaostale privrede i socijalne strukture i nepovoljnog položaja zemalja u razvoju na svetskom tržištu.

## EKONOMSKI RAST, INFLACIJA I DEPRESIJA

**Komentar:**

Opadanje krive privredne aktivnosti znači dolazak nezaposlenosti i depresije, a najviši nivo ulazne faze konjunktura (buma) u uslovima pune zaposlenosti i iskorišćenja proizvodnih kapaciteta nosi sa sobom inflaciju.

PRIMER:

## Privredni rast, inflacija i nezaposlenost

## PRIVREDNI RAST, INFLACIJA I NEZAPOSLENOST

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
<b>EKONOMSKI RAST</b>						
SAD	4,1	2,0	1,8	2,2	2,1	1,9
NEMAČKA	2,1	1,9	1,1	2,9	2,6	2,5
JAPAN	0,5	0,9	2,7	1,8	2,5	0,5
FRANCUSKA	2,9	2,4	1,3	2,8	3,1	2,8
<b>INFLACIJA</b>						
SAD	2,6	2,5	2,6	3,0	2,8	3,2
NEMAČKA	2,3	1,8	1,5	1,6	2,0	2,2
JAPAN	0,7	0,1	0,4	1,3	2,2	2,4
FRANCUSKA	1,7	1,8	1,9	1,9	2,1	2,3
<b>NEZAPOSLENOST</b>						
SAD	5,5	5,6	5,8	5,9	7,0	6,9
NEMAČKA	9,6	9,4	10,5	10,1	10,9	10,6
JAPAN	3,0	3,1	3,3	3,2	4,1	4,3
FRANCUSKA	10,8	11,6	11,7	11,2	11,8	11,2

Izvor: OECD

## PRIMER:

## Devaluacija i denominacija dinara

DEVALVACIJE I DENOMINACIJE DINARA<sup>2)</sup>

Datum devaluacije	Dinara za	
	1 SAD dolar	1 nemačku marku
Do 1. januara 1952.	50	
1. januar 1952.	300	
30. novembar 1964.	750	
26. juli 1965.	1250	
24. januar 1971.	15	
22. decembar 1971.	17	
6. juni 1980.	27,30	
21. oktobar 1981.	36,90	
16. novembar 1987.	1297,84	
25. maj 1988.	1536,40	
28. decembar 1989.		7
1. januar 1991.		9
20. april 1991.		13
26. januar 1992.		65
4. februar 1992.		84,2
11. mart 1992.		85
13. april 1992.		200
1. juli 1992.	200	
13. novembar 1992.	750	
10. april 1993 <sup>1)</sup>	48000	
24. januar 1994.		1
25. novembar 1995.		3,3
1. april 1998.		6,0
6. decembar 2000.		30,0

Izvor: SZS

<sup>1)</sup> Od 11. aprila 1993. do 23. januara 1994. vršena je dnevna promena kursa.<sup>2)</sup> Od 1. januara 2002. godine uveden je Evro (59,63 dinara za 1 Evro)

## DENOMINACIJE DINARA

Datum denominacije	Obim denominacije
1. avgust 1965.	100 din./din.= 1 din./din.
1. januar 1990.	10000 din./din.= 1 din./din.
1. juli 1992.	10 din./din.= 1 din./din.
1. oktobar 1993.	1000000 din./din.= 1 din./din.
1. januar 1994.	1000000000 din./din.= 1 din./din.
24. januar 1994. -novi dinar	13000000 din./din.= 1 din./din.
od 26. januara do 30 juna 1994. novi dinar	12000000 din./din.= 1 din./din.

Izvor: SZS

## TRŽIŠTE RADNE SNAGE

### 1. DEFINICIJA RADNE SNAGE:

Radna snaga predstavlja ukupnost čovekovih fizičkih i umnih sposobnosti koje mogu da se koriste u procesu proizvodnje i pružanju usluga. Radna snaga predstavlja osnovni faktor (pokretač) proizvodnih snaga svakog društva. Njen razvoj i usavršavanje predstavljaju uslov napretka proizvodnih snaga.

### 2. PRETVARANJE RADNE SNAGE U ROBU:

Pretvaranje radne snage u robu bilo je moguće na osnovu uvođenja lične slobode proizvođača i njihovog "oslobađanja" od sredstava za proizvodnju.

### 3. SPECIFIČNOSTI RADNE SNAGE:

- a) Radna snaga je subjektivan faktor proizvodnje:  
Ona pruža svoje usluge u obliku rada za određeni vremenski period.
- b) Cena rada naziva se zarada: (plata) i ona se vrlo često određuje nezavisno od odnosa ponude i potražnje za radnom snagom.
- c) Na tržištu radne snage se ništa ne prodaje i ne kupuje:  
Rad se iznajmljuje za određeno vreme. U idealnom stanju tržišne ravnoteže ponuda i tražnja za radnom snagom su izjednačene i nema nezaposlenosti.

### 4. DEFINICIJA NEZAPOSLENOSTI

Nezaposlenost predstavlja razliku između ponude radne snage i potražnje za njom, odnosno to je višak ponude nad tražnjom za radnom snagom.

### 5. PARTICIPACIJA RADNIKA:

- a) delu dobiti koji je određen odlukom skupštine akcionara,
- b) u upravljanju preko svojih predstavnika u upravnom odboru preduzeća i
- c) u skupštini akcionara.

## PRIMER:

## Potrošačka korpa za jul 2004.

KORPA PROIZVODA (HRANA I PIĆE)  
(za 4-člano domaćinstvo)

Proizvod	Jed. mere	Količina	Cena u dinarima	Vrednost	Indeks cene Jul 2004. Jun 2004.
1. Krompir za ljudsku ishranu	kg	14,5	18,3	265,35	64,3
2. Pasulj	kg	1,5	107,22	160,83	100
3. Stari crni luk	kg	3,5	27,48	96,18	69
4. Mrkva (šargarepa)	kg	1,0	30,99	30,99	76,3
5. Cvekla	kg	1,0	34,13	34,13	96,3
6. Spanać	kg	1,0	43,77	43,77	98,1
7. Zelena salata	kg	3,0	56,16	168,48	100,1
8. Sladak kupus	kg	5,0	9,57	47,85	84,1
9. Svež krastavac	kg	4,0	21,91	87,64	47,6
10. Grašak u mahunama	kg	1,0	31,31	31,31	98,9
11. Boranija	kg	4,5	46,01	207,05	48,4
12. Svež paradajz	kg	4,0	33,52	134,08	48,4
13. Sveža paprika	kg	4,0	57,29	229,16	50
14. Karfiol	kg	4,0	50,77	203,08	127,4
15. Očišćeni orasi	kg	0,2	244,82	48,96	106,8
16. Jabuke za jelo	kg	8,0	45,53	364,24	90,8
17. Kruške za jelo	kg	2,0	55,51	111,02	52,2
18. Breskve	kg	3,0	33,56	100,68	47
19. Grožđe za jelo	kg	2,0	64,58	129,16	100
20. Limun	kg	1,0	72,69	72,69	100,7
21. Pomorandže	kg	2,0	77,47	154,94	103,4
22. Suve šljive	kg	0,5	123,03	61,52	102
23. Sveža pastrmka	kg	1,0	253,12	253,12	100,8
24. Kokošja jaja	kom.	90,0	4,87	438,3	98,8
25. Kravlje mleko	lit.	31,0	27,45	850,95	101,5
26. Domaći sir	kg	2,5	147,59	368,98	101,8
27. Med prirodni	kg	0,5	266,81	133,41	99,9
28. Zaklano pile	kg	4,0	139,45	557,8	103,4
29. Pirinač. glaziran	kg	1,0	59,98	59,98	101,6
30. Pšenično brašno tip 500	kg	4,0	39,46	157,84	102,8
31. Hleb od pšeničnog brašna tip 500	kg	26,0	43,71	1136,46	99,9
32. Makaroni od belog brašna sa jajima	kg	1,5	73,34	110,01	101,2
33. Keks	kg	1,0	153,36	153,36	100,1
34. Zamrznuto lisnato testo	kg	0,5	129,58	64,79	100,1
35. Zamrznut grašak	kg	1,0	94,26	94,26	99,7
36. Paradajz-pire u tubi	kg	0,3	171,91	51,57	99,8
37. Konzervisana boranija	kg	1,0	73,19	73,19	100,2
38. Konzervisani krastavac	kg	1,5	99,69	149,54	100,6
39. Džem (od kajsija. šipaka i dr.)	kg	1,0	146,36	146,36	100,4
40. Malinov sok (koncentr.). sa flašom	lit.	1,5	123,24	184,86	99,8

(Nastavlja se)

(Nastavak tabele)

Proizvod	Jed. mere	Količina	Cena u dinarima	Vrednost	Indeks cene
					Jul 2004. Jun 2004.
41. Juneće meso bez kostiju	kg	1,5	292,69	439,04	105,8
42. Svinjsko meso sa kostima	kg	2,0	242,35	484,7	106,7
43. Svinjsko meso bez kostiju	kg	1,5	274,05	411,07	106,9
44. Juneća džigerica (jetra)	kg	0,5	119,74	59,87	105,1
45. Suva svinjska rebra	kg	0,5	186,13	93,07	103,5
46. Suva svinjska slanina	kg	0,5	300,24	150,12	102,2
47. Viršle (hrenovke)	kg	0,5	205,62	102,81	102,5
48. Mortadela-salama	kg	1,0	212,61	212,61	104,8
49. Čajna kobasica	kg	1,0	461,27	461,27	101,3
50. Svinjska mast. domaća	kg	1,5	56,95	85,43	99,9
51. Jestivo ulje. rafinisano	lit.	2,5	60,51	151,28	99,9
52. Jogurt	lit.	15,0	43,46	651,9	101,2
53. Tvrdekorni sir. kačkavalj	kg	2,0	362,92	725,84	101,2
54. Maslac (buter). pakovanje 250 gr	kg	0,5	331,68	165,84	102,2
55. Še ćer kristal	kg	4,0	39,63	158,52	98,7
56. Mlečna čokolada. pakovanje 100 gr	kg	0,3	491,88	147,56	100,1
57. Bombone tvrde. punjene 100 gr	kg	0,2	241,03	48,21	100,5
58. Kafa pržena	kg	1,0	290,7	290,7	101,4
59. Domaći čaj u filter vrećicama	kut.	1,0	24,9	24,9	100,7
60. Kuhinjska so	kg	0,5	19,84	9,92	99,4
61. Sirće alkoholno	lit.	0,2	40,28	8,06	102,1
62. Mlevena (aleva) paprika 100 gr	kg	0,2	451,26	90,25	99,9
63. Gorčica. senf	kg	0,3	126,83	38,05	101,4
64. Dodatak jelima (začin "C" i sl.)	kg	0,2	149,81	29,96	100,4
65. Kisela voda bez flaše	lit.	15,0	19,79	296,85	100,7
<b>VREDNOST KORPE</b>				<b>13.105,69</b>	<b>93,4</b>

Izvor: SGS, 2005.

Napomena: U pripremi je nova Metodologija za izračunavanje potrošačke korpe.



## PRIMER:

## Zaposleno osoblje – Svet

hilj.

Izvor: SGS, 2005.	Godina	Ukupno	Poljoprivreda i šumarstvo, lov i ribolov	Rudarstvo i kamenolomi	Prerađivačka industrija	Elektro energija, plin i voda	Građevinarstvo	Trgovina i ugostiteljstvo	Saobraćaj i veze	Finansijske i druge usluge	Društvene i lične usluge
			A+B	C	D	E	F	G+H	I	J+K	L+
<b>Evropa</b>											
Austrija	2003	3798	211	6	734	35	339	812	238	440	983
Belgija	2003	4070	72	6	714	32	259	693	312	537	1445
Bugarska	2003	2834	286	42	677	60	151	552	215	146	705
Velika Britanija	2003	27821	348	103	4099	183	2082	5527	1936	4315	9228
Grčka	2002	3949	624	19	541	34	294	946	244	324	923
Danska	2003	2693	82	6	441	15	180	462	188	330	989
Italija	2003	22133	1075	59	4990	161	1809	4483	1162	2393	6001
Mađarska	2003	3922	215	13	926	68	299	693	303	338	1067
Makedonija	2003	545	120	3	131	15	36	75	31	18	116
Nemačka	2003	36172	895	128	8243	287	2607	6296	2001	4572	11143
Norveška	2003	2269	83	32	278	17	159	407	149	272	872
Poljska	2003	13617	2508	247	2592	250	803	2191	823	975	3228
Portugalija	2003	5128	642	14	1019	36	584	1034	214	349	1236
Rumunija	2003	9223	3293	138	1999	187	426	981	461	233	1505
Ruska Federacija	2003	66496	6651	1109	13166	2193	4316	11024	5957	4530	17550
Slovenija	2003	896	75	6	264	9	52	154	59	75	202
Srbija i Crna Gora	2003	1738	78	37	552	53	95	257	131	32	503
Finska	2003	2385	120	5	444	20	151	363	173	313	796
Holandija	2002	7952	230	11	1087	38	485	1580	458	1268	2795
Hrvatska	2003	1536	259	11	293	28	125	297	102	97	324
Češka Rep.	2002	4765	228	61	1318	84	425	791	368	364	1126
Švajcarska	2003	3951	165	662	...	...	247	718	241	675	1243
Švedska	2003	4234	89	7	689	27	239	646	275	638	1624
Španija	2003	16695	942	63	2961	100	1985	3681	1027	1769	4167
<b>Azija</b>											
Japan	2003	63160	2930	50	12070	320	6040	15490	3980	8070	14210
Kina	2002	737400	324870	5580	83070	2900	38930	49690	20840	4580	206940
Koreja, Rep.	2003	22139	1950	17	4205	76	1816	5852	1333	2477	4413
Turska	2003	21147	7164	83	3663	100	965	4152	1022	738	3360
<b>Afrika</b>											
Egipat	2002	17856	4914	45	2071	242	1315	2640	1133	562	4934
Južna Afrika	2003	11622	1197	503	1634	86	626	2451	563	1079	3483
Maroko	2003	9603	4212	55	1192	39	651	1410	343	123	1578

hilj.

Izvor: SGS, 2005.	Godina	Ukupno	Poljoprivreda i šumarstvo, lov i ribolov	Rudarstvo i kamenolomi	Prerađivačka industrija	Elektro energija, plin i voda	Gradevinarstvo	Trgovina i ugostiteljstvo	Saobraćaj i veze	Finansijske i druge usluge	Društvene i lične usluge
			A+B	C	D	E	F	G+H	I	J+K	L+
<b>Amerika</b>											
Brazil	2001	75458	15534	844	9300	...	4922	10785	3168	1341	29564
Kanada	2003	15746	447	182	2294	132	923	3746	1122	2542	4358
Kolumbija	2003	17467	3769	177	2328	62	767	4375	1133	935	3921
Kuba	2002	4024	1065	28	564	51	176	508	202	54	1376
Meksiko	2001	39004	7074	127	7373	195	2397	10821	1777	1505	7735
Peru	2003	3361	25	6	465	17	204	1161	348	263	872
SAD	2002	136485	3479	516	18147	1468	9669	28096	8212	16679	50219
<b>Okeanija</b>											
Australija	2003	9459	372	76	1082	75	755	2363	600	1487	2649
Novi Zeland	2003	1921	156	3	279	9	139	443	111	251	530

Podaci nisu sasvim pogodni za međunarodna poređenja zato što ce u izvesnim slučajevima odnose na lica koja primaju nadnice ili plate, dok se u drugim slučajevima odnose i na poslodavce, lica koja rade samostalno i neplaćene porodične radnike. Takođe je različit tretman oružanih snaga. Korišćena je klasifikacija ISIC, Rev. 3. U većini slučajeva obuhvaćeno je stanovništvo preko 15 godina starosti.

## PRIMER:

## Zaposlenost i nezaposlenost – Svet

ZAPOSLENOST					NEZAPOSLENOST				
hilj.					hilj.				
Izvor: SGS, 2005.	Izvor podataka	2001	2002	2003	Izvor: SGS, 2005.	Izvor podataka	2001	2002	2003
<b>Evropa</b>					<b>Evropa</b>				
Austrija <sup>1)</sup>	VA	3800	3836	3798	Austrija	VA	143	161	169
Belgija <sup>1)2)</sup>	VA	4051	4070	4070	Belgija	VA	286	332	364
Belorusija	DA	4417	4381	4339	Belorusija	FB	103	131	136
Bugarska <sup>1)</sup>	VA	2752	2801	2834	Bugarska	VA	661	599	449
Velika Britanija <sup>1)</sup>	VA	28225	28415	27821	Velika Britanija	VA	1412	1519	1414
Danska <sup>1)</sup>	VA	2725	2715	2693	Danska	VA	137	134	156
Italija <sup>1)</sup>	VA	21634	21922	22133	Italija	VA	2267	2163	2096
Mađarska <sup>1)</sup>	VA	3860	3871	3922	Mađarska	VA	233	239	245
Nemačka <sup>1)</sup>	VA	36816	36536	36172	Nemačka	VA	3150	3486	4023
Norveška <sup>1)</sup>	VA	2278	2286	2269	Norveška	VA	84	92	107
Poljska <sup>1)</sup>	VA	14207	13782	13617	Poljska	VA	3170	3431	3329
Portugalija <sup>1)</sup>	VA	5122	5146	5128	Portugalija	VA	214	271	342
Rumunija <sup>1)</sup>	VA	10697	9234	9223	Rumunija	VA	750	845	692
Ruska Federacija <sup>1)</sup>	VA	64664	65766	66496	Ruska Federacija	FB	1123	1309	1600
Slovenija <sup>1)</sup>	VA	914	922	896	Slovenija	VA	57	58	63
Srbija i Crna Gora <sup>1)3)</sup>	VA	3320	3221	3130	Srbija i Crna Gora	FB	850	923	1019
Finska <sup>1)</sup>	VA	2388	2393	2385	Finska	VA	238	237	235
Francuska <sup>1)</sup>	VA	23759	23942	24485	Francuska	VA	2285	2341	2640
Holandija <sup>1)</sup>	VA	7865	7952	7935	Holandija	VA	220	261	355
Hrvatska <sup>1)</sup>	VA	1470	1527	1536	Hrvatska	VA	276	266	256
Češka Rep. <sup>1)</sup>	VA	4728	4765	4733	Češka Rep.	FB	462	514	542
Švajcarska <sup>1)</sup>	VA	3938	3959	3951	Švajcarska	VA	101	120	168
Švedska <sup>1)2)</sup>	VA	4239	4244	4234	Švedska	VA	175	176	217
Španija	VA	15946	16258	16695	Španija	VA	1869	2083	2127
<b>Azija</b>					<b>Azija</b>				
Indonezija <sup>1)</sup>	VA	90807	91647	91000	Indonezija	VA	8005	9132	9530
Japan <sup>1)4)</sup>	VA	64120	63300	63160	Japan	VA	3400	3590	3500
Kina	VA	730250	737400	744320	Kina	E	6810	7700	8000
Koreja Rep. <sup>1)4)</sup>	VA	21572	22169	22139	Koreja Rep.	VA	845	708	777
Pakistan	VA	37481	38882		Pakistan	VA	3181	3506	
Turska <sup>1)2)</sup>	VA	21524	21354	21147	Turska	VA	1967	2464	2493
<b>Afrika</b>					<b>Afrika</b>				
Alžir <sup>1)</sup>	E	6229	...	...	Alžir	E	2339		
Egipat <sup>1)4)</sup>	VA	17557	17856	18119	Egipat	VA	1783	2021	
Maroko <sup>1)</sup>	VA	9330	9488	9603	Maroko	VA	1275	1203	1299
<b>Amerika</b>					<b>Amerika</b>				
Argentina	VA	8143	8016	8571	Argentina	VA	1710	1956	1584
Brazil	VA	75458	78180	79251	Brazil	VA	7785	7876	8537
Kanada <sup>1)</sup>	VA	15077	15412	15746	Kanada	VA	1170	1278	1301
Kolumbija	VA	16498	16620	17467	Kolumbija	VA	2846	3084	2878
Meksiko	VA	39386	40302	40633	Meksiko	VA	687	784	883
SAD <sup>1)4)</sup>	VA	135073	136485	137736	SAD	VA	6742	8378	8774
<b>Okeanija</b>					<b>Okeanija</b>				
Australija <sup>1)4)</sup>	VA	9063	9248	9459	Australija	VA	667	637	607
Novi Zeland <sup>1)4)</sup>	VA	1823	1877	1921	Novi Zeland	VA	102	103	94

Podaci se odnose na ukupan broj zaposlenih radnika i službenika.  
Izvor podataka: VA - Anketa o radnoj snazi; DA - Anketa biroa za zapošljavanje; E - Zvanična procena.

<sup>1)</sup> Stanovništvo sa 15 i više godina.

<sup>2)</sup> Uključujući profesionalnu vojsku; bez vojnika na odsluženju obaveznog vojnog roka.

<sup>3)</sup> Uključeni zaposleni u radnjama i vlasnici radnji.

<sup>4)</sup> Uključujući oružane snage.

Podaci se odnose na lica koja nisu u radnom odnosu i koja traže zaposlenje. Izvor podataka:

VA - Anketa o radnoj snazi.

E - Zvanična procena.

FB - Evidencija biroa za zapošljavanje.

## PRIMER:

## Društvena i socijalna zaštita u Srbiji

## USTANOVE ZA SOCIJALNU ZAŠTITU DECE I OMLADINE I ŠTIĆENICI

Izvor: SGS, 2005.	Ustanove				Štićenici u ustanovama			
	ukupno	za decu i omladinu lišenu roditeljskog staranja	za decu i omladinu ometenu u razvoju	za vaspitanje dece i omladine	ukupno	za decu i omladinu lišenu roditeljskog staranja	za decu i omladinu ometenu u razvoju	za vaspitanje dece i omladine
1976	52	12	22	18	5313	1032	3423	858
1986	53	18	20	15	5708	1568	3466	674
1996	52	19	20	13	6165	1716	3843	606
2000 <sup>1)</sup>	46	20	17	9	5261	1598	3362	301
2002	43	19	15	9	5144	1422	3395	327
2004 <sup>2) 3)</sup>	41	20	15	6	4965	1544	3181	240

<sup>1)</sup> Od 2000. bez podataka za Kosovo i Metohiju.

<sup>2)</sup> Prethodni podaci.

<sup>3)</sup> Funkciju ustanova za vaspitanje dece i omladine preuzeli su Centri za socijalni rad, koji suobuhvaćeni redovnim statističkim istraživanjem.

## USTANOVE ZA SOCIJALNU ZAŠTITU ODRASLIH I ŠTIĆENICI

Izvor: SGS, 2005.	Ustanove			Štićenici u ustanovama		
	ukupno	za profesionalnu rehabilitaciju	za smeštaj odraslih i starih lica	ukupno	za profesionalnu rehabilitaciju	za smeštaj odraslih i starih lica
1976	58	23	35	7527	1531	5996
1986	69	26	43	11163	2773	8390
1996	88	41	47	14781	2169	12612
2000 <sup>1)</sup>	78	33	42	13483	1740	11743
2002	78	33	45	13995	1301	12694
2004 <sup>2)</sup>	78	36	42	12931	1235	11696

<sup>1)</sup> Od 2000. bez podataka za Kosovo i Metohiju.

<sup>2)</sup> Prethodni podaci.

## DODATAK NA DECU

Izvor: SGS, 2005.	1966	1980	1980	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Broj korisnika, hilj.	552	288	419	395	291	390	400	265	263
Broj dece, hilj.	1023	645	917	687	504	665	682	489	490

Izvor: Za 1966. god. - Socijalno osiguranje, za period 1980-1991. god. SIZ za neposrednu dečiju zaštitu, od 1992. god. Ministarstvo za rad, boračka i socijalna pitanja od 1997. godine Ministarstvo za brigu o porodici, od 2001. Ministarstvo za socijalna pitanja, a od 2004. godine Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike.

## KOLEKTIVNI UGOVORI

### KOLEKTIVNI UGOVORI

#### 1. DEFINICIJA:

Kolektivni ugovor naziva se opšti pravni okvir kojim se uređuju sva pitanja vezana za radne odnose. Kolektivni ugovor zaključuju sindikati i poslodavci.

#### 2. VRSTE KOLEKTIVNIH UGOVORA:

- a) Opšti: Opšti kolektivni ugovor uređuje prava i obaveze iz radnog odnosa svih radnika zaposlenih u preduzećima u društvenoj, mešovitoj, zadružnoj i privatnoj svojini, kao i prava i obaveze radnika zaposlenih kod privatnih preduzetnika.
- b) Posebni: Posebnim kolektivnim ugovorom uređuju se prava i obaveze iz radnog odnosa u pojedinim delatnostima i oni se odnose na radnike i poslodavce u tim delatnostima.

#### 3. PITANJA KOJA SE UREĐUJU KOLEKTIVNIM UGOVOROM:

- a) uslovi i način zasnivanja radnog odnosa,
- b) stupanje na rad i raspoređivanje radnika,
- c) odmori, radno vreme, zaštita na radu,
- d) minimalne plate i druge naknade i primanja,
- e) materijalna odgovornost radnika, radna disciplina i uslovi pod kojima može prestati radni odnos,
- f) prava i dužnosti radnika i poslodavca u štrajku kao i drugi postupci za mirno rešavanje sporova,
- g) trajanje kolektivnog ugovora.

SPORAZUM O VISINI MINIMALNE ZARADE  
(Objavljen u “Službenom glasniku SR”, br.23 od 16.07.2004.)

Na osnovu člana 84. st. 2. 4. i 5. Zakona o radu (“Službeni glasnik RS”, br. 73/2001), Vlada Republika Srbije, Unija poslodavaca Srbije i Udrženje industrijalaca i preduzetnika Srbije, sindikati: Ujedinjeni granski sindikat “Nezavisnost”, Asocijacija slobodnih i nezavisnih sindikata, Savez samostalnih sindikata Srbije, sporazumno su utvrdili visinu minimalne zarade:

1. Minimalna zarada za mesec jul-december 2004. godine iznosi 35,00 dinara po radnom času, koju zaposleni “nosi kući”, uvećana za porez na dohodak građana na zarade i doprinose koje iz zarade plaća zaposleni, u skladu sa zakonom.

2. Ovaj sporazum objavljuje se u “Službenom glasniku Republike Srbije”.

U Beogradu, 15. jula 2004. godine

Vlada Republike Srbije  
Ministar rada, zapošljavanja i socijalne politike  
Slobodan Lalović, s.r.

Unija poslodavaca  
Mr Ratko Ninković, s.r.

Udruženje industrijalaca i  
preduzetnika Srbije,  
Prof. dr Milorad Josipović, s.r.

Ujedinjeni granski sindikat  
“Nezavisnost”  
Nebojša Savić, s.r.

Asocijacija slobodnih  
i nezavisnih sindikata  
Vidoje Šćepović s.r.

Savez samostalnih  
sindikata Srbije  
Dragan Zarubica, s.r.

## POJAM I VRSTE KAPITALA

### POJAM I VRSTE KAPITALA

#### 1. DEFINICIJA KAPITALA:

Kapital predstavlja, jednostavno rečeno, vrednost koja se oploduje bez obzira na svoj konkretan oblik oplodnje i koji se u svakom trenutku može pretvoriti u gotov novac.

#### 2. NAČIN OPLOĐIVANJA KAPITALA:

Svaki kapital u tržišnoj privredi može da se preobrazi u svoj novčani oblik. Štedni ulog možemo da podignemo sa banke, stan možemo da prodamo i pretvorimo u novac. Međutim, u čistom novčanom obliku kapital se ne oploduje. Zato se on mora što pre pretvoriti u **f i n a n s i j s k i i l i r e a l n i k a p i t a l**.

#### 3. OSNOVNI OBLICI KAPITALA:

- a) Realni kapital (mašine, oprema, postrojenja, zgrade i drugi objekti, reprodukcioni materijal, zalihe poluproizvoda, zalihe gotove a neprodane robe;
- b) Finansijski oblik, koji egzistira u raznim finansijskim instrumentima i koji donosi prihod svom vlasniku:
  - 1) Novčani krediti,
  - 2) Štedni ulozi,
  - 3) Obveznice,
  - 4) Akcije (deonice),
  - 5) Komercijalni zapisi i sl.







## PITANJA ZA VEŽBANJE

1. a) Prema načinu formiranja cene mogu biti:

---

---

b) Cena električne energije u našoj zemlji spada u kategoriju:

- a. Fiksnih cena
- b. Atraktivnih cena

2. a) Postoje dva koncepta inflacije, i to:

---

---

b) Prema jačini ili intenzitetu obezvređivanja novca inflacija može biti:

---

---

c) Iz primera navedenog u ovom praktikumu može se zaključiti da je u našoj zemlji 1993. godine bila \_\_\_\_\_ inflacija.

3. a) Navedite uzroke inflacije:

---

---

---

b) Iz primera navedenog u ovom praktikumu navedite sledeće procenete za 1999. godinu za Japan:

- a. Ekonomski rast \_\_\_\_\_ %
- b. Inflacija \_\_\_\_\_ %
- c. Nezaposlenost \_\_\_\_\_ %



4. a) U januaru 1993. godine u našoj zemlji, dnevna stopa inflacije bila je \_\_\_\_\_ %

b) Prema podacima iz ovog praktikuma, u našoj zemlji poslednja denominacija dinara izvršena je \_\_\_\_\_ godine.

5. a) Navedite definiciju radne snage:

---

---

---

b) Navedite definiciju nezaposlenosti:

---

---

c) Prema podacima iz ovog praktikuma zvanična stopa nezaposlenosti u našoj zemlji u 2002. godini bila je \_\_\_\_\_ %.

6. a) Potrošačka korpa za jul 2004. u Srbiji sadržala je \_\_\_\_\_ artikala.

b) Poslednja tri artikla u potrošačkoj korpi za jul 2004. godine su:

63. \_\_\_\_\_

64. \_\_\_\_\_

65. \_\_\_\_\_

7. Iz podataka navedenih u ovom praktikumu,

a) broj korisnika dodatka na decu 2004. godine bio je: \_\_\_\_\_.

b) broj ustanova koje se odnose na socijalnu zaštitu za 2004. godinu u Srbiji bio je: \_\_\_\_\_.

8. a) Definišite kolektivni ugovor:

---

---



b) Navedite vrste kolektivnih ugovora:

---

---

c) Navedite pitanja koja se regulišu kolektivnim ugovorom:

---

---

---

9. a) Navedite definiciju kapitala:

---

---

b) Navedite osnovne oblike kapitala:

---

---

c) Navedite finansijske oblike kapitala:

---

---

10. Obveznica spada u (zaokružite tačan odgovor):

a) Vlasničke hartije od vrednosti

b) Kreditne hartije od vrednosti

---

Četvrti deo

# Osnovi međunarodne ekonomije

---





## OSNOVNA PITANJA SVETSKOG TRŽIŠTA

### 1. ISTORIJSKI PROCES PODELE RADA:

- a) Prirodna podela rada (po polu i uzrastu u prvobitnoj ljudskoj zajednici);
- b) Podela po delatnostima (odvajanje zemljoradnje od stočarstva – 1500-te god. p.n.e.);
- c) Odvajanje zanatstva od poljoprivrede (u srednjem veku);
- d) Izdvajanje trgovine i banaka u posebne delatnosti (SVETSKA TRG. sred. XVII).
- e) Podela rada na komponente – tehnička podela rada (XIX i XX vek).

### 2. NA MEĐUNARODNOM TRŽIŠTU VAŽI ZAKON SRAZMERNE RASPODELE RADA U MODIFIKOVANOM OBLIKU:

Zbog različitih društvenih i svojinskih odnosa, različitih produktivnosti i rentabilnosti, različitih prirodnih uslova. (Na svetskom tržištu formira se srednja svetska profitna stopa i svetska cena).

### 3. MARKSOVA DEFICIJA SVETSKOG TRŽIŠTA:

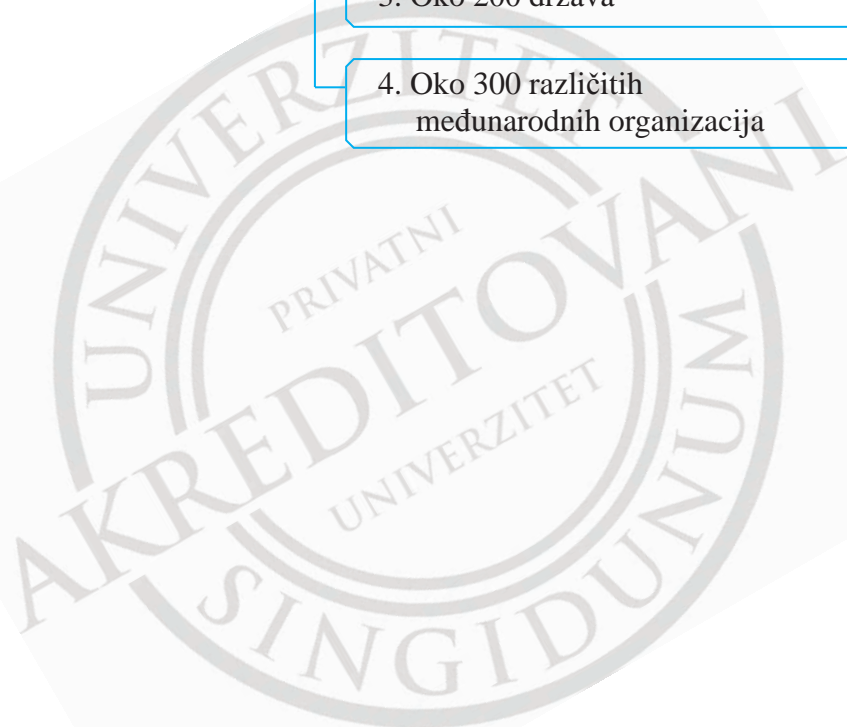
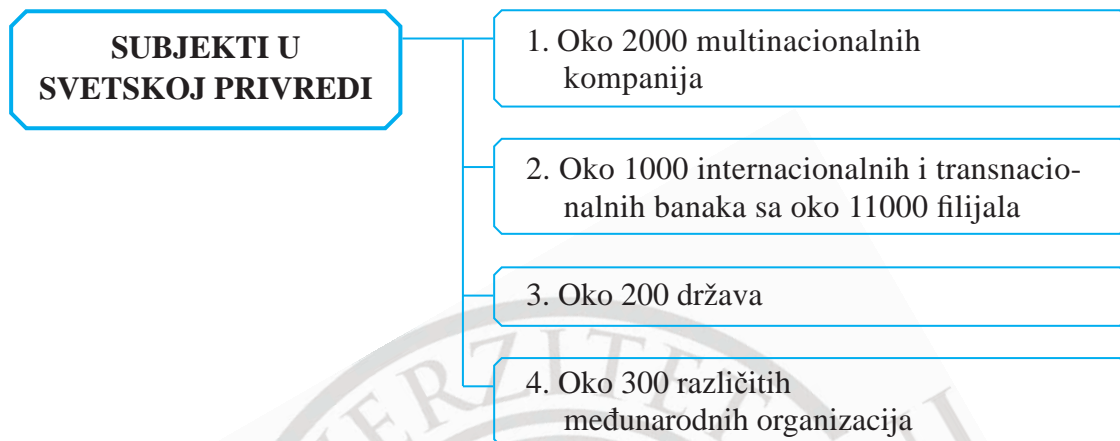
Svetsko tržište deluje kao “Integralna zajednica naroda” i ono je manifestacija činjenice da u međunarodnoj razmeni učestvuju različiti nacionalni organizmi, sa specifičnim proizvodnim mogućnostima, nejednakom intenzivnošću i produktivnošću rada, što dovodi do neekvivalentne razmene na svetskom tržištu.

### 4. REGIONALNA MEĐUNARODNA TRŽIŠTA:

Regionalna tržišta su postala stvarnost, ali i na njima vladaju istovremeno i zakonitosti jedinstvenog svetskog tržišta i određene regionalne specifičnosti (EU, EFTA, NAFTA, ASEAN itd.)

## SUBJEKTI U SVETSKOJ PRIVREDI

### VRSTE SUBJEKATA



## 1. PREDUZEĆA - MONOPOLI I TRANSNACIONALNE KOMPANIJE

### **PREDUZEĆA – MONOPOLI I TRANSNACIONALNE KOMPANIJE**

#### *1. BROJ TRANSNACIONALNIH KOMPANIJA*

U svetskom ekonomskom prostoru danas egzistira preko 2000 multinacionalnih kompanija.

#### *2. POJAVA KRUPNIH MONOPOLA :*

U drugoj polovini XIX i početkom XX veka slobodni kapitalizam prerasta u monopolni kapitalizam. Veliki monopoli prvo nastaju u Engleskoj, Nemačkoj, ali su najveći razvoj doživeli u SAD. Godine 1870. D. Rockefeller osniva prvu kompaniju za proizvodnju nafte Standard Oil Company. Godine 1892. osnovana je General Electric Company, a 1901. United States Steel Corporation.

#### *3. PRVI ANTIMONOPOLSKI ZAKON*

U drugoj polovini XIX veka monopoli su toliko narasli da je već 1890. u SAD donet i prvi antimonopolni zakon tzv. Sherman Anti-Trust-Act. Monopol postoji ukoliko 4 firme kontrolišu preko 50% određene proizvodnje.

#### *4. OBLASTI NAJVEĆE KONCENTRACIJE:*

Koncentracija je postala sve produktivnija i ekonomičnija, a najviše je razvijena u industriji čelika, energetici, saobraćaju, mašinskoj industriji, elektronicima i hemijskoj industriji.

#### *5. NAČINI UKRUPNJAVANJA PRIVREDE:*

Ukrupnjavanje privrede u kapitalizmu počinje od određenih sporazuma o cenama, tržištu, proizvodnji, preko potpune integracije i koncentracije, a najveći oblik udruživanja dosežu transnacionalne i multinacionalne kompanije.



## NAČINI UKRUPNJAVANJA PRIVREDE:

## NAČINI UKRUPNJAVANJA PRIVREDE

1. PUL je (uglavnom privremeni) sporazum više krupnih kapitalista o koordiniranoj akciji, udruživanju određenih interesa u proizvodnji, podeli poslova i funkcija i zajedničkom nastupu na tržište, dogovaranju cena i sl. Svaka članica zadržava potpuni pravni suverenitet. Često se formira zajednička kasa radi pomoći udruženim preduzećima koja zapadnu u krizu po čemu je pul i dobio ime.
2. KARTEL je sporazum između sličnih preduzeća iste grane u cilju monopolske vladavine u proizvodnji i na tržištu, putem sporazuma o podeli rada u proizvodnji, uspostavljanju određene specijalizacije, zajedničkoj prodaji svojih proizvoda ili nabavci sirovina, podeli tržišta, određivanju cena, uslova plaćanja i sl. (slučaj OPEC-a).
3. TRUST je oblik trajnog povezivanja preduzeća kroz fuzije ili akcionarske odnose, obično u okviru iste privredne grane (npr. trust čelika, trust pamuka, trust automobila i sl.). To je čvrst i trajan oblik monopolske organizacije. najčešće, nastaje objedinjavanjem svih preduzeća određene grane koja suštinski gube svoju samostalnost (postaju jedno jedinstveno preduzeće) i prerastaju u potpuno nov udruženi organizacioni oblik. Na čelu trusta često se nalazi kao centralni organ - holding kompanija koja raspolaže kontrolnim paketima akcija niza preduzeća, objedinjavajući ih pod svojim rukovodstvom, obavljajući njihove finansijske poslove i kontrolišući njihovu proizvodnu i tržišnu delatnost.
4. HOLDING KOMPANIJA je preduzeće (grupa) koje raspolaže kontrolnim paketima akcija niza preduzeća, objedinjenih pod jedinstvenim rukovodstvom i većinskim vlasništvom. Mogu biti potpuno nova, postojeća udružena ili postojeća podeljena preduzeća, s tim da nova preduzeća postaju članovi holdinga. Isto kao što se mogu integrisati vertikalno, horizontalno ili konglomeratski, preduzeća se mogu i razdvajati (raslojavati), kako bi se odvojili njihovi dobitnički od gubitničkih delova. Samostalni novi entiteti najčešće se ponovo povezuju u neki širi (veći) oblik povezivanja.
5. KONCERN predstavlja najobuhvatniji oblik monopolske organizacije. On grupiše veći broj preduzeća, često iz raznih proizvodnih grana, koja se udružuju sporazumom u kome se regulišu zajednički interesi, pojedinačno učešće i druga važna pitanja. To je, najčešće, sistem proizvodnih, transportnih, trgovinskih i bankarskih društava objedinjenih pod jedinstvenom upravom.
6. TRANSNACIONALNE I MULTINACIONALNE KOMPANIJE Transnacionalne kompanije formiraju se na bazi kapitala jedne zemlje u većem broju država, a kod multinacionalnih kompanija kapital je vlasništvo subjekata iz većeg broja zemalja.

## PRIMER:

## Vodeće kompanije u svetu u pojedinim sektorima

Prema pisanju lista "Financial Times", a polazeći od kriterijuma integriteta, zatim kompanija sa najviše uspeha u pojedinom sektoru, zatim kompanije koje su ostvarile najviše vrednosti za svoje akcionare, zatim koje su se najbolje odnosile prema ekološkim problemima i koje će imati najveći uticaj na perspektivna tržišta, sačinjena je sledeća lista najuglednijih kompanija u 2002. godini i najperspektivnijih za narednih pet do deset godina, kako sledi:

Ime kompanije	Zemlja	Sektor
1. General Electric	SAD	Elektronika
2. Microsoft	SAD	Informaciona tehnologija
3. IBM	SAD	Informaciona tehnologija
4. Coca Cola	SAD	Hrana i piće
5. Toyota	Japan	Inženjering
6. Sony	Japan	Roba široke potrošnje
7. General Motors	SAD	Inženjering
8. Wal-Mart	SAD	Maloprodaja
9. 3M	SAD	Roba široke potrošnje
10. Dell	SAD	Roba široke potrošnje
11. Procter&Gamble	SAD	Hrana i piće
12. Unilever	Holandija/V.Britanija	Hrana i piće
13. Nestle	Švajcarska	Hrana i piće
14. DaimlerChrysler	Nemačka	Inženjering
15. Citigroup	SAD	Finansijske usluge
16. Dupont	SAD	Energetika/Hemijska ind.
17. BMW	Nemačka	Inženjering
18. Royal Deutch/Shell	Holandija/V. Britanija	Energetika/Hemijska ind.
19. Markes&Spencer	Velika Britanija	Maloprodaja
20. BP	Velika Britanija	Energetika/Hemijska ind.

Izvor: *Financial Times*

Na navedenoj listi nalazi se ukupno 60 kompanija, od kojih je prvih 20 zauzelo mesta kako je napred izloženo.

Lista se objavljuje u časopisu "Finanacial Times" već pet godina na osnovu mišljenja preko 1.000 izvršnih direktora iz preko 20 zemalja širom sveta.

**PRIMER: Lista vodećih 20 najvećih kompanija u svetu po tržišnoj vrednosti**

Prema podacima “Financial Times-a”, objavljenim u maju 2002. godine, a koji sadrže listu 500 najvećih kompanija u svetu prema tržišnoj vrednosti, u prvih dvadeset sa te liste spadaju:

Rang 2002.	Rang 2001.	Kompanija	Zemlja	Tržišna vrednost u mil. USD
1	1	General Electric	SAD	372.089,3
2	5	Microsoft	SAD	326.639,4
3	3	Exxon Mobil	SAD	299.820,4
4	6	Wal - Mart	SAD	273.219,5
5	7	Citigroup	SAD	255.299,4
6	4	Pfizer	SAD	249.020,7
7	9	Intel	SAD	203.838,2
8	15	BP	V. Britanija	200.794,0
9	24	JohnsonJohnson	SAD	197.912,2
10	10	Royal Detch/Schell	Holan./V.Brit.	189.913,1
11	11	American International	SAD	188.464,2
12	18	Intl Business Machines	SAD	179.212,8
13	19	GlaxoSmithKline	V. Britanija	145.378,3
14	16	NTT DoCoMo	Japan	137.811,6
15	13	Merck	SAD	130.767,1
16	22	Coca-Cola	SAD	129.851,2
17	8	Vodafone	V. Britanija	126.535,6
18	17	SBC Communications	SAD	125.499,6
19	21	Verizon Communications	SAD	125.262,9
20	2	Cisco Systems	SAD	123.953,1

Izvor: Financial Times

## 2. MULTINACIONALNE I INTERNACIONALNE BANKE

### MULTINACIONALNE I INTERNACIONALNE BANKE

#### 1. ZNAČENJE POJMOVA:

- a) Internacionalna banka osniva se na bazi kapitala jedne zemlje u većem broju država
- b) Multinacionalna banka - kapital je vlasništvo subjekata iz većeg broja zemalja

#### 2. POČETAK EKSPANZIJE:

Proces koncentracije i multinacionalizacije banaka naročito je izražen u periodu počev od 70-ih godina XX veka

#### 3. DOSTIGNUTI BROJ BANAKA:

Multinacionalizacija bankarskog kapitala odvija se intenzivnije od multinacionalizacije industrijskog i trgovačkog kapitala. Danas u svetu posluje oko 1000 transnacionalnih i multinacionalnih banaka, koje imaju preko 11000 filijala u svetu.

#### 4. OSNOVNO PRAVILO POSLOVANJA:

Višestruko obezbeđivanje svojih interesa

PRIMER:

Najpouzdanije banke u svetu

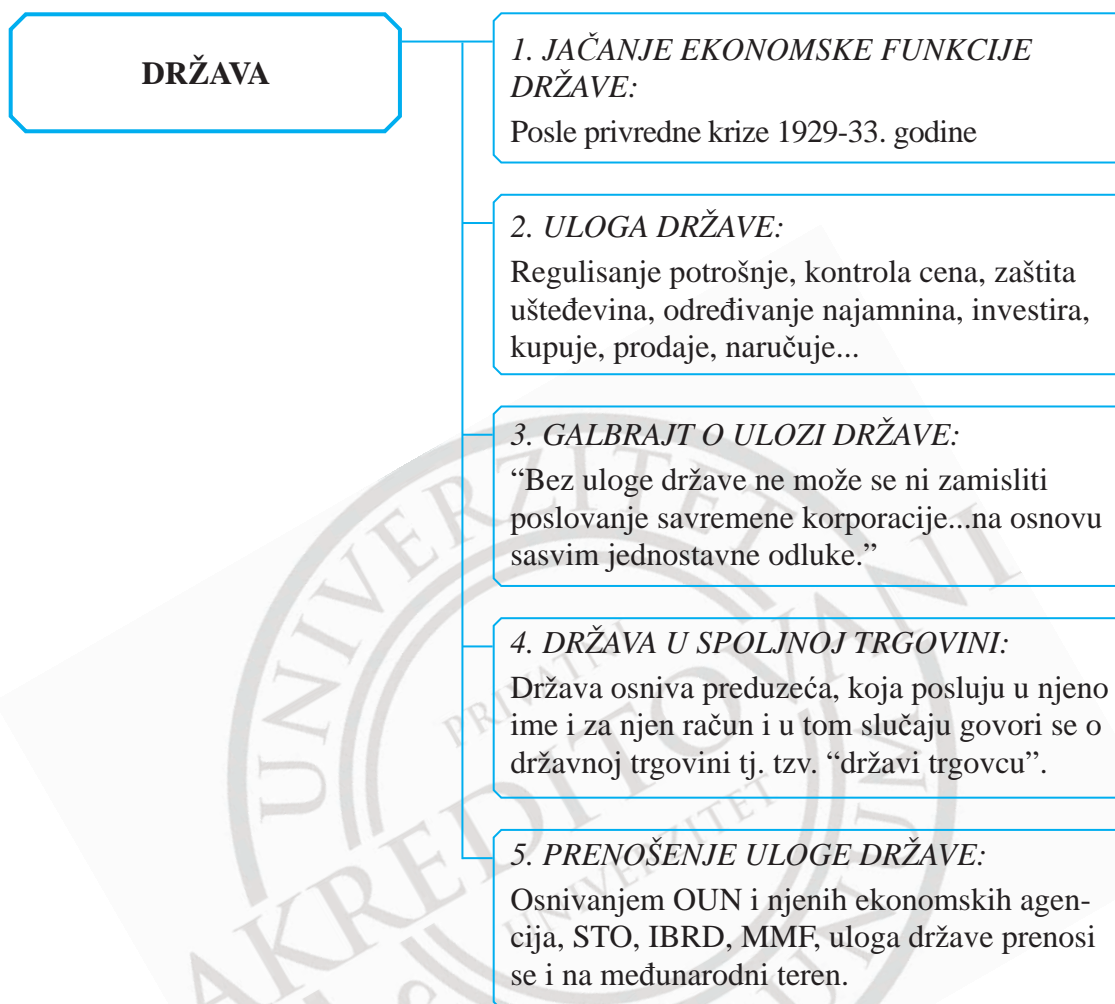
Američki finansijski časopis “Global Finance” objavio je u oktobru 2003. godine listu 50 najpouzdanijih banaka (World’s Safest Banks) na osnovu veličine aktive i ocena kreditnog rejtinga prema mišljenju tri vodeće agencije: Moody’s, Standard & Poor’s i Fitch Ratings. Veličinu aktive procenila je firma Bureau van Dijk, (Bank Scope).

Naziv banke	Moody's	S & P	Fitch	Aktiva u mlrd \$
1. Landesbank Baden/Wurttemberg (Nemačka)	Aaa	AAA	AAA	327,7
2. CDC Ixis (Francuska)	Aaa	AAA	AAA	263,1
3. Bank Nederlandse Gemeenten (Holandija)	Aaa	AAA	AAA	77,2
4. Landwirtschaftliche Rentenbank (Nemačka)	Aaa	AAA	AAA	67,3
5. Rabobank Group (Holandija)	Aaa	AAA	AA+	393,2
6. Kreditanstalt fur Wiederaufbau (Nemačka)	Aaa	AAA	N/R	262,3
7. UBS (Švajcarska)	Aa2	AA+	AAA	851,7
8. Banco Popular Espanol (Španija)	Aa1	AA	AA	44,0
9. Barclays (Velika Britanija)	N/R	AA	AA+	637,8
10. BNP Paribas (Francuska)	Aa2	AA-	AA	745,4
11. Royal Bank of Canada (Kanada)	Aa2	AA-	AA	236,6
12. National Australia Bank (Australija)	Aa3	AA	AA	194,7
13. Credit Agricole (Francuska)	N/R	N/R	AA	609,5
14. Groupe Caisse d'Epargne (Francuska)	N/R	N/R	AA	374,8
15. Dexia (Belgija)	N/R	AA	N/R	368,0
16. Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (Španija)	Aa2	AA-	AA-	288,5
17. Danske Bank (Danska)	Aa2	AA-	AA-	247,3
18. UniCredito Italiano (Italija)	Aa2	AA-	AA-	223,9
19. Commonwealth Bank of Australia (Australija)	Aa3	AA-	AA	133,9
20. Norddeutsche Landesbank Luxembourg	Aa2	N/R	N/R	25,6
21. HBOS (Velika Britanija)	N/R	AA-	AA	512,1
22. State Street Corporation (SAD)	N/R	AA-	AA	85,8
23. Deutsche Bank (Nemačka)	Aa3	AA-	AA-	795,7
24. ABN AMRO Holding (Holandija)	Aa3	AA-	AA-	583,5
25. Societe Generale (Francuska)	Aa3	AA-	AA-	526,0
26. Abbey National (Velika Britanija)	Aa3	AA-	AA-	284,1
27. DePfa Deutsche Pfandbrief Bank (Nemačka)	Aa3	AA-	AA-	159,4
28. Bank of Montreal (Kanada)	Aa3	AA-	AA-	157,8
29. Svenska Handelsbanken (Švedska)	Aa2	A+	AA-	140,9
30. Caja de Ahorros y Pensiones de Barcelona	Aa2	A+	AA-	107,6
31. Westpac Banking Corporation (Australija)	Aa3	AA-	AA-	101,3
32. Australia and New Zealand Banking Group	Aa3	AA-	AA-	92,1
33. Caja Madrid (Španija)	Aa2	A+	AA-	74,0
34. Royal Bank of Scotland Group (Velika Britanija)	N/R	A+	AA-	649,4
35. Bank of Nova Scotia (Kanada)	N/R	A+	AA-	349,3
36. San Paolo IMItaly (Italija)	Aa3	A+	AA-	209,2
37. Bank of Nova Scotia (Kanada)	Aa3	A+	AA-	184,7
38. Toronto Dominion Bank (Kanada)	Aa3	A+	AA-	173,4
39. Canadian Imperial Bank of Commerce (Kanada)	Aa3	A+	AA-	170,9
40. Nationwide Building Society (Velika Britanija)	Aa3	A+	AA-	132,6
41. Bank of Ireland (Irska)	Aa3	A+	AA-	90,8
42. Fifth Third Bancorp (SAD)	N/R	AA-	AA-	80,9
43. Caixa Geral de Depositos (Portugal)	Aa3	A+	AA-	69,9
44. United Overseas Bank Limited (Singapur)	Aa2	A+	A+	61,9
45. Northern Trust Corporation (SAD)	N/R	AA-	AA-	39,5
46. Citigroup (SAD)	N/R	AA-	N/R	1.097,2
47. Fortis (Belgija)	N/R	N/R	AA-	502,9
48. Groupe Banques Populaires (Francuska)	N/R	N/R	AA-	231,7
49. Depfa Bank (Irska)	N/R	AA-	N/R	146,5
50. Allied Irish Banks (Irska)	Aa3	A	AA-	87,8

N/R - nema rejting

Izvor: Global Finance

### 3. DRŽAVA



## MEĐUNARODNE EKONOMSKE TRANSAKCIJE

### MEĐUNARODNE EKONOMSKE TRANSAKCIJE

1. MEĐUNARODNO KRETANJE ROBE  
(uključujući međunarodnu dugoročnu  
proizvodnu kooperaciju)

2. MEĐUNARODNO KRETANJE USLUGA

3. MEĐUNARODNA MIGRACIJA RADNE  
SNAGE

4. MEĐUNARODNO KRETANJE NOVCA  
I KAPITALA, UKLJUČIV I DIREKTNA  
ULAGANJA

5. MEĐUNARODNI TRANSFER  
TEHNOLOGIJE, UKLJUČIVŠI I POSLOV-  
NO-TEHNIČKU SARADNJU

PRIMER:

Izvoz i uvoz 2001 - 2003. (u mil. USD)

Izvor: SGS, 2005.	Uvoz			Izvoz		
	2001	2002	2003	2001	2002	2003
<b>CEO SVET</b>	<b>5988379</b>	<b>6198503</b>	<b>7193031</b>	<b>50371930</b>	<b>6080243</b>	<b>7027245</b>
<b>Evropa</b>						
Austrija (S)	70461	72881	88265	66671	70891	87567
Belgija - Luksemburg (S)	178715	198125	234825	190361	215877	255115
Bosna i Hercegovina (S)	3342	3911	4776	1031	1015	1372
Bugarska (S)	7263	7987	10887	5115	5749	7540
Velika Britanija (O)	320956	335458	380821	267357	276315	304268
Grčka (S)	29928	31164	44375	9483	10315	13195
Danska (S)	44132	48890	56227	51077	56308	65280
Irska (O)	51304	51508	53315	83020	87498	92430
Italija (S)	236128	246613	292329	244253	254219	293549
Mađarska (S)	33724	37787	47602	30530	34512	2532
Makedonija (S)	1694	1995	2300	1158	1116	1363
Nemačka (S)	486053	492112	601828	571460	612857	751517
Norveška (O)	32954	34889	39284	59193	59576	67103
Poljska (S)	50378	55141	68153	36159	41032	53699
Portugalija (S)	39442	38326	40843	24449	25536	30714
Rumunija (S)	15561	17862	24003	11391	13876	17619
Ruska Federacija (O)	41879	46161	52449	99955	106705	126048
Slovenija (S)	10148	10933	13854	9252	10357	12767
Srbija i Crna Gora (S)	4837	6857	8675	1903	3241	3970
Finska (O)	32114	33642	41600	42802	44671	52513
Francuska (S)	301979	311149	369621	297197	311994	365649
Holandija (S)	194925	193784	232875	216117	222406	258924
Hrvatska (S)	9147	10714	14209	4666	4899	6187
Češka Republika (S)	36473	40736	51245	33399	38488	48715
Švajcarska (S)	77086	79129	92014	78126	83922	97165
Švedska (O)	63482	66717	82717	75789	81298	101231
Španija (S)	153634	163575	208553	115175	123563	156024
<b>Azija</b>						
Izrael (S)	35449	35517	36282	29048	29347	31577
Indija (O)	50391	56495	71239	43352	49232	57086
Indonezija (S)	31010	31289	32610	56447	58120	61058
Japan (O)	349189	337209	383085	403616	416730	471999
Kina (O)	243553	295171	413062	266098	325591	437899
Malezija (O)	73867	79868	81949	88006	93264	99370
Mianmar (O)	2877	2348	2092	2382	3046	2485
Pakistan (O)	10192	11227	13038	9238	9908	11930
Turska (S)	41399	49663	65637	31334	34561	46576
Šri Lanka (O)	5962	6105	6672	4815	4699	5125



Izvor: SGS, 2005.	Uvoz			Izvoz		
	2001	2002	2003	2001	2002	2003
<b>Afrika</b>						
Egipat (S)	12756	12552	11170	4128	4708	6327
Južna Afrika (O)	27421	28261	39649	28439	28713	35032
Maroko (S)	11037	11868		7144	7848	
Tunis (O)	9529	9526	10910	6631	6874	8027
<b>Severna i Srednja Amerika</b>						
Kanada (O)	221757	221961	239083	259857	252408	272696
Meksiko (O)	168276	168679	170490	158547	160682	165396
SAD (O)	1179180	1202430	1305410	730803	693860	723805
<b>Južna Amerika</b>						
Argentina (S)	20320	8990	13833	26543	25709	29375
Brazil (O)	58351	49603	50697	58223	60362	73084
Venecuela (O)	18263	12737	9251	25219	25831	24237
Peru (S)	7273	7440	8244	7013	7723	8986
Čile (S)	17832	17196	19413	18272	18177	21046
Urugvaj (S)	3061	1964	2190	2060	1861	2198
<b>Okeanija</b>						
Australija (O)	63890	72693	89090	63389	65036	71548
Novi Zeland (O)	13308	15047	18557	13730	14380	16498

Promet robe u carinskom području, odnosno iz carinskog područja zemlje na koju se podaci odnose. Opšta trgovina (O) obuhvata i robu uvezenu u carinska skladišta i ponovno izvezenu, a da nije puštena za domaću potrošnju, dok specijalna trgovina (S) ne obuhvata ovu robu. Nije obuhvaćena roba u tranzitu. Vrednost robe se određuje, uglavnom, prema obračunskoj vrednosti, koja kod izvoza predstavlja vrednost robe na granici zemlje izvoznika (izvozne cene FOB), a kod uvoza vrednosti robe na granici zemlje uvoznika (uvozne cene CIF).

**PRIMER:**

**Devizni kursevi**

(stanje krajem godine, vrednost u USD u nacionalnoj valuti)

Izvor: SGS, 2005.	Valuta	1999	2000	2001	2002	2003
<b>Evropa</b>						
Albanija	lek	135,12	142,64	136,55	133,74	...
Austrija <sup>1)</sup>	euro	1,00	1,07	1,13	0,95	0,79
Belgija <sup>1)</sup>	euro	1,00	1,07	1,13	0,95	0,79
Bugarska	lev	1,95	2,10	2,22	1,89	1,55
Velika Britanija	funta	0,62	0,67	0,69	0,62	0,56
Grčka	euro	328,44	365,62	1,13	0,95	0,79
Danska	kruna	7,40	8,02	8,41	7,08	5,96
Irska	euro	1,00	1,07	1,13	0,95	0,79
Italija	euro	1,00	1,07	1,13	0,95	0,79
Mađarska <sup>1)</sup>	forinta	252,52	284,73	279,03	225,16	207,92
Makedonija	denar	60,34	66,33	69,17	58,60	...
Nemačka	euro	1,00	1,07	1,13	0,95	0,79
Norveška <sup>1)</sup>	kruna	8,04	8,85	9,01	6,97	6,68
Poljska	zlot	4,15	4,14	3,99	3,84	3,74
Portugalija	euro	1,00	1,07	1,13	0,95	0,79
Rumunija	lej	18255,00	25926,00	31597,00	33500,00	32595,00
Ruska Federacija <sup>1)</sup>	rublja	27,00	28,16	30,14	31,78	29,45
Slovačka	kruna	42,27	47,39	48,78	40,04	32,98
Slovenija	tolar	196,77	227,38	250,95	221,07	189,37
<i>Srbija i Crna Gora</i> <sup>2)</sup>	<i>dinar</i>	<i>11,18</i>	<i>70,00</i>	<i>68,26</i>	<i>60,80</i>	<i>56,33</i>
Finska <sup>1)</sup>	euro	1,00	1,07	1,13	0,95	0,79
Francuska	euro	1,00	1,07	1,13	0,95	0,79
Holandija	euro	1,00	1,07	1,13	0,95	0,79
Hrvatska <sup>1)</sup>	kuna	7,65	8,16	8,36	7,15	...
Češka, Rep. <sup>1)</sup>	kruna	35,98	37,81	36,26	30,14	25,65
Švajcarska	frank	1,60	1,64	1,68	1,39	1,24
Švedska <sup>1)</sup>	kruna	8,53	9,54	10,67	8,83	7,28
Španija	euro	1,00	1,07	1,13	0,95	0,79
<b>Azija</b>						
Vijetnam	dong	14028,00	14514,00	15084,00	15403,00	...
Izrael	šekel novi	4,15	4,4	4,42	4,74	4,38
Indija	rupija	43,49	46,75	48,18	48,03	45,61
Iran <sup>1)</sup>	rijal	1752,29	2262,93	1750,95	7951,98	272,11
Japan	jen	102,50	114,90	131,80	107,10	107,10
Kina	juan	8,28	8,28	8,28	8,28	8,28
Koreja, Rep.	von	1138,00	1264,50	1313,50	1186,20	1192,60
Liban	funta	1507,50	1507,50	1507,50	1507,50	1507,50
Mianmar	kijat	6,27	6,45	6,68	6,40	...
Mongolija	tugrik	1072,37	1097,00	1102,00	1125,00	...
Pakistan	rupija	51,78	58,03	60,86	58,53	57,22

Izvor: SGS, 2005.	Valuta	1999	2000	2001	2002	2003
Sirija	funta	11,23	11,23	11,23	11,23	11,23
Tajland <sup>1)</sup>	bat	37,47	43,27	44,22	43,15	39,59
Turska	lira	541400,00	673385,00	1450130,00	1643700,00	1396640,00
Filipini	pezos	40,31	50,00	51,40	53,10	55,57
Šri Lanka	rupija	72,12	82,58	93,16	96,73	
<b>Afrika</b>						
Alžir <sup>1)</sup>	dinar	69,31	75,43	77,82	79,72	72,61
Gana	ced	3535,14	7047,65	7321,94	8438,82	...
Egipat	funta	3,41	3,69	4,49	4,50	6,15
Južna Afrika	rand	6,15	7,57	12,13	8,64	6,64
Maroko <sup>1)</sup>	dirham	10,09	10,62	11,56	10,17	8,75
Tunis	dinar	1,25	1,39	1,47	1,33	1,21
<b>Severna i Srednja Amerika</b>						
Gvatemala	kvecal	7,82	7,73	8,00	7,81	...
Kanada	dolar	1,44	1,50	1,59	1,58	1,29
Kostarika	kolon	298,19	318,02	341,67	378,72	...
Kuba <sup>3)</sup>	pezos	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Meksiko	novi pezos	9,51	9,57	9,14	10,31	11,24
<b>Južna Amerika</b>						
Argentina <sup>1)</sup>	pezos	1,00	1,00	1,00	3,32	2,91
Bolivija	bolivianos	5,99	6,39	6,82	7,49	7,83
Brazil	rial	1,79	1,95	2,32	3,53	2,89
Venecuela <sup>1)</sup>	bolivar	648,25	669,75	763,00	1401,25	1 598,00
Ekvador	sukre	20243,00	25000,00	25000,00	25000,00	...
Kolumbija	pezos	1873,77	2187,02	2301,33	2864,79	2780,82
Paragvaj	gvarani	3328,86	3526,90	4682,00	7103,59	6114,96
Peru	novi sol	3,51	3,513	3,44	3,51	3,46
Urugvaj	pezos	11,62	12,52	14,77	27,20	...
Čile	pezos	530,07	572,68	656,20	712,38	599,42
<b>Okeanija</b>						
Australija	dolar	1,53	1,81	1,96	1,77	1,33
Novi Zeland	dolar	1,92	2,27	2,41	1,90	1,53

Ukoliko nije drugačije označeno, podaci se odnose na srednji tržišni (prosečni prodajni i kupovni) kurs, stanje krajem godine.

<sup>1)</sup> Zvanični kurs.

<sup>2)</sup> Izvor: Narodna Banka Srbije.

<sup>3)</sup> Odnosi se na nekomercijalne stope, koje su izvedene iz operacionog kursa za potrebe programa UN.

**PRIMER:**

**Međunarodno kretanje kapitala**

Oko 75% ukupnih tokova međunarodnog kapitala plasira se između razvijenih zemalja, a 90% kapitala potiče iz ovih zemalja (misli se na zemlje OECD). Oko 22% plasmana odnosi se na zemlje u razvoju (u koje spada i Kina), svega 3% kapitala odlazi u zemlje u tranziciji.

U periodu od 1990. do 1997. godine iz zemalja OECD je odliveno ukupno 2.640 mlrd USD kapitala, ali je od toga u zemljama OECD završilo 1.929 mlrd USD, a izvan zemalja OECD završilo je samo oko 711 mlrd USD.

Evo kako je tekao priliv i odliv kapitala u okviru i izvan zemalja OECD u navedenom periodu:

u mlrd USD

Zemlja	Priliv	Odliv
1. SAD	605	662
2. V. Britanija	240	364
3. Francuska	178	257
4. Belg/Luks.	106	80
5. Holandija	101	180
6. Španija	84	51
7. Meksiko	69	0
8. Švedska	68	80
9. Kanada	67	94
10. Nemačka	60	319
11. Australija	56	28
12. Italija	31	72
13. Grčka	27	0
14. Danska	24	25
15. Poljska	23	0,4
16. Švajcarska	22	84
17. Norveška	20	23
18. Novi Zeland	20	4
19. Austrija	19	16
20. Finska	19	38
21. Mađarska	17	1
22. Portugal	16	8
23. Koreja	16	25
24. Japan	14	228
25. Irska	10	0
26. Češka	10	0,5
27. Turska	7	1,4
28. Island	0,3	0,3
<b>OECD</b>	<b>1.929,3</b>	<b>2.640,0</b>
<b>Odliv izvan zemalja OECD</b>	<b>711,0</b>	

Izvor: OECD

PRIMER:

Zemlje najveći neto izvoznici kapitala

Zemlja	u mlrd USD
1. Nemačka	258
2. Japan	214
3. V. Britanija	124
4. Holandija	80
5. Francuska	80
6. Švajcarska	62
7. S A D	58
8. Italija	40
9. Kanada	27
10. Finska	19
11. Švedska	12
12. Koreja	9
13. Norveška	3

Izvor: OECD

Iz navedenih podataka može se zaključiti da su zemlje članice OECD-a imale veći priliv od odliva kapitala u navedenom periodu.

Ovo je najbolji putokaz iz kojih zemalja treba očekivati priliv stranog kapitala, ukoliko se ukaže prilika za vođenje pregovora sa poslovnim partnerima iz navedenih petnaestak zemalja OECD-a.

Najveći priliv kapitala u posmatranom periodu imale su sledeće zemlje članice OECD-a, i to: Meksiko (69 mlrd), Španija (33 mlrd), Australija (28 mlrd), Grčka (27 mlrd), Belg/Luks. (26 mlrd), Poljska (23 mlrd), Mađarska (16 mlrd) i N. Zeland (15 mlrd).

ZEMLJE SA NAJVEĆIM BDP U 2004. GODINI

– 20 najvećih (u mlrd. dolara) –

Zemlja	BDP	Zemlja	BDP
1. SAD (1)	11.668	11. J. Koreja (11)	680
2. Japan (2)	4.623	12. Meksiko (10)	676
3. Nemačka (3)	2.714	13. Australija (13)	631
4. V. Britanija (4)	2.141	14. Brazil (15)	605
5. Francuska (5)	2.003	15. Rusija (16)	582
6. Italija (6)	1.672	16. Holandija (14)	577
7. Kina (7)	1.649	17. Švajcarska (17)	359
8. Španija (9)	991	18. Belgija (18)	350
9. Kanada (8)	980	19. Švedska (19)	346
10. Indija (12)	692	20. Turska (21)	302

u zagradi je plasman 2003. godine

u zagradi je plasman 2003. godine

Izvor: Svetska banka

**MEĐUNARODNI TRANSFER TEHNOLOGIJE****MEĐUNARODNI TRANSFER TEHNOLOGIJE****1. EFEKTI TEHNIČKO - TEHNOLOŠKOG PROGRESA:**

- a) Povećanje efikasnosti proizvodnje i olakšava ljudski rad;
- b) Širi društvene potrebe;
- c) Ujedinjuje proizvođače i privredne grane u jedan tehnološki sistem u cilju ukupnog progressa zemlje;
- d) Podstiče i povećava izvoz.

**2. NAPREDOVANJE POSLEDNJIH 200 GODINA.**

Čovečanstvo je poslednjih 200 godina više napredovalo nego za svih prethodnih 10.000 godina.

**3. TEHNOLOŠKE REVOLUCIJE:**

- 1) PRVA TEHNOLOŠKA REVOLUCIJA - pojava pare parne mašine
- 2) DRUGA TEHNOLOŠKA REVOLUCIJA - umesto manufakture nastaje moderna fabrika za industrijsku proizvodnju potrošnih dobara (industrijska revolucija, nastaje krajem XIX i početkom XX veka);
  - Masovna upotreba Tesline trofazne struje;
  - Napredak hemije, elektrotehnike, lasera;
  - Novi izvori energije (atomska);
- 3) TREĆA INDUSTRIJSKA REVOLUCIJA:
  - Vraća intelektualnu dimenziju ljudskom radu;
  - Počev od 1970-ih godina pojavljuje se informacija - faktor proizvodnje;
  - Pojava računara - "informatička revolucija";
  - Razvija se robotika i mikroelektronika;
  - Razvoj softvera ("veštačke inteligencije");
  - Atomska i solarna energija, genetski inženjering, silicijum, telekomunikacije, sateliti, osvajanje svemira, itd.

**4. TRI OBLIKA TRANSFERA TEHNOLOGIJE:**

- a) Kupovina tzv. tehnoloških prava (patenti, licence);
- b) Proizvodno - tehnička dokumenta (modeli, uzorci, marka);
- c) Znanje i iskustvo (know-how).

**5. NAJVEĆI IZVOZNICI: SAD, JAPAN, EU.****6. SVETSKA ORGANIZACIJA ZA INTELEKTUALNU SVOJINU – WIPO**

WIPO je specijalizovana agencija UN – vrši poslove na međunarodnom planu koji se odnose na **autorsko i njemu srodna prava, kao i pravo industrijske svojine.**

## UTICAJ SPOLJNE TRGOVINE NA MAKROEKONOMSKA KRETANJA U ZEMLJI

### UTICAJ SPOLJNE TRGOVINE NA MAKROEKONOMSKA KRETANJA U ZEMLJI

#### 1. OSNOVNA KARAKTERISTIKA SAVREMENE TRŽIŠNE PRIVREDE:

Je u tome što je razmena robe, usluga i faktora proizvodnje prepuštena inicijativi privatnog kapitala, na tržištu na kome deluje zakon ponude i tražnje, uz odgovarajući uticaj monopola i države.

#### 2. DILEMA LIBERALIZAM ILI PROTEKCIONIZAM:

- Većina teoretičara smatra da država treba da pomogne mladoj privredi dok ne bude u stanju da se suprostavi oštroj konkurenciji;
- U savremenim uslovima ne može da postoji ni “čist liberalizam” ni “čist protekcionizam”.
- Najopasnije je ako protekcionizam primenjuju najrazvijenije zemlje

#### 3. UTICAJ SPOLJ. TRGOV. NA DOHODAK, CENE, ZAPOSLENOST I PLATNI BILANS:

- Utican na dohodak meri se odnosom izvoz-uvoz, kako za preduzeće, tako i za državu;
- Uticaj na cene zavisi od stanja platnog bilansa, ako je uravnotežen onda je neutralan;
- Uticaj na zaposlenost, zavisi od učešća svake zemlje u određenoj privrednoj grani;
- Uticaj na platni bilans je u direktnoj srazmeri sa odnosom izvoz-uvoz najbolje da je uravnotežen.

#### 4. DEFINICIJA OTVORENOSTI NACIONALNE PRIVREDE PREMA SVETSKOM TRŽIŠTU:

- Meri se stepenom uključenosti zemlje u međunarodnu podelu rada;
- Zavisi od stepena samodovoljnosti (npr. SAD, itd);
- Zavisi i od monokulturnosti (npr. nafta, kafa i sl).

#### 5. AGRGATNA TRAŽNJA, IZVOZ I UVOZ:

- Bilans može biti: aktivan, pasivan ili uravnotežen;
- Razlika između izvoza i uvoza zove se neto izvoz;
- Neto izvoz = Društ. proizvod – Domaća potrošnja;
- Jednakost: Odliv kupovne snage = Priliv kupovne snage;
- Jednakost: Kapitalni račun = Budžet. rač + Plat. bil.

PRIMER:

**Spoljnotrgovinski i platni bilans Srbije**

BILANS ROBNE RAZMENE SA INOSTRANSTVOM

Izvor: SGS, 2005.	Vrednost, mil. din. <sup>1)</sup>		Vrednost, mil. EUR		Vrednost mil. USD		Saldo trgovinskog bilansa	
	izvoz	uvoz	izvoz	uvoz	izvoz	uvoz	izvoz minus uvoz, mil. USD	izvoz, % uvoza
1990 <sup>2)</sup>	8871	11432			5453	7044	-1591	77,4
1991	7454	8581			4506	5212	-706	86,5
1992	3797	5708			2852	3412	-560	83,6
1996 <sup>3)</sup>	9533	19024	1530	3052	1918	3826	-1908	50,1
1997	14467	25696	2238	3986	2531	4503	-1972	56,2
1998	25121	41340	2393	3968	2723	4475	-1752	60,8
1999 <sup>4)</sup>	14905	31610	1270	2694	1369	2881	-1512	47,5
2000	25172	53528	1681	3618	1558	3340	-1782	46,6
2001	112773	282691	1896	4763	1721	4261	-2540	40,3
2002	133059	359139	2192	52075	2075	5614	-3539	36,9
2003	158782	429503	2442	6589	2756	7477	-4721	36,9
2004 <sup>5)</sup>	207035	629838	298382	8623	3562983	10753	-7230	32,8

<sup>1)</sup> Prema tekućim kursovima. Vidi metodološka objašnjenja "Spoljna trgovina".

<sup>2)</sup> Od 1990. godine uključen je izvoz/uvoz, na osnovu dorade, prerade i obrade.

<sup>3)</sup> Počev od 1996. godine do 2003. Savezni zavod za statistiku, u saradnji sa Saveznom upravom carina, na osnovu dodatne carinske dokumentacije, ponovo je obezbedio statističke podatke o izvozu i uvozu robe, radi obrade, dorade i prerade po tzv. bruto principu.

<sup>4)</sup> Od 1999. godine bez podataka za Kosovo i Metohiju.

<sup>5)</sup> Od 2004. primenjuje se jedinstvena carinska isprava koja je harmonizovana sa standardima EU.

SPOLJNOTRGOVINSKA ROBNA RAZMENA,  
PO ODABRANIM VRSTAMA SPOLJNOTRGOVINSKOG POSLA

Vrednost, mil.

Izvor: SGS, 2005.	Kupoprodaja				Kompezacioni poslovi				Oplemenjivanje			
	izvoz		uvoz		izvoz		uvoz		izvoz		uvoz	
	din. <sup>1)</sup>	USD	din. <sup>1)</sup>	USD	din. <sup>1)</sup>	USD	din. <sup>1)</sup>	USD	din. <sup>1)</sup>	USD	din. <sup>1)</sup>	USD
1991 <sup>2)</sup>	4227	3539	6129	3757	387	216	338	186	666	1032	727	627
1992	1869	2684	4026	2329	734	538	3853	385	302	473	318	238
1996 <sup>3)</sup>	5954	1449	14068	2828	1887	380	1843	372	1429	287	2051	383
1997	9433	1198	19730	3445	2299	402	2359	425	2480	440	2941	482
1998	16248	1644	33329	3575	2889	309	1634	208	5018	578	5295	532
1999 <sup>4)</sup>	9772	1733	24250	2210	1843	168	3085	281	2485	234	2130	171
2000	15345	893	40512	2506	4615	297	3424	241	3954	283	5301	292
2001	70424	896	229825	3466	10263	156	5488	84	24176	383	25269	336
2002	88642	1383	177200	4796	7343	113	4857	76	28073	438	22878	358
2003	100941	1754	366500	6379	2410	42	2640	46	45162	782	31102	542
2004	171669	2920	572550	9773	2088	36	1877	32	11927	203	15922	271

<sup>1)</sup> Prema tekućim kursovima. Vidi metodološka objašnjenja "Spoljna trgovina".

<sup>2)</sup> Od 1991. godine uključen je izvoz/uvoz, na osnovu dorade, prerade i obrade.

<sup>3)</sup> Počev od 1996. godine Savezni zavod za statistiku, u saradnji sa Saveznom upravom carina, na osnovu dodatne carinske dokumentacije, ponovo je obezbedio statističke podatke o izvozu i uvozu robe, radi obrade, dorade i prerade po tzv. bruto principu.

<sup>4)</sup> Od 1999. godine bez podataka za Kosovo i Metohiju.

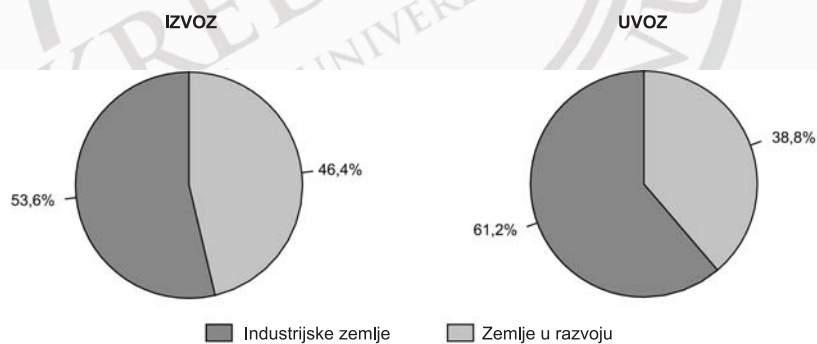


IZVOZ I UVOZ ROBE,  
PO EKONOMSKIM ZONAMA ZEMALJA, 2002-2004.

Izvor: SGS, 2005.	izvoz			uvoz		
	2002	2003	2004	2002	2003	2004
<b>Vrednost, u mil. din.<sup>1)</sup></b>						
<b>Ukupno</b>	<b>133059</b>	<b>158782</b>	<b>207035</b>	<b>359139</b>	<b>429503</b>	<b>629838</b>
<b>Industrijske zemlje</b>	<b>126732</b>	<b>80704</b>	<b>110923</b>	<b>336594</b>	<b>265756</b>	<b>385465</b>
EU	58117	78025	106583	152713	235501	341935
EFTA	1310	1243	1375	7747	9883	10739
Ostale industrijske zemlje	67305	1436	2965	176134	20372	32791
<b>Zemlje u razvoju</b>	<b>6327</b>	<b>78078</b>	<b>96112</b>	<b>22545</b>	<b>163747</b>	<b>244373</b>
<b>Vrednost, u mil. USD</b>						
<b>Ukupno</b>	<b>2075</b>	<b>2756</b>	<b>3523</b>	<b>5614</b>	<b>7477</b>	<b>10753</b>
<b>Industrijske zemlje</b>	<b>1192</b>	<b>1399</b>	<b>1888</b>	<b>3450</b>	<b>4628</b>	<b>6581</b>
EU	1149	1352	1814	3110	4102	5836
EFTA	21	22	23	121	171	184
Ostale industrijske zemlje	22	25	51	219	355	561
<b>Zemlje u razvoju</b>	<b>883</b>	<b>1357</b>	<b>1635</b>	<b>2164</b>	<b>2848</b>	<b>4172</b>

<sup>1)</sup> Vrednosti su date u dinarima, po tekućim kursovima.

Struktura robne razmene po razvijenosti zemalja, 2004



Zemlje sa najvećim učešćem u uvozu u izvozu, 2004



PLATNI BILANS, 2000 - 2005.

- u mil. SAD dolara

Izvor: SGS, 2005.

OSNOV	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2001-05
<b>I. TEKUĆE TRANSAKCIJE - SALDO</b>	<b>-153</b>	<b>-317</b>	<b>-1,270</b>	<b>-1,539</b>	<b>-2,827</b>	<b>-2,088</b>	<b>-8,040</b>
<i>(procenat od GDP)</i>	<i>-1.9</i>	<i>-3.0</i>	<i>-8.9</i>	<i>-8.1</i>	<i>-12.6</i>	<i>-8.5</i>	<i>-8.9</i>
<b>I. TEKUĆE TRANS. BEZ ZVAN. POMOĆI - SALDO</b>	<b>-424</b>	<b>-908</b>	<b>-1,766</b>	<b>-2,015</b>	<b>-3,302</b>	<b>-2,418</b>	<b>-10,408</b>
<i>(procenat od GDP)</i>	<i>-5.3</i>	<i>-8.5</i>	<i>-12.4</i>	<i>-10.7</i>	<i>-14.7</i>	<i>-9.8</i>	<i>-11.5</i>
<b>1. Saldo robne razmene (1.1-1.2.)</b>	<b>-1,582</b>	<b>-2,308</b>	<b>-3,228</b>	<b>-4,306</b>	<b>-6,643</b>	<b>-5,563</b>	<b>-22,049</b>
1.1. Izvoz robe, f.o.b.	1,645	1,821	2,212	2,935	3,726	4,647	15,341
1.1.1. Registrovan	1,558	1,721	2,075	2,755	3,523	4,553	14,627
1.1.2. Neregistrovano	87	100	137	180	250	138	805
1.1.3. Prilagodavanje za obuhvat					-47	-44	-91
1.2. Uvoz robe, f.o.b.	-3,227	-4,129	-5,440	-7,241	-10,369	-10,210	-37,390
1.2. Uvoz robe, c.i.f.	-3,330	-4,261	-5,614	-7,473	-10,701	-10,537	-38,586
1.2.1. Registrovan	-3,330	-4,261	-5,614	-7,473	-10,753	-10,576	-38,677
1.2.1.1. Reprodukција	-2,331	-2,852	-3,404	-4,241	-6,048	-6,574	-23,119
1.2.1.2. Oprema	-532	-672	-1,132	-1,452	-2,232	-1,759	-7,247
1.2.1.3. Široka potrošnja	-467	-737	-1,078	-1,780	-2,473	-2,243	-8,311
1.2.2. Prilagodavanje za obuhvat					52	39	91
<b>2. Saldo usluga (2.1.-2.2.)</b>	<b>141</b>	<b>244</b>	<b>130</b>	<b>210</b>	<b>187</b>	<b>17</b>	<b>790</b>
2.1. Prihodi	421	614	749	1,023	1,455	1,617	5,458
2.1.1. Turizam	28	43	79	161	220	305	808
2.1.2. Saobraćaj	103	138	188	236	312	360	1,234
2.1.3. Komunikacije	52	98	68	71	138	94	469
2.1.4. Investicioni radovi	32	54	66	91	147	129	487
2.1.5. Ostalo	116	156	183	285	354	508	1,486
2.1.6. Neregistrovano	90	125	165	179	284	221	974
2.2. Rashodi	-280	-370	-619	-813	-1,268	-1,600	-4,668
2.2.1. Saobraćaj iz uvoza	-41	-53	-70	-93	-133	-131	-478
2.2.1. Saobraćaj	-102	-127	-182	-261	-415	-466	-1,449
2.2.1. Saobraćaj - ITRS	-61	-74	-112	-168	-282	-335	-971
2.2.2. Komunikacije	-4	-8	-22	-21	-40	-40	-131
2.2.3. Turizam	-59	-72	-91	-144	-208	-246	-761
2.2.4. Ostalo	-115	-163	-324	-387	-605	-848	-2,327
<b>3. Saldo roba i usluga (3.1.-3.2.)</b>	<b>-1,441</b>	<b>-2,064</b>	<b>-3,098</b>	<b>-4,096</b>	<b>-6,456</b>	<b>-5,546</b>	<b>-21,259</b>
3.1. Izvoz roba i usluga	2,066	2,435	2,961	3,958	5,181	6,264	20,799
3.2. Uvoz roba i usluga	-3,507	-4,499	-6,059	-8,054	-11,637	-11,810	-42,058
<b>4. Neto faktorski transferi (kamate)</b>	<b>-1</b>	<b>-26</b>	<b>-96</b>	<b>-208</b>	<b>-216</b>	<b>-309</b>	<b>-855</b>
4.1. Naplaćene	53	48	62	69	80	98	357
4.2. Plaćene	-54	-74	-158	-277	-296	-407	-1,212
<b>5. Tekući transferi</b>	<b>1,018</b>	<b>1,182</b>	<b>1,428</b>	<b>2,289</b>	<b>3,370</b>	<b>3,437</b>	<b>11,706</b>
5.1. Saldo doznaka i efektivne na DRG	228	31	150	371	415	369	1,336
5.1.1. Priliv - doznake i efektivne položene na DRG	512	405	520	779	988	1182	3,874
5.1.2. Odliv - podignuta efektivna sa DRG	-284	-374	-370	-408	-573	-813	-2,538
5.2. Devizni računi stranih lica - neto	0	100	253	348	698	706	2,105

- u mil. SAD dolara

Izvor: SGS, 2005.

OSNOV	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2001-05
5.3. Otkup deviza po menjačkim poslovima - neto	120	633	670	1,261	1,976	2037	6,577
5.4. Devizni priliv po osnovu Zakona o pl. Prometu na ter. SRJ - neto	0	161	298	309	281	325	1,374
5.5. Ostalo	670	257	57	0	0		
<b>6. Bespovratni transferi</b>	<b>271</b>	<b>591</b>	<b>496</b>	<b>476</b>	<b>475</b>	<b>330</b>	<b>2,368</b>
1. Zvanična pomoć	271	591	496	476	475	330	2,368
<b>II. KREDITNO FINANS. TRANSAKCIJE - SALDO</b>	<b>339</b>	<b>792</b>	<b>2,058</b>	<b>2,507</b>	<b>3,090</b>	<b>4,380</b>	<b>12,827</b>
1. Strane direktne investicije - neto	50	165	475	1,360	966	1,481	4,447
1.1. Prihodi	52	200	522	1,396	1,002		
1.2. Rashodi	-2	-35	-47	-36	-36		
2. Korišćenje srednjeročnih i dugoročnih kredita <sup>1/</sup>	245	253	755	1,195	2,196	2,623	7,022
3. Otplate glavnice duga po srednje. i dugor.kreditima <sup>1/</sup>	-11	-33	-65	-204	-631	-728	-1,661
4. Kratkoročni krediti i depoziti - neto	-33	-28	0	14	278	416	680
5. Odložena plaćanja po osnovu nafte i gasa	63	101	158	52	184	39	534
6. Ostali kapitalni priliv	25	622	801	95	51	423	1,992
- Avansi po osnovu izvoza i uvoza roba	17	-59	-64	-242	-248	-177	-790
- Loro čekovi - neto	8	16	15	11	3	10	55
- Dobit - neto	0	-2	10	7	15	-44	-14
- Nova devizna štednja (iz zemlje) <sup>3/</sup>	0	278	347	216	534	920	2,295
- Menjački poslovi (u zemlji)	0	476	617	263	0	0	1,356
- Obaveze prema građanima po osnovu stare dev.šted.	0	-87	-124	-250	-253	-286	-1,000
- Ostalo	0	0	0	90	0	0	
7. Komercijalne banke (povećanje -) <sup>3/</sup>	0	-288	-66	-5	46	126	-187
<b>III. GREŠKE I PROPUSTI <sup>2/</sup></b>	<b>41</b>	<b>27</b>	<b>140</b>	<b>-47</b>	<b>185</b>	<b>-265</b>	<b>39</b>
<b>IV. UKUPAN BILANS</b>	<b>227</b>	<b>502</b>	<b>928</b>	<b>921</b>	<b>448</b>	<b>2,027</b>	<b>4,826</b>
<b>V. FINANSIRANJE (promene deviznih rezervi) <sup>3/</sup></b>	<b>-227</b>	<b>-502</b>	<b>-928</b>	<b>-921</b>	<b>-448</b>	<b>-2,027</b>	<b>-4,826</b>
1. Narodna banka Srbije (povećanje -)	-227	-502	-928	-921	-448	-2,027	-4,826

<sup>1/</sup> Uključeno korišćenje i otplate krediti od MMF-a.

<sup>2/</sup> Greške i propusti obuhvataju : kratkoročne trgovinske kredite i greške i propuste u neto iznosu.

<sup>3/</sup> Nova devizna štednja, rezerve NBS i komercijalnih banaka: bez međuvalutnih promena

## SVETSKA TRGOVINSKA ORGANIZACIJA

### 1. OSNIVANJE, ČLANSTVO, SEDIŠTE, STATUS SRBIJE:

- Osnovana 1.1.1995. godine;
- Članstvo - 148 zemalja i 30 posmatrača;
- Sedište: Ženeva, Švajcarska;
- Status Srbije: Posmatrač.

### 2. CILJEVI OSNIVANJA:

- povećanje životnog standarda i dohotka;
- osiguranje pune zaposlenosti;
- proširenje proizvodnje i trgovine;
- optimalno korišćenje svetskih resursa;
- uvođenje ideje o održivom razvoju;
- da se obezbedi veće učešće zemalja u razvoju;
- liberalizacija međunarodnog prometa robe i usluga.

### 3. OSNOVNI PRINCIPI:

- Status najpovlašćenije nacije;
- Nacionalni tretman;
- Mreža bilateralnih komercijalnih sporazuma o listama koncesija;
- Tarifkacija necarinskih mera;
- Unifikacija zaštitnih politika (antidamping...);
- Načelo posebnog tretmana zemalja u razvoju.

### 4. STRUKTURA AKTA O OSNIVANJU:

- Sastavljen je od 28 sporazuma, među koje spada i Sporazum o trgovini uslugama (GATS);
- Lista koncesija svake zemlje, koja čini aneks uz dati Protokol.

### 5. SADRŽINA SPORAZUMA O TRGOVINI USLUGAMA (GATS):

- 1) Serija osnovnih obaveza u vezi sa trgovinom uslugama;
- 2) Nacionalne liste koncesija;
- 3) Aneksi uz Sporazum (gde pada i Aneks o finansijskim uslugama koji obuhvata bankarstvo i osiguranje).

Prema klasifikaciji STO, sve usluge su razvrstane u 12 sledećih grupa:

1. **Profesionalne usluge** (gde spadaju: pravne, računovodstvene, usluge oporezivanja, medicinske i stomatološke, veterinarske, arhitektske, inženjerske, kompjuterske, usluge vezane za nekretnine, usluge lizinga, ostale poslovne usluge (usluge propagande, istraživanje tržišta, menadžerskog konsaltinga, tehničkog testiranja i analiza, naučni i tehnički konsalting, itd);
2. **Usluge komuniciranja**, gde spadaju: poštanske usluge, kurirske usluge, telekomunikacione usluge (telefonske usluge, teleks usluge, usluge telegrama, elektronska pošta, zvučna pošta, pretraživanje baza podataka, elektronska razmena podataka (EDI), konverzije kodova i protokola, on-line informacije, itd), audiovizuelne usluge (proizvodnja i distribucija igranih filmova i video traka, projekcija igranih filmova, usluge radija i televizije, snimanje zvuka, itd);
3. **Gradevinske i ostale usluge u vezi sa građevinarstvom** (građevinski radovi na zgradama, niskogradnja, instalacioni radovi i montaža, završni radovi na zgradama, itd);
4. **Distributivne usluge** (komisione, trgovina na malo, trgovina na veliko, franšizing, itd);
5. **Obrazovne usluge:**
  - Osnovno obrazovanje;
  - Srednje obrazovanje;
  - Više obrazovanje;
  - Obrazovanje za odrasle;
  - Ostale usluge obrazovanja;
6. **Komunalne usluge;**
7. **Finansijske usluge** (usluge osiguranja i reosiguranja, brokerske i agentske usluge, bankarske i druge finansijske usluge: depozitni poslovi, pozajmice svih vrsta, finansijski lizing, poslovi plaćanja i transfer novca, garancije i jemstva, trgovina za svoj račun ili za račun klijenta na berzi ili na slobodnom tržištu, učestvovanje u izdavanju svih vrsta hartija od vrednosti, brokerski novčani poslovi, upravljanje sredstvima kao što je gotovina, penzioni fondovi itd, usluge poravnjanja i prebijanje finansijskih potraživanja i dugovanja finansijskih sredstava, uključujući i hartije od vrednosti, savetodavne i druge pomoćne finansijske usluge, obezbeđenje i prenos finansijskih informacija i obrada finansijskih podataka, kao i softvera pružalaca finansijskih usluga);
8. **Zdravstvene i socijalne usluge** (bolničke usluge, socijalne usluge i ostale usluge).
9. **Turizam i usluge vezane za putovanja** (hoteli i restorani, uključujući i ugostiteljstvo, putničke agencije i usluge turoperatera, usluge turističkih vodiča i ostale usluge);
10. **Usluge rekreacije, usluge vezane za sport i kulturu** (usluge zabave, uključujući i pozorišta i cirkuse, usluge novinskih agencija, biblioteke, arhivi, muzeji i usluge vezane za kulturu, sport i rekreacija);
11. **Saobraćajne usluge** (usluge u pomorskom saobraćaju, unutrašnji vodeni transport, usluge vazdušnog saobraćaja, svemirski saobraćaj, železnički saobraćaj, drumski saobraćaj, cevni saobraćaj, pomoćne usluge u svim vidovima saobraćaja i ostale saobraćajne usluge);
12. **Ostale usluge koje nisu uključene na drugom mestu.**

# PITANJA ZA VEŽBANJE

ČETVRTI DEO • Vežbe 1-5



1. a) Navedite kako je tekao istorijski proces podele rada:

---

---

---

b) Navedite Marksovu definiciju svetskog tržišta:

---

---

---

2. a) Navedite subjekte u svetskoj privredi:

---

---

---

b) Prvi antimonopolski zakon donet je godine \_\_\_\_\_ u \_\_\_\_\_, prema kome monopol postoji ukoliko \_\_\_\_\_.

3. a) Navedite načine ukрупnjavanja privrede:

---

---

---

---

b) Definišite kartel i navedite primer:

---

---

---

---

c) Navedite, prema podacima iz ovog praktikuma, tri vodeće kompanije prema tržišnoj vrednosti u 2002. godini:

Kompanija:	Vrednost kapitala u mlrd US\$:
1. _____	_____
2. _____	_____
3. _____	_____



4. a) Navedite značenje sledećih pojmova:

a. Internacionalna banka znači: \_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

b. Multinacionalna banka znači: \_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

5. a) Navedite orijentacioni broj internacionalnih i multinacionalnih banaka i njihovih filijala u svetu:

a. Broj banaka iznosi \_\_\_\_\_

b. Broj njihovih filijala \_\_\_\_\_

b) Osnovno pravilo poslovanja internacionalnih i multinacionalnih banaka je:

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

c) Prema podacima američkog finansijskog časopisa "Global Finance" u oktobru 2003. godine, na osnovu veličine aktive i ocena kreditnog rejtinga prema mišljenju tri vodeće agencije: Moody's, Standard & Poor's i Fitch Ratings. Veličinu aktive procenila je firma Bureau van Dijk, (Bank Scope), na prvom mestu nalazi se:

a. \_\_\_\_\_ banka iz \_\_\_\_\_

b. Aktiva te banke iznosila je \_\_\_\_\_ mlrd US\$.

6. a) Jačanje ekonomske funkcije države započeto je \_\_\_\_\_ godine, uzrokovano \_\_\_\_\_.

b) Navedite vrste međunarodnih ekonomskih transakcija:

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

7. a) Svetski izvoz robe u 2003. godini iznosio je \_\_\_\_\_ mlrd US\$.

b) Najveći izvoznik robe u svetu u 2003. bila je \_\_\_\_\_, a vrednost njihovog izvoza bila je \_\_\_\_\_ mlrd US\$.

8. a) Od ukupnih tokova međunarodnog kapitala plasmani se odvijaju kako sledi:

a. \_\_\_\_\_% između razvijenih zemalja,

b. \_\_\_\_\_% odnosi se na zemlje u razvoju (gde spada i Kina) i

c. \_\_\_\_\_% odlazi u zemlje u tranziciji.





## MEĐUNARODNA TRGOVINSKA KOMORA

**1. OSNIVANJE, ČLANSTVO, SEDIŠTE, ČLANSTVO SRBIJE:**

- Osnovana 1919. godine;
- Univerzalna nevladina organizacija-članstvo čine hiljade kompanija, privrednih udruženja, institucija i ustanova iz 130 zemalja sveta;
- Ima status savetodavnog organa OUN;
- Osnovna delatnost je razvoj međunarodne trgovine;
- Članstvo se ostvaruje preko nacionalnih komiteta;
- Naša zemlja je član od 1925. godine;
- Sedište je u Parizu.

**2. KOMISIJE ZA RAZVOJ MEĐUNARODNE SARADNJE:**

- Komisija za međunarodnu trgovinsku politiku;
- Komisija za transnacionalne kompanije i direktne strane investicije;
- Komisija za međunarodnu trgovinsku praksu;
- Komisija za međunarodno elektronsko plaćanje;
- Komisija za intelektualnu i industrijsku svojinu;
- Komisija za međunarodni marketing;
- Komisija za međunarodnu arbitražu itd.

**3. ODBORI PRI MTK:**

- Odbor za multilateralne trgovinske pregovore;
- Institut MTK za međunarodno poslovno pravo i praksu;
- Komitet za ekonomske odnose Zapad - Istok;
- Međunarodni biro MTK za pomorstvo;
- Komitet za pitanja carina i trgovinsku regulativu;
- Ured za istraživanje zloupotreba i nedozvoljenog korišćenja robnih znakova;
- Tehnički centar MTK za ekspertize;
- Međunarodni biro trgovinskih komora, itd.

**4. NAJVAŽNIJA DOKUMENTA:**

- 1) Jedoobrazna pravila i običaji za INKASO, 1933. godine;
- 2) Jednobrazna pravila za tumačenje trgovačkih termina - Incoterms, 1936. (poslednje izmene 2000.);
- 3) Jedoobrazna pravila i običaji za akreditive, 1958. (poslednja revizija 1993. - važi od 1.1.1994. - revizija zbog razvoja u transportu i primene nove tehnologije rada - SWIFT, EDI, EDIFACT);
- 4) Jednobrazna pravila za ugovorne garancije - MTK usvojila 1978, u saradnji sa Komisijom UN za međunarodnu trgovinsku saradnju (UNCITRAL).

## REGIONALNE I OSTALE ZNAČAJNIJE EKONOMSKE INTEGRACIJE

ČETVRTI DEO • Poglavlje 9.3 • str. 324

### REGIONALNE I OSTALE ZNAČAJNIJE EKONOMSKE INTEGRACIJE

1. Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj - OECD (30 država);
2. Evropska unija - EU (25 država);
3. Evropsko udruženje slobodne trgovine - EFTA (4 države);
4. Severno-američko udruženje slobodne trgovine - NAFTA (3 države);
5. Zajednica Nezavisnih Država - ZND (12 država);
6. Udruženje zemalja Jugoistočne Azije - ASEAN (10 država);
7. Sporazumi o slobodnoj trgovini među zemljama Jugoistočne Evrope (9 država).

## ORGANIZACIJA ZA EKONOMSKU SARADNJU I RAZVOJ

### OECD

#### 1. OSNIVANJE, SEDIŠTE:

- Osnivanje: OECD je nastala 1961. godine iz Organizacije za evropsku ekonomsku saradnju (Organisation for European Economic Co-operation - OEEC) koja je formirana radi administriranja američke i kanadske pomoći u okviru Maršalovog plana za obnovu Evrope nakon Drugog svetskog rata.
- Sedište: Pariz.

#### 2. ČLANSTVO:

Australija, Austrija, Belgija, Češka, Danska, Finska, Francuska, Grčka, Holandija, Irska, Island, Italija, Japan, Južna Koreja, Kanada, Luksemburg, Mađarska, Meksiko, Nemačka, Norveška, Novi Zeland, Poljska, Portugal, SAD, Slovačka, Španija, Švajcarska, Švedska, Turska i Velika Britanija.

#### 3. GLAVNE AKTIVNOSTI:

- Stabilan ekonomski rast i razvoj;
- Zapošljavanje, obrazovanje i socijalna kohezija;
- Trgovina i inostrane investicije;
- Ekonomski rast, socijalni razvoj i ekološka zaštita;
- Razmatra izazove u vezi sa javnom upravom (precizno definisanje odnosa između javnog i privatnog sektora);
- Stabilnost i integritet korporacija (OECD Principi upravljanja preduzećem);
- Primena novih tehnologija;
- Razvojna saradnja (Milenijumska deklaracija da se do 2015. godine prepolovi broj ljudi koji žive sa manje od jednog dolara dnevno);
- Saradnja sa zemljama nečlanicama (preko 70 zemalja).

#### 4. OSTALA VAŽNIJA PITANJA:

- Finansiranje - same članice (SAD 25%);
- U svojim istraživanjima koristiti statistiku;
- Pomaže zemljama za međunarodne integracije (primer prijem Kine u Svetsku trgov. organ.);
- Publikacije: Oko 250 naslova godišnje;
- Ima uspostavljene odnose sa MMF, WB, FAO, itd.

PRIMER:

OECD – Bruto društveni proizvod

GROSS DOMESTIC PRODUCT

	At 2000 prices and 2000 exchange rates					Volume <sup>(2)</sup>	at current prices and exchange rates			
	1995	2000	2001	2002	2003		$\frac{2003}{2002}$	2000	2001	2002
	Billion dollars					ann. % % ann.	Billion dollar			
Canada	583.0	714.5	727.2	752.1	767.1	2.0	714.5	705.2	726.7	856.6
Mexico	446.0	580.7	580.7	584.5	592.1	1.3	580.7	622.0	647.9	625.6
United States	7972.8	9764.8	9815.3	10032.0	10345.1	3.1	9764.8	10049.0	10429.0	10933.5
Australia	322.0	389.1	404.2	415.4	429.3	3.3	389.1	369.5	409.2	518.7
Japan	4428.5	4746.1	4766.7	4749.8	4876.1	2.7	4746.1	4162.4	3972.5	4300.9
Korea	413.0	511.7	531.3	568.3	585.8	3.1	511.7	481.9	546.9	605.4
New Zealand	45.9	52.2	53.9	56.3	58.0	3.0	52.2	52.0	59.9	79.0
Austria	166.5	190.4	191.8	194.5	195.9	0.7	190.4	190.2	205.5	253.1
Belgium	199.5	228.3	229.7	231.4	233.9	1.1	228.3	227.1	244.7	301.9
Czech Republic	48.4	51.4	53.0	54.0	55.6	2.9	51.4	57.2	69.5	85.4
Denmark	138.6	158.2	160.7	162.3	163.1	0.5	158.2	159.3	172.4	212.3
Finland	95.2	119.9	121.2	123.9	126.4	2.0	119.9	121.2	131.6	160.8
France <sup>(3)</sup>	1146.4	1308.4	1335.8	1351.6	1358.0	0.5	1308.4	1320.4	1436.9	1757.5
Germany	1710.6	1870.3	1885.9	1887.5	1885.2	-0.1	1870.3	1855.9	1983.2	2401.9
Greece	95.8	113.5	118.3	122.6	128.1	4.5	113.5	117.5	133.2	172.7
Hungary	38.3	46.7	48.5	50.2	51.7	3.0	46.7	51.8	64.9	82.8
Iceland	6.6	8.4	8.6	8.6	8.9	4.3	8.4	7.6	8.5	10.6
Ireland	59.6	95.0	100.7	106.8	110.7	3.7	95.0	103.3	120.5	152.1
Italy	977.3	1074.8	1093.7	1097.7	1100.5	0.3	1074.8	1090.4	1186.2	1468.3
Luxembourg	13.9	19.6	19.9	20.4	21.0	2.9	19.6	19.7	21.5	27.0
Netherlands	308.5	370.6	375.9	378.1	374.7	-0.9	370.6	384.2	419.0	512.7
Norway	139.9	166.9	171.5	173.8	174.5	0.4	166.9	169.7	190.7	220.9
Poland	129.7	166.6	168.3	170.6	177.0	3.8	166.6	185.8	191.4	209.5
Portugal	88.1	106.5	108.2	108.6	107.3	-1.2	106.5	109.7	121.0	146.8
Slovak Republic	16.9	20.3	21.1	22.0	22.9	4.2	20.3	20.9	24.2	32.5
Spain	465.1	561.8	577.7	589.5	603.8	2.4	561.8	584.6	655.2	838.6
Sweden	204.2	239.6	241.8	246.9	250.7	1.6	239.6	219.4	241.1	301.6
Switzerland	222.6	246.0	248.6	249.4	248.5	-0.4	246.0	250.3	276.6	321.8
Turkey <sup>(4)</sup>	164.2	199.3	184.3	199.0	210.5	5.8	199.3	145.6	184.2	239.7
United Kingdom	1233.5	1439.3	1470.0	1494.1	1527.2	2.2	1439.3	1431.0	1563.7	1795.0
OECD-Total <sup>(5)</sup>	21880.8	25560.6	25814.5	26201.8	26790.1	2.2	25560.6	25264.8	26437.7	29625.2
Major seven	18052.2	20918.1	21094.6	21364.8	21859.2	2.3	20918.1	20614.2	21298.3	23513.6
OECD-Europe	7669.6	8801.6	8935.3	9043.4	9136.5	1.0	8801.6	8822.9	9645.5	11705.6
EU15	6902.9	7896.0	8031.5	8115.8	8186.8	0.9	7896.0	7933.9	8635.6	10502.4
Euro area	5326.7	6059.0	6159.0	6212.6	6245.7	0.5	6059.0	6124.2	6658.5	8193.6

(1) Sources: Data are broadly consistent with those in the latest issue of the annual OECD national accounts publication. However, where revised data are available from countries' submissions, they have been used in compiling this table.

(2) Various base years, GDP/GNI growth rate.

(3) Figures include Overseas Departments.

(4) Countries still using SNA 1968.

(5) OECD-Total includes 30 countries.

## EVROPSKA UNIJA

**1. OSNIVANJE, ČLANSTVO, SEDIŠTE**

Osnivanje: Rimskim ugovorom zaključenim 25.marta 1957. počela je da funkcioniše Evropska ekonomska zajednica (EEZ). Članice ovog “zajedničkog tržišta” postale su zemlje ranije carinske unije nazvane Benelux-Belgija, Holandija i Luksemburg, te Francuska, Italija i SR Nemačka.

Prvo proširenje: Prvog jula 1977. godine: Velika Britanija, Irska, Danska

Drugo proširenje: 1.1. 1981: Grčka;

Treće proširenje: 1.1.1986: Španija, Portugal

Četvrto proširenje: 1.1.1995: Austrija, Švedska, Finska;

Peto proširenje: 1.5. 2004: Kipar, Češka, Mađarska, Estonija, Litvanija, Letonija, Malta, Poljska, Slovenija i Slovačka.

Danas Evropska unija ima 25 država - članica.

SEDIŠTE EU: Brisel, Belgija.

**2. CILJEVI OSNIVANJA:**

- Rimski sporazum predvideo je liberalizaciju u kretanju robe, radne snage, kapitala, tehnologije, te koordinaciju ekonomske, monetarne i fiskalne politike. Tako se, na kraju, došlo na ideju stvaranja kompleksne ekonomske, monetarne i političke unije, posebno posle sporazuma u Mاستrihtu 1993.

**3. SADRŽINA ODREDABA “BELE KNJIGE”:**

- Juna 1985. godine Komisija EZ objavljuje “Belu knjigu” o realizaciji unutrašnjeg tržišta EEZ do kraja 1992. koja je sadržala predloge oko 300 zakonskih akata EU, sa ciljem da se eliminišu:
  - a) fizičke prepreke (za lica i robu) na granicama članica;
  - b) tehničke prepreke (nacionalni tehnički propisi o robama i uslugama) putem harmonizacije propisa ili uzajamnim priznavanjem recipročnih pravila članica;
  - c) poreske prepreke (usklađivanjem akciza i harmonizacijom poreza na dodatnu vrednost).

**4. OSTALE VAŽNIJE AKTIVNOSTI EU:**

- a) Realizacija “Programa Evropa 92”;
- b) Akcioni plan za jedinstveno tržište (1997);
- c) Strategija za unutrašnje tržište (1999);
- d) “acquis communautaire” - zajednički pravni sistem.

CELOKUPNO ZAKONODAVSTVO EVROPSKE (ZAJEDNICE) UNIJE  
SVRSTANO JE U 31 POGLAVLJE

Za ulazak u Evropsku uniju zemlje-kandidati treba da prihvate *acquis communautaire* u svim njegovim delovima

*Acquis communautaire* predstavlja celokupno zakonodavstvo Evropske zajednice (unije) akumulirano tokom poslednjih 40 godina, i čini evropski pravni poredak.

Svaka zemlja-kandidat za ulazak u Evropsku uniju treba da usvoji *acquis communautaire*, u celosti, a koje se sastoje iz 31 poglavlja, kako sledi:

1. Slobodno kretanje robe,
2. Sloboda kretanja ljudi,
3. Sloboda pružanja usluga,
4. Slobodno kretanje kapitala,
5. Kompanijsko pravo,
6. Politika konkurencije,
7. Poljoprivreda,
8. Ribolov,
9. Politika transporta,
10. Oporezivanje,
11. Ekonomska i monetarna unija,
12. Statistika,
13. Socijalna politika i zapošljavanje,
14. Energetika,
15. Industrijska politika,
16. Mala i srednja preduzeća,
17. Nauka i istraživanje,
18. Obrazovanje i obuka kadrova,
19. Telekomunikacije i informacione tehnologije,
20. Politika u kulturi i audio-vizuelnim medijima,
21. Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata,
22. Zaštita životne sredine,
23. Zaštita potrošača i zdravlja,
24. Saradnja u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova,
25. Carinska unija,
26. Spoljni ekonomski odnosi,
27. Zajednička inostrana i bezbednosna politika,
28. Finansijska kontrola,
29. Finansijski i budžetski propisi,
30. Institucije,
31. Ostalo.

### 1. Realizacija "Programa Evropa '92"

doživela je veliki politički, medijski i ekonomski uspeh, mada sve predviđene mere nisu bile u potpunosti realizovane (kontrola kretanja lica, usvajanje statuta evropske kompanije, sektor transporta, harmonizacija poreza).

### 2. Realizacija "Akcionog plana za jedinstveno tržište" iz 1997.

predviđao da se do kraja 1999. realizuju 62 "aktivnosti", sa preciznim rokovima. U ove aktivnosti su uključene i nove oblasti (direktive o: informacionom društvu, zaštiti biotehnoških pronalazaka, modernizaciji sistema poreza, liberalizaciji telekomunikacija, tržištu električne energije i dr.).

### 3. Strategija za unutrašnje tržište iz 1999.

Dokument obuhvata kratkoročne i dugoročne ciljeve do 2004, koji su podeljeni u četiri grupe:

- a) poboljšanje kvaliteta života građana (poboljšanje zakonodavstva u oblastima: zaštite potrošača, priznavanja diploma i kvalifikacija, i sl.);
- b) jačanje efikasnosti tržišta EU (finansijske usluge, usvajanje propisa o patentima i patentu na softvere u EU, propisa o telekomunikacijama i dr.);
- c) poboljšanje poslovnog okruženja (modernizacija PDV i o akcizama, propisi o državnoj pomoći maloj privredi, javnim nabavkama i sl.);
- d) korišćenje prednosti unutrašnjeg tržišta u svetu koji se menja (uključivanje predstavnika zemalja kandidata za EU u rad tela EU zaduženih za unutrašnje tržište, mere zaštite podataka u nekim zemljama van EU i dr.).

### 4. Propisi i CE kvalitet:

- a) Propisi: Zakonodavstvo EU (franc. "acquis communautaire") je zajednički pravni sistem, koga su sve države članice EU preuzele u svoju nacionalnu regulativu, a to moraju uraditi i države koje se pridružuju - i to najkasnije do svog punopravnog članstva u EU. Ove države će morati u periodu pridruživanja i "harmonizacije" preuzeti oko 20.000 zakona i propisa. To mora učiniti, takođe i Srbija.
- b) Od bitnog značaja je 1.200 propisa - pre svega sve harmonizovane direktive EU koje se odnose na tehničko zakonodavstvo i označavanje proizvoda sa CE.

### 1. ZNAČENJE POJMA I POČETAK PRIMENE PROPISA U EU:

- a) Značenje pojma: CE-akronim francuskog izraza "Conformite Europeene",
- b) Prema propisima EU u cilju harmonizacije nacionalnih standarda i obezbeđenja slobodnog protoka roba na jedinstvenom tržištu Unije, uvedeno je obavezno markiranje nekih proizvoda oznakom Ova obaveza važi u još nekim zemljama koje pripadaju Evropskom ekonomskom prostoru (Island, Lihtenštajn i Norveška). Oznaka CE je svojevrsni "pasoš" proizvoda. Kad uđe u EU, roba sa ovim znakom se može bez ograničenja plasirati na tržištima svih 18 zemalja koje ovaj "pasoš" priznaju. Trenutno više od 50% roba koje se uvoze u EU nose ovu oznaku.

### 2. KVALITET "CE" ŠTITI ZDRAVLJE:

- Oznaka CE na proizvodu predstavlja potvrdu njegove usklađenosti sa minimalnim zakonskim zahtevima EU u pogledu sigurnosti i neškodljivosti po zdravlje.

### 3. ZNAČENJE "CE" ZA POJEDINE SUBJEKTE:

- a) Za proizvođača oznaka CE predstavlja obavezu da se za odgovarajući proizvod ispune i dokažu zahtevi postavljeni relevantnim direktivama EU.
- b) Za kupca oznaka CE predstavlja deklaraciju proizvođača da je proizvod usklađen sa zahtevima relevantne direktive EU, odnosno da zadovoljava obavezne standarde za tu vrstu proizvoda, pa time i poseduje minimum propisanog kvaliteta.
- c) Za nadležno lice EU oznaka CE znači da se proizvod može legalno pustiti u promet na tržište.



Spisak proizvoda za koje je potrebno da nose oznaku CE da bi se našli na tržištu EU mogu se naći na internet adresi:

*<http://www.newapproach.org/ProductFamilies/Default.asp>*

Da bi proizvod mogao da nosi oznaku CE potrebno je da zadovolji uslove propisane direktivom EU za grupu proizvoda u koju se ubraja i da se kvalifikuje po tom direktivom propisanoj proceduri.

Za označavanje proizvoda preporučuje se sledeća procedura:

**1. Identifikacija direktiva EU koje se odnose na proizvod.**

Potrebno je proveriti da li se neke od direktiva navedenih u tabeli odnose na proizvod koji se želi plasirati na tržište EU.

Direktiva	Naslov	Datum primene
73/23/EEC	Električna oprema	1 avgust 1974
87/404/EEC	Sudovi pod normalnim pritiskom	1 juli 1990
88/378/EEC	Igračke	1 januar 1990
89/106/EEC	Građevinski proizvodi	27 juni 1991
89/336/EEC	Elektromagnetna kompatibilnost	1 januar 1992
89/392/EEC	Mašine	1 januar 1993
98/37/EC		
89/686/EEC	Oprema za ličnu zaštitu	1 juli 1992
90/384/EEC	Neautomatski merni instrumenti	1 januar 1993
90/385/EEC	Aktivni medicinski implantati	1 januar 1993
90/396/EEC	Aparati za sagorevanje gasovitih goriva	1 januar 1992
91/263/EEC	Telekomunikaciona terminalna oprema	6 novembar 1992
98/13/EC		
92/42/EEC	Izvedba grejača za vodu na gasna i tečna goriva	1 januar 1994
92/59/EEC	Direktiva o opštoj sigurnosti proizvoda	29 juni 1992
93/15/EEC	Eksplzivni za civilnu upotrebu	1 januar 1995
93/42/EEC	Medicinske sprave	1 januar 1995
93/97/EEC	Oprema za zemaljske satelitske stanice	1 maj 1995
98/13/EC		
94/9/EC	Oprema koja se koristi u potencijalno eksplozivnoj atmosferi	1 mart 1996
94/25/EC	Sredstva za rekreaciju	16 jun 1996
97/23/EC	Oprema pod pritiskom	29 novembar 1999
94/C70/07	Putničke kablovske instalacije	
96/C22/06		
95/16/EC	Liftovi	1 juli 1997
96/57/EC	Električna izvedba kućnih frižidera i zamrzivača	18 oktobar 1999
95/C172/02	Medicinske sprave za dijagnozu in vitro	1 juli 1998
98/13/EC	Telekomunikaciona terminalna oprema i oprema za zemaljske satelitske stanice	1 april 1998
97/C248/04		
98/C141/08	Telekomunikaciona oprema za vezu	

(nastavlja se)

(nastavak)

2. Identifikacija relevantnih harmonizovanih evropskih standarda propisanih od strane evropskih agencija za standarde CEN (Evropski komitet za standardizaciju), CENELAC (Evropski komitet za elektrotehničku standardizaciju), ETSI (Evropski institut za telekomunikacione standarde) i EOTA (Evropska organizacija za tehnička odobrenja).

3. Utvrđivanje da li proizvod zadovoljava zahteve direktiva. Preduzimanje potrebnih mera za identifikaciju potrebnih podataka i ekspertiza.

4. Utvrđivanje potrebe za nezavisnom procenom usklađenosti od strane notifikacionog tela.

Za proizvode sa niskim rizikom, odgovarajućim direktivama je predviđena tzv. samosertifikacija, gde je dovoljno da proizvođač pripremi Deklaraciju o usklađenosti. Za proizvode sa većim stepenom rizika predviđena je nezavisna ekspertiza i sertifikacija notifikovanog tela.

Notifikovana tela su privatne ili državne sertifikacione organizacije, sa sedištem u EU, ovlašćene od strane država članica EU. One mogu imati ekspoziture u zemljama van EU, ali rezultati ekspertiza moraju biti odobreni od strane matične organizacije u EU. Liste notifikovanih tela za pojedine direktive, kojih trenutno ima nekoliko stotina, objavljuju se u Službenom listu EU.

5. Izrada Deklaracije o usklađenosti i priprema potrebne prateće dokumentacije.

Sadržaj Deklaracije o usklađenosti za dati proizvod je određen relevantnom deklaracijom EU koja se odnosi na taj proizvod. U principu ona mora sadržavati sledeće elemente:

- ime ili identifikacioni znak i adresu proizvođača ili njegovog ovlašćenog predstavnika osnovanog u EU,
- opis proizvoda u skladu sa relevantnim direktivama,
- navedene zahteve koje proizvod treba da zadovolji i koje zadovoljava,
- naziv, identifikacioni broj i adresa notifikovanog tela i broj sertifikata,
- navedene harmonizovane evropske standarde koji se odnose na proizvod,
- navedene standarde i tehničke specifikacije koji su korišćeni,
- navedene direktive EU koje se primenjuju na proizvod,
- identifikacione podatke ovlašćenog predstavnika osnovanog u EU ili ovlašćene firme koja preuzima sve obaveze u ime proizvođača pred organima Unije.

Deklaraciju potpisuje firma koja je odgovorna pred vlastima EU.

Forma i sadržaj Deklaracije o usklađenosti propisan je EU standardom EN 45014.

6. Održavanje tehničke i druge dokumentacije u skladu sa zahtevima direktiva, kojom se dokazuje da je testiranje proizvoda sprovedeno pravilno i prema zahtevima standarda.

7. Provera da li eventualno još postoje neka specifična ograničenja u zemlji izvoza.

8. Primena oznake CE na proizvod i/ili pakovanje, kao i na pripadajuću dokumentaciju na propisan način.

9. Određivanje odgovornog zastupnika u EU za dati proizvod.

**PROCES  
HARMONIZACIJE  
SA EU**

**1. PRVI ČIN - SPORAZUMI:**

Intenzivan proces harmonizacije i pridruživanja EU započinje zaključivanjem “Sporazuma o stabilizaciji i asocijaciji”, kao i drugih sporazuma kojima se reguliše pridruženi status, a odnosi sa EU postaju sastavni deo unutrašnjih procesa.

**2. DRUGI ČIN - TRANZICIJA:**

Reč je u stvari tranzicija političkog i ekonomskog sistema u sistem kompatibilan sa sistemima u EU i podrazumeva:

- a) jačanje demokratije i građanskog društva,
- b) zdravu makroekonomsku politiku, privatizaciju i prestrukturiranje privrede,
- c) pravne i institucionalne promene u cilju liberalizacije trgovine sa EU i susednim zemljama.

**3. TREĆI ČIN - HARMONIZACIJA PROPISA:**

Zakonodavstvo EU obuhvata niz pravnih akata kao što su:

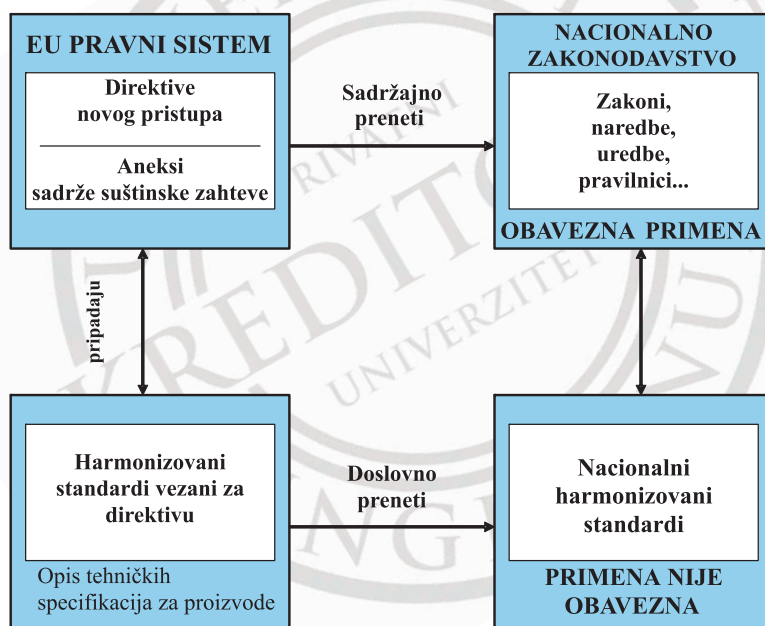
- a) **direktive** (engl. directives) – obavezne po cilju, koji žele ostvariti;
- b) **odluke** (engl. decisions) – obavezne samo za onoga na koga su adresirane;
- c) **uredbe** (engl. regulation) – obavezne u celini za sve;
- d) **mišljenja** (engl. opinion) i preporuke (eng. recommendations).

Najvažniji dokumenti su direktive, koje predstavljaju glavnu aktivnost pri harmonizaciji zakonodavstva.

### Šta znače direktive novog pristupa?

Nova strategija i tehnika uređivanja unutrašnjeg tržišta EU utvrđena rezolucijom Saveta EU 1985. godine “novim pristupom” tehničkoj harmonizaciji i standardizaciji, prikazana na slici, bazira na osnovnim principima koji sadrži sledeće bitne elemente:

- Harmonizacija zakonodavstva je ograničena na suštinske zahteve, koje moraju zadovoljiti proizvođači kod slobodnog protoka unutar EU.
- Tehničke specifikacije proizvoda o zadovoljavanju suštinskih zahteva, koje postavljaju direktive, date su u harmonizovanim standardima.
- Primena harmonizovanih ili drugih standarda nije obavezna. Proizvođač može uvek koristiti i druge tehničke specifikacije sa kojima zadovoljava suštinske zahteve.
- Za proizvode izrađene u skladu sa harmonizovanim standardima važi pretpostavka o usaglašenosti sa suštinskim zahtevima.
- Proizvođači mogu da biraju između različitih postupaka utvrđivanja usaglašenosti koji su predviđeni u odgovarajućoj direktivi.



Veza između direktiva novog pristupa, nacionalnog zakonodavstva i harmonizovanih standarda

Direktive novog pristupa se odnose na proizvode koji se po prvi put pojavljuju na tržištu ili za upotrebu u EU, kako za nove proizvode proizvedene u državama članicama, tako i za nove i proizvode uvezene iz trećih zemalja. Većina direktiva novog pristupa predviđa prelazni period. Ovo omogućava proizvođačima i “prijavljenom organu” (Notified body) da se prilagode postupcima za utvrđivanje usaglašenosti i suštinskim zahtevima koje postavlja nova direktiva. Time je uklonjena opasnost od zastoja u proizvodnji, tako da proizvođači, uvoznici i distributeri imaju dovoljno vremena da mogu ostvariti sva prava koja su stekli primenom prethodnih propisa - na primer pravo na prodaju zaliha. Prelazni period pruža dovoljno vremena za usvajanje harmonizovanih standarda, iako to u principu nije uslov za primenu direktiva novog pristupa.

Uredbom Saveta o uvođenju evra (EC No 974/98) u tački 1. utvrđeno je da je obavezno uvođenje evra kao jedine valute u svim zemljama članicama Evropske unije koje ulaze u Evropsku monetarnu uniju.

Tačkom 2. Uredbe propisano je:

- a) Od 1. januara 1999. godine evro će biti valuta svih članica Evropske monetarne unije, tj. 12 zemalja koje su zadovoljile “kriterijum konvergencije”<sup>\*)</sup>, prema odluci Saveta od 3. maja 1998. godine.

Valutna jedinica biće jedan evro. Jedan evro će imati 100 centi.

- b) Evro će od 1. januara 1999. godine zameniti ECU kao obračunsku jedinicu u svim ustanovama Evropske unije, u Evropskoj centralnoj banci (ECB) i u Sistemu evropskih centralnih banaka (ESCB). Međutim, u prelaznom periodu nacionalne centralne banke će moći da drže račune i u svojim nacionalnim valutama.
- c) U prelaznom periodu, tj. u vremenu od 1. januara 1999. do 31. decembra 2001. godine plaćanja će moći da se vrše i u evru i u nacionalnim valutama, po nepovratno fiksnom deviznom kursu (conversion rate).
- d) U skladu s Ugovorom o EU, član 109l (4), na početku treće faze u osnivanju EMU, to jest od 1. januara 1999. godine, biće neopozivo fiksirani devizni kursevi, to jest kursevi između nacionalnih valuta samih, na jednoj strani, i između nacionalnih valuta i evra na drugoj strani.
- e) Banknote i kovani novac denominirani u nacionalnim valutama zadržaće status zakonskih sredstava plaćanja do dana stupanja na snagu Uredbe Saveta o uvođenju evra, to jest do kraja decembra 1998. godine.
- f) Od 1. januara 2002. godine ECB i centralne banke država članica EMU će pustiti u opticaj banknote denominirane u evru. Te banknote će biti jedino zakonsko sredstvo plaćanja u svim članicama EMU. Izuzetno, i to najviše do šest meseci po okončanju prelaznog perioda, i banknote i kovani novac članica EMU mogu biti zakonsko sredstvo. Ali, takve članice moraju preduzeti mere da ih do isteka i tog roka povuku.
- g) Od 1. januara 2002. godine članice EMU moraju kovani novac denominirati u evru i centima, kao jedini kovani novac sa svojstvom zakonskog sredstva plaćanja. Ni jedna stranka ne mora da prihvati više od 50 komada kovanog novca u pojedinačnom plaćanju.
- h) Sve članice moraće da štite evro - i banknote i kovani novac - od falsifikata.

*(nastavlja se)*

(nastavak)

- i) Ustanove koje su emitovale nacionalne valute, banknote i kovani novac, moraće da ih primaju u zamenu za evro.

Paritet evra prema pojedinim nacionalnim valutama utvrđen je u odnosu jedan evro vredi:

2,2037	NLG	(holandskih guldena)
1,95583	DEM	(nemačkih maraka)
40,339	BEF	(belgijskih, luksemb. franaka)
6,55957	FRF	(francuskih franaka)
166,386	ESP	(španskih pezeta)
13,7603	ATS	(austrijskih šilinga)
5,94573	FIM	(finskih maraka)
0,787564	IEP	(irskih funti)
1936,00	ITL	(italijanskih lira)
200,50	PTE	(portugalskih eskuda)
340,750	GRD	(grčkih drahmi)

Tačkom 3. propisano je stupanje Uredbe na snagu:

Uredba Saveta o uvođenju evra stupa na snagu 1. januara 1999. godine.

Trajanje Uredbe regulisano je tačkom 4. Uredbe:

Uredba važi neograničeno.

Uredba je objavljena u "Službenom listu" Evropske unije:

Official Journal of the European Communities, L 139/1 od 11. maja 1998.

<sup>9)</sup> Kriterijumi konvergenције:

- 1) **Stabilnost cena - nizak nivo inflacije** (ne više od 1,5% od proseka tri najuspešnije zemlje - članice);
- 2) **Nizak nivo kamata na dugoročne kredite** (ne više od 2% od proseka tri najuspešnije države - članice);
- 3) **Stanje javnih finansija** (godišnji budžetski deficit od najviše 3% od BNP i ukupan javni dug od najviše 60% od BNP - ili ako se brzo približava ovim kriterijumima);
- 4) **Valutni kurs** (poštovanje okvira fluktuacije unutar EMS u poslednje dve godine i izostanak devalvacije monete u poslednje dve godine).

Direktiva Saveta EU o voćnim sokovima i nekim sličnim proizvodima  
- Prečišćen tekst (93/77/EEC)

### 1. SVRHA

Direktiva ima za svrhu da se u celoj Evropskoj uniji na jedinstven način definišu standardi za proizvodnju voćnih sokova i nekih drugih sličnih proizvoda, što je uslov da bi ovi proizvodi mogli biti prodavani na tržištu Unije.

### 2. MERE EVROPSKE UNIJE

Direktiva Saveta od 21. septembra 1993. godine o voćnim sokovima i nekim drugim sličnim proizvodima, sa izmenama i dopunama: Act of Accession of Austria, Finland and Sweden (C 241, 29.8.1994/214) adapted by Decision 95/1/EC, Euratom, ECSC (L1,1.1.1995/160).

### 3. SADRŽAJ

#### A - Direktiva propisuje osnovne pojmove

(1) Voće: Sveže ili smrznuto voće, potpuno zdravo, sa svim sastojcima nužnim za proizvodnju soka i nektara sa poželjnim stepenom dozrelosti (paradajz se ne smatra voćem).

(2) Voćna kaša (fruit purée): Za vrenje podoban ali neprevreo proizvod dobijen ceđenjem jestivog dela, celog ili oljuštenog, bez odstranjivanja voćnog soka.

(3) Koncentrovana voćna kaša: Proizvod dobijen iz voćne kaše fizičkim odstranjivanjem određene razmere vode.

(4) Šećeri: Taksativno je nabrojano (aa) pet vrsta šećera koje se koriste u proizvodnji voćnog soka i (bb) dodatnih pet vrsta šećera koje se koriste za proizvodnju voćnog soka od koncentrovanog voćnog soka i za proizvodnju voćnog nektara.

(5) Voćni sok: (aa) sok dobijen iz voća mehaničkim postupkom, podoban za vrenje ali ne prevreo, koji ima boju, aromu i ukus tipične za sok voća iz koga je proizveden; (bb) sok dobijen iz koncentrovanog voćnog soka dodavanjem određene količine vode i odgovarajuće arome, sa svim svojstvima kakvu imaju sokovi dobijeni neposredno iz voća.

(6) Koncentrovani voćni sok: Proizvod dobijen iz voćnog soka fizičkim otklanjanjem propisane razmere vode. Ako se proizvod koristi za neposrednu potrošnju, odstranjenje vode mora biti najmanje 50%.

(7) Voćni nektar: Neprevreo ali podoban za vrenje proizvod dobijen dodavanjem vode i šećera u voćni sok, koncentrovani voćni sok, voćnu kašu, koncentrovanu voćnu kašu ili u smesu ovih proizvoda, U nekim slučajevima, propisanih članom 15. nektar može biti proizveden i bez dodavanja šećera.

(8) Voćni prah ("suvi voćni sok", "voćni sok u prahu" - dried fruit juice): Proizvod dobijen iz voćnog soka fizičkim odstranjivanjem skoro sve vode.

(nastavlja se)

(nastavak)

**B** - Prema odredbi člana 2, proizvodi od (5) do (8), tj. voćni sok, koncentrovani voćni sok, voćni nektar i voćni prah mogu biti plasirani na području EU samo ako odgovaraju definicijama i uslovima propisanim Direktivom. U prometu ovih proizvoda moraju biti označavana svojstva sadržana u definicijama.

**C** - U članu 5. definisana je tehnologija proizvodnje voćnog soka:

- a) U proizvodnji voćnog soka samo je ovo dozvoljeno: (aa) mešanje dva ili više sokova ili voćne kaše; (bb) obrada uz korišćenje taksativno nabrojanih materija, kao što su: askorbinska kiselina, ugljen dioksid, propisani enzimi, jestivi želatin, tanini i drugo; (vv) uobičajena fizička obrada ili postupci kao što su termička obrada, centrifugiranje ili filtriranje. U nekim slučajevima Komisija može zabraniti primenu nekih od ovih postupaka uz jednoglasnost.
- b) Može biti dozvoljeno i sledeće: (a) u slučaju sokova, sem kruške i grožđa, može se dodavati šećer, ali u količinama koje su u članu propisane.
- v) Posebno je propisan postupak proizvodnje soka od grožđa i taksativno nabrojane hemikalije koje u postupku mogu biti korišćene.
- g) Istom soku ne smeju se istovremeno dodavati i šećer i kiselina.
- d) Ako se više vrsta kiselina dodaje soku, zbir količina ne sme preći propisanu ukupnu meru.

U članu 6. isto tako je podrobno propisan postupak za proizvodnju voćnog nektara; u članu 7. koncentrovanog voćnog soka; u članu 8. "soka u prahu".

U članu 9. propisano je da ni jedna materija korišćena u postupku dobijanja pomenutih proizvoda od voća ne sme ostati u količini koja bi bila štetna po zdravlje.

U članu 10. posebno je propisan postupak označavanja pojedinih proizvoda prilikom puštanja u promet. Posebno se moraju označiti sastojci svakog proizvoda.

U članu 13. je propisano da sve članice Unije moraju obezbediti slobodan promet za sve proizvode iz člana 1. ((5) do (8)), ako ispunjavaju propisane uslove. Taj promet ne može biti ograničen neharmonizovanim nacionalnim propisima o sastavu, pakovanju ili označavanju (labelling) ovih proizvoda. Izuzeci su taksativno nabrojani.

U članu 16. propisano je u kojim slučajevima ova Direktiva neće ograničavati primenu nacionalnih propisa, a u članu 17. kada Direktiva neće biti primenjivana.

U Direktivi su dati i Aneksi. Posebno je važan Aneks I, u kome je data tabela s propisanim količinama kiseline koja se može dodati nektaru od pojedinih vrsta voća.



## OSTALE ZNAČAJNIJE EKONOMSKE INTEGRACIJE

### OSTALE ZNAČAJNIJE REGIONALNE EKONOMSKE INTEGRACIJE

#### 1. EVROPSKO UDRUŽENJE SLOBODNE TRGOVINE - EFTA:

Osnovano: 1959. Primena od 1.1.1960.

Prvobitni članovi: Velika Britanija, Austrija, Švajcarska, Danska, Švedska, Norveška i Portugal.

Kasnije: Grčka, Finska i Island.

Članovi danas: Norveška, Švajcarska, Island i Lihtenštajn. Na području te četiri zemlje živi samo nešto preko 11 mil. stanovnika.

#### 2. SEVERNO-AMERIČKA ZONA SLOBODNE TRGOVINE - NAFTA:

Sporazum potpisan 17.12.1992. ratifikovan 1993. a stupio na snagu 1.1.1994.

Članice: SAD, Kanada i Meksiko.

#### 3. ZAJEDNICA NEZAVINSNIH DRŽAVA - ZND:

Formirana: 1991.

Članice: Azerbejdžan, Jermenija, Belorusija, Kazahstan, Kirgistan, Moldavija, Rusija, Tadžikistan, Turkmenistan, Uzbekistan i Ukrajina (Kasnije primljena i Gruzija).

#### 4. UDRUŽENJE ZEMALJA JUGOISTOČNE AZIJE - ASEAN:

Osnovano: 1967.

Članice (10 država): Malezija, Indonezija, Filipini, Singapur, Tajland, Brunej, Mianmar (Burma), Vijetnam, Kambodža i Laos.

# SPORAZUMI O SLOBODNOJ TRGOVINI MEĐU ZEMLJAMA JIE

## SPORAZUMI O SLOBODNOJ TRGOVINI MEĐU ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EVROPE

### 1. DATUM POTPISIVANJA:

Datum potpisivanja: Pod pokroviteljstvom Pakta za stabilnost u JIE, ministri spoljne trgovine osam zemalja regiona potpisali su, 27. juna 2001. godine u Briselu, Memorandum o razumevanju o liberalizaciji i olakšavanju uslova trgovine (MoR).

### 2. POTPISNICI:

Albanija, BiH, Bugarska, Makedonija, Hrvatska, Rumunija, SRJ i Moldavija. Potpisnice su se obavezale da će međusobno potpisati bilateralne sporazume (28) o slobodnoj trgovini.

### 3. POČETAK PRIMENE SVIH 28 SPORAZUMA:

Predviđen je u 2004. godini. Od početka 2007. godine između zemalja potpisnica MoR postići će se potpuna liberalizacija u trgovini industrijskim proizvodima i delimična liberalizacija trgovine poljoprivrednim proizvodima, sa ciljem postepenog uspostavljanja Zone slobodne trgovine u jugoistočnoj Evropi.

### 4. STVARANJEM ZONE SLOBODNE TRGOVINE ŽELE SE OBEZBEDITI USLOVI ZA:

- a) slobodan protok roba, ljudi, kapitala, usluga, ideja,
- b) smanjenje troškova proizvodnje, uvođenje savremenih tehnologija i poštovanje međunarodnih standarda,
- c) jačanje konkurencije u zemlji i povećanje konkurentnosti domaćih proizvoda,
- d) višestruko povećanje razmene,
- e) usklađivanje privrednog razvoja,
- f) povećanje priliva stranih investicija u region s obzirom na stvaranje znatno većeg tržišta, od oko 60 miliona stanovnika,
- g) podizanje privredne saradnje na viši nivo,
- h) ubrzanje procesa pristupanja STO (važi i za Srbiju) i Evropskoj uniji. EU je zauzela stav da je za zemlje potpisnice MoR ovo najbolji i najbrži put za uključivanje u EU.

PREGLED SPORAZUMA O SLOBODNOJ TRGOVINI  
SCG SA ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EVROPE\*

Naziv zemlje	Datum potpisivanja	Satum objavljivanja u "Službenom listu SCG- Međunarodni ugovori"	Primena sporazuma
Republika Bugarska	13. novembar 2003. godine	26. mart 2004. godine	1. jun 2004. godine
Republika Hrvatska	14. januar 2004. godine	26. mart 2004. godine	1. jul 2004. godine
Republika Rumunija	23. decembar 2003. godine	26. mart 2004. godine	1. jul 2004. godine
Republika Moldavija	13. novembar 2003. godine	28. maj 2004. godine	nije još ratifikovao Parlament Moldavije
Republika Albanija	13. novembar 2003. godine	28. maj 2004. godine	1. avgust 2004. godine
Republika Makedonija	4. septembar 1996. godine	4. oktobar 1996. godine	4. oktobar 1996. godine
Bosna i Hercegovina	februar 2002. godine	27. april 2002. godine	1. jun 2002. godine asimetričan 1. aprila 2004. godine 100% liberalizacija

\* Napomena: Crna Gora će naknadno zaključiti sporazume sa svim zemljama JIE.

# PITANJA ZA VEŽBANJE

ČETVRTI DEO • Vežbe 6-11

ČETVRTI DEO

VEŽBE

6-11



1. a) Međunarodna trgovinska komora (MTK):

a. Osnovana je \_\_\_\_\_ godine,

b. Ima sedište u \_\_\_\_\_,

c. Naša zemlja je član MTK. (zaokružiti tačan odgovor):

da                      ne

b) Navedite najvažnija dokumenta koja donosi MTK :

---

---

---

2. a) Navedite regionalne i druge važnije ekonomske intergaracije pomenute u ovom praktikumu:

---

---

---

---

---

b) OECD ima \_\_\_\_\_ zemalja članica.

c) U NAFTA su učlanjene sledeće zemlje:

---

---

---

3. a) Od 1. maja 2004. godine Evropska unija ima \_\_\_\_\_ zemalja-članica.

b) Acquis communautaire predstavlja \_\_\_\_\_

---

---

4. a) Značenje "CE" kvaliteta za pojedine subjekte je:

---

---

---

---



b) Kvalitet “CE”:

- a. Odnosi se na sve proizvode
- b. Odnosi se samo na određenu listu proizvoda.

5. Kako teče proces harmonizacije (ukratko) sa EU:

Prvi čin: \_\_\_\_\_

Drugi čin: \_\_\_\_\_

Treći čin: \_\_\_\_\_

6. Pravna akta koja se donose u okviru EU, nazivaju se:

\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_

7. Navedite kriterijume konvergencije:

\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_

8. Zajednica nezavisnih država (ZND) obuhvata sledeće države - članice:

\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_

9. U zemlje ASEAN-a spadaju:

\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_

10. Srbija (kao sukcesor SCG) ima zaključene sporazume o slobodnoj trgovini sa sledećim zemljama Jugo-istočne Evrope:

\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_

## MEĐUNARODNE FINANSIJSKE INSTITUCIJE

### 1. MEĐUNARODNI MONETARNI FOND:

Osnivanje: 1945. (od strane 44 države)

Članstvo danas: 184 države (i naša zemlja je član)

Kapital: 213 mlrd SDR,

Najveći udeo ima SAD, oko 37 mlrd SDR

Sedište: Vašington, SAD

Ciljevi osnivanja:

- 1) Razvijanje međunarodne monetarne saradnje;
- 2) Olakšavanje širenja međunarodne trgovine;
- 3) Radi na stabilnosti kurseva;
- 4) Pomaganje uspostavljanju multilateralnog sistema plaćanja;
- 5) Pomoć pri uspostavljanju ravnoteže u platnom bilansu.

### 2. MEĐUNARODNA BANKA ZA ODNOVU I RAZVOJ (PRVA AGENCIJA WB):

Osnivanje: 1945. (od strane 44 države)

Članstvo danas: 184 države (i naša zemlja je član)

Sedište: Vašington, SAD

Ciljevi osnivanja:

Odobranje zajmova za razvoj zemljama sa dohotkom po stanovniku između 926 i 2.650 dolara (rok otplate do 25 godina, sa varij. kam. stopom)

### 3. MEĐUNARODNO UDRŽENJE ZA RAZVOJ - IDA (AGENCIJA SVETSKE BANKE):

Osnivanje: 1960.

Članstvo: 159 država (i naša zemlja je član)

Sedište: Vašington, SAD

Ciljevi osnivanja:

Odobranje razvojnih kredita najsiromašnijim zemljama (čiji je god. per cap. ispod 926 US\$)

Uslovi kredita: do 50 god. gr. per. 10 god. bez kamate, plaćaju se troškovi kredita oko 1%.

### 4. MEĐUNARODNA FINANSIJSKA KORPORACIJA (IFC) - FIL. IBRD:

Osnivanje: 1965.

Članstvo: 174 države (i naša zemlja je član)

Sedište: Vašington, SAD

Ciljevi: Pomaže razvoj privatnog sektora

Uslovi kreditiranja: Tržišni uslovi

### 5. MULTILATERALNA AGENCIJA ZA INVESTICIONE GARANCIJE-MIGA:

Osnivanje: 1985. (pri WB)

Članstvo: 141 država (i naša zemlja je član)

Ciljevi: Garantovanje nekom. rizika kred. WB

PRIMER:

Zemlje – članice Međunarodnog monetarnog fonda

MMF zemlje članice	MMF kvote (milioni SDR)	MMF zemlje članice	MMF kvote (milioni SDR)
1. Avganistan, Islam. Država	120.4	52. El Salvador	171.3
2. Albanija	48.7	53. Ekvatorijalna Gvineja	32.6
3. Alžir	1,254.7	54. Eritreja	15.9
4. Angola	286.3	55. Estonija	65.2
5. Antigva i Barbuda	13.5	56. Etiopija	133.7
6. Argentina	2,117.1	57. Fidzi	70.3
7. Armenija	92.0	58. Finska	1,263.8
8. Australija	3,236.4	59. Francuska	10,738.5
9. Austrija	1,872.3	60. Gabon	154.3
10. Azerbejdžan	160.9	61. Gambija	31.1
11. Bahamska ostrva	130.3	62. Džordžija	150.3
12. Bahrein	135.0	63. Nemačka	13,008.2
13. Bangladeš	533.3	64. Gana	369.0
14. Barbados	67.5	65. Grčka	823.0
15. Belorusija	386.4	66. Grenada	11.7
16. Belgija	4,605.2	67. Gvatemala	210.2
17. Beliz	18.8	68. Gvineja	107.1
18. Benin	61.9	69. Gvineja Bisao	14.2
19. Butan	6.3	70. Gvajana	90.9
20. Bolivija	171.5	71. Haiti	60.7
21. Bosna i Hercegovina	169.1	72. Honduras	129.5
22. Bocvana	63.0	73. Mađarska	1,038.4
23. Brazil	3,036.1	74. Island	117.6
24. Bruneji Darusalam	150.0	75. Indija	4,158.2
25. Bugarska	640.2	76. Indonezija	2,079.3
26. Burkina Faso	60.2	77. Iran, Islam. Rep.	1,497.2
27. Burundi	77.0	78. Irak	504.0
28. Kambodža	87.5	79. Irska	838.4
29. Kamerun	185.7	80. Izrael	928.2
30. Kanada	6,369.2	81. Italija	7,055.5
31. Kape Verde	9.6	82. Jamajka	273.5
32. Centralna Afrička Republika	55.7	83. Japan	13,312.8
33. Čad	56.0	84. Jordan	170.5
34. Čile	856.1	85. Kazahstan	365.7
35. Kina	6,369.2	86. Kenija	271.4
36. Kolumbija	774.0	87. Karibati	5.6
37. Komori	8.9	88. Koreja	1,633.6
38. Dem. Rep. Kongo	533.0	89. Kuvajt	1,381.1
39. Rep. Kongo	84.6	90. Kirgistan Rep.	88.8
40. Kostarika	164.1	91. Laos, Nar.Dem.Rep.	52.9
41. Obala Slonovače	325.2	92. Latvija	126.8
42. Hrvatska	365.1	93. Lebanon	203.0
43. Kipar	139.6	94. Lesoto	34.9
44. Češka Republika	819.3	95. Liberija	71.3
45. Danska	1,642.8	96. Libija	1,123.7
46. Džibuti	15.9	97. Litvanija	144.2
47. Dominik	8.2	98. Luksemburg	279.1
48. Dominikanska Republika	218.9	99. Makedonija, BJR	86.9
49. Istočni Timor*	8.2	100. Madagaskar	122.2
50. Ekvador	302.3	101. Malavi	69.4
51. Egipat	943.7	102. Malezija	1,486.6

(nastavlja se)

(nastavak)

	MMF zemlje članice	MMF kvote (milioni SDR)		MMF zemlje članice	MMF kvote (milioni SDR)
103.	Maldivi	8.2	154.	Španija	3,048.9
104.	Mali	93.3	155.	Šri Lanka	413.4
105.	Malta	102.0	156.	Sudan	169.7
106.	Maršalska Ostrva	3.5	157.	Surinam	92.1
107.	Mauritanija	64.4	158.	Svaziland	50.7
108.	Mauricijus	101.6	159.	Švedska	2,395.5
109.	Meksiko	2,585.8	160.	Švajcarska	3,458.5
110.	Mikronezija, Sav. Drzave	5.1	161.	Sirijska Arapska Rep.	293.6
111.	Moldavija	123.2	162.	Tadžikistan	87.0
112.	Mongolija	51.1	163.	Tanzanija	198.9
113.	Maroko	588.2	164.	Tajland	1,081.9
114.	Mozambik	113.6	165.	Togo	73.4
115.	Mjanmar	258.4	166.	Tonga	6.9
116.	Namibija	136.5	167.	Trinidad i Tobago	335.6
117.	Nepal	71.3	168.	Tunis	286.5
118.	Nizozemska	5,162.4	169.	Turska	964.0
119.	Novi Zeland	894.6	170.	Turkmenistan	75.2
120.	Nikaragva	130.0	171.	Uganda	180.5
121.	Niger	65.8	172.	Ukrajina	1,372.0
122.	Nigerija	1,753.2	173.	Ujedinjeni Arapski Emirati	611.7
123.	Norveška	1,671.7	174.	Velika Britanija	10,738.5
124.	Oman	194.0	175.	Sjedinjene Američke Države	37,149.3
125.	Pakistan	1,033.7	176.	Urugvaj	306.5
126.	Palau	3.1	177.	Uzbekistan	275.6
127.	Panama	206.6	178.	Vanuatu	17.0
128.	Papua Nova Gvineja	131.6	179.	Venecuela	2,659.1
129.	Paragvaj	99.9	180.	Vijetnam	329.1
130.	Peru	638.4	181.	Rep. Jemen	243.5
131.	Filipini	879.9	182.	S.R. Jugoslavija	467.7
132.	Poljska	1,369.0	183.	Zambija	489.1
133.	Portugal	867.4	184.	Zimbabve	353.4
134.	Katar	263.8			
135.	Rumunija	1,030.2		<b>TOTAL:</b>	<b>212,666.1</b>
136.	Rusija	5,945.4			
137.	Ruanda	80.1			
138.	Sveti Kits i Nevis	8.9			
139.	Sveta Lucija	15.3			
140.	Sveti Vinsent i Grenadin	8.3			
141.	Samoa	11.6			
142.	San Marino	17.0			
143.	Sao Tome i Prinsipe	7.4			
144.	Saudi Arabija	6,985.5			
145.	Senegal	161.8			
146.	Sejšeli	8.8			
147.	Sijera Leone	103.7			
148.	Singapur	862.5			
149.	Slovačka Republika	357.5			
150.	Slovenija	231.7			
151.	Solomonska Ostrva	10.4			
152.	Somalija	44.2			
153.	Južna Afrika	1,868.5			

Izvor: IMF Survey, Volume 31, September 2002.

\* 23. jula 2002. Istočni Timor je postao 184-ti član MMF-a

(SDR - Specijalna prava vučenja-obračunska valuta MMF-a)

SDR 1 = US\$ 1.32304

US\$ 1 = SDR 0.755837 (od 19. avgusta 2002.)



## REGIONALNE FINANSIJSKE INSTITUCIJE

**1. EVROPSKA BANKA ZA OBNOVU I RAZVOJ (EBRD):**

Osnivanje: 1990.

Kapital: 10 mlrd €

Članstvo: 60 evropskih i neevropskih država

Sedište: London

Ciljevi: Pomoć u tranziciji zemalja centralne i istočne Evrope

**2. EVROPSKA INVESTICIONA BANKA:**

Osnivanje: 1958. godine

Članstvo: Evropske i neevropske zemlje

Sedište: Brisel

Kapital: Oko 30 mlrd € (1985. god.)

Ciljevi: Finansiranje projekata infrastrukture sa rokom otplate do 10 godina

**3. INTERAMERIČKA BANKA ZA OBNOVU I RAZVOJ:**

Osnivanje: 1959. god.

Članstvo: Zemlje Severne, Centralne i Južne Amerike i Kariba (27) i nereg. članice (17)

(naša zemlja isključena 1992.)

Početni kapital: jedna milijarda US\$

Sedište: Vašington

Ciljevi: Podizanje životnog standarda zemalja Latinske Amerike

**4. AZIJSKA BANKA ZA OBNOVU I RAZVOJ:**

Osnivanje: 1966. god.

Sedište: Manila, Filipini

Članstvo: 45 država (od toga 14 van regiona)

(naša zemlja nije članica)

Početni kapital: jedna mlrd US\$

Ciljevi: Finansiranje razvoja zemalja regiona

**5. AFRIČKA BANKA ZA OBNOVU I RAZVOJ:**

Osnivanje: 1963. god.

Članstvo: 50 afričkih i 26 neregional. država

(naša zemlja je članica)

Sedište: Abidžan, Obala Slonovače

Ciljevi: Doprinos socijalno-ekonomskom preobražaju članica regiona

# PITANJA ZA VEŽBANJE

ČETVRTI DEO • Vežbe 12-13

ČETVRTI DEO

VEŽBE

12-13



1. a) Navedite najvažnije međunarodne (svetske) finansijske institucije:

---

---

---

---

---

b) Navedite afilijacije (agencije) koje čine Svetsku banku:

---

---

---

---

---

2. a) Međunarodni monetarni fond, osnovan je \_\_\_\_\_ godine, i danas ima \_\_\_\_\_ zemalja-članica.

b) Navedite osnovne ciljeve osnivanja MMF:

---

---

---

---

---

3. a) Kapital MMF iznosi \_\_\_\_\_ mlrd SDR a najveći udeo imaju \_\_\_\_\_ čiji ulog iznosi \_\_\_\_\_ mlrd SDR.

b) Udeo naše zemlje u kapitalu MMF je \_\_\_\_\_ mil SDR.

c) Navedite koje vrste kredita i za koje namene odobrava MMF:

---

---

---

---



4. a) Navedite osnovne ciljeve osnivanja Međunarodne banke za obnovu i razvoj (IBRD):

---

---

---

---

---

b) Navedite na koje rokove IBRD odobrava kredite i po kojim kamatnim stopama:

---

---

5. a) Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD):

- a. Osnovana je \_\_\_\_\_ godine,
- b. Osnivački kapital je \_\_\_\_\_ mlrd €
- c. Status naše zemlje: \_\_\_\_\_

b) Osnovni ciljevi osnivanja EBRD:

---

---

---

6. Navedite značajnije regionalne finansijske organizacije:

---

---

---

---

---

7. Navedite regionalne finansijske institucije (organizacije) čiji član nije naša zemlja:

---

---

# MEĐUNARODNA ORGANIZACIJA ZA STANDARDIZACIJU - ISO

## MEĐUNARODNA ORGANIZACIJA ZA STANDARDIZACIJU – ISO

### 1. OSNIVANJE:

1948. god. (ISO/TC 68)

Kao nevladina organizacija, a standardi koje razvija (grupa eksperata) su dobrovoljni.

### 2. ČLANSTVO:

120 nacionalnih organizacija za standardizaciju.

### 3. STADARDI KOJI SU NAJVIŠE PRIHVAĆENI:

Koji se odnose na zdravlje, bezbednost i okolinu.

### 4. STAV MEĐUNAR. ORGANIZACIJA:

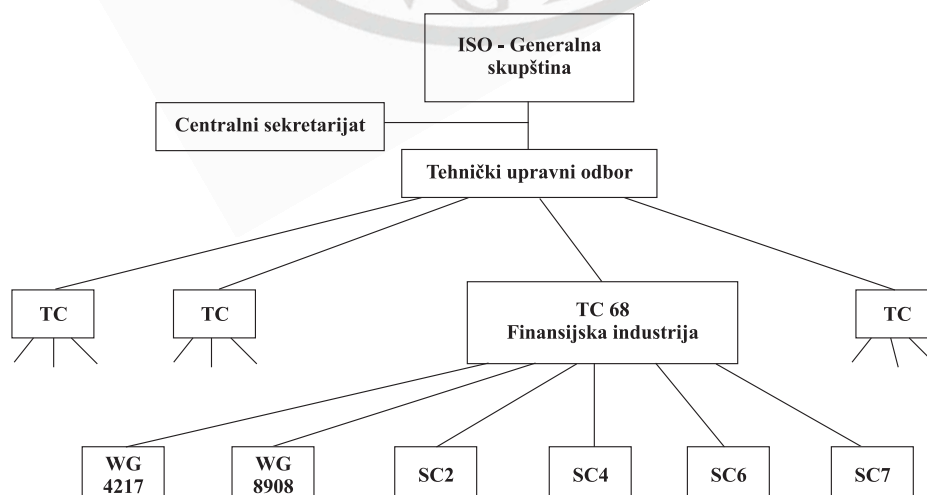
Uživa visok status među međunarodnim organizacijama (specijalne agencije UN, WTO, MTK, itd) posebno posle uvođenja serije standarda ISO 9000.

### 5. STANDARDI U SEKTORU USLUGA:

ISO je identifikovao pitanja svetske trgovine usluga (osiguranje, finansije, turizam, edukaciju, itd) koja su ušla u njegov program standardizacije ISO 9000 takođe se uvode u uslužne organizacije.

### 6. SARADNJA SRBIJE: Odvija se preko Saveznog zavoda za standardizaciju

### 7. ORGANIZACIONA ŠEMA ISO:



## PRIMER:

## Međunarodne organizacije koje saraduju u ISO/TC 68

ANNA – Association of National Numbering Agencies, Brisel,  
BIS – Bank of International Settlements,  
CEDEL – Cedel Bank S.A., Luksemburg,  
EC – European Commission, Directorate General XV, Brisel,  
EUROCLEAR – Euroclear Operations Centre, Brisel,  
EUROPAY – Europay International S.A.,  
EUSIDIC – European Association of Information Services,  
FIBV – International Federation of Stock Exchanges, Paris,  
IATA – International Air Transport Association,  
ICC – International Chamber of Commerce,  
IMF – International Monetary Fund,  
IOSCO – International Organization of Securities Commissions, Montreal,  
IUMI – International Union of Marine Insurance,  
MCI – Master Card International,  
S.W.I.F.T. – Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication,  
UN/ECE – United Nations Economic Commission for Europe,  
UNCITRAL – United Nations Commission on International Trade Law,  
UNCTAD – United Nations Conference on Trade and Development,  
UPU – Universal Postal Union,  
VISA – Visa International.

**ISO/TC 68 je organizovao svoje aktivnosti kroz rad nekoliko potkomiteta i radnih grupa. Potkomiteti i radne grupe na nivou tehničkog komiteta su:**

- WG za održavanje ISO 4271 – kodovi za valute i novac;
- WG za održavanje ISO 8908 – rečnik iz oblasti finansija;
- SC 2 – upravljanje sigurnošću i opšte bankarske operacije;
- SC 4 – hartije od vrednosti i srodni finansijski instrumenti;
- SC 6 – finansijske usluge u poslovanju sa građanima;
- SC 7 – bankarske telekomunikacione poruke.

U daljem tekstu se nabrajaju samo glavne aktivnosti ovih potkomiteta u prethodnom periodu.

**Aktivnosti SC 2** - Sa uvođenjem računarske tehnologije menja se poslovna praksa. Zamena transakcija baziranih na papirima elektronskim, smanjila je troškove i povećala efikasnost. Milijarde dolara, evra, funti, jena, itd. u novcu i hartijama od vrednosti prenose se svakodnevno telefonom, teleksom i drugim telekomunikacionim i elektronskim sredstvima. Visoka vrednost i rastući obim takvih transakcija u otvorenom okruženju izlaže finansijsku zajednicu i njihove klijente potencijalnim velikim rizicima od slučajnih ili namernih prepravki, zamena ili uništenja podataka i drugim problemima. Ovi rizici se povećavaju pri povezivanju putem mreža kada raste i broj i komplikovanost prikrivenih neprijatelja. Konvencionalne kontrole koje se koriste u transakcijama sa papirnim dokumentima nemoguće su u elektronskim transakcijama. Potkomitet SC 2 je izradio i konstantno nadgleda familiju standarda koja rešava pitanja utvrđivanja verodostojnosti (autentičnosti) poruka i upravljanje i korišćenje kriptografije za bankarsku industriju.

SC 2 održava dokument "Smernice za sigurnost informacija" koji treba da služi finansijskim institucijama da definišu zajedničke, opšte poslovne procese za zaštitu informacija kao i da sugeriše finansijskim institucijama pristup izgradnji programa zaštite informacija prema njihovoj veličini, obimu poslovanja itd. U izradi su takođe standardi za digitalni potpis i nova rešenja zaštite u računarskom okruženju, na primer, biometrika.

**Aktivnosti SC 6** - Područje rada SC 6 je razmena poruka u poslovanju sa građanima - transakcije inicirane karticama. SC 6 je standardizovao "smart karticu", format finansijskih podataka i sigurnost finansijskih transakcija zasnovanih na kartici. Počinje sa standardizacijom elektronskog novčanika i veoma je aktivan na standardizaciji zaštite PIN-om pri korišćenju EFTPOS.

**Aktivnosti SC 7** - Elektronske transakcije velikih vrednosti – transakcije između banaka i između banaka i korisnika, uključujući državne institucije su u žiži standardizacije SC 7. Svi ranije doneti standardi za dokumente i poruke putem teleksa doživljavaju svoju reviziju i dopunu standardima za elektronske poruke prema EDI standardima.

Međutim, vredno je najaviti novi standard koji se odnosi na međunarodna plaćanja – ISO 13616. Bez obzira na to što je elektronsko plaćanje između finansijskih institucija i između finansijskih institucija i njihovih klijenata poraslo poslednjih godina, nije bilo univerzalne metode za identifikaciju brojeva računa i međubankarskih veza.

Predmet novog standarda (ISO 13616) je IBAN – međunarodni broj bankarskog računa koji treba da ispuni zahteve za mašinsku čitljivost i validnost broja računa kupca, a koji ne zahteva veće promene postojećih sistema.

**IBAN** se sastoji od:

- prva dva znaka koji predstavljaju kod zemlje u kojoj se račun održava;
- treći i četvrti znak su određeni za cifru za proveru vezanu za IBAN. Ostali znaci (do 30) su broj nacionalnog bankarskog računa kao i sve potrebne informacije, npr. identifikacija banke.

Novi standard je zasnovan na formatima nacionalnih bankarskih brojeva računa koji su uključeni u jedinstven okvir i, pošto je projektovan uglavnom za elektronski prenos, IBAN je raspoloživ za razmenu raznim medijima, kao i papirnih dokumenata. Papirne fakture u budućnosti će možda zameniti uobičajeni broj računa banke sa IBAN brojem. IBAN znači, nudi standardizovani način predstavljanja računa banke i informacija, obezbeđuje veću tačnost, može odgovarati za sve nacionalne formate računa, podržava automatizovano plaćanje van granica država i druge odgovarajuće finansijske procese.

(nastavlja se)

*(nastavak)***STANDARDIZACIJA U VEZI SA HARTIJAMA OD VREDNOSTI**

Jedan od potkomiteta, ISO/TC 68/SC 4 je posebno zadužen za standarde u vezi sa hartijama od vrednosti. Formiran je 1979. godine i doneo je do sada niz važnih standarda koji se odnose, ukratko, na:

- **ISIN** – International Securities Identification Numbering system (**ISO 6166:1994**); organizacija za registraciju ANNA .
- Vrste poruka za hartije od vrednosti (**ISO TR 7775:1995**); Agencija za održavanje ISO/SWIFT.
- Vrste poruka koje razmenjuju depozitari (**ISO 11521:1996**).
- Standardizovane liste obveznica koje izdavalac povlači iz opticaja (**ISO 6536:1981**).
- Format za prenos brojeva certifikata (**ISO 8532:1995**).
- Numerisanje certifikata (**ISO 9019:1995**).
- Zapis za optičko prepoznavanje znakova (**ISO 9144:1991**).
- MIC - Market identifier codes (**ISO 10383:1992**); Uprava za registraciju SWIFT.
- CIF – Klasifikacija finansijskih instrumenata (**ISO 10962:1997**); Uprava za registraciju ANNA.

Za ovaj potkomitet interesantni su i neki standardi koje izrađuju druga tela ISO/TC 68.

**Primeri takvih standarda su oni koje razvija i održava SC 7:**

- ISO 9362:1994, Kodovi za identifikaciju banaka (BIC),
- ISO 13616 Međunarodni broj bankarskog računa (IBAN),
- ISO 13738 – Međunarodni identifikator poslovnih entiteta – IBEI (u statusu prednacrta). SC 4 je formirao posebnu radnu grupu radi aktivnog rada na ovom standardu, značajnom za međunarodni promet hartija od vrednosti, jer postojeći, gore navedeni standardi ne obuhvataju sve učesnike u prometu hartija od vrednosti.

Na zasedanju u Berlinu, u oktobru 1996. godine SC 4 “Securities” je svoj naziv izmenio u “Securities and related financial instruments” i uključuje derivate.

Rad SC 4 se odvija u radnim grupama.

SC 4 je u prethodnom periodu bio veoma produktivan kada se radi o donošenju i iniciranju novih standarda. Globalizacija, manji troškovi, potreba za većom sigurnošću, komunikacije preko granica učinili su da je međunarodna standardizacija strateški cilj industrije hartija od vrednosti. Potkomitet SC 4 će promeniti svoj dosadašnji način i dinamiku rada u tom smislu da bude uključena u proces dogovaranja u najranijem stepenu, kada on započne između zainteresovanih grupa. Cilj je da harmonizacija koja se odvija između takvih grupa bude istovremno i između zemalja, odnosno njihovih eksperata uključenih u izradi ISO standarda. Ukazujemo na neke najaktuelnije standarde koji su u žiži aktivnosti SC 4.

**ISIN i CFI**

**ISIN je postao svetski dominantan sistem numerisanja hartija od vrednosti.** Ovaj standard nema samo međunarodnu primenu, u trgovanju između zemalja, on je takođe prihvaćen kao domaći u smislu da centralni depozitari hartija od vrednosti i berze za hartije od vrednosti prihvataju ISIN kao svoj sopstveni sistem numerisanja. U skladu sa ovim trendovima, sve više zemalja sada dodeljuje ISIN brojeve svim novim emisijama i uspostavlja svoje sopstvene nacionalne agencije za numerisanje.

Naročito je brz razvoj uvođenja ISIN u novonastalim tržištima. Od ustanovljavanja Association of National Numbering Agencies (ANNA), kao organizacije za registraciju agencija nadležnih za dodelu ISIN, koju je imenovao Savet ISO u 1992. godini, ukupan broj njenih članica je više nego dupliran – od 22 na 43 članica – pri čemu je većina novih članica iz zemalja Azije i Južne Amerike. Na samom početku, ove zemlje su uzele ISIN kao svoj sistem numerisanja hartija od vrednosti i u kratkom periodu uvele ga u svoje zemlje. Krajem 1996-te skoro 95% članica ANNA dodeljuju i nacionalne identifikacione brojeve i ISIN. Nekoliko zemalja, uglavnom iz severne Evrope, već koriste ISIN kao primarni kod i ne dodeljuju više nacionalne identifikacione brojeve.

*(nastavlja se)*

(nastavak)

Da bi zadovoljila rastuće zahteve za bržu diseminaciju informacija o novim, izmenjivim ili poništenim ISIN, ANNA uvodi razmenu informacija između članica putem GIAM (Global ISIN Access Mechanism). Putem GIAM, ISIN i osnovni podaci o hartijama od vrednosti se razmenjuju neprekidno putem mreže između članica. Znači, GIAM pomaže da je ISIN raspoloživ globalno, ali su informacije dostupne i lokalnim tržištima. GIAM je otvoren sistem koji nudi brz pristup podacima o ISIN i zbog toga i zainteresovane druge strane (osim članica ANNA) mogu pristupiti ovoj informacionoj platformi. Na primer, Reuters, koji nije član ANNA, koji je jedan od najvećih davalaca informacionih usluga, koristi GIAM da bi kompletirao identifikaciju o finansijskim instrumentima. Tako je u mogućnosti da identifikuje sve finansijske instrumente memorisane u sopstvenom informacionom sistemu prema jednom, svetskom standardu i zatim isporučuje podatke o instrumentima svojim klijentima.

Ali ANNA nije samo organizacija za registraciju prema ISO 6166 (ISIN) već je imenovana kao uprava za registraciju i za drugi standard ISO 10962 (CFI), koji je nov; publikovan je početkom 1997. godine. Zašto je nastao ovaj standard? Sa ogromnim rastom u poslednjih deset godina novih finansijskih instrumenata i novih svojstava finansijskih instrumenata, javili su se ozbiljni problemi komunikacija. Standard CFI obezbeđuje skup kodova koje mogu da koriste učesnici na svim tržištima, u okruženju elektronske obrade podataka i olakšava elektronske komunikacije između njih.

#### **KLASIFIKACIJA FINANSIJSKIH DOKUMENATA**

Klasifikacija finansijskih dokumenata, CFI je šestocifreni kod sa sledećom strukturom:

- prvi znak – kategorija (npr. vlasničke hartije)
- drugi znak – grupa (npr. akcije, prioritetne, zamenljive)
- treći do šesti znak – atributi za dalji opis i grupisanje u vezi sa pravom glasa, udelom u vlasništvu, statusom uplate itd.

Ovaj međunarodni standard je namenjen za upotrebu svuda – u trgovanju i administriranju hartijama od vrednosti u međunarodnim razmenama. Ukoliko se trgovanje i administracija hartija od vrednosti ne tiču drugih zemalja, o primeni ovog međunarodnog standarda odlučuju nacionalna tela kao što su: berze, banke, brokeri i druge institucije aktivne na području hartija od vrednosti. Ovaj standard definiše i opisuje kodove koji klasifikuju finansijske instrumente. Pojam “Finansijski instrument” ne odnosi se samo na klasične hartije od vrednosti, već pokriva i nove finansijske proizvode koji su se nedavno pojavili na raznim tržištima – trend za koji se očekuje da će se nastaviti u budućnosti.

**Zbog toga, “ISIN-CFI” kombinacija sadrži najrelevantnije informacije sa ciljem identifikacije i opisa datog finansijskog instrumenta.**

#### **ISO 7775 - ISO 15022**

ISO 7775 ili novi ISOTR 7775 sadrži seriju elektronskih poruka za hartije od vrednosti (za kupovinu, prodaju, prijem, isporuku između raznih strana). Međutim, formirana je radna grupa WG 7 za “Rečnik polja podataka”. Ona je zadužena za novi standard ISO 15022 koji će dozvoliti veću fleksibilnost i brži razvoj elektronskih poruka koje razmenjuju učesnici u prometu hartija od vrednosti. Novi standard će definisati sintaksu poruka i upotrebu dinamičkog kataloga polja podataka. SWIFT je izabran za održavanje kataloga kao “Registration Management Group”.

**Standard ISO 15022** se razvija da bi obuhvatio zahtev industrije hartija od vrednosti da se preispita međunarodna standardizacija za komunikacije između učesnika u prometu hartijama od vrednosti s ciljem:

- 1. smanjenja vremena distribucije novi vrsta poruka tržištu i**
- 2. poboljšanja obrade hartija od vrednosti.**

ISO 15022 daje principe potrebne da se različitim grupama korisnika obezbede alati za projektovanje vrsta poruka za specifične tokove informacija.

Ovi alati sadrže:

- strukturu poruka i sintaksu,
- rečnik polja podataka i
- katalog postojećih i budućih poruka za hartije od vrednosti sa poljima i sintaksom koja je sadržana u standardu.



## OPŠTE O STANDARDU ZA SISTEME MENADŽMENTA

### STANDARDI ZA SISTEME MENADŽMENTA

#### 1. POJAM MENADŽMENTA:

“Menadžer” i “Menadžment” vezuju se, pre svega, za tržišnu privredu i sposobnost rukovođenja i upravljanja “organizacijom” u uređenim privrednim sistemima, sa jasno definisanim “zahtevima” koje mora ispuniti “proizvod” ili “usluga” svake organizacije, kao i sama organizacija.

#### 2. ZNAČENJE SERTIFIKATA ISO 9001/2000

Posedovanje sertifikata ISO 9001:2000 za sistem menadžmenta kvalitetom svedoči da se radi o preduzeću za koje garantuje sertifikaciono telo (kao nezavisna treća strana), da uspešno upravlja procesima koji se odnose na ugovoreni ili specificirani kvalitet proizvoda.

#### 3. ZNAČENJE SERTIFIKATA ISO 14000:

Primena međunarodnih standarda za sistem menadžmenta zaštitom životne sredine serije ISO 14000 pokazuje da organizacija uspešno primenjuje propise u oblasti zaštite životne sredine, ili da primenom serije standarda ISO 18000 (OHSAS 18000) rukovodstvo obezbeđuje primenu propisa koji se odnose na zaštitu zdravlja i bezbednost na radu.

#### 4. ZAHTEVI DIREKTIVA EU - NOVOG PRISTUPA:

Sve direktive EU Novog pristupa zahtevaju upravljanje (menadžment) kvalitetom. U pojedinim direktivama se izriče zahteva da takav sistem bude sertifikovan od posebnog sertifikacionog organa iz EU (Notified Body - Prijavljeni organ).

#### 5. ULOGA DRŽAVE:

Država, pored obaveze da uredi tržišni sistem nizom propisa, ima obavezu da obezbedi strogu primenu zakona i propisa preko tržišnog nadzora, a posebno da spreči korupciju posebno sukob interesa. Ta pravila važe za sve subjekte koji se pojavljuju na tržištu, pa je neophodno dobro poznavati ne samo pravila svakog tržišta (posebno “unutrašnjeg tržišta EU”), već i terminologiju.

Stožer evropske standardizacije je tehnički komitet TC 224 “Mašinski čitljive kartice, odogovarajući uređaji i operacije” pri CEN (Evropski komitet za standardizaciju). CEN TC 224 ima 11 radnih grupa od kojih su u 1996. godini najaktivnije bile WG 5 (komunikacije između uređaja i hosta), WG 7 (predstavljanje PIN-a) i WG 10 (intersektorski elektronski novčanik). Pored usvojenih ISO standarda, doneti su brojni evropski standardi koji su predloženi ISO - u za razmatranje i usvajanje.

U 2003. godini se takođe startovalo sa inicijativom za međunarodnu standardizaciju u oblasti elektronskog poslovanja. Fokus ove inicijative je na tehničkim uslovima, a posebno je sagledan kao hitan zadatak – sigurnost kupovine i plaćanja preko Interneta. U ovom poslu učestvuju ECBS (European committee for banking standards), Europay International, Francuska, Norveška, Portugalija, Velika Britanija itd. Urađeni su i prvi materijali za širu raspravu, kao “Memorandum of Understanding: Open access to the electronic commerce for European SMEs”.

Oblasti standardizacije ECBS su: bankarska kartica, transakcije sa entitetima van granica (cross border transaction) i elektronsko poslovanje. U ovim oblastima su doneti značajni dokumenti standardizacije, kao:

- **SIG 106 – Uputstvo za implementaciju ISO 8583,**
- **TR 102 – Pregled projekata elektronskog novčanika u Evropi,**
- **TR 103 – Zahtevi bankarskog sektora za elektronski novčanik,**
- **TR 104 – Interoperabilnost sistema elektronskog novčanika,**
- **TR 201 – Registar brojeva računa evropskih banaka,**
- **SIG 203 – Smernice za implementaciju standarda za IBAN,**
- **TR 400 – Biometrika,**
- **TR 401 – Sigurno bankarstvo preko Interneta.**

S obzirom na to da se sve veći broj društava iz oblasti finansijskih usluga odlučuje da uvede sistem kvaliteta prema standardima serije ISO 9000, predstavnici tri nacionalne certifikacione organizacije: Nemačke, Austrije i Švajcarske (DQS, OQS i SQS) u saradnji sa finansijskim stručnjacima, izradili su ove smernice sa ciljem da pomognu u tumačenju i praktičnoj primeni zahteva standarda ISO 9000 u oblasti finansijskih usluga.

Pod finansijskim uslugama u smislu ovih smernica podrazumevaju se: **bankarstvo, osiguranje, poštanski poslovi i druge srodne usluge.**

Jugoslovenski<sup>2</sup> standardi za bankarstvo i finansijske delatnosti se donose na osnovu **Zakona o standardizaciji** (“Službeni list SRJ”, br. **30/96**). Naši standardi uglavnom čine prevode međunarodnih ISO standarda sa engleskog jezika. Pored tih standarda izrađuju se i “čisto” jugoslovenski standardi. Kod izrade ovih standarda ne prevode se međunarodni standardi već se, u skladu sa određenim pravilima, izrađuju naši tekstovi. Standardi izrađeni na ovaj način upotrebljavaju se samo na području naše zemlje. Njih izrađuje Komisija koju je formirao Savezni zavod za standardizaciju.

<sup>1</sup> “ISO in the 21st Century”, brošura ISO, Ženeva, 1996.

<sup>2</sup> U oblasti standardizacije i dalje se koristi izraz “jugoslovenski” koji označava da se radi o domaćim standardima i ustanovama koje se bave standardizacijom.

## STANDARDI ZA SISTEME MENADŽMENTA KVALITETOM – KLASIFIKACIJE I TERMINI

### STANDARDI SISTEMA MENADŽMENTA KVALITETOM- KLASIFIKACIJE

#### 1. SERIJE STANDARDA:

- 1) Sistem menadžmenta kvalitetom prema seriji međunarodnim standardima ISO 9000, (prva verzija pojavila se 1987. god. -serij ISO 900:1987. Revizija se pojavila 1994. god. ISO: 9000:1994, najnovija verzija 2000. god. donela je važeću seriju međžun. standarda za sisteme menadžmenta kvalitetom-QMS - ISO 9000:2000);
- 2) Sistem menadžmenta zaštitom životne sredine u skladu s međunarodnim standardima serije ISO 14000.
- 3) Serija standarda koji će uskoro biti objavljeni kao ISO 18000, na bazi izdanja BSI (Engleska), sa oznakaom OHSAS 18000:1999, koji se odnose na sisteme menadžmenta za zaštitu zdravlja i bezbednost zaposlenih

#### 2. PRIMARNI STANDARDI ISO 9000:1994:

- 1) ISO 9000:2000, Sistemi menadžmenta kvalitetom - osnove i rečnik, koji bliže objašnjava terminologiju sistema menadžmenta kvalitetom i zamenjuje prethodni standard ISO 8402 i delove ISO 9000-1.
- 2) ISO 9001:2000, Sistemi menadžmenta kvalitetom - zahtevi, sadrži zahteve za primenu sistema menadžmenta kvalitetom tamo gde je potrebno demonstrirati sposobnost organizacije da obezbedi proizvode koji zadovoljavaju zahteve kupca i primenu propisa. Ovaj standard zamenjuje prethodne: ISO 9001:1994, ISO 9002:1994 i ISO 9003:1994.
- 3) ISO 9004:2000, Sistemi menadžmenta kvalitetom - uputstva za unapređenja performansi, predstavlja uputstva za sisteme menadžmenta kvalitetom koja uključuju procese kontinualnog unapređivanja, radi zadovoljenja kupaca organizacije i drugih zainteresovanih strana. Ovaj standard zamenjuje prethodni ISO 9004-1.
- 4) ISO 19011:2002, Uputstva za proveravanje sistema menadžmenta kvalitetom i/ili sistema menadžmenta životnom sredinom. Ovaj standard zamenjuje: ISO 10011, ISO 14010, ISO 14011 i ISO 14012.

#### 3. STANDARDI SRBIJE:

Zavod za standardizaciju Srbije izdao je dve serije standarda za sisteme menadžmenta sa oznakom: JUS ISO 9000:2001 (sistemi menadžmenta kvalitetom), odnosno JUS ISO 14000:1997 (sistemi menadžmenta zaštitom životne sredine), a pripremljeno je izdavanje i standarda JUS ISO 19011:2003.

Uslov za precizno sporazumevanje i komunikaciju među partnerima, kako u organizaciji tako i van nje, predstavlja jedinstveno definisanje termina koji se pri tome koriste. Međunarodni standard ISO 9000:2000 obrađuje terminologiju za sisteme menadžmenta kvalitetom, koja je predmet ove familije i opisuje odgovarajuće termine, koje (prema odredbi standarda) treba da primenjuju:

- a) organizacije koje teže da ostvare prednost primenom sistema menadžmenta kvalitetom;
- b) organizacije koje teže da zadobiju poverenje svojih isporučilaca da će njihovi zahtevi za proizvod biti zadovoljeni;
- c) korisnici proizvoda;
- d) oni za koje je važno uzajamno razumevanje terminologije korišćene u menadžmentu kvalitetom (isporučiooci, kupci, zakonodavstvo);
- e) oni koji interno ili eksterno u organizaciji ocenjuju sistem menadžmenta kvalitetom ili vrše njegovu proveru usaglašenosti sa zahtevima ISO 9001 (tj. proveravači, donosioci propisa, sertifikaciona ili registraciona tela);
- f) oni koji interno ili eksterno u organizaciji pružaju savete ili obuku za sistem menadžmenta kvalitetom pogodan za tu organizaciju (konsultanti);
- g) oni koji izrađuju srodne standarde.

Na slici su prikazani termini koji se koriste u standardima serije ISO 9000:2000 za opisivanje lanca isporuke, a koji su u skladu sa aktuelnim rečnikom.

isporučilac → organizacija → korisnik

#### Termini koji se koriste u lancu isporuke

U standardu ISO 9000:2000 klasifikovano je ukupno 80 termina u deset oblasti, u kojima se daju definicije i objašnjenja sa primerima i napomenama u vezi opisanih termina:

- 1) kvalitet
- 2) menadžment
- 3) organizaciju
- 4) proces i proizvod
- 5) karakteristike
- 6) usaglašenost
- 7) dokumentaciju
- 8) ispitivanje
- 9) proveru
- 10) obezbeđenje kvaliteta merenih procesa

Upućujući zainteresovane čitaoce radi potpunijih informacija na standard JUS ISO 9000:2001, ovde se navode definicije samo nekoliko važnijih termina, koji se najčešće sreću u svakodnevnoj poslovnoj praksi.

(nastavlja se)

(nastavak)

- **menadžment:** usklađene aktivnosti rukovođenja i upravljanja organizacijom.
- **najviše rukovodstvo:** osoba ili grupa ljudi na najvišem nivou koja rukovodi i upravlja organizacijom.
- **menadžment kvalitetom:** usklađene aktivnosti rukovođenja i upravljanja organizacijom imajući u vidu kvalitet. (Napomena: Rukovođenje i upravljanje sa gledišta kvaliteta po pravilu obuhvata uspostavljanje politike kvaliteta i ciljeva kvaliteta, planiranje kvaliteta, upravljanje kvalitetom, obezbeđenje kvaliteta i poboljšavanje kvaliteta).
- **sistem:** skup međusobno povezanih ili interaktivnih elemenata.
- **sistem menadžmenta:** sistem koji uspostavlja politiku i ciljeve i dostizanje tih ciljeva. (Napomena: Sistem menadžmenta u organizaciji može da uključi različite sisteme menadžmenta, kao što su sistem menadžmenta kvalitetom, sistem menadžmenta finansijama, ili sistem menadžmenta okolinom).
- **sistem menadžmenta kvalitetom:** sistem menadžmenta za upravljanje i rukovođenje organizacijom imajući u vidu kvalitet.
- **politika kvaliteta:** opšte namere i smernice organizacije koje se odnose na kvalitet kao zvanično izražene od strane najvišeg rukovodstva. (Napomene: 1. Politika kvaliteta je obično usklađena sa ukupnom politikom organizacije i treba da obezbedi okvir za utvrđivanje ciljeva kvaliteta; 2. Principi menadžmenta kvalitetom prezentirani u ovom međunarodnom standardu mogu da predstavljaju osnovu za uspostavljanje politike kvaliteta).
- **ciljevi kvaliteta:** nešto čemu se teži, ili usmerava, a odnosi se na kvalitet.
- **planiranje kvaliteta:** deo menadžmenta kvalitetom usmeren na postavljanje ciljeva kvaliteta i utvrđivanje neophodnih operativnih procesa i odgovarajućih resursa za ispunjavanje ciljeva kvaliteta.
- **upravljanje kvalitetom:** deo menadžmenta kvalitetom, usmeren na ispunjavanje zahteva kvaliteta.
- **obezbeđivanje kvaliteta:** deo menadžmenta kvalitetom, usmeren na obezbeđenje poverenja da su ispunjeni zahtevi kvaliteta.
- **poboljšavanje kvaliteta:** deo menadžmenta kvalitetom, usmeren na povećanje sposobnosti da se ispune zahtevi kvaliteta.
- **stalno poboljšavanje:** ponavljani postupak za povećanje sposobnosti za ispunjavanje zahteva.
- **proces:** skup međusobno povezanih ili interaktivnih aktivnosti koji transformiše ulaze u izlaze.

(nastavlja se)

(nastavak)

- **proizvod:** rezultat procesa.  
Postoje četiri opšte kategorije proizvoda, koje se navode:
  - usluge (npr. transport);
  - software (npr. kompjuterski program, rečnik);
  - hardware (npr. mehanički deo motora);
  - procesni materijali (npr. mazivo).
- **kvalitet:** stepen do koga skup svojstvenih karakteristika ispunjava zahteve.
- **zahtev:** potreba ili očekivanje koje je formulisano, uobičajeno podrazumevano ili obavezno.
- **zadovoljenje korisnika (kupca):** osećaj kupca o stepenu do koga su njegovi zahtevi ispunjeni.
- **organizacija:** grupa ljudi i kapaciteta sa uređenim pravilima odgovornosti, ovlašćenja i odnosa.
- **organizaciona struktura:** uređena pravila odgovornosti, ovlašćenja i odnosa između zaposlenih.
- **infrastruktura:** sistem kapaciteta, opreme i usluga neophodnih za delovanje organizacije.
- **radna sredina:** skup uslova u kojima se obavlja rad.
- **korisnik (kupac):** organizacija ili osoba koja prima proizvod.
- **isporučilac:** organizacija ili osoba koja isporučuje proizvod.
- **zainteresovana strana:** osoba ili grupa koja je zainteresovana za učinak ili uspeh organizacije (kupci, vlasnici, zaposleni u organizaciji, isporučiooci, bankari, sindikati, partneri ili društvo).
- **specifikacija:** dokument koji sadrži zahteve.
- **poslovnik o kvalitetu:** dokument koji opisuje sistem menadžmenta kvalitetom u organizaciji.

## PRINCIPI SISTEMA MENADŽMENTA KVALITETOM

### PRINCIPI SISTEMA MENADŽMENTA KVALITETOM

#### 1. USMERENOST NA KORISNIKA (KUPCA):

Treba da razumeju njihove tekuće i buduće potrebe, i da prevaziđu njihova očekivanja;

#### 2. LIDERSTVO:

Lideri uspostavljaju jedinstvene ciljeve, pravce i interno okruženje organizacije. Oni kreiraju ambijent u kome zaposleni mogu da postanu potpuno uključeni u ispunjavanje ciljeva organizacije;

#### 3. UKLJUČIVANJE ZAPOSLENIH:

Oni predstavljaju srž svake organizacije, a njihovo potpuno učešće omogućava postizanje maksimalne dobiti za organizaciju;

#### 4. PROCESNI PRISTUP:

Željeni rezultat se efikasnije ostvaruje kada se odgovarajućim resursima i aktivnostima upravlja kao procesima;

#### 5. SISTEMSKI PRISTUP MENADŽMENTU:

Identifikovanje, razumevanje i upravljanje međusobno povezanim procesima kao sistemom koji doprinosi efikasnosti i efektivnosti u dostizanju ciljeva;

#### 6. NEPREKIDNO POBOLJŠAVANJE:

Kontinualno unapređivanje svih performansi treba da bude stalni cilj organizacije;

#### 7. ODLUČIVANJE NA OSNOVU ČINJENICA:

Efektivne odluke su zasnovane na analizi podataka i informacija;

#### 8. UZAJAMNO KORISNI ODNOSI SA ISPORUČIOCIMA:

Organizacija i njeni isporučioци su nezavisni a uzajamno korisni odnosi povećavaju sposobnost i jednih i drugih da stvaraju novu vrednost.

**Tačka 4.1. Standarda ISO 9001: Odgovornost rukovodstva**

Rukovodstvo treba da utvrdi ciljeve i obaveze u pogledu kvaliteta i da obezbedi da se svi zaposleni upoznaju sa politikom kvaliteta i da je prihvate.

**Tačka 4.2. Standarda ISO 9001: Sistem upravljanja kvalitetom**

Cilj je uspostavljanje dokumentovanog sistema kvaliteta koji će biti u stanju da obezbedi ispunjenje zahteva kvaliteta.

**Tačka 4.3. Standarda ISO 9001: Ispitivanje (pregledanje) ugovora**

Banci kao davaocu usluga treba da bude unapred jasno da li će njene usluge moći da zadovolje korisnika, tj. da li je pravilno shvatila želje i potrebe korisnika usluga.

**Tačka 4.4. Standarda ISO 9001: Kontrola projektovanja** (Rukovođenje projektom)

Projektovanje i razvoj usluga treba da se planiraju tako da usluge mogu zadovoljiti zahteve internih i eksternih korisnika.

**Tačka 4.5. Standarda ISO 9001: Kontrola dokumenata i podataka** (Upravljanje dokumentima i podacima)

Dokumenta koja se odnose na funkcionisanje sistema kvaliteta moraju biti propisno ispitana, izdata, distribuirana i čuvana.

**Tačka 4.6. Standarda ISO 9001: Nabavka**

Mora se preduzeti sve što je potrebno kako bi kupljeni proizvodi ispunjavali postavljene zahteve kvaliteta. Treba vršiti ocenjivanje i procenu isporučioaca.

**Tačka 4.7. Standarda ISO 9001: Kontrola proizvoda isporučenog od kupca**

Mora se obezbediti da se sa proizvodima koje isporuči kupac postupa tako da se sačuvaju i vrate neoštećeni.

**Tačka 4.8. Standarda ISO 9001: Identifikacija i sledljivost proizvoda**

Usluga, odnosno dokumentovani nalog za uslugu, treba da bude označen tako da sadrži i oznaku nalogodavca. Sledljivost treba da bude obezbeđena u meri u kojoj se oceni da je to potrebno. Pri određivanju "mere, odn. stepena sledljivosti" treba voditi računa i o zakonskim obavezama pa se mora uraditi sledeće:

**Tačka 4.9. Standarda ISO 9001: Kontrola procesa**

Proces pružanja usluga treba da se isplanira tako da može da se uspešno održava i funkcioniše.

**Tačka 4.10. Standarda ISO 9001: Kontrolisanje i preispitivanje**

Potrebno je vršiti kontrolu kvaliteta. Treba da postoje dokumentovani dokazi da su u svim fazama vršenja usluge ispunjeni zahtevi kvaliteta.

**Tačka 4.11. Standarda ISO 9001: Kontrola opreme za kontrolisanje, merenje i ispitivanje**

Potrebno je obezbediti preciznost svih mernih instrumenata koji prilikom kontrole treba da pokažu da li rezultati rada zadovoljavaju postavljene zahteve kvaliteta.

**Tačka 4.12. Standarda ISO 9001: Status kontrolisanja i ispitivanja**

Status kontrolisanja i ispitivanja mora biti obeležen u svim fazama rada. Rezultat kontrole, odnosno status nakon kontrole, mora biti obeležen na prepoznatljiv način i potvrđen od nadležnog lica, tako da se proces rada može nastaviti samo ako je prethodna faza pozitivno ocenjena.

(nastavlja se)



(nastavak)

**Tačka 4.13. Standarda ISO 9001: Kontrola neusaglašenog proizvoda**

Kada se utvrdi da usluge ne ispunjavaju u potpunosti postavljene uslove, treba obustaviti dalji rad.

**Tačka 4.14. Standarda ISO 9001: Korektivne i preventivne mere**

Potrebno je istražiti uzroke zbog kojih proces ne funkcioniše na očekivani način, kako bi proces mogao da se koriguje i poboljša i ubuduće odvija bez grešaka.

**Tačka 4.15. Standarda ISO 9001: Rukovanje, skladištenje, pakovanje, čuvanje i isporuka**

Jasno je da su usluge nematerijalne prirode i da rad kao takav ne može da se skladišti niti pakuje. Ali zato postoje dokumenti koji su proizvod tog rada. Sa tim dokumentima treba brižljivo postupati, kako bi se sačuvali od oštećenja, neovlašćenog korišćenja, zloupotrebe itd. Kod definisanja obima zaštite pojedinih dokumenata treba se pridržavati i zakonskih obaveza.

**Tačka 4.16. Standarda ISO 9001: Kontrola zapisa o kvalitetu**

Zapisi o kvalitetu (npr. o auditima, o stručnom usavršavanju itd.) moraju da se vode, jer oni predstavljaju dokaz o ispunjavanju utvrđenih zahteva kvaliteta.

**Tačka 4.17. Standarda ISO 9001: Interne provere kvaliteta**

Interne provere kvaliteta služe za preispitivanje efikasnosti sistema kvaliteta, odnosno za pronalaženje "slabih tačaka" i nedostataka, kako bi se preduzele korektivne mere za njegovo poboljšanje.

**Tačka 4.18. Standarda ISO 9001: Obučavanje (Stručno osposobljavanje)**

Svi zaposleni treba da budu stručno kvalifikovani i osposobljeni za obavljanje svojih poslova, kako bi mogli da ostvaruju očekivane rezultate.

**Tačka 4.19. Standarda ISO 9001: Servisiranje (održavanje)**

Utvrditi i održavati postupke kojima se definiše odnos sa klijentima nakon pružene usluge, kao i povodom dodatnih ili naknadnih usluga.

**Tačka 4.20. Standarda ISO 9001: Statistički modeli**

Statistički metodi služe za dokazivanje ostvarenog nivoa kvaliteta procesa i usluga (putem korišćenja raznih podataka i pokazatelja o kvalitetu).

## OSTALI STANDARDI SERIJE ISO 9000

Za oblast usluga najvažniji su sledeći standardi: 9001, 9004-2, 9000-1 i 9000-2.

### Tumačenje standarda ISO 9004 i 9004-2

Da bi se izvršilo uvođenje sistema kvaliteta prema standardima serije ISO 9000, potrebno je dobro poznavati sve standarde navedene serije (oko 20).

Nakon standarda ISO 9001, čije je tumačenje već dato, ovde se daje tumačenje standarda ISO 9004 i 9004-2, jer ova dva standarda, zajedno sa standardom 9001, predstavljaju osnovu za uvođenje sistema kvaliteta u finansijske organizacije.

(nastavlja se)

(nastavak)

Za razliku od standarda ISO 9001, koji sistem kvaliteta posmatra sa aspekta nekoga ko vrši kontrolu i ocenjivanje, odnosno sertifikaciju sistema kvaliteta, standard ISO 9004 (kao i 9004-2 kao deo standarda ISO 9004 koji se odnosi na usluge) sistem kvaliteta posmatra sa aspekta organizacije koja ga uvodi, odnosno vodi računa i o njenim interesima.

Mora se reći da je uporedno tumačenje standarda ISO 9001, 9004 i 9004-2 bilo veoma teško dati zbog njihove međusobne numeričke i terminološke neusaglašenosti (Npr. jedan isti zahtev u standardu 9001 se nalazi pod tač. 4.17, u standardu 9004 pod tačkom 5.4, a u standardu 9004-2 pod tačkom 5.4.4. ili, za jedan isti pojam, kao npr. za pojam organizacije koja uvodi sistem kvaliteta, u standardu ISO 9001 koristi se termin “isporučilac”, u standardu 9004 “kompanija”, a u standardu 9004-2 “uslužna organizacija” ili “isporučilac”).

Imajući u vidu da je ovo tumačenje internog karaktera i da se daje iz praktičnih razloga, navedene teškoće su prevaziđene tako što je prihvaćena numeracija iz standard ISO 9001 (s obzirom na to da standardi ISO 9004 i 9004-2 u odnosu na standard ISO 9001 imaju dopunski karakter i zato što je numeracija iz standarda ISO 9001 opšte prihvaćena i masovno se koristi pri izradi Priručnika o kvalitetu), a u slučaju terminološke neusaglašenosti birani su oni termini za koje je ocenjeno da su u određenom slučaju najprikladniji.





## PITANJA ZA VEŽBANJE

1. a) Međunarodna organizacija za standardizaciju (ISO):

a. Osnovana je \_\_\_\_\_ godine,

b. Ima članove iz \_\_\_\_\_ zemalja širom sveta,

b) Najviše su prihvaćeni standardi ISO koji se odnose na:

---



---



---

2. a) Navedite neke od Podkomiteta i Radnih grupa ISO/TC 68 koji se odnose na bankarske operacije, hartije od vrednosti i finansijske usluge:

---



---



---

b) ISIN je \_\_\_\_\_

---

3. ISO 15022 koristi se u elektronskom prometu \_\_\_\_\_

---

4. a) Definišite pojmove “Menadžer” i “Menadžment”:

---



---



---



---

b) Objasnite značenje (posedovanja) sertifikata ISO 9001/2000:

---



---



---



---

5. a) ISO 14000 odnosi se na \_\_\_\_\_

---

b) ISO 18000 odnosi se na \_\_\_\_\_

---



6. ISO 19011/2002 odnosi se na \_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

7. Nabrojite principe sistema menadžmenta kvalitetom:

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_





---

Peti deo

# Tranzicija

---





## TRANZICIJA U SVETU

### *1. SAVREMENI PROCESI U SVETU:*

- 1) Globalizacija (70-ih godina XX veka),
- 2) Tranzicija (90-ih godina XX veka).

### *2. OSNOVNE KARAKTERISTIKE POLINIČKOG AMBIJENTA U KOME FUKCIONIŠU NACIONALNE PRIVREDE:*

- a) Izmenjena je politička karta sveta, tako da više ne postoje dva međusobno ideološki, politički i ekonomski konfrontirana bloka;
- b) umesto ranije konfrontiranih velikih sila sa Istoka i Zapada danas dominira samo jedna (SAD), koja predvodi i štiti interese najrazvijenijih zemalja;
- c) raspadom socijalizma, podela zemalja na socijalističke i kapitalističke ustupila je mesto podeli na razvijene tržišne privrede, srednje razvijene, odnosno nerazvijene.

### *3. EKONOMSKE KARAKTERISTIKE SAVREMENE TRŽIŠNE PRIVREDE:*

- a) tržište, tržišna orijentacija i tržišno regulisanje ekonomskih aktivnosti (reafirmacija tržišta);
- b) neoliberalizacija i neoliberalna ekonomska filozofija, koja zamenjuje do tada dominantnu neokejnizjansku ekonomsku filozofiju, sa novim merama i instrumentima ekonomske politike: politika zdravog novca, politika izbalansiranih budžeta, politika smanjivanja poreskih stopa, politika smanjivanja socijalnih transfera i deregulacija ekonomskog života;
- c) internacionalizacija ekonomskih aktivnosti i ekspanzija transnacionalnih korporacija. (Procenjuje se da do 80-ih godina XX veka transnacionalne kompanije kontrolišu preko 50% svetske proizvodnje, više od 2/3 svetske trgovine, 3/4 međunarodnog transfera tehnologije, s tendencijom rasta);
- d) Otvaraju se procesi privatizacije i deregulacije (Ti procesi su se najpre otvorili u Velikoj Britaniji i SAD a kasnije su se preneli u niz zemalja u razvoju);
- e) Podstiče se preduzetničko prestruktuiranje preduzeća i ubrzava se proces formiranja malih i srednjih preduzeća u svim savremenim ekonomijama, koja su mnogo fleksibilnija i lakše podnose recesiju.



## PRIMER:

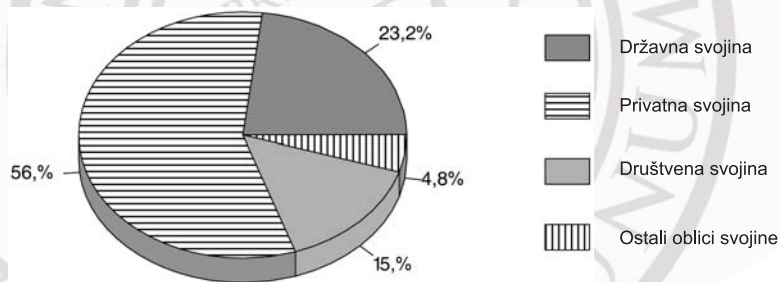
## Učešće privatnog sektora u društvenom proizvodu Srbije

## DRUŠTVENI PROIZVOD I MATERIJALNI TROŠKOVI, 2003.

mil. din.

Izvor: SGS, 2005.	Društveni proizvod						Materijalni troškovi
	ukupno	amortizacija	narodni dohodak				
			svega	neto zarada (plata)	višak proizvoda		
					svega	porez na promet	
<b>Ukupno</b>	<b>808012,3</b>	<b>143009,1</b>	<b>665003,2</b>	<b>347884,0</b>	<b>317119,3</b>	<b>165351,1</b>	<b>922202,6</b>
Društvena svojina	141047,3	29769,9	111277,4	41685,3	69592,2	65603,3	194715,7
Privatna svojina	370901,7	35892,1	335009,6	202024,4	132985,2	55035,1	422914,3
Zadružna svojina	9183,9	827,2	8356,7	2547,9	5808,8	439,9	12035,2
Mešovita svojina	204983,8	45080,6	159903,2	70161,8	89741,4	37564,6	215033,3
Državna svojina	81895,6	31439,3	50456,3	31464,6	18991,7	6708,2	77504,2

Zaposlena lica po sektoru svojine, oktobar 2004.

ZAPOSLENA LICA, PREMA OBLIKU SVOJINE I ŠKOLSKOJ SPREMI<sup>1)</sup>, OKTOBAR 2004.

Izvor: SGS, 2005.	ukupno	privatna svojina	ostali oblici svojine
<b>Ukupno</b>	<b>2930846</b>	<b>1667767</b>	<b>1263079</b>
Bez škole	57132	55994	1137
Nepotpuna osnovna škola	271445	257817	13628
Osnovna škola	485227	328283	156944
Srednja škola	1602402	865176	737226
Viša škola	191999	66346	125653
Fakultet, akademija ili visoka škola	295242	87425	207817
Doktori i magistri nauka	27399	6725	20674

<sup>1)</sup> Izvor: Anketa o radnoj snazi.

## GLOBALIZACIJA I SAVREMENI SVET

### *1. SAVREMENI EKONOMSKI ODNOSI:*

Razvijaju se u pravcu globalizacije svetske privrede, pretvarajući je u “veliko selo” u kome više ne postoje konkurencija dva različita i međusobno suprotstavljena ideološka sistema. Proces globalizacije svetske privrede, kao i njena internacionalna integracija, ističe na prvo mesto firmu – multinacionalnu korporaciju, koja postaje osnovni subjekt svetske privrede;

### *2. SUKOB NACIONALNOG I INTERNACIONALNOG:*

Nacionalno obojene i opredeljene, dolaze u sukob sa procesom internacionalizacije kapitala;

### *3. NASTAJU TRI EKONOMSKA BLOKA:*

Formiranja tri ekonomska bloka: američki, evropski i azijski, čime se konkurencija pooštava;

### *4. CENTRALNI PROBLEMI SU U PROCESU HARMONIZACIJE:*

Može se reći da su danas centralni ekonomski problemi razvijenog sveta harmonizacija, kontrola sukoba, kooperacija i planiranje u razmerama koje nadilaze postojeće svojinske strukture i političke granice;

### *5. OBUHVATA SVE OBLASTI LJUDSKOG ŽIVOTA:*

Globalizacija obuhvata sve oblasti ljudskog života, a ne samo ekonomsku. To je put ka stvaranju preduzetničkog društva, odnosno društva znanja, koji označava prelazni period ka postindustrijskom, odnosno informatičkom društvu.

### *6. DOMINIRAJU: INOVACIJA, INFORMATIKA, MENADŽMENT, PREDUZETNIŠTVO I EKOLOGIJA:*

Kvalitativno novu strukturu proizvodnih snaga, pored proizvodnih faktora uključuje inovaciju kao osnovnu snagu razvoja, informaciju i njenu slobodnu razmenu sa okruženjem, ekološki faktor, preduzetništvo i menadžment.

## POJAM, ZNAČAJ I DOMETI TRANZICIJE U EKS-SOCIJALISTIČKIM ZEMLJAMA

### POJAM, ZNAČAJ I DOMETI TRANZICIJE U EKS-SOCIJALISTIČKIM ZEMLJAMA

#### 1. POJAM TRANZICIJE:

Tranzicija se definiše kao reformska strategija transformacije socijalističkih privreda i njihovog prestrukturiranja u otvorene tržišne privrede, kao i njihovo ravnopravno uključivanje u konkurenciju na svetskom tržištu.

Ukratko: razvoj tržišne privrede.

#### 2. EFEKTI TRANZICIJE:

Prelazak na tržišni sistem privređivanja podrazumeva tržišnu valorizaciju resursa i rezultata uz pretpostavku tržišne konkurencije ekonomskih subjekata i uvođenje efikasnijeg privređivanja.

#### 3. INSTITUCIONALNI ASPEKT TRANZICIJE:

- garantovanje ekonomskih sloboda, pravne i poslovne sigurnosti, a posebno zaštite svojine i ugovora;
- pluralizam svojine uz dominaciju privatne svojine;
- funkcionisanje integralnog tržišta roba, kapitala i rada na osnovu konkurencije i tržišnih institucija;
- decentralizovani sistem odlučivanja, samostalnost preduzeća i njihovu punu odgovornost za odluke;
- motivacioni sistem utemeljen na preduzetništvu.

#### 4. PRAKTIČNI EFEKTI TRANZICIJE:

- da ekonomski razvoj počiva na ekonomskoj prinudi i da vlasnik firme snosi posledice za neefikasno poslovanje i upravljanje;
- da dužnik snosi odgovornost za plaćanje dugova;
- da radnik gubi zaposlenje ako preduzeće propadne;
- da brigu o nezaposlenim radnicima privremeno preuzima država;
- da selekciju između sposobnih i nesposobnih učesnika vrši samo tržište;
- da zdrav novac predstavlja osnovu ekonomske stabilnosti zemlje;
- da država ne može da troši više nego što prihoduje;
- sprovodi se privatizacija u preduzećima državnog i društvenog sektora u individualnu, akcionarsku i druge oblike privatnog vlasništva;
- menja se uloga države u privredi, deregulacijom i obezbeđivanje pravnih i institucionalnih okvira za slobodno delovanje tržišta i njegovih zakonitosti.

# CILJEVI TRANZICIJE U EKS-SOCIJALISTIČKIM ZEMLJAMA

## CILJEVI TRANZICIJE U EKS- SOCIJALISTIČKIM ZEMLJAMA

### 1. OPŠTI CILJEVI:

- 1) Izgradnja tržišnog sistema privređivanja.
- 2) Izgradnja tržišne strukture privrede (Dominacija tržišnog sistema privređivanja pretpostavlja decentralizovani način odlučivanja svih učesnika u razmeni, koji samostalno donose odluke o svojoj delatnosti i koji su rukovođeni, pre svega, osnovnim ekonomskim ciljem da se očuva i uveća imovina (kapital) i ostvari dobit. Iskustvo uči da potpuno slobodno tržište ili tržište savršene, apsolutne konkurencije praktično ne postoji i nikad nije postojalo.)

### 2. POJEDINAČNI CILJEVI:

- 1) Privatizacija državno/društvenog sektora privrede;
- 2) Liberalizacija ekonomskih odnosa na unutrašnjem i međunarodnom planu;
- 3) Deregulacija, nova ekonomska i socijalna uloga države i njena nova ekonomska politika;
- 4) Makroekonomska stabilizacija.

## NOVA ULOGA DRŽAVE U EKS-SOCIJALISTIČKIM ZEMLJAMA

### NOVA ULOGA DRŽAVE U EKS- SOCIJALISTIČKIM DRŽAVAMA

1. *DEFINISANJE I UTVRĐIVANJE ZAKON-  
SKIH OKVIRA ZA TRŽIŠNU PRIVREDU*

2. *UTICAJ NA ALOKACIJU PRIVREDNIH  
RESURSA*

3. *PRERASPODELA DOHOTKA*  
(Smanjenje jednakosti u raspodeli dohotka)

4. *AKTIVNA ULOGA DRŽAVE U PRAĆENJU  
PROCESA PRIVATIZACIJE*

5. *POLITIKA MAKROEKONOMSKE  
STABILIZACIJE*

(Država treba da ublaži privredne cikluse, spreči enormni rast nezaposlenosti, obuzda inflaciju, ublaži socijalne tenzije i podstakne dinamiku ekonomskog rasta. Za te ciljeve država se koristi instrumentima monetarne, fiskalne i socijalne politike).

# PITANJA ZA VEŽBANJE

PETI DEO • Vežbe 1-5

PETI DEO

VEŽBE

1-5



1. a) Savremene procese u svetu karakterišu:

---

---

---

b) Društveni proizvod Srbije u 2003. godini bio je 808.012 mil. dinara, od toga na privatni sektor otpada \_\_\_\_\_ mil. dinara.

2. a) Globalizacija je formirala sledeće ekonomske blokove:

---

---

---

---

b) U procesu globalizacije dominiraju:

---

---

---

c) Ekonomske karakteristike savremene tržišne privrede su:

---

---

---

---

---

3. a) Navedite definiciju tranzicije:

---

---

---

b) Navedite opšte ciljeve tranzicije u eks-socijalističkim zemljama:

---

---

---



4. a) Navedite pojedinačne ciljeve tranzicije u eks-socijalističkim zemljama:

---

---

---

---

b) Navedite institucionalne aspekte tranzicije:

---

---

---

5. a) Navedite u čemu se satoji nova uloga države u eks-socijalističkim zemljama:

---

---

---

---

---

b) U čemu se satoji politika makroekonomske stabilizacije države u eks-socijalističkim zemljama:

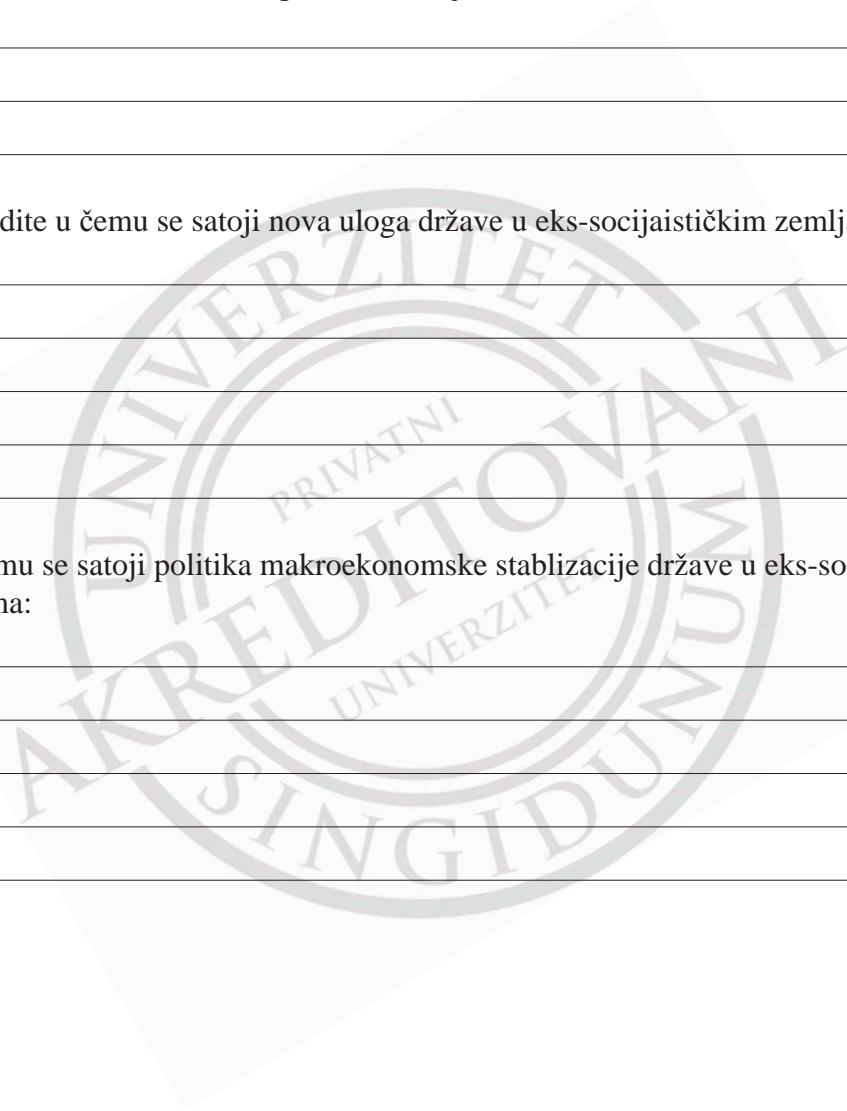
---

---

---

---

---



## PRIVATIZACIJA

### 1. PRIVATIZACIJA - USLOV TRANZICIJE:

Privatizacija čini suštinu i osnovnu pretpostavku ekonomskih reformi u eks-socijalističkim zemljama u tranziciji Bez njenog uspešnog sprovođenja nije moguće stvaranje tržišne ekonomije.

### 2. CULJEVI PRIVATIZACIJE:

- U osnovi makroekonomske stabilizacije privrede u svim eks-socijalističkim zemljama težište se stavlja na privatizaciju državnih/društvenih preduzeća i njihovu reformu na novim vlasničkim osnovama i
- Dugoročnu tržišnu liberalizaciju.

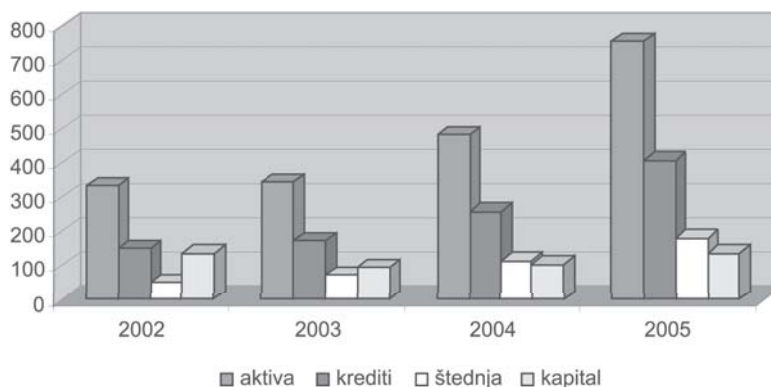
### 3. KORISTI PRIVATIZACIJE:

- 1) Novi investicioni kapital koji se obezbeđuje prodajom ili investicijama novih vlasnika, posebno stranih investitora,
- 2) Smanjivanje troškova - veća efikasnost u poslovanju,
- 3) Nova upravljačka struktura u preduzeću - bliža je preduzetničkoj filozofiji i liderstvu shodno tržišnoj privredi,
- 4) Svež kapital i nova upravljačka struktura sa sobom obično nose i viši nivo stručne osposobljenosti,
- 5) Veća konkurencija. Sa privatizacijom državno/društvena preduzeća gube privilegovani status i posebnu državnu zaštitu od konkurencije,
- 6) Fiskalna stabilnost. Sa privatizacijom država ima šansu da popravi svoj fiskalni položaj po dva osnova. Prvi osnov predstavljaju redovni golemi izdaci koji se nagomilavaju zbog subvencioniranja poslovanja državno/društvenih preduzeća i pokrivanje njihovih gubitaka. Drugi osnov predstavlja prihod od prodaje državno/društvenih preduzeća,
- 7) Socijalni program. Sredstva koja su se trošila na održavanje u životu državno/društvenih preduzeća, država može koristiti za različite vrste socijalnih programa, kako bi se amortizovale posledice prilagođavanja stanovništva na privatizaciju,
- 8) Privlačenje stranih investicija. Stabilno makroekonomsko okruženje predstavlja najvažniji uslov za privlačenje stranih, posebno direktnih investicija, transfer tehnologije, otvaranje novih, modernizaciju i rekonstrukciju starih kapaciteta, otvaranje novih radnih mesta, povećanje izvoza,
- 9) Otvaranje domaće privrede prema svetskoj privredi jer postaje komplementarna svetskim normama i omogućuje potpuniju integraciju domaće privrede u svetsko tržište.



Dominacija stranih banaka će već nakon 2006. godine biti potpuna. Budući da su tokovi kapitala uvek dvosmerni, takva situacija zahteva pojačanu pažnju kako se trend priliva sredstava ne bi preokrenuo u brzi odliv sredstava. Imajući u vidu neka iskustva koja u tom domenu postoje, kao i činjenicu da će gotovo celokupan bankarski sektor biti u rukama stranog kapitala, takvu mogućnost uvek treba imati u vidu.

Slika 1 – Bilansne pozicije banaka (mlrd. din.)



Izvor: Statistički bilten NBS, decembar 2005, tabela 3.

U poslednje dve godine ključne bankarske kategorije: ukupna aktiva, ukupni krediti privredi i građanima i ukupna štednja imali su nominalni rast od preko 50% godišnje. Visok rast ovih pozicija može se očekivati i u 2006. godini zbog eventualnog ulaska novih stranih banaka na tržište, privatizacije preostalih banaka i procesa remonetizacije. Nakon toga bi rast bankarskog sektora ipak morao biti usporeniji, jer u protivnom može doći do značajnih poremećaja, budući da se ne može računati na brz odgovarajući rast društvenog proizvoda i realnog sektora.

### Koncentracija i konkurencija

Slika 2 – Tržišni udeo banaka u ukupnoj aktivi (30.09.2005.)

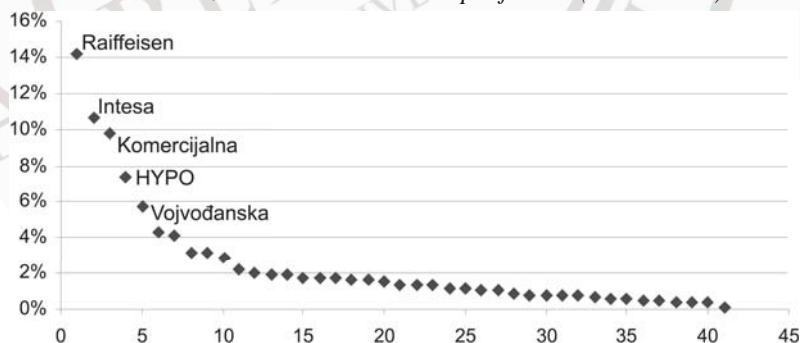


Tabela 1 – Tržišni udeo u ukupnoj aktivi banaka (30.09.2005.)

učešće u aktivi	Broj banaka	Grupacija banaka	Učešće u aktivi
10-15%	3	Prve 4	42%
5-10%	2	Prvih 5	48%
2-5%	15	Prvih 10	65%
1-2%	16	Prvih 20	84%
Ispod 1%	5	Ostale (21)	16%

Stepen koncentracije banaka u nekoj zemlji bitno određuje nivo konkurencije koja je prisutna na tržištu. U postojećoj situaciji može se konstatovati da postoji visok nivo disperzije banaka po tržišnom

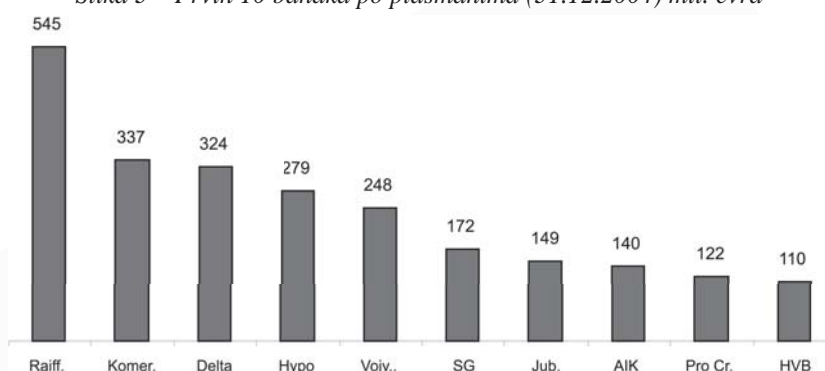
učešću. Samo 3 banke imaju udeo u ukupnoj aktivi iznad 10%, prve 4 banke ukupno imaju 42% učešće u ukupnoj aktivi, prvih 5 oko 48%, a prvih 10 oko 65%. Svaka od prvih 10 banaka ima pojedinačno učešće iznad 2%. Ostale banke imaju pojedinačna učešća ispod 2%, a 5 banaka ispod 1%.

Poređenja radi, prve četiri banke su u momentu stečaja početkom 2002. godine imale ukupno učešće u aktivi od oko 56%, dakle znatno iznad sadašnjih 42%. Stepen koncentracije u bankarskom sektoru drugih zemalja u okruženju je znatno iznad onog koji je u Srbiji, pa se za bankarski sektor ne može reći da je pod dominantnim uticajem nekoliko banaka. Najveća banka, Raiffeisen, imala je tek oko 14% učešća u bankarskoj aktivi, dok u nekim zemljama u okruženju nekoliko najvećih banaka već uspostavilo punu dominaciju na tržištu. Navedena banka jedina ima aktivnu 30.09.2005. iznad iznosa od jedne milijarde evra, što pokazuje da je bankarski sektor u Srbiji i dalje veoma usitnjen čak i u poređenju sa zemljama iz okruženja.

### Promene tržišne pozicije – konkurencija se zaoštava

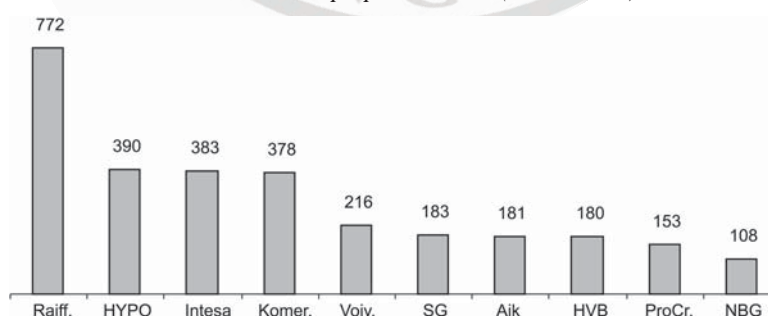
Za bankarsko tržište u Srbiji bi se još uvek moglo reći da se najznačajnija dešavanja odvijaju u okviru grupacije prvih 10 banaka.

Slika 3 – Prvih 10 banaka po plasmanima (31.12.2004) mil. evra



Promene su vidljive čak i u kratkom vremenskom periodu od 9 meseci 2005. godine kroz različite stope rasta plasmana, što je uslovalo i promene rangova banaka. Najveći rast plasmana za 227 miliona evra ili za 41,6% imala je Raiffeisen banka, a zatim Hypo banka za 111 miliona evra ili 39,9%. Kupovinom Exim banke, HVB banka je uvećala bilansne kategorije i poboljšala pristup klijentima. Velike evropske banke, kao što su Credit Agricole i Erste banka, kupile su banke sa tržišnim učešćem od oko 2% na tržištu, dok je Piraeus banka kupila Atlas banku koja je imala tržišno učešće od oko 1%. Novi vlasnici sigurno će želeći znatno veći deo tržišnog učešća da bi ostvarili svoje ciljeve, ali to neće biti lako postići, jer su pozicije na tržištu već dobrim delom zauzete. Za razliku od njih, Banka Intesa, dobila je infrastrukturu i značajan deo tržišta, ali je za takvu poziciju plaćen i znatno veći iznos.

Slika 4 – Prvih 10 banaka po plasmanima (30.09.2005) mil. evra



Izvor: podaci sa sajta [www.nbs.yu](http://www.nbs.yu), bilansi banaka, obrada autora

Konkurencija je u bankarstvu, dakle, već prisutna, a u narednom periodu će se znatno intenzivirati ulaskom na tržište novih banaka nakon prodaje Vojvodanske, Panonske i nekoliko drugih banaka. Do ukрупnjavanja bankarske scene će neminovno doći jer će za postojeće banke konkurisati i banke koje su već ušle na tržište, jer je to jedini način da se poveća tržišni udeo i ispune postavljeni ciljevi u pogledu zauzimanja mesta na tržištu.\*

\* Izvor: Prof. dr Zoran Jeremić, "Mogućnosti ograničenja razvoja finansijskog tržišta Srbije", FFMO časopis 2/04, str. 40-55

## PRINCIPI I METODE PRIVATIZACIJE

### 1. PRINCIPI PRIVATIZACIJE:

- 1) Odvojiti privatizaciju malih od privatizacije srednjih i velikih preduzeća, te maksimalno pojednostaviti proceduru privatizacije malih preduzeća kako bi se privatizacija trgovine (maloprodaja), servisa, ugostiteljstva, turizma i sl., brzo završila,
- 2) Učešće stranog kapitala u procesu privatizacije treba stimulisati posebnim pogodnostima,
- 3) Razvoj originalnog (ranije nastalog) privatnog sektora takođe treba stimulisati.

### 2. METODE PRIVATIZACIJE:

- 1) Akcionarstvo (deoničarstvo) zaposlenih odvija se tako što se vrši besplatna podela ili prodaja akcija (deonica) zaposlenim u preduzeću, radnicima i menadžerima (uključivši i penzionere);
- 2) Besplatna-vaučerska privatizacija. građanima se daju vaučeri (novčani bonovi, kuponi), sa ograničenim rokom važenja, kojim oni mogu direktno kupovati akcije unapred određenih preduzeća za privatizaciju, učestvujući u vlasništvu manjeg dela kapitala tih preduzeća. Veći deo kapitala tih preduzeća prenosi se na nekoliko novoformiranih investicionih fondova. Ti fondovi emituju svoje akcije, koje građani mogu kupovati svojim vaučerima, tako da sada građani postaju akcionari investicionih fondova, koji u njihovo ime profesionalno upravljaju preduzećima čije akcije poseduju. (Primer Češke, Rusije, Rumunije);
- 3) Prodaja državnih/društvenih preduzeća je metod privatizacije čije se prednosti sastoje u tome što se njime vrši potpuno svojinsko i poslovno restruktuiranje preduzeća. Privatni vlasnici preduzeća postaju svi oni koji su zainteresovani za njihovu kupovinu, (Mađarska);
- 4) Konverzija duga u imovinu je specifičan metod kod koga se umesto vraćanja duga poveriocu ustupa imovina. Ovaj metod ima smisla samo u slučaju inostranih poverilaca, kreditora;
- 5) Reprivatizacija je vraćanje imovine starim vlasnicima, koja im je ranije oduzeta. Tamo gde nije moguće vratiti konkretnu imovinu, vraća se njena realno procenjena tržišna protivuvrednost.

## LIBERALIZACIJA

### 1. DEFINICIJA LIBERALIZACIJE:

Najjednostavnije može se definisati kao napuštanje planske regulative u ključnim segmentima privrede.

### 2. KLJUČNA PODRUČJA LIBERALIZACIJE:

- 1) **Domaće cene i tržište.** Proizvodi i usluge pod ležu tržišnoj valorizaciji i njihove cene se formiraju slobodno, pod uticajem odnosa ponude i potražnje;
- 2) **Spoljna trgovina.** Liberalizacija u tokovima spoljne trgovine podrazumeva samostalno istupanje preduzeća na inostrana i svetsko tržište, kao i ukidanje pravila koja su važila za bivše socijalističke zemlje (tačno određivanje obima uvoza i izvoza, unapred određene cene, visoke carine, specijalne dozvole, kontingenti i kvote) uz zadržavanje protekcionističkih mera koje su svojstvene, svim razvijenim tržišnim privredama;
- 3) **Mogućnosti otvaranja novih privatnih firmi.** Liberalizacija se takođe odnosi i na razvoj originalnog privatnog sektora, odnosno na preduzeća koja se u startu formiraju kao privatna. Za eks-socijalističke zemlje u tranziciji ovo predstavlja novinu, koju treba stimulisati raznim podsticajnim merama, od maksimalnog pojednostavljenja procedure i normative regulative prilikom osnivanja privatnih preduzeća, preko poreskih olakšica kod osnivanja tih preduzeća, do raznih podsticaja za njihovo osnivanje u manje atraktivnim sektorima privrede. Poseban aspekt liberalizacije odnosi se na osnivanje stranih firmi i preduzeća u nacionalnim privredama eks-socijalističkih zemalja.

## MAKROEKONOMSKA STABILIZACIJA

### MAKROEKONOMSKA STABILIZACIJA

1. NAPUŠTANJE PRAKSE U ODNOSIMA IZMEĐU PREDUZEĆA I DRŽAVE, U PRAVCU UKIDANJA RAZNIH FINANSIJSKIH POMOĆI I OLAKŠICA-UVOĐENJE PRINCIPA ŠVRSTE BUDŽETSKE RAVNOTEŽE;

2. SMANJENJE AGRERAGNE POTRAŽNJE NE MOŽE SE TROŠITI PREKO MOGUĆNOSTI I STVARNIH PRIHODA (ZARADA);

3. UTVRĐIVANJE REALNOG TRŽIŠNOG KURSA DOMAĆE VALUTE - U CILJU USPOSTAVLJANJA RAVNOTEŽE U PLATNOM BILANSU ZEMLJE;

4. ČVRSTA I RESTRIKTIVNA POLITIKA CENTRALNE BANKE, VISOKE ESKONTNE STOPE, LIMITI POSLOVNIM BANKAMA, REALNA KAMATNA STOPA, TRŽIŠTE KAPITALA I NOVCA, DEVIZNO TRŽIŠTE, TRŽIŠTE HARTIJA OD VREDNOSTI U FUNKCIJI STVARANJA ZDRAVOG NOVCA I STABILNOG FINANSIJSKOG TRŽIŠTA I OBUZDAVANJE INFLACIJE;

5. LIBERALIZACIJA CENA I SPOLJNE TRGOVINE;

6. FINANSIJSKA STABILIZACIJA PROMENE U NAČINU RASPOLAGANJA NOVCEM I KAPITALOM, KAO NAJOSKUDNIJIM RESURSIMA U EKSO-CIJALISTIČKIM TRANZICIONIM EKONOMIJAMA.

# SVETSKA BANKA – OCENA PROCESA TRANZICIJE U ZEMLJAMA CENTRALNE I ISTOČNE EVROPE, BALTIKA I ZND

## SVETSKA BANKA – EFEKTI PRVE DECENIJE TRANZICIONE PRIVREDE

1. *NAGLI PAD PROIZVODNJE*

2. *PAD U INDUSTRIJSKOM, RAST U  
USLUŽNOM SEKTORU*

3. *PRIVATNA PREDUZEĆA PREUZELA SU  
DRŽAVNI SEKTOR*

4. *POVEĆAN IZVOZ KA INDUSTRIJSKIM  
ZEMLJAMA*

5. *DIREKTNA ULAGANJA VAŽNA ZA  
OPORAVAK*

6. *NAGLO UVEĆANJE SIROMAŠTVA*

## PRIMER:

Visina nacionalnog dohotka per capita  
razvijenih zemalja i zemalja u tranziciji

## ZEMLJE I STANOVNIŠTVO

Zemlja	Površina, hilj. km <sup>2</sup>	Stanovništvo		Bruto nacionalni dohodak po stanovniku USD	Bruto domaći proizvod, prose- čna stopa rasta 2001- 02, %
		milioni	na 1 km <sup>2</sup>		
<b>Evropa</b>					
Albanija	29	3	115	1,450	4,7
Andora	0,5	0,067	149	...	...
Austrija	84	8	97	19,530	1,0
Belgija	31	10	315	22,940	0,7
Belorusija	208	10	48	1,360	4,7
Bosna i Hercegovina	51	4	81	1,310	3,9
Bugarska	111	8	72	1,770	4,8
Grčka	132	11	82	11,660	4,0
Gruzija	70	5	74	650	5,6
Danska	43	5	127	30,260	2,1
Estonija	45	1	32	4,190	6,0
Irska	70	4	57	23,030	6,9
Island	103	0,28	3	27,960	...
Italija	301	58	196	19,080	0,4
<b>Srbija i Crna Gora<sup>1)</sup></b>	<b>102</b>	<b>8</b>	<b>...</b>	<b>1,400</b>	<b>4,0</b>
Letonija	65	2	38	3,480	6,1
Litvanija	65	4	57	3,670	6,7
Lihtenštajn	0,2	0,03	200	...	...
Luksemburg	3	0,43	169	44,340	6,6
Mađarska	93	10	110	5,290	3,3
Makedonija	26	2	80	1,710	0,7
Malta	0,3	0,38	1,194	9,410	..
Moldavija	34	4	129	460	4,0
Nemačka	357	82	236	22,740	0,2
Norveška	324	5	15	38,730	1,0
Poljska	313	39	127	4,570	1,4
Portugalija	92	10	111	10,720	0,4
Rumunija	238	22	97	1,870	4,3
Ruska Federacija	17075	144	9	2,130	4,3
Slovačka	49	5	...	3,970	4,4
Slovenija	20	2	98	10,370	2,9
Ukrajina	604	49	84	780	4,8
Velika Britanija	243	59	246	25,510	1,8
Finska	338	5	17	23,890	1,6
Francuska	552	59	108	22,240	1,2
Holandija	42	16	477	23,390	0,2
Hrvatska	57	4	80	4,540	5,2
Češka Republika	79	10	132	5,480	2,0
Rep. Švajcarska	41	7	184	36,170	0,1
Švedska	450	9	22	25,970	1,9
Španija	506	41	82	14,580	2,0
<b>Azija</b>					
Avganistan	652	28	43	...	...
Azerbejdžan	87	8	94	710	10,6

(nastavlja se)

Izvor: SZS

(nastavak)

Zemlja	Površina, hilj. km <sup>2</sup>	Stanovništvo		Bruto nacionalni dohodak po stanovniku USD	Bruto domaći proizvod, prosečna stopa rasta 2001- 02, %
		milioni	na 1 km <sup>2</sup>		
Bahrein	0,7	0,69	1,000	7,640	...
Bangladeš	144	136	1048	380	4,4
Brunei	6	0,32	62	24,630	...
Butan	47	0,81	17	550	3,9
Vijetnam	332	80	247	430	7,0
Izrael	21	7	318	16,020	-0,8
Indija	3287	1,049	353	470	4,6
Indonezija	1905	212	117	710	3,7
Irak	438	24	55	...	...
Iran	1648	66	40	1,720	6,7
Japan	378	127	349	34,010	0,3
Jemen	528	19	35	490	3,6
Jermenija	30	3	109	790	12,9
Jordan	89	5	58	1,760	4,9
Kazahstan	2725	15	6	1,520	9,8
Kambodža	181	12	71	300	5,5
Katar	11	0,58	53	...	...
Kina	9598	1280	137	960	8,0
Kipar	9	0,77	83	11,950	...
Kirgizija	200	5	26	290	-0,5
Koreja NDR	121	22	187	...	...
Koreja Rep.	99	48	483	9,930	6,3
Kuvajt	18	2	131	16,340	-1,0
Laos	237	6	24	310	5,0
Liban	10	4	434	3,990	1,0
Maldivi	0,3	0,27	920	1,460	5,0
Malezija	330	24	74	3,540	4,1
Mianmar	677	49	74	...	...
Mongolija	1567	2	2	430	4,0
Nepal	147	24	169	230	-0,5
Oman	310	3	8	7,830	0,0
Pakistan	796	145	188	420	2,8
Saudijska Arabija	2150	22	10	8,530	1,0
Singapur	1	4	6826	20,690	2,2
Sirija	185	17	92	1,130	2,7
Tajland	513	62	121	2,000	5,4
Tadžikistan	143	6	45	180	9,1
Turska	775	70	90	2,490	7,8
Turkmenistan	488	5	10	...	14,9
Uzbekistan	447	25	61	310	4,2
Ujedinjeni Arap. Emirati	84	3	38	...	1,8
Filipini	300	80	268	1,030	4,4
Šri Lanka	66	19	293	850	4,0
<b>Afrika</b>					
Alžir	2382	31	13	1,720	4,1
Angola	1247	13	11	710	15,3
Benin	113	7	59	380	6,0
Bocvana	582	2	3	3,010	3,1
Burkina Faso	274	12	43	250	4,6

(nastavlja se)

Izvor: SZS



(nastavak)

Zemlja	Površina, hilj. km <sup>2</sup>	Stanovništvo		Bruto nacionalni dohodak po stanovniku USD	Bruto domaći proizvod, prose- čna stopa rasta 2001-02, %
		milioni	na 1 km <sup>2</sup>		
Burundi	28	7	275	100	3,6
Gabon	268	1	5	3,060	3,0
Gana	239	20	89	270	4,5
Gvineja	246	8	32	410	4,2
Gvineja Bisao	36	1	51	130	-7,2
Gambija	11	1	139	270	-3,1
Egipat	1001	66	67	1,470	3,0
Ekvatorijalna Gvineja	28	0,45	16	...	...
Etiopija	1104	67	67	100	2,7
Zambija	753	10	14	340	3,3
Zimbabve	391	13	34	...	-5,6
Južna Afrika	1221	45	37	2,550	3,0
Kamerun	475	16	34	550	4,4
Kenija	580	31	55	360	1,0
Komorska Ostrva	2	0,56	250	...	...
Kongo	342	4	11	610	3,5
Kongo, Dem. Rep.	2345	52	23	100	3,0
Lesoto	30	2	59	550	3,8
Liberija	111	3	34	140	3,3
Libijska Arapska Džamahirija	1760	5	3	...	...
Malavi	118	11	114	160	1,8
Mali	1240	11	9	240	4,4
Maroko	447	30	66	1,170	3,2
Mauritanija	1026	3	3	280	3,3
Mauricijus	2	1	597	3,860	4,4
Mozambik	802	18	24	200	7,7
Namibija	824	2	2	1,790	2,7
Niger	1267	11	9	180	3,0
Nigerija	924	133	146	300	-0,9
Obala Slonovače	322	17	52	620	-1,8
Ruanda	26	8	331	230	9,4
Sao Tome i Principe	1	0,15	155	...	...
Svazilend	17	1	63	1,240	3,6
Senegal	197	10	52	470	1,1
Sjera Leone	72	5	73	140	6,3
Somalija	638	9	15	...	...
Sudan	2506	33	14	370	5,5
Tanzanija	945	35	40	290	6,3
Togo	57	5	88	270	4,6
Tunis	164	10	63	1,990	1,7
Uganda	241	25	125	240	6,7
Centralna Afrička Rep.	623	4	6	250	-0,8
Čad	1284	8	7	210	9,9
<b>Severna Amerika</b>					
Antigva i Barbuda	0,4	0,068	155	...	...
Bahami	14	0,3	30	...	...
Barbados	0,4	0,27	623	...	...
Belize	23	0,25	11	...	...
Gvatemala	109	12	111	1,760	2,2

(nastavlja se)

Izvor: SZS

(nastavak)

Zemlja	Površina, hilj. km <sup>2</sup>	Stanovništvo		Bruto nacionalni dohodak po stanovniku USD	Bruto domaći proizvod, prose- čna stopa rasta 2001- 02, %
		milioni	na 1 km <sup>2</sup>		
Grenada	0,3	0,098	288	...	...
Dominikanska Rep.	49	9	178	...	4,1
Jamajka	11	3	242	2,690	1,1
Kanada	9971	31	3	22,390	3,3
Kostarika	51	4	77	4,070	3,0
Kuba	111	11	103	...	...
Meksiko	1958	101	53	5,920	0,9
Nikaragva	130	5	44	710	1,0
Panama	76	3	40	4,020	0,8
Portoriko	9	4	436	...	...
SAD	9629	288	31	35,400	2,4
Santa Lučija	0,1	0,16	256	...	...
Haiti	28	8	301	440	-0,9
Honduras	112	7	61	930	2,5
<b>Južna Amerika</b>					
Argentina	2780	36	13	4,220	-10,9
Bolivija	1099	9	8	900	2,8
Brazil	8547	174	21	2,830	1,5
Venecuela	912	25	28	4,080	-8,9
Ekvador	284	13	46	1,490	3,4
Kolumbija	1139	44	42	1,820	1,6
Paragvaj	407	6	14	1,170	-2,3
Peru	1285	27	21	2,020	4,9
Surinam	163	0,41	3	...	...
Urugvaj	176	3	19	4,340	-10,8
Čile	757	16	21	4,250	2,1
<b>Okeanija</b>					
Australija	7741	20	3	19,530	2,7
Vanatu	12	0,2	16	...	...
Novi Zeland	271	4	15	13,260	4,3
Papua Nova Gvineja	463	5	12	530	-0,5
Solomonska Ostrva	29	0,44	16	...	...
Fidži	18	0,81	44	...	...

Izvor: SZS



## PITANJA ZA VEŽBANJE

1. a) Navedite koristi koje donosi privatizacija:

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

b) Navedite prvih pet banaka u Srbiji po visini tržišnog udela u ukupnoj aktivni na dan 30.09.2005. godine:

1. \_\_\_\_\_
2. \_\_\_\_\_
3. \_\_\_\_\_
4. \_\_\_\_\_
5. \_\_\_\_\_

2. a) Navedite principe privatizacije:

---

---

---

---

---

---

---

---

b) Navedite metode privatizacije:

---

---

---

---

---

---

---

---



3. a) Navedite definiciju liberalizacije:

---

---

---

b) Navedite ključna područja liberalizacije:

---

---

---

---

---

4. Navedite u čemu se sastoji makroekonomska stabilizacija u eks-socijalističkim zemljama:

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

5. Navedite efekte prve decenije tranzicione privrede prema Izveštaju Svetske banke:

---

---

---

---

---

---

6. Naglo uvećanje siromaštva u zemljama u tranziciji rezultat je ne samo pada društvenog proizvoda nego i \_\_\_\_\_

---